

ALFREDS DZIĻUMS

92-4
L 137

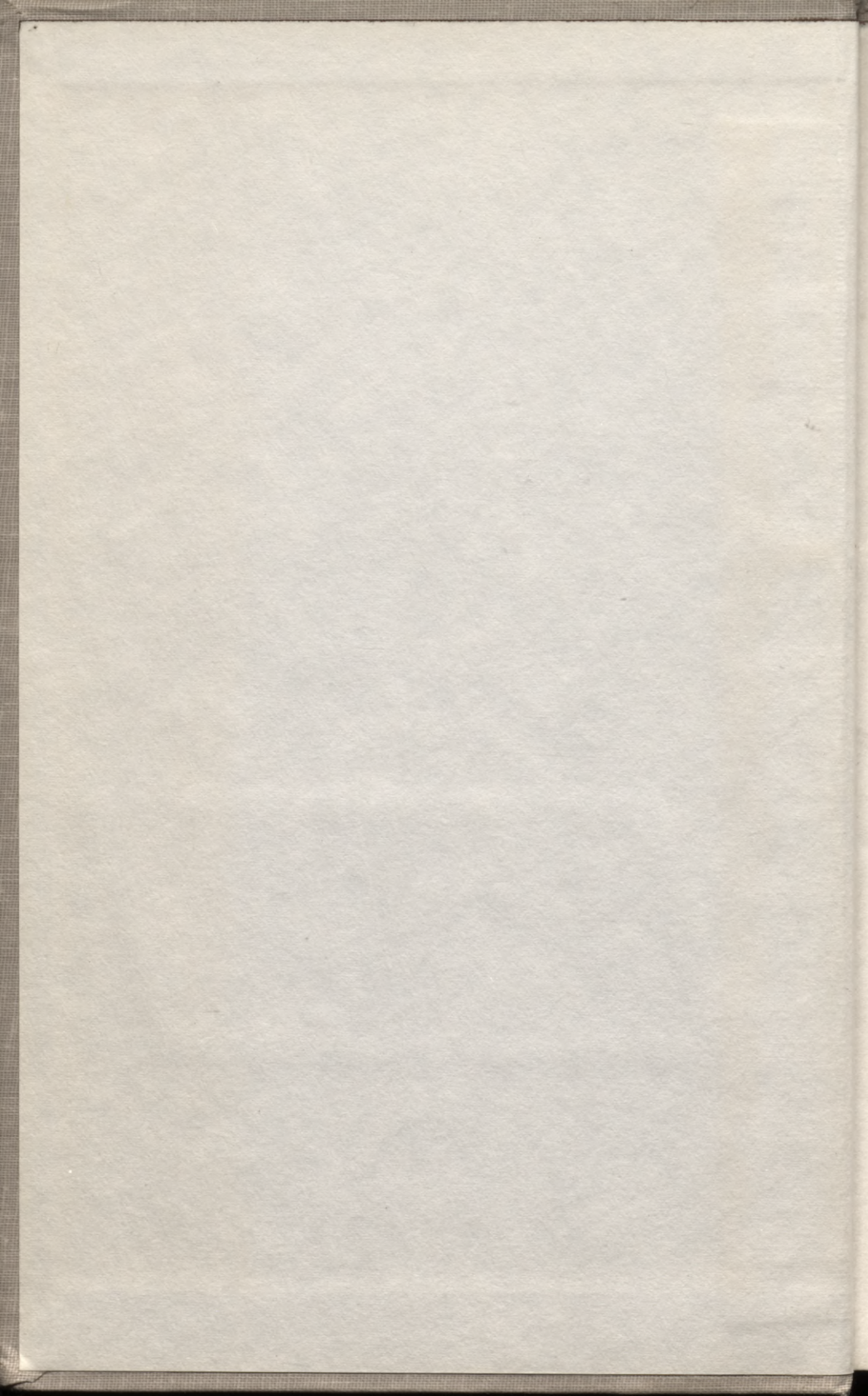
TIESAS SVĒTDIENA

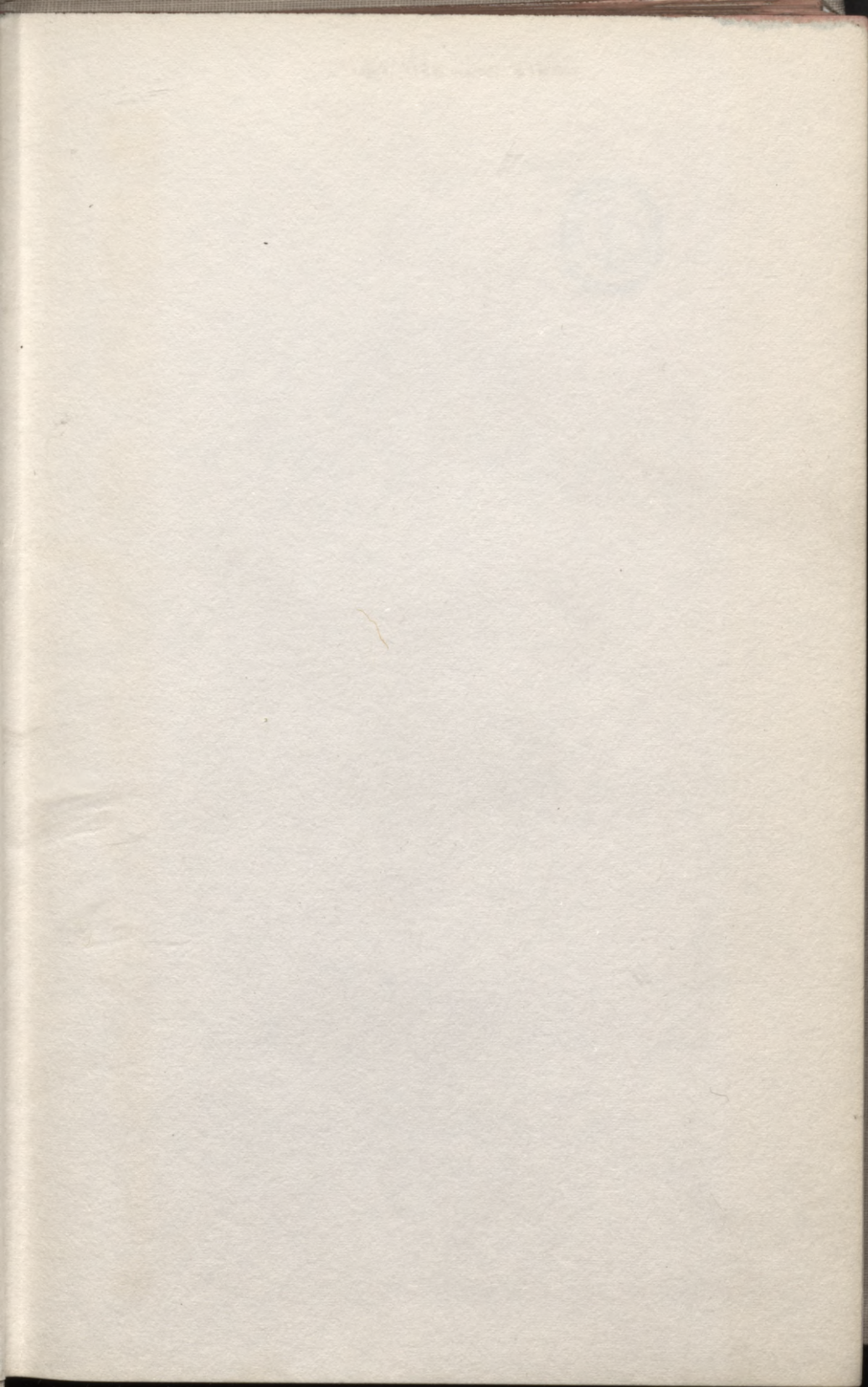

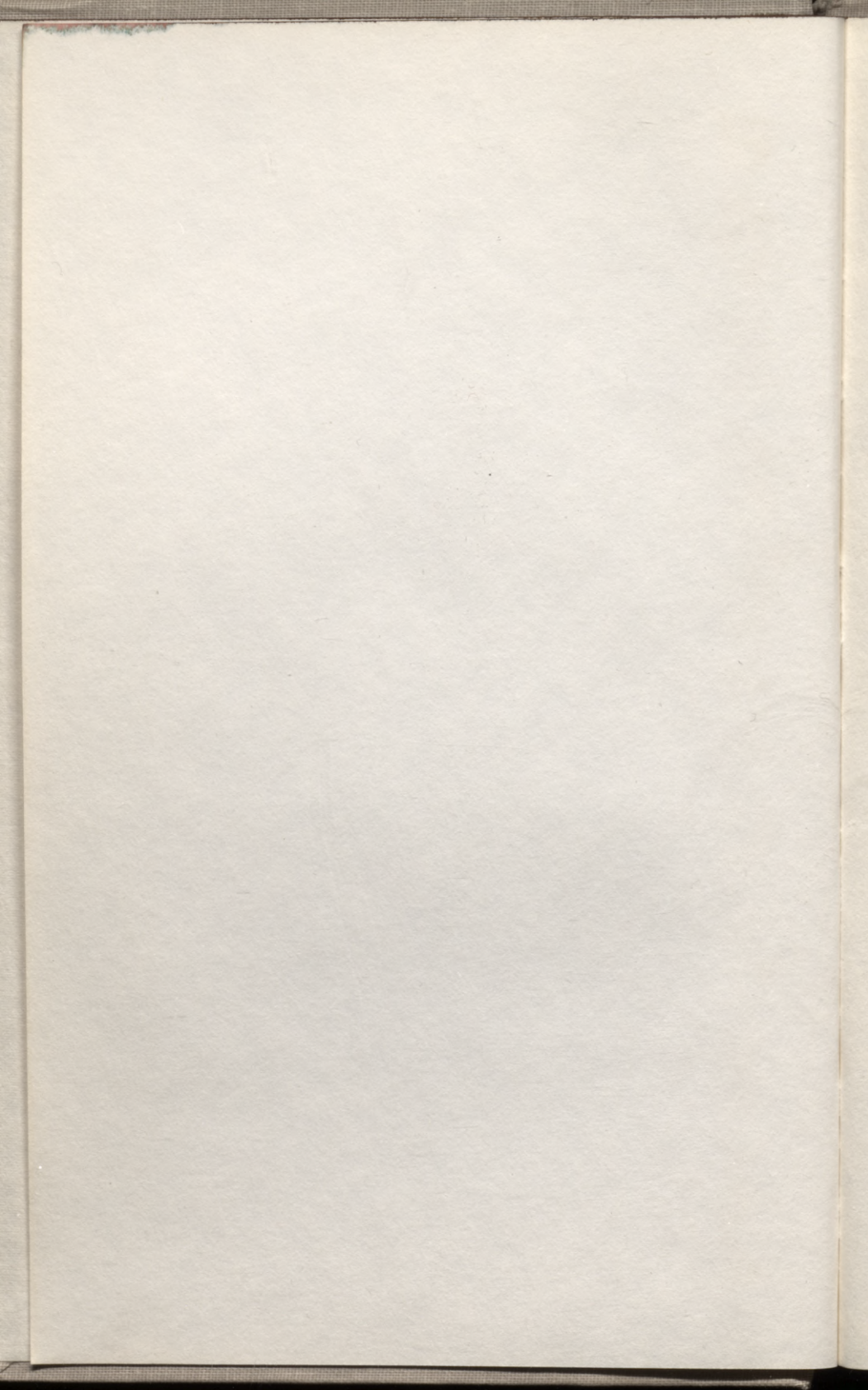
ALFREDS
DZIĻUMS

TIESAS
SVĒTDIENA

B, L

92-4

137

dekl.

L

ALFREDS DZIĻUMS

810 p

TIESAS SVĒTDIENA

ROMANS

GRĀMATU DRAUGS • 1970

122

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~72~~ 20.234
0304052946

© ALFREDS DZILUMS 1970

„Kā viņi jūtas?”
„Kas viņš ir par cilvēku?”
„Kā viņš izprot brīvību?”
„Kas viņu nogalināja?”
„Kādēļ viņš devās pašnāvībā?”
„Jautājumu ir daudz”
P. O. Endquist „Legionærerna”

Šī grāmata ir atbilde. 1946. gada janvārī Zviedrijas valdība izdeva Padomju Savienībai 146 baltiešu leģionārus. Par šo dramatisko notikumu ir publicētas grāmatas latviešu un zviedru valodā, tajās ir sakopotas liecības un fakti. Šī grāmata par līdzīgu tematu ir literārs darbs. Viss līdz šim publicētais man noderējis tikai par ierosinājumu. Romāna personas ir izdomātas, apstākļi un fakti ir pārkārtoti, lai traģiskais notikums iegūtu literāru formu. Neviens leģionārs ar tādiem vārdiem, ar tādu izskatu un raksturu, kādus esmu tēlojis savā darbā, nav Zviedrijā internēts un izdots. Arī notikumu vietas nav sauktas vārdā. Esmu mēģinājis rekonstruēt baigo patiesību ar iejušanos šo cilvēku domās un pārdzīvojumos.

Autors

1.

Ziemeļu vēji kaitināja jūru. Viļņi auga un grima, putu gūzmas cēlās un plaka. Dzelmju tumsa vēl cīnījās ar rīta gaismu.

Slīpi sagāzusies zvejas laiva iearās jūras liča oļos. Kaut kur mirgoja dažas spuldzes, vāji apgaismodamas svešo krastu. Neviens nesteidzās viņiem palīgā, viņi bija ieradušies slepeni, agrā rīta stundā, kā bīstami sirotāji. Viņi brida malā viens otru atbalstīdami. Viņi bija pārguruši, neskūtām sejām, ģērbusies netīrās frontes drēbēs.

Divi turējās blakus.

„Kur mēs atrodamies?“ Viņa vājā seja krēslā likās dzeltena, jūras slimības samocīta.

Otrs kliboja. Par sāpēm viņš nesūdzējās. Kurzemē palika nāve, tā viņus nepanāca arī jūras viļņos. Viņš satraukts vēroja rīta krēslas aizsegto krastu. Tuvumā kāda asa klints šķautne likās sena pazīņa.

Viņš teica: „Es pazīstu šo salu. Pirms trīs simti gadiem viņi iebrāuca Milgrāvī ar simtspiecdesmit astoņiem kuģiem.“

Vai viņš murgo? Vai viņam ievainota arī galva?

„Viņi valdīja Vidzemē cilvēka mūžu. Viņi tur uz cēla skolas un ieveda taisnas tiesas. Klaušu ļaudis nedrīkstēja vairs stingrāk sodīt par trīs pāriem rīkšu...“

„Vēl mēs nezinām, cik rīkšu saņemsim.“

„Nomierinies Te dzīvo labi ļaudis. Pirms kara es zvejoju butes, reiz mēs te vētrā iemaldījāmies. Mūs cienāja ar kafiju, izžāvēja mūsu drēbes. — Kā es tagad ēstu svaigi žāvētu buti!“

Viļņi viņus bija izmetuši drošā krastā, bet jūra vēl arvien noskaitusies šņāca. Vējš pamazām iegriezās austrumos, nenoguris dzenāja melnus viļņus ar baltām putu mugurām.

Klusā zvejnieku osta pamazām atdzīvojās. Krastā pulcējās ziņkāri ļaudis. Ieradās karavīru grupa, kāds virsnieks runāja vāciski.

„Neizklist!“ viņš sauca abiem mādams ar roku.

„Mēs neesam vācieši,“ viņi teica. Viņi rādīja kādu zīmi uz svārkņu piedurknēm. Vai virsnieks nepazīst kaimiņu valsts krāsas?

Šajā stundā leitnantam nebija laika mācīties vēsturi. Otrs pasaules karš bija beidzies, nu sākās iebrukums viņu neitrālā zemē. Vācu vīri vēl arvien brida malā, pulcējās un klīda rīta krēslā.

„Stāt!“ viņš kļiedza.

Kāds seržants steidzās leitnantam palīgā. Viņš kārtoja gūstekņus grupās, mēģināja saprasties ar dažiem vācu vārdiem. Vai viņiem esot ieroči?

Tos viņi esot iemetuši jūrā.

Vai starp viņiem esot kāds civilists?

Neviena. Viņi nākot no Kurzemes cietokšņa. Viņi tur esot cīnījušies līdz kapitulācijas pavēlei. Tagad viņi gribot atgriezties mājās — Šlesvīgā, Rūrā, Bavārijā.

„Mēs neesam vācieši!“ divi atgādināja.

Seržants to nedzirdēja. Jūras šalkoņa aprija viņu vārdus.

Gaismai austot nemierīgais ūdens klajums kļuva zilgani melns. Viļņi, augstu celdamies, plosījās ar zemiem lietus mākoņiem. Jūra šņāca un gaudoja, kā noskaities zvērs nepanācis laupījuma. Kaijas ķerkdamas meklēja rīta ēsmu, krisdamas un šūpodamās cīnījās pret vēju.

Ostā sabrauca armijas mašīnas. Viņus saskaitīja, saspieda cieši sēdekļos. Viņi bija pārguruši cīnīdamies ar jūru un nāvi, viņiem bija vienalga kurp viņus ved. Karš bija beidzies, viņi bija kapitulējuši, viņi atrodās neitrālā zemē. Arī divi latvieši.

Autobuss viņus šūpoja uz balta, līkumaina ceļa. Viņi cēlās pret kalnu, grima atkal lejup, it kā viņus vēl svaidītu nemierīgie jūras viļņi. Varbūt pirms tūkstoš gadiem tie bija ieskalējušies salā dziļāk. Abās pusēs ielejai pacēlās kaļķakmens kraujas kā stāvi krasti. Kailo akmeņu spraugās auga kadiķi un kropļas, vēju nomocītas priedes. Te centās augt arī dažs ozols, osis vai kļava, pat purva krūklis te bija pratis ielaist saknes.

Dīvaina zeme — viņi brīnījās.

„Te kādreiz rāpoja vēži un gliemeži,“ zvejniekpuisis teica. „Tagad viņi ir pārvērtušies akmeņos.“

Vai viņš atkal plāpāja niekus?

Viņus veda caur priežu mežiem. Kokus bija samocījis jūras vējš. Vietām kalnu pauguros rēgojās norimuši vējdzirnavu spārni. Ciemos spīdēja baltas baznīcas, līdzīgas viena otrai. Sveša, senatnīga zeme.

Pēc stundas mašīnas apstājās pie dzeloņaina žoga. Tikai viena kārtā apjoza plašo klajumu ar priežu jaunaudzi. Nē, te nebija koncentrācijas nometne kā Dachavā, Potmā vai Karagandā. Viņi varēja brīvi izklīst un meklēt savus tautiešus. Viņi nebija vienīgie latvieši starp vācu karavīriem. Esot redzēts arī kāds latviešu pulkvedis.

Viņi sastapa laipnu virsseržantu, viņš zināja, ka jau šodien viņus reģistrēsot, un pēc dažām dienām viņus atsvabināšot.

„Tikai nepļāpajiet liekus vārdus!“ viņš brīdināja. „Varbūt ziņas aizies uz čekas kartotēku...“

Vai vecais virsseržants nepārspilēja? Varbūt viņu vēl vajāja bailes kopš Baigā gada necilvēcīgās deportāciju nakts...

Pēcpusdienā viņus aicināja nometnes komandanta birojā.

Jūrnieks gausi pievilka kāju, censdamies ieņemt pamatstāju.

„Ievainots?“ majors līdzjūtīgi jautāja.

„Nieka skramba, jau apdzijusi, majora kungs!“

Seržants rakstīja. „Vārds, uzvārds?“

„Ojars Tauriņš, latvietis.“

Majors ar seržantu saskatījās. Atkal kāds, kas negrib būt vācietis!

Majors: „Kur esat dzimis?“

Tauriņš: „Rīgā.“

Majors: „Dienesta pakāpe?“

Tauriņš: „Kaprālis.“

Majors: „Kādā karaspēka daļā dienējāt?“

Tauriņš: „Deviņpadsmitā divīzijā.“

Majors: „Jūsu ģimenes stāvoklis?“

Ojars Tauriņš vilcinājās atbildēt. Kādēļ viņiem jāzina, kur atrodas viņa sieva. Viņš te ir ieradies viens, tā arī pateica.

Majors: „Jūsu nodarbošanās pirms kara?“

Tauriņš: „Zvejnieks.“

Majors: „Brīvprātīgi iestājāties vācu armijā?“

Tauriņš: „Nē, majora kungs! Mobilizēja un ieskaitīja latviešu leģionā. Kāvos tikai ar krieviem austrumu frontē.“

Majors: „Jūs valkājat vācu armijas uniformu.“

Ojars Tauriņš parādīja majoram savu svārku piedurkni, tur mirdzēja nacionālo krāsu vairodziņš. „Pirmajā pasaules karā mans tēvs cīnījās krievu formā, ar Latvijas saulīti pie krūtīm. Pēc revolūcijas viņš aizgāja strēlniekiem līdzī uz Maskavu un apsargāja Kremli. Viņš palīdzēja bolševikiem tikt pie varas, bet pēc divdesmit gadiem viņu pašu deportēja uz Sibīriju. Tādēļ es kāvos austrumu frontē.“

Nometnes komandants aizdomīgi saskatījās ar sardzes seržantu. Neticams stāsts. Kādēļ cilvēks deportēts, ja bijis sarkanarmijā? Viņš melo! — „Varat iet!“

Aiz barakas durvīm Ojars paspēja draugu brīdināt: „Viņi nesaprot mūsu stāvokli!“

Reģistrācija turpinājās — vārds, uzvārds —?

„Arvids Sakne.“

Majors: „Dienesta pakāpe?“

Sakne: „Dižkareivis.“

Majors: „Kur esat dzimis?“

Sakne: „Latvijā, Iecavā.“

Kā lai seržants uzraksta tik svešu vārdu? Vai tāda vieta vispār atrodas Eiropā?

Majors: „Jūsu ģimenes stāvoklis?“

Sakne: „Neprecējies.“

Majors: „Kādēļ iestājāties vācu armijā?“

Arvids Sakne atcerējās virsseržanta padomu. Bet viņš negribēja arī melot, viņš tā bija audzināts tēva mājās. Viņš atzinās: „Tādēļ, ka četrpadsmitā jūnija naktī krievi deportēja manus vecākus.“

Dīvainas, neticamas atbildes. Vismaz šis Arvids Sakne neslēpa, ka vācu armijā iestājies brīvprātīgi. — Nākošais!

„Grenadieris Leons Bite, majora kungs!“

Majors: „Arī latvietis?“

Bite: „Kāda runa! No Ziepniekkalna.“

Majors: „Vāji runājat vāciski. Vēlaties tulku?“

Bite: „Iztiksim tāpat. Krievu mēle gan vieglāka, var saprasties ar dažiem stiprākiem vārdiem, bet tos laikam te neviens neprot. Nē? Tad ar steigu jāmācās, kungli!“

Majors: „Jūsu nodarbošanās pirms kara?“

Bite: „Vasarās rāvos kūdras purvā ar lāpstu. Griezu kriegelišus. Krāvu, pārkrāvu, žāvēju. Ziemās palīdzēju tantiņām vest mājās. Malkas mums Rīgas tuvumā nebija, zirga arī nē. Ar ragaviņām. Kūdras dūmi kūpēja Bierīnos, Agenskalnā, Tornkalnā, Ziepniekkalnā. Vakaros pie krāsns sildīju muguru un lasīju lekcijas. Gribēju būt mežkungs, bet iznācu kara kalps.“

Ar abām rokām viņš palīdzēja saviem kroplajiem vācu vārdiem, bet majors ar seržantu maz saprata.

Majors: „Kādēļ valkājat vācu armijas uniformu?“

Bite: „Citu nedeļa. Latviešu zaldātu bikses vācieši neļāva kājās vilkt. Bet ar krieviem bija jāsitās, kāda runa!“

Majors: „Kādēļ?“

Bite: „Vai te aiz jūras to nezina? Tādēļ, ka trešo reizi nedrīkstēja krievu lāci mūsu dārzā laist. Divas reizes jau izbradāja, asaras un asinis vien palika pēdās...“

Majors jutās neērti. Vai viņi visi ir jukuši? Kādas atzīmes viņi var ierakstīt kartotēkā? — Leons Bite, kareivis, nenosvērts raksturs, plāpa ar fantāziju.

„Varat iet. Nākošais!“

„Pēteris Danielsons.“

Beidzot viņi saprata kādu vārdu.

Majors: „Kur esat dzimis?“

Danielsons: „Ventspilī.“

Majors: „Jūsu dienesta pakāpe?“

Danielsons: „Virsseržants.“

Majors: „Vācu armijā?“

Danielsons: „Nē. Latviešu leģionā.“

Majors: „Kāda starpība?“

Danielsons: „Ļoti liela.“

Majors: „Kad jūs paaugstināja?“

Danielsons: „Latvijas armijā, valsts desmit gadu neatkarības svētkos.“

Majors: „Vai līdz kapitulācijai dienējāt armijā nepārtraukti?“

Danielsons: „Nē, vienu gadu strādāju mežā.“

Majors: „Dīvaini, karavīrs meža darbos. —“
Danielsons: „Krievi atvaļināja, citas iespējas nebija.“

Majors: „Kādēļ atvaļināja?“

Danielsons neatbildēja. Nebija nozīmes to izskaidrot.

Majors brīdi sarunājās ar seržantu savā valodā. —
Viņš slēpj savu pagātni. Varbūt viņu degradēja par kādu noziegumu. Visi aizdomīgi un neuzticami...

Iznākot no barakas, Danielsons pamanīja jaunu zēnu. „Esi latviešu puika?“

Jā, viņam vēl neesot septiņpadsmit gadu.

„Tad runā apdomīgi. Ja mājās palika brālis vai māsa, tad nesaki, kur viņi atrodas.“

Zēns nedroši apstājās pie reģistrācijas galda.

„Ervinš Krūklēns.“

Sveši, dīvaini vārdi. Viņi tiešām nav vācieši, domāja nometnes komandants. Un šis jauneklis vēl izskatās pēc bērna! — Kad un kur dzimis?

Ervinš atcerējās virsseržanta padomu, izvairīgi teica: „Pie Daugavas. —“

Majors: „Vai tik jaunus iesauca armijā?“

Krūklēns: „Nebiju armijā.“

Majors: „Kādēļ tu valkā vācu armijas uniformu?“

Krūklēns: „Biju izpalīgs pretaviācijas dienestā.“

Majors: „Kur palika tavi vecāki?“

Krūklēns: „Es nezinu.“

Majors: „Kādēļ nezini?“

Krūklēns: „Fronte mūs izšķīra.“

Majors: „Tev vajadzēja palikt pie mātes.“

Krūklēns: „Nedrīkstēju palikt mājās. Mani būtu mobilizējuši krievi. Tad man būtu bijis jākaro pret pašu brāli...“

Ervinš aprāvās. Vai viņš bija pateicis par daudz? Pratinātāji viņu aizdomīgi vēroja.

Majors: „Arī brālis dienēja vācu armijā?“

Krūklēns: „Nē, es nezinu, kur tagad atrodas mans brālis!“

Majors: „Varbūt mājās pie mātes.“

Krūklēns: Varbūt. Māte negribēja, lai mēs ejam uz iesaukšanas komisiju, lai mēs slēpjamies mežā bet —“

Majors: „Mātei vajadzēja klausīt.“

Krūklēns: „Es nenožēloju!“

Seržants nogrozīja galvu. Cieti, stūrgalvīgi cilvēki. Pat jaunie zēni. Viņš atzīmēja: Krūklēns Ervins, pret-runīgi paskaidrojumi, melīgas atbildes, lepns un spītīgs.

„Nākošais!“

Reģistrācijas galdam tuvojās liela auguma vīrs, mazliet sagumis plecos, it kā slēpdams kara skolas militāro stāju. Viņa cietās lūpas slēpa rindu zelta zobu, bet majors tos ievēroja. Parastie jautājumi — vārds, uzvārds, dienesta pakāpe, cik vecs?

„Kārlis Aizpurs, pulkvedis-leitnants, sešdesmit gadu.“

Majors ar cieņu vēroja sirmo vīru, seržants pasniedza krēslu. Vai viņi drīkst lūgt tuvākas ziņas par viņa dienesta gaitu?

Aizpurs: „Kara skolu beidzu Krievijā. Piedalījos Latvijas brīvības cīņās. Rīgas universitātē studēju jurisprudenci. Pēdējos valsts neatkarības gados strādāju kara tiesā.“

Skaidras, noteiktas atbildes.

Majors: „Turpiniet, lūdzu!“

Pulkvedis Aizpurs brīdi klusēja, it kā pārdomādams katru vārdu. Majors uzmanīgi vēroja viņa nopietno seju un neparastos zobus. Viņš apjautājās par pulkveža veselību.

Aizpurs saprata. Viņš strauji pacēla galvu un teica, neslēpdams savas mutes bagātību: „Paldies Dievam, pagaidām esmu vesels, tikai zobus man izsita.“

Majors neērti sakustējās, seržants nolika pildāmspalvu. Abi karavīri jutās pārsteigti. Vai te sēdēja pulkvedis, vai kāds dzērājs un kauslis?

Majors: „Kā tas jums gadījās?“

Aizpurs: „Izspēra ar zābaku papēdi.“

Majors: „Kas? Kādos apstākļos?“

Aizpurs: „Čeka.“

Svešs vārds. Bet viņi bija kaut ko dzirdējuši par Padomju Savienības slepeno policiju. Tādu uzturēja arī Hitlera režīms. Varbūt kara laikā tas ir nepieciešams.

Majors: „Kādēļ jūs apcietināja?“

Aizpurs: „Tādēļ, ka brīvības cīņu laikā es biju rotas komandieris Latgales frontē. Tādēļ, ka neatkarības gados es strādāju kara tiesā. Mēs saucām pie atbildības dezertierus un valsts nodevējus.“

Abi demokratiskās valsts karavīri izskatījās nelaimīgi. Viņi nesaprata pulkveža paskaidrojumus. Vai tas ir noziegums, ja karavīrs aizstāv savu zemi? Ja tiesnesis soda valsts nodevējus?

Majors: „Kā jūs to izskaidrojat, pulkveža kungs?”

Aizpurs: „Ļoti vienkārši. — Baigajā gadā Baltijas valstīs noziedznieki kļuva tiesneši. Naktīs viņi slepeni apcietināja nevainīgus cilvēkus, čekas inkvizīcijas pagrabos bendes lauza viņu locekļus.”

Neiespējami! Vai tādas ziņas viņi var rakstīt kartotēkā? Varbūt šis cilvēks ir histēriķis. Jeb viņš ir frontē kontuzēts, varbūt viņam ir bojāti nervi un smadzenes, viņš murgos!

Majors: „Vai jūsu paskaidrojumiem ir kāds sakars ar jūsu zobiem?”

Aizpurs: „Jā.”

Majors: „Kāds iemesls bija tik necilvēcīgai rīcībai?”

Aizpurs: „Es klusēju.”

Majors: „Jums bija kaut kas slēpjams?”

Aizpurs: „Jā.”

Majors: „Kas?”

Aizpurs: „Citu patriotu vārdi.”

Majors: „Vai tie bija tik svarīgi?”

Aizpurs: „Jā, lai izdarītu jaunas apcietināšanas, lai mokās un asinīs noslīcinātu tautas pretestību.”

Nometnes komandants un sardzes seržants jutās neērti. Viņu uzdevums nebija internētos karavīrus pratināt, viņi nebija slepenpolicisti, tomēr dažas ziņas kartotēkā viņiem bija jāieraksta. Bet pulkvedis kļuva arvien noslēpumaināks un aizdomīgāks. Kādēļ nevainīgiem cilvēkiem bija jāslēpjas no policijas?

Majors: „Bet jūs esat vēl dzīvs, neviens jūs nav nobendējis.”

Aizpurs: „Tas viņiem neizdevās. Es viņus piekrāpu. Es biju spiests dot parakstu, ka kļūšu nodevējs. Bet tajā pašā naktī es atstāju Rīgu. Veselu gadu es slapstījos mežā, kamēr Latvijā ienāca vācu armija.”

Pagrīdnieks — seržants atzīmēja.

Majors: „Ko darījāt pēc tam?”

Aizpurs: „Turpināju darbu tiesā.”

Majors: „Strādājāt vāciešu interesēs?”

Aizpurs: „Es aizstāvēju savus tautiešus, kur vien tas bija iespējams.”

Majors: „Nacisti arī Baltijas valstīs esot ierīkojuši koncentrācijas nometnes?“

Aizpurs: „Diemžēl. —“

Majors: „Vai tādos apstākļos tiesneša darbs saskaņēja ar sirdsapziņu un tautas interesēm?“

Aizpurs: „Mums nebija citu iespēju.“

Seržants turpināja atzīmes: neskaidra pagātne, sadarbojies ar naciķiem.

Majors atlaida pulkvedi Aizpuru. Viņš gausi piecēlās, izgāja no barakas, sagumis plecos. Viņa seja izskatījās drūma un nogurusi. Tikai zelta zobi spītīgi mirdzēja.

Pēdējais no latviešu grupas reģistrējās Jānis Zauers. Militārā stājā viņš sasita papēžus un labā vācu valodā steidzās ziņot: „Majora kungs, atļaujiet man pateikties visu internēto baltiešu karavīru vārdā jums personīgi un jūsu karaliskai valdībai par laipno palīdzību mūsu brīvības cīnītājiem viņu smagākajā stundā. Es apsolu rūpēties, lai mani biedri izturētos jūsu viesmīlīgajā zemē ar latviešu karavīram cienīgu stāju, lai mūsu attiecībās būtu laba saskaņa.“

Majors bija spiests ziņojumu noklausīties. Viņš uzmanīgi vēroja straujo vīru. Gaiša ziemeļnieka seja, blondi atsukāti mati, smaila bārda, augsta piere. Veikls, enerģisks, likās arī inteligents cilvēks. Tikai viņa kvēlajās acīs majors pamanīja viltību, šaubas un cerības.

„Pateicos par uzticību!“ komandants teica. Bet viņiem esot jāizpilda dažas formalitātes, viņi lūdzot personīgus datus — vārdu, uzvārdu, dienesta pakāpi.

Zauers: „Zauers, Jānis. Ārsts-leitnants. Esmu dzimis Rīgā, studējis Vācijā. Latviešu legionā strādāju par ārstu austrumu frontē. Kapitulācijas dienā kara lazaretē Kurzemē.“

Majors: „Paldies! — Maza piezīme, kritiskā brīdī ārsti parasti neatstāj savus pacientus.“

Zauers: „Lazareti jau pārņēma krievu sanitārais personāls.“

Majors: „Kā jums izdevās nokļūt pāri jūrai?“

Zauers: „Ar pēdējo laivu.“

Majors: „Vai jums neliēkas, ka ārsti ir nepieciešami izpostītā dzimtenē?“

Zauers: „Diemžēl, man nebūtu atļauts tur strādāt. Labākā gadījumā es varētu konstatēt tikai nāves

gadījumus kādā koncentrācijas nometnē Vorkutā, Potmā, Narijskā vai Karagandā. Protams, pats kā gūsteknis.“

Majors: „Kādēļ jums nebūtu atļauts strādāt dzimtenē?“

Zauers: „Tādēļ, ka klausīju kara aprīnķa priekšnieka pavēlei un iestājos latviešu leģionā.“

Majors: „Kādēļ jūs, baltieši, tik vieglprātīgi esat rīkojušies?“

Zauers: „Tādēļ, ka mēs esam piedzīvojuši Baigo gadu.“

Majors: „Baigais gads? Tāds vārds te vairākkārt ir dzirdēts. Ko tas nozīmē?“

Zauers: „Dažos vārdos to grūti izskaidrot, majora kungs! Tas jāpārdzīvo. Bet mēģināšu. — Iedomāieties tādu stāvokli — ar varu okupēta valsts, ar viltu ievēlēta, okupantiem padevīga valdība. Tautas vārdā tā atsakās no neatkarības un iekļaujas svešas, naidīgas zemes iekārtā. Tā mēs paši iznīcinājam savu saimniecību, apsmējam savas tautas vēsturi, apsūdzējam savus patriotus, prasījām nāvi saviem karavīriem!“

Majors: „Kādēļ jūs to darijāt?“

Zauers: „Lai mēs paši neklūtu par tautas ienaidniekiem...“

Chaotiska atbilde!

Zauers enerģiski turpināja: „No cietumiem izlaisti noziedznieki apmētāja kārtības sargus ar akmeņiem, lamāja par fašistu suņiem, viņus padzina no darba, apcietināja, spīdzināja, noslepkavoja. Naktīs pazuda cilvēki, bet sapulcēs un demonstrācijās mēs sajūsmā kliegdami pateicāmies visu tautu tēvam, ka viņš mūs iecēlis mūžīgā draudzības saulē. — Tāds bija mūsu Baigais gads, majora kungs, un tādēļ baltiešu leģionāri cīnījās austrumu frontē!“

Nometnes komandants uztraucies piecēlās. Vai šis cilvēks ir traks? Kādas atzīmes lai raksta viņa kartītē? Nesakarīga izteiksme. Histeriķis.

Seržanta pirkstos drebēja pildāmspalva. Viņi vairs nespēja darbu turpināt. Šie internētie baltieši nav normāli cilvēki, viņi visi slimo ar vajāšanas māniju...

Vēji bija noguruši. Gaiss smaržoja pēc priežu sveķiem un jūras dzestruma. Plāvās mirdzēja jaunā pavasara zāle. Ganību aplokos blēja aitas. Gaisma, saule un miers.

Otrā dienā internētos baltiešus atdalīja ar žogu no vāciešiem. Starp priedēm bija saceltas apaļas armijas teltis, tālu skanēja skaļā leģionāru valoda.

„Vecīt, un tu vēl dzīvs! Es domāju, ka esi aprakts pie Džūkstes!“

„Un es domāju, ka esi kritis Vaņkas nagos!“

Vecie cīņu biedri atrada viens otru, stāstīja savus piedzīvojumus, kā jutušies pēc kapitulācijas, kā „piesītuši pēdu“ un laimīgi tikuši pāri jūrai.

Arvids Sakne un Ojars Tauriņš iekārtojās blakus vienā teltī. Viņi vēl arvien turējās kopā, garais zvejnīkpuisis un klusais zemgalietis. Zem tā paša audekla jumta savu gulvietu atrada arī Leons Bite no Ziepniekkalna. Viņiem pievienojās ventspilnieks Danielsons, un cieši virsseržantam blakus kā dēls turējās mazais Ervins Krūklēns. Pievakarē arī Jānis Zauers iesvieda teltī savu plāno mugursomu.

„Vai te vēl ir kāds brīvs stūris?“

„Stūru nav, leitnanta kungs!“ Leons atsaucās. „Telts ir apaļa. Bet mēs varam saspieties ciešāk, kāda runa! — Vai leitnanta kungs pie virsniekiem nē —?“

„Es labāk turos pie kanakiem. Vēl tas kariņš nav nobeigts.“

„Mēs laikam dūmus vairs neodīsīm,“ vecais Danielsons rāmi teica, atbrīvodams leitnantam gulvietu. „Bet ja esi dakteris, vai tavā somā nav kāds plāksteris? Zēnam noberztas kājas, un te vēl viens klibo.“

„Man nav nekādas vainas!“ Ojars Tauriņš atsaucās.

„Plāksteru man nav, bet pudele konjaka. Ja te kāds vēl žegojas pēc jūras slimības, var dabūt. Zāles pieprasīsim. Mēs taču atrodamies neitrālā zemē, asinis te nav lijušas, visi medikamenti stāv armijas noliktavās.“

Plāpa — Danielsons nodomāja. Bet labi, ja te kāds prot apsiet vainas.

Jānis Zauers tiešām atnesa apsējus un dažas ziedes. Viņš jau sarunājās ar komandantu un sardzes vīriem kā vecs paziņa, viņš arī zinot, kādas esot internēto karavīru tiesības pēc starptautiskiem likumiem.

Ervins atraisīja zābaku auklas. Viņa bērna seja bija savilkusies drūmās rievās, likās viņš tūlīt sāks raudāt.

„Jāiztura, draugs!“ Zauers teica taustīdams vainas.
„Ļoti sāp?“

„Nē, to es nejūtu,“ zēns čukstēja.

„Kādēļ esi tik drūms? Mātes trūkst?“

Ervins neatbildēja.

„Abus papēžus esi labi noēvelējis. Ar jauniem apaviem tādā dēkā nevar doties.“

„Izniedza pēdējā brīdī,“ zēns taisnojās.

„Arī pārtikas noliktavas uzgāja gaisā pēdējā brīdī. Pirms tam puiši laizīja tukšās konservu kārbas.“

Danielsons vēroja ārsta darbu ar redzīgām virs-seržanta acīm. Ar apsējiem rīkoties viņš prata. Ja ne gluži ārsts, varbūt bijis sanitārs pārsiešanas punktā..

„Kā tu te gadījies tik jauns?“ Zauers jautāja pacientam, gribēdams viņa domas novērst no jēlās rētas.
— „Gaisa izpalīgs? — Ar kādu laivu tiki laukā?“

Zēns klusēja.

„Viens pats —?“

„Bijām trīs. —“

„Kur tie divi?“

Ervins nespēja atbildēt. Viņš taustīja noberzās kājas kā sāpēs mocīdamies.

Pēdējie saulrieta stari vēl brīdi rotaļājās telts auduma spraugā, izgaismodami saceltos zemes putekļus. Tie grima un cēlās, kā peldošas sīkbūtnes zelta strau-mē. Zem kadiķu krūma pavēlās adatains ēza kamols, pēc brīža atgriezās, ātri aiztipināja, neslēpdams savu melno degunu, kā pieradināts vakara viesis. Vīru balsis nometnē bija apklusušas.

Leons Bite nenocietās: „Daktera kungs, vai to kon-jaka pudeli nevajadzētu pārbaudīt? Varbūt steigā esat pakēris līdzī ēteri...“

Jānis Zauers sāka taustīt mugursomu. „Nesauc mani tik cienīgi! Bez ceremonijām! Es — Jānis, virsseržants — Pēteris, tālāk Ojars, Arveds, Ervins!“ Brīnums, cik ātri viņš bija ievērojis leģionāru vārdus. — „Un tu? Kā puikas tevi sauca Ziepniekkalnā?“

„Par Lauvu. Nekāds lauva es nebiju, bet smēķi uztīt un pudeli atraut pratu jau toreiz.“

„Labi, Lauva, izvelc korķi! Tikai nerunā tik skaļi! Nevienam ārpusē nav jāzina, ka mēs te mocam pu-deli. Katram pa lāsei vien iznāks.“

Puiši kļuva dzīvāki. Viņi jutās kā atpūtā, frontes otro līniju bunkurā. Stāstot savus piedzīvojumus viņi sāka lielities.

„Es gribēju majoram parādīt savu dzelzs krustu,” Ojars teica.

„To labāk nē,” domāja virsseržants.

„Vai man jākaunas, ka izpestīju veselu vadu no ielenkuma? Izglābās arī daži friči, varbūt tādēļ iedeva. Bet krusts ir godīgi pelnīts, to es glabāšu!”

Arī Arvids kļuva vaļsirdīgāks. „Es viņiem pateicu, ka aizgāju uz fronti brīvprātīgi.”

„Es gan domāju, dēli, ka ar tādām lietām tagad nevajadzētu lielities,” vecais Danielsons brīdināja. „Mēs vēl atrodamies maisā.”

Ko viņš runā? Pēc pāris dienām viņus atlaidīs. „Vai tu domā, ka mūs te baros par velti mēnešiem ilgi?”

„To mēs vēl nezinām, ko domāsim pēc mēneša.”

„Gan tiksim laukā arī no šī ielenkuma, zēni!” Zauers pārliecinoši teica. „Cik lieluzbrukumu jūs Kurzemē atsītāt? — Sešus? Ja Eizenhauers nebūtu iespītējies, tad austrumu frontē krieviem būtu bijis jāatkāpjas savās robežās. Tā nav jūsu vaina, ka Eiropa tagad ir sakropļota, puse brīvībā, puse verdzībā. Bet vēl miera līgums nav noslēgts, varbūt drīz brauksim mājās dziedādami divdūjiņās. — Nebēdā, Ervin, māte tevi sagaidīs ar pankūkām! — Bet kur palika tavi draugi?”

Arī zēns bija nogaržojis dažus malkus stiprā dzēriena, viņš kļuva vaļsirdīgāks. Stostīdamies sāka stāstīt: „Sākumā nemaz nedomājām pāri jūrai dzīties, gudrojām par mežu. Teica, būšot jāpārļaiž tikai vasara. Bet iedami gar ostmalu ieraudzījām, ka kādam kuģelim kūp dūmi. Smags un lēns gan izskatījās, bet joka dēļ uzlēcām. Vācieši neko neteica, raisīja jau tauvas vaļā. Bet turpat ostā kuģelis sadūrās ar kādu zvejas laivu. Nekaš ļauns nenotika. Laiva atradās turpat blakus, likās ātrāka, sadomājām, brauksim ar to. Mani draugi jau pārlēca, bet es vēl atcerējos savu šauteni. Kamēr to papēmu, laiva jau bija aizslīdējusi tālāk, nevarēju vairs pārlēkt. Tā paliku viens.”

„Gan tu šajā krastā savus draugus satiksi,” virsseržants zēnu mierināja.

„Nē. Viņi uzgāja gaisā.”

Laukā biezēja nakts krēsla. Nometne bija apklususi. Tikai drošais ezis tepat aiz telts sienas čaukstināja pērnās ozola lapas. Tuvojās un attālinājās sarga soļi.

Divaina sajūta. Pēc apdullinošiem artilērijas grāvieniem, pēc zvēriskām durkļu cīņām, pēc asins dzīrēm un nāves plaujas, te pēkšņi visapkārt valda klusums un miers. Tāds klusums, ka dzirdama pat eža mīkstā gaita.

Bet viņi bija gūstekņi. Nokļuvuši brīvā cerību zemē, un tomēr gūstekņi.

Tādēļ Arvids Sakne ilgi nevarēja aizmigt.

Diena ausa gaiša un saulaina. Latviešu legionāri jau agri iznāca no teltīm, it kā viņus gaidītu aizkavēts darbs. Mežos tuvu un tālu sacentās putni ar pavasara dziesmām. Bija maijs, sējas mēnesis. Zeme gaidīja, ļaudis steidzās uz lauka. Pasaulei trūka maizes pēc sešiem kara gadiem.

Bet viņus aizturēja dzelonstieplu žogs. Tikai viena kārta. Garākie vīri to varēja pārkāpt, mazākie pacelt un izlīst brīvībā. Bet viņi to nedarīja. Daži vācieši esot bēguši, bet atvesti atpakaļ. Kādēļ dezertēt? Pēc dažām dienām viņus atbrīvos pēc starptautiskiem likumiem, kā Jānis Zauers saka.

Viņi pulcējās pie ziņojuma dēļa. Tur varēja lasīt kādu rakstu vācu valodā: „Baltiešu karavīri, neapvainosim mums draudzīgās tautas jūtas, nedemonstrēsim militāro stāju — noņemsim dienesta pakāpju zīmotnes!“

Uzsaukumam nebija paraksta.

Puiši vēroja savas netīrās, frontē savazātās drēbes. Dažs vēl nēsāja līdzī sakaltušu asins traipu, citam vairodzīņš uz piedurknes bija kļuvis gluži pelēks. Viņi izskatījās nožēlojami, bet vai tādēļ viņiem jākaunās no savām zīmotnēm un dienesta pakāpēm?

Ko saka virsseržants, vecais, prātīgais Pēteris Danielsons?

„Raksts labi domāts, bet vai tas teikts ar komandanta ziņu?“

To neviens nezināja. Bet daži pazina rokraksta asās, spēcīgi vilktās līnijas. Autors neesot vācietis, bet pašu cilvēks...

Vīri bez padoma kavējās pie ziņojumu dēļa. Viņi bija dzirdējuši, ka šīs zemes iedzīvotāji esot laipni, humani un līdzjūtīgi cilvēki. Vai viņus varētu apvainot latviešu leģionāru nozīmes?

Atnāca pulkvedis Kārlis Aizpurs un ilgi lasīja īsās rindas.

„Kas to izziņojis?“ viņš jautā.

Jaunieši klusē. Aizmugurē stāv Jānis Zauers ar gaišiem matiem, smailu bārdu un viltīgi dzirkstošām acīm. Viņš droši skatās pulkveža sejā un smīn. Leģionāri saprot, nu viņi zina, kas ir raksta autors.

Pulkvedis Aizpurs ir mazrunīgs karavīrs, bet šoreiz viņš atslejas taisnāk, it kā vēl arvien pildītu savu tiesneša pienākumu. „Vai jūs to rakstījāt pēc komandanta pavēles, leitnanta kungs?“

Zauers: „Nē, Aizpura kungs! Bez viņa ziņas.“

Aizpurs: „Vai jūs esat domājuši par sekām?“

Zauers: „Esmu domājis.“

Aizpurs: „Vai tik svarīgā jautājumā jums nevajadzēja apspriesties ar citiem virsniekiem?“

Zauers: „Te mēs visi esam ar vienādām tiesībām — kareivji un pulkveži.“

Aizpurs: „Vai jūs esat studējis Latvijas universitātē, leitnanta kungs?“

Zauers: „Mūsu situācijā nav svarīgi, kur es esmu studējis.“

Aizpurs: „Ja esat ierindas ārsts, tad jūs saista karavīra pienākums pret tautu un dzimteni.“

Zauers: „Karš ir beidzies, Aizpura kungs! Ņemot zīmotnes mēs labāk kalposim tautai un dzimtenei. Arī paši sev.“

Aizpurs: „Jūs maldaties, leitnanta kungs! Jūs varbūt zināt, ka eksistē Atlantijas deklarācija? Tā sola visām tautām brīvību un neatkarību.“

Zauers: „Jā, šo dokumentu parakstīja Čerčils un Rusvelts uz kuģa Atlantijas okeanā. Vēlāk arī Maiskis Padomju Savienības vārdā. Tādēļ mans uzsaukums uz ziņojuma dēļa ir svarīgāks nekā sabiedroto Atlantijas deklarācija.“

Aizpurs: „Mēs savu cīņu vēl neesam beiguši, leitnanta kungs! Tādēļ es prasu paturēt zīmotnes!“

Zauers smīn meklēdams jauno legionāru acīs uzticību. Internētie saprot, ka pulkvedim nav vairs varas. Bet varbūt viņam ir taisnība. Neviens netic, ka Eiropa paliks sadalīta, tautas pamestas jaunā verdzībā. Vai rietumu demokratiskās valstis upurēja savus karavīrus, lai vienas diktatūras vietā cilvēku brīvību nožņaugtu otra? Nē, karš vēl nav beidzies, domāja legionāri.

Bet kam lai viņi klausā, pulkvedim, vai ārstam? Vai viņiem jādegradē sevi, jeb viņiem arī turpmāk jāpakļaujas ierindas disciplīnai? Lūk, vācieši, vēl arvien ietur militāro stāju arī internēto nometnē!

Bet Jānis Zauers smējās „Nedomājiēt, zēni, ka virsnieki grib paturēt zīmotnes patriotisma dēļ. Pēc starptautiskiem noteikumiem arī internēti karavīri saņem algas. Ir taču starpība, vai sarakstos ir atzīmēta kareivja vai pulkveža dienesta pakāpe...” Viņš to neteica skaļi, bet acis piemiedzis smīnēdams čukstēja. Baumas aplidoja nometni kā nelaimes putni — virsnieki gribot saņemt algu, tādēļ viņi nelauj nopemt zīmotnes...

Bet arī ārsts ir virsnieks, leitnants Jānis Zauers. Vai viņš ir ideālists, vai liekulis un intrigants? Tik maz viņi viens otru vēl pazina.

Ojars Tauriņš bija ciets frontes vīrs, viņš stingri satvēra Bauera vidus jostu. „Vecīt, es domāju, ka pulkvedim ir taisnība! Mans tēvs vēl rok Sibīrijā ogles...”

Zauers draudzīgi uzlika roku viņa plecam. „Es tevi saprotu, Ojār! Bet ar kaprāļa zīmotnēm tu savu tēvu neatbrīvosi, ja to neiespēji ar mašinpistolī.”

„Tu pats saki, ka miera līgums vēl nav noslēgts. Varbūt mēs tiešām esam pārsteigušies peldēdami pāri jūrai. No manas rotas puse kanaku iegāja mežā.”

Jānis Zauers smaidīja. Viņš pievienojās katram Ojara vārdam — jā, es tevi saprotu, tu domā pareizi — bet —

Viņš svinīgi teica: „Es esmu ar mieru kaut peldus doties atpakaļ uz Kurzemi, ja mums būtu izredzes atjaunot savu valsti Bet es zinu, ka šajās uniformās mēs to vairs neatkarosim Varbūt mēs uzvilksim angļu, amerikāņu, vai zviedru karavīru drēbes Mēs tā esam raduši. Mūsu mazā tauta dzīvo kā lielceļa malā, kuŗš

sīrotājs nāk, tas mūs paķer līdzī. Mums nav citas izejas, Ojar!”

„Un es zinu, ka neviens zviedrs vai anglis mūsu dēļ pirkstus ugunī nebāzīs,” garais zvejniekpūsis atbildēja.

„Tādēļ mums jo ātrāk jāaizsviež vācu armijas uniformas. Savu dzelzs krustu tu vari paturēt piemīnai, bet tavas kaprāļa zīmotnes te vairs neder, šīs neitrālās zemes ļaudīm nav pret tām nekādas cieņas.”

Ar Jāni Zauera bija grūti strīdēties, viņam arvien izrādījās taisnība. Ar paceltu galvu viņš staigāja no telts uz telti, runāja ilgi un pārliecinoši, jutās drošs un pašapzinīgs. Savas leitnanta zīmotnes viņš jau bija noņēmis, viņš nēsāja vieglus vasaras svārkus un platu vidusjostu, kuŗas metalla sprādzē bija iegravēti vācu vārdi: Dievs ar mums. Viņa galva vienmēr bija kaila, ar gaišiem, plāniem matiem, tos jauca un plivināja nemierīgais salas vējš.

„Viņš izskatās pēc Jēzus,” mazais Ervins godbijīgi teica.

Jānis Zauers to dzirdēja. Viņš esot Kristus, atgriezies pēc pastardienas...

Nē, nekas jauns nenotika. Daži karavīri zīmotnes bija noņēmuši, citi tās nēsāja un militāri sveicināja virsniekus. Arī vecais virsseržants Danielsons ārstam nebija klausījis. Zauers pats vienmēr uzsvēra, viņi atrodoties brīvā, demokratiskā zemē, viņi paši varot lemt un izšķirties.

No sardzes seržanta lēģionāri bija dabūjuši kājbumbu, sacensdamies to dzenāja starp teltīm un priedēm. Jānis Zauers apmācīja futbola spēlē arī jaunos zēnus. Puiši sadalījās divās grupās, nometnē dunēja kāju spērieni, skanēja jauniešu smieklī un saucieni. Reizēm atsperīgā bumba augstā lokā pārlidoja žogu, tad sargs to atsvieda atpakaļ. Citreiz internētie paši pārkāpa aso stiepli un atdzina bumbu spēles laukumā.

Un Jānis Zauers vienmēr bija redzams jauniešu vidū.

Tikai no Kārļa Aizpura viņš vairījās. Viņi gāja viens otram garām nesveicinādami. Pulkveža pleci

likās bija sagumuši vēl zemāk, viņš jutās uzvarēts, viņa dienesta pakāpei vairs nebija cieņas. Turpretī Zauers staigāja starp teltīm un priedēm ar paceltu galvu. Viņš satikās ar vācu karavīriem, viņi runāja par pasaules politisko stāvokli, klausījās BBC radio ziņas un zīlēja turpmākos notikumus.

Pie nometnes komandanta Jānis Zauers ieradās kā internēto leģionāru pārstāvis, viņš lūdza, prasīja un ierosināja. Viņš teica: „Mēs, baltieši, neesam raduši ēst saldu maizi.“

Majors solījās rūpēties, lai maize nebūtu salda.

Zauers: „Arī siļķes.“

Jā, arī tās. Tad majors jautā it kā starp citu: „Vai jūs uzaicinājat karavīrus noņemt zīmotnes?“

Zauers: „Kas cits to būtu iedrošinājies!“

Majors: „Ar kādām tiesībām?“

Zauers: „Domāju, ka par civiliem bēgļiem jums būtu mazāka atbildība.“

Majors: „Jūs neesat civilisti, bet karavīri.“

Zauers: „Kopš izkāpām šajā krastā mēs tādi vairs nejūtamies.“

Majors: „Jums vajadzēja mani iepriekš informēt.“

Zauers: „Nevēlējos jums sagādāt neērtu situāciju, majora kungs!“

Majors: „Kādā veidā?“

Zauers: „Mēs ceram, ka jūsu karāliskā valdība mums piešķirs azila tiesības un neliels patvērumu jūsu viesmīlīgajā zemē. Domāju, ka jūsu valdībai būtu vieglāk izšķirties, ja jums padotā nometnē neuzturētos karavīri, bet civili bēgļi.“

Majors neatbild, viņš šķirsta kādu illūstrētu žurnālu. Viņš parāda Zaueram dažus foto uzņēmumus.

Arsts uzmet tiem paviršu skatu. Augsti dzeloņstieplu žogi ap koncentrācijas nometni. Sargu torņi. Gāzu kameras. Krematoriju dūmi. Kādēļ majora kungs viņam rāda šos baigos skatus?

Majors: „Jā, tā ir jūtīga lieta. Šī sala nav pārāk liela, ziņas ātri aiziet arī līdz galvas pilsētai. Es esmu dzirdējis protestu, mēs te glābjot nacistus...“

Zauers: „Baltiešu leģionāri nav nacisti.“

Majors: „Es to zinu. Bet dažas aprindas tā nedomā.“

Zauers: „Jūsu komunisti —“

Majors: „Vienalga. Jūs nēsajat nacistu uniformas. Dažiem ir pat SS nozīmes. Jūs lepojaties ar ordeniem

un dienesta pakāpēm. Ja jūs zīmotnes noņemat slepeni, tad mums ir tāda sajūta, ka jūs gribat kaut ko slēpt, jums nav tīra sirdsapziņa.“

Zauers: „Mēs esam visas pasaules sirdsapziņa, majora kungs! Lūk, jūsu laikraksti un žurnāli raksta par Hitlera koncentrācijas nometnēm, bet tepat otrā pusē jūrai ir nokritis dzelzs priekšgars, jūsu žurnālisti nedzird izvaroto sievu vaimanas, neredz bērnu līkus un slepkavu dzīres! Viņi nekā nezina par Sibīrijas vergu nometnēm, viņi nesaprot, kādēļ latviešu karavīri cīnījās austrumu frontē. Varbūt arī mūs viņi uzskata par nacistiem, kas izbēguši no soda. Tādēļ pēc iespējas ātrāk mēs gribam atbrīvoties no tādām aizdomām, majora kungs!“

Majors: „Bet citi virsnieki grib paturēt zīmotnes. Es esmu saņēmis sūdzības par jūsu pārsteidzīgo rīcību.“

Zauers: „Tas mani nepārsteidz un neuztrauc. Es zinu, ko daru.“

Bet majors jūtas pārstiegts par internētā drosmi. Viņš pateicas par vaļsirdību un vēlas sarunu izbeigt.

Jānis Zauers viegli palocas un strauji iziet no barakas. Komandants brīdi šķirsta kartotēku, atrod Zauera vārdu un pieraksta papildus apzīmējumu: spītīgs, stūrgalvīgs.

Tajā pašā dienā uz ziņojumu dēļa, Zauera raksta vietā, parādījās nometnes komandanta rīkojums: visiem internētiem karavīriem tūlīt jāatjauno noņemtās zīmotnes!

Legionāri lasīja un neizpratnē raustīja plecus.

„Es jau paredzēju, ka tā notiks!“ Ojars Tauriņš teica, izsliedamies vēl garāks. Kaprālis savas zīmotnes nebija noņēmis.

Viņam blakus stāvēja Leons Bite, kūdras racējs. Viņš ar savu kareivja pakāpi nevarēja lielīties, viņš nebija dabūjis ne paaugstinājumu, ne dzelzs krustu. Viņš smējās: „Varbūt tu vēl domā izzvejot no jūras mašinpistoli un dragāt?“

Ojars sāniski noskatījās lielīgā puiša augumā, bet nekā neteica.

Ervinš Krūklēns jutās nelaimīgs. Viņš atzinās gan drīz raudādams: „Es savas zīmotnes aizsviedu. Ko lai es tagad daru?“

„Es tev varu aizdot savas!“ Leons izvilkā no kabatas melnās, novazātās kareivja zīmes. „Par zemu? Tad prasi dakterim, lai viņš tev iedod leitnantu, dabūsi virsnieka algu...”

„Nezobo zēnu!“ Ojars viņu apsauca.

Stāvoklis kļuva neērts. Daži leģionāri zīmotnes tiešām bija aizsvieduši. Ko tagad saka Jānis Zauers, viņu padomdevējs?

Arsts lepnī smaidīja. „Ja zīmotņu vairs nav, tad arī nevajaga. Mēs esam privāti cilvēki, politiskie bēgļi.”

Cik reižu viņi šo vārdu nav dzirdējuši? Politiskie bēgļi? Ko mazais Ervins Krūklēns zina no politikas? Viņš bija dzimis brīvā, neatkarīgā valstī, skolā viņam bija ieaudzināta dzimtenes mīlestība un pienākuma apziņa. Pat māte viņu nespēja noslēpt kā dezertieri, viņu sauca, viņš gāja. Ne politikas dēļ viņš uzvilka vācu armijas uniformu. Tad pēkšņi viss pārvērtās. Dzimtene palika nāves ielenktā, uguns un dūmu mākonos. Jūra viņu apžēloja, svešas zemes krasts viņu izglāba. Vai te viņš būtu kļuvis kara noziedznieks?

Viņš, septiņpadsmit gadus vecs zēns!

Viena diena bija atkal aizgājusi, šaubu un nemiera pilna diena. Saule gausi grima aiz priežu galotnēm, koku un cilvēku ēnas stiepās tālu pāri dzelozstieplu žogam. Internētie karavīri salīda atkal apaļajās teltīs. Kaut kur skanēja ziņģes, citur smējās un strīdējās, viņi bija skaļi cilvēki, šie latvieši no jūras otrā krasta.

Mazais Ervins izskatījās nelaimīgs. Kas viņam vainas? Vai viņš vēl arvien ir norūpējies par aizsviestām zīmotnēm?

„Sargs mani šodien nosauca par nacistu,” viņš sūdzējās.

„Kurš?” Leģionāri sakustējās, it kā gribēdami tūlīt steigties laukā un mutes palaidēju pārmācīt.

„Tas, kas pats grib spēlēt futbolu. Viņš man padeva bumbu un smīnēdams teica, ka es velti esot savas naciķa zīmes noņēmis, tajās vietās drēbe pati tās parādot...”

Ojars centās zēnu mierināt. „Viņš muld. Citādi viņš ir lāga puisis, students, izpilda obligāto kara dienestu. Viņa dēļ mēs visi varētu izklīst. Nē, Ervin, viņš nav domājis nekā ļauna. Viņš tikai nezina, kas noticis aiz jūras. Vai tādēļ tev jāapvainojas?”

Tomēr draudzīgās sarunas šovakar neveicās. Nelaimīgās zīmotnes viņus bija sašķēlušas. Daži, lūk, esot gribējuši būt gudrāki, rīkojušies kā dezertieri, citi esot saglabājuši frontes aukstasinību, viņi neesot nekādi bēgli un glēvuļi, tikai ienaidnieka pārspēka dēļ viņi esot uz laiku atkāpušies. Varbūt drīz viņi braukšot atpakaļ...

„Iztaisnota frontes līnija,“ Leons Bite smējās.

Legionāri zināja, ka nometnes komandants šodien bija runājis ar Jāni Zaueru. Kādēļ viņš nestāsta, ko majors teicis? Kādēļ viņš klusē? Varbūt viņš domā šonakt izlīst caur žogu un pazust viens?

Jānis Zauers saprata. „Nomierinieties, puīši! Es majoram teicu, ka viņš rīkojas nelikumīgi. Viņam nav tiesību mums uzspiest militārismu, ja mēs paši to nevēlamies.“

Plāpa — vecais virsseržants Danielsons atkal nodomāja.

„Bet pulkvedis un citi virsnieki to vēlas!“ Ojars enerģiski atsaucās.

„Lai viņi saņem savas algas, neskaudiet! Mēs negribam naudu, bet brīvību.“

Vai kāds spēja Jāņa Zauera pārliecību apšaubīt? Viņš runāja loģiski, nesavtīgi, kā taisns un godīgs cilvēks. Vai viņam nebija taisnība? Vai tādēļ viņi bija bēguši no okupantu atriebības, lai te saņemtu Jūdasa grašus?

„Dzīvības esam izglābuši, cits viss ir nenožīmīgs,“ arī Danielsons atzina. „Vai jums citas valodas nav, kā tikai par algām un zīmotnēm?“

Jā, dzīvības viņi bija izglābuši, arī no verdzībās Sibīrijā viņi bija izbēguši. Bet īstas brīvības viņiem vēl nebija. Sarga soļi vēl arvien bija dzirdami aiz plānās telts. Viņš tuvojās un attālinājās, reizēm uzkāpdams uz kāda sausa priedes zara. Viņam nav jābaidas no sīkiem trokšņiem, lai ienaidnieks viņu nepamanītu. Brīvās, neitrālās zemes sargkareivis nepazīst slepeno mīnu viltību, nav piedzīvojis pēkšņu ienaidnieka uzbrukumu, granatu eksplozijas un durkļu tuvciņas. Staigādam gar dzelonstiepļu žogu, viņš domā par laikrakstu ziņojumiem, par koncentrācijas nometņu attēliem žurnālos. Varbūt viņš tiešām apsargā naciņus un kara noziedzniekus...

Teltī strīdi un sarunas pamazām apklusa. Kāds jau miegā krāca, laikam Leons Bite no Ziepniekkalna. Arvids Sakne skaļi murgoja.

„Nekliedz, Valdi! Tūlīt nāks sanitārs! Viņš jau nāk, nekliedz!”

Jānis Zauers vēl bija nomodā. Pārsiešanas punktus viņš bija dzirdējis mirēju moku murgus. Bet kaš bija notrulinājis viņa nervus, pāris dienās asinaino gadu pārdzīvojumi bija noguluši kaut kur tālu pagātnē. Šajā bezmiega naktī viņa domas urbās nākotnē.

„Valdi, nekliedz, tas ir sanitārs!”

Viņš ieģrūda dūri Arvida sānos. Puisis sarāvās un apklusa.

Zaueram bija jādomā par komandanta vārdiem. Tā ir jūtīga lieta, viņš bija teicis. Un Kārlis Aizpurs negrib ņemt savas pulkveža zīmotnes. — Kur viņš tādu vārdu bija dzirdējis agrāk? Vai tas nebija valsts neatkarības gados, viņa obligātā kara dienesta laikā? Kāds rotas puisis nebija atgriezies no atvaļinājuma, viņu apcietināja un tiesāja. Toreiz viņa vadā kāds teica — mūsu čalim ziepes, viņš ticis pulkveža Aizpura nagos! Protams, dezertierim sods bija jāsaņem pēc likuma, bet vai pulkvedis netiesāja latviešus arī vācu okupācijas laikā? Vai vēlāk viņa darbībai nebija sakars ar kādu Hitlera koncentrācijas nometni?...

Klausoties biedru krākšanā, Zaueram par to ilgi bija jādomā. Aiz plānā telts audekla klusēja gaišā ziemeļu nakts. Tikai sarga soļi tuvojās un attālinājās, kā likteņa brīdinājumi. Blakus teltī leģionāri murgoja nemierīgā miegā.

Bet rīts uzausa gaišs un saulains. Priežu galotnes atmirdzēja zelta spožumā. Jaunie koku dzinumi tiecās pret debesīm, kā tievas, dzeltenas vaska sveces. Jaunā diena sākās ar svelmainu karstumu, bez vēja un mākoņu ēnām. Internētie karavīri staigāja ar kailām mugurām, baudīja atpūtu un saules laipnību pēc gariem pārgājieniem un Kurzemes cietokšņa smagajām cīņām.

Nometnes komandants atkal aicināja Jāni Zaueru savā birojā. Viņš neizskatījās laipns.

Majors: „Ārsta kungs, esmu neapmierināts ar jūsu rīcību!”

Zauers: „Nevaru iedomāties kādēļ.”

Majors: „Jūs graujat nometnes disciplīnu.”

Zauers: „Kādā veidā?”

Majors: „Esmu pavēlējis atjaunot zīmotnes, bet jūs kūdat jaunos leģionārus, lai to nedara.”

Zauers: „Es viņiem tikai izskaidroju vispārējo stāvokli.”

Majors: „Es neesmu jūs pilnvarojis to darīt.”

Zauers: „Žēl. Leģionāri man uzticas.”

Majoru pārsteidz Zauera spītīgās atbildes. Vai viņš te izcīna vārdu kauju ar internētu karavīru, jeb fanātisku dumpinieku? „Diemžēl, esmu spiests rīkoties stingrāk! Seržants tūlīt nostādīs visus baltiešus ierindā. Varat iet!”

Jānis Zauers militārā stājā sasiņ papēžus. „Klausos, majora kungs!”

Tuvojās pusdienas stunda. Priežu ēnas kļuva īsas, saule dedzināja ar gurdinošu tveici. Likās svīda pat koku stumbri, karstais gaiss smaržoja pēc sveķiem un apvītušām skujām. Bija sākusies rāmā ziemēļu vasara.

Pēkšņi seržanta balss bula laika klusumu pārtrauca. Viņa komanda gan neskanēja tik skaļi un asi, kā latviešu leģionāri bija paraduši dzirdēt dzimtenes kazarmju pagalmos, taču pavēle bija pavēle, viņi ātri sastājās starp teltīm ierindas kārtībā. Izmītā zālajā sacēlās sauso smilšu mākonis.

Kad putekļi nosēdās, nāca majors. Viņš runāja īsi, viņa balss šoreiz bija stingra. Lūk, internētais ārsts Jānis Zauers nav ievērojis nometnes disciplīnu, viņš rīkojies patvaļīgi aicinādams karavīrus ņemt zīmotnes. Tās nekavējoties jāatjauno. Lai turpmāk nebūtu pārpratumu, viņš ieceļ par baltiešu leģionāru sakaru virsnieku pulkvedi Kārli Aizpuru.

„Vai leitnants Zauers to saprot?”

„Saprotu, majora kungs!” norātais skaļi atsaucās ierindas aizmugurē.

Seržants atļāva karavīriem izklīst.

Viss norisinājās ātri, dažās minūtēs, kā karstās dienas murgs. Bet kādēļ enerģiskais ārsts pēkšņi bija kļuvis tik piekāpīgs? Kādēļ viņš klusē vēl tagad? Ne vārda neteicis, Jānis Zauers iegāja savā teltī ar lepni paceltu galvu, it kā nekas nebūtu noticis, it kā nometnes komandants viņu būtu slavējis.

Vīri arī nejautāja, kādas ir Zauera domas. Viņi vēl nebija privāti cilvēki, viņi bija padoti majora rīkojumiem un militārai disciplīnai.

Vienīgi mazais Ervins Krūklēns gribēja ar ārstu runāt. Zēns brīdi kavējās pie telts ieejas, kā šaubīdamies vai drīkst viņu traucēt. Zauers gulēja savā vietā, sakrustojis rokas zem galvas, ar tukšu pīpi mutē. Viņa seja likās bezrūpīga, tikai acīs gailēja nemierna dzirkstis.

„Kas nu būs, leitnanta kungs?“ Ervins bailīgi čukstēja.

Zauers neatbildēja, cieši skatījās telts jumtā, it kā tur meklētu atbildi.

„Mēs laikam nevarēsim vairs brīvi staigāt.“

Ārsts vēl arvien domāja, kā iegrimis transā.

„Un zīmotņu man nav, es tās aizsviedu.“

„Nevajaga!“ gulētājs it kā atmodās.

„Bet komandanta pavēle, leitnanta kungs!“

„Majora pats ir pārkāpis savas tiesības, Ervin! — Un tad, es tev neesmu nekāds leitnants, bet draugs. Kas attiecas uz to, ko tu nupat dzirdēji ierindā, tad nospļaujies! Jā, dari to tepat pie manām kājām, es neņemšu ļaunā!“

Ervins pietvīka. Drauga gulvietā viņš nevarēja spļaut. „Bet brīvības mums vairs nebūs,“ viņš žēli vilka skumjus vārdus.

„Būs. Es gādāšu, lai par šo gadījumu raksta avīzes. Es sacelšu kājās visu pasauli, Ervin! Tici man, es to darišu mūsu brīvības labā!“

Ervins ticēja. Šis cilvēks spēja darīt brīnumus, viņš bija Kristus... Viņam ticēja visi jaunie leģionāri. Arī šobrīd, apvainots un pazemots, viņš atgādina Jēzus tēlu bībeles stāstu grāmatās. Kamēr Jānis Zauers atradās starp viņiem, nekas ļauns nevar notikt, domāja mazais Ervins Krūklēns.

„Nāc tuvāk, Ervin!“ ārsta balss likās noslēpumaina. „Vai tu zini, kas ir pulkvedis Aizpurs?“

Nē, viņš redzot viņu pirmo reizi.

„Tad ievēro — viņš ir naciķis!“

Šis riebīgais vārds! „Nē, leitnanta kungs!“

„Vienīgais starp mums!“

„Ko tas nozīmē, leitnanta kungs?“

„Bende!“

Zēnam aizrāvās elpa. Viņš gribēja ticēt — bet...

„Es zinu, ko runāju,” Zauers pārliedzinoši turpināja. „Viņš strādāja par tiesnesi vācu koncentrācijas nometnē. Viņš tiesāja latviešu zēnus.”

„Pulkvedis Aizpurs!” Ervins nobijies iesaucās.

„Un tāds kungs tagad būs majora uzticības vīrs!” Zauers īgni iesmējās.

Ervins bija nobijies.

„Jā, zēn’, tev vēl daudz būs jāmacās! Bet nebēdā, taisnība un brīvība uzvarēs. Ej tagad laukā, saulē, izbaudi debesu laipnību!”

Ervins uztraukts izlīda no telts. Spožā dienas gaisma apžilbināja viņa acis. Vai viņš varēja bezrūpīgi sauloties un aizmirst ārsta vārdus? Viņa pulkvedis — bende!

Tur nāca Arvids Sakne, jaunais zemgalietis, ar skaidrām, zilām acīm, dažus gadus vecāks par viņu. Ervins nespēja noslēpt satraukumu, viņš atzinās ko dzirdējis.

„Netici tenkām!” Arvids viņu apsauca. „Daži domā, ka mēs visi esam nacisti, tas tagad ir modē. Nav nozīmes par to uztraukties.”

Abi puisi skatījās viens otram garām. Aiz nometnes prieku zaroš ķīvējās vārnas ar žagatām. Likās putniem tur bija ligzdas. Žagatas un vārnas esot slepkavas, nolaupot citu putnu mazuļus. Arvids teica: „Reiz mūsu pusē vārnas bija tā savairojušās, ka pavasaros vairs nedzirdējām putnu dziesmas. Tad mežzinis piesprieda laupītājam nāves sodu, maksāja mežsargiem par katru vārnas kāju. Tas līdžēja. Pēc dažiem gadiem atgriezās atkal cīruļi, zīlītes, cielvaiņas.”

Mazais Ervins to nedzirdēja, viņš domāja par svarīgākām lietām. „Tu esi atkal uzšuvīš savu dižkareivi,” viņš teica.

„Jā. Tu taču saprati majora pavēli?” Arvids Sakne likās lepns un apšāpzinīgs puisis, ar viņu bija grūti valdītīgi izrunāties. Viņi pagriezās katrs uz savu pusi.

Ervins pacēla atkritumu tvertnes vāku. Lielais trauks bija iztukšots, velti viņš te cerēja atrast savas zīmotnes.

Drīz vien internētie leģionāri čukstēja — starp mums tomēr atrodas viens nacists...

Likās pulkvedis Kārlis Aizpurs to dzirdēja. Viņš staigāja starp teltīm un priedēm smagi salicis plecos. Varbūt viņa biezā mugura bija iedzimta, savos gados viņš vairs nespēja nest augumu ar kara skolas stāju. Runājot viņš slēpa zelta zobus, it kā viņš kaunētos, ka čekas bendes dabīgos bija izsītuši. Nē, pulkvedis Aizpurs nejutās pateicīgs nometnes komandantam par sakarnieka amatu. Jaunie leģionāri viņam neuzticējās.

Viņš nebija prasījis, lai internēto nometnē zemākās pakāpes karavīri viņu sveicinātu pirmie. Viņš to nebija darījis arī agrāk, staigādams Rīgas skolās. Bet te zēni vairījās no viņa, ja sastapa, tad sveicināja ar stingru militāru stāju. Taču ne aiz cieņas, to pulkvedis saprata.

Nometnē ieradās viesis no galvas pilsētas. Viņš pazīstot latviešus, viņš kādreiz esot dzīvojis Rīgā, bijis konsuls un kādas firmas pārstāvis. Viņam esot atmiņas par Latviju.

Bet pulkvedis Aizpurs, latviešu pārstāvis bija mazrunīgs cilvēks. Varbūt viņš jutās arī noguris karstajā vasaras dienā, viņš izturējās pret ciemiņu vienaldzīgi. Kāds konsuls ieradies? Jā, varbūt šis kungs kādreiz ir dzīvojis Rīgā, bet Aizpurs viņa neatceras.

Bet Jānis Zauers atceras. Kaut viņš nav vairs internēto karavīru pārstāvis viņš vienīgais prot veikli sarunāties ar galvas pilsētas viesi. Cik ilgi konsula kungs ir dzīvojis Rīgā?

Viņš tur esot pavadījis vairākus gadus. Viņš esot iemācījies arī dažus latviešu vārdus. Vērmaņa parks. Brīvības iela.

Zauers: „Kā konsula kungam patika mūsu galvas pilsēta?”

Konsuls: „O, Rīga ir skaista!”

Zauers: „Vai ievērojāt Brīvības pieminekli?”

Konsuls: „Esmu tam bieži gājis garām. Monuments darbs.”

Zauers: „Vai jums gadījās pie pieminekļa būt pusdienas laikā, kad tu mainījās goda sardze?”

Konsuls: „To gan neatceros.”

Zauers: „Sardzes maiņa bija pieslēgta arī radiofonam. Tas bija svētbrīdis. — Vai konsula kungs atceras, ka pieminekli cēla no Zviedrijas granīta?”

Konsuls: „Jā, tā laikam bija.”

Zauers: „Un brīvības tēlu kala bronžā kāds Vermlandes meistars.“

Konsuls: „Varbūt. Mums bija labi tirdznieciski sakari ar Baltijas valstīm.“

Zauers: „Jūsu firmas piedalījās Daugavas spēkstacijas būvē.“

Konsuls: „Diemžēl, mēs laikam zaudēsim tur ieguldītos kapitālus.“

Zauers: „Vai konsula kungs domā, ka Baltijas valstis mūžīgi paliks krievu okupācijā?“

Konsuls: „Nē, es tā nedomāju, bet —“

Zauers: „Vai konsula kungam ir zināms, kad baltiešu leģionārus atbrīvos no internēto nometnes?“

Konsuls: „Es nevaru minēt dienu, bet varu solīt, ka tas notiks drīz. Jūs varēsiet iesaistīties mūsu saimniecībā, jeb arī izceļot uz citām valstīm. Karš ir beidzies, fašistiskā Vācija ir sakauta, Eiropas tautas atkal varēs atjaunot izpostīto dzīvi. Lielie upuri tomēr nav bijuši velti.“

Zauers: „Bet pagaidām puse Eiropas pieder Āzijai.“

Konsuls: „Tā tas nepaliks. Jaltas konferencē Staļins ir apsolījis visām Austrumeiropas tautām dot brīvību.“

Zauers: „Arī Baltijas valstīm?“

Konsuls: „Es ceru.“

Zauers: „Mūsu sakari atjaunosies vēl ciešāk, un konsula kungs varēs atkal uzturēties Rīgā.“

Konsuls: „Iespējams, ka es dzīvošu atkal — Brīvības ielā.“

Cerību bija daudz. Eiropas tautas atgūs patstāvību, atjaunos rūpniecību, izpostīto fabriku vietā uzcel jaunas ar modernām mašīnām. Zviedru firmas Daugavas krastos cels vēl otru un trešo spēkstaciju. Pie Brīvības pieminekļa atkal notiks sardzes maiņa, tauta katru dienu tur noliks ziedus kritušo karavīru piemīnai...

Bet internētie leģionāri nervozēja. Vai Jānis Zauers ar konsula kungu nepļāpā niekus? Vēl viņi ir gūstekņi svešā zemē. Viņus atbrīvos? Kad? Ir jau vasara, karstais siena laiks. Kādēļ viņiem te jānīkst bez darba?

Konsuls aizbrauca. Leģionāri ilgi noskatījās mašīnas saceltajos putekļos. Tie aizsedza sauli kā melns mākonis.

„Nu, kādu kukuli kungs atveda?“ Leons Bite nenocietās, izlaidīgi nostājies Zaueram pretī.

„Blēņas! Viņš cerot, ka Staļins atdos Baltijas tautām brīvību!“

„Ar labu nē!“ Leons saviebies teica. „Es reiz kūdras purvā nositu odzi. Čūska bija ierijusi vardi. Pleznas vēl varēja redzēt. Vai tu domā, ka tas velna tārps to būtu atrījis? Pat nāvē neizlaida kumosu no zobiem...“

„Diemžēl, tev taisnība —“

Rītos Jānis Zauers agri izlīda no telts. Straujās kustībās viņš mētāja rokas uz augšu, uz leju, uz priekšu, uz sāniem, dziļi pietupās trenēdams visu locekļu muskuļus. Viņš riņķodams skrēja caur nometnes priežu audzi abus roku elkoņus savilcis pie krūtīm.

Aiz žoga sargkareivis aizdomīgi skatījās. Arī biedri dažkārt smējās — viņa kaulos vēl sēžot militārisms arī bez zīmotnēm.

Arsta augums bija vingrs, locekļi atsperīgi. Katru dienu no rīta līdz vakaram viņš uzturējās svaigā gaisā, viņš gāja un nāca sveicinādam sardzi, sarunājās ar vācu kaņavīriem. Visi jau pazina enerģisko latvieti, lūk, tur aiziet spītīgais ārsts, kas pat nometnes komandantam runā pretī! Viņš ir zaudējis uzticību, un tomēr viņam ir sakari ar visiem nometnes kaņavīriem, sveši cilvēki viņam stāsta par savām sāpēm un bezcerību.

„Nav iemesla pesimismam!“ Zauers sludināja kā pravietis. „Mums tikai jāpaciešas un jāiztur.“

Kādu rītu pie nometnes vārtiem piebrauca kravas mašīna un izgāza smagus dzelonstieplu rituļus.

„Nu ir vakars, veči!“ Leons Bite tūlīt novērtēja stāvokli. „Mēs te vēl ilgi ēdīsim viņu saldo maizi!“

Internētie leģionāri pulcējās, sarunājās, brīnījās. Kas teica, ka pēc dažām dienām viņus atlaidīs?

Virsseržants Pēteris Danielsons!

„Mieru, dēli!“ vecais kaņavīrs atsaucās. „Vēl nekas jauns nav noticis.“

Vēl nē.

„Varbūt ierīkos atsevišķu soda nometni,“ citi plāpāja. „Piemēram, Lauvam un dakterim...“

Leons to dzirdēja. „Kāda runa, veči! Bet vai jūs zināt, kā spurainās drātiš radušās? — Nē? — Jums nav kultūras! — Krievi, mičurinisti sakrustoja slieku ar ezi!...”

Internētie gan pazina Leona plato muti, taču šobrīd viņiem negribējās smieties. Dzeloņu stieples gluži nesaskanēja ar solījumiem un cerību pareģojumiem.

Pēcpusdienā pulkvedis Aizpurs gribēja runāt ar virsseržantu. Vai viņš nedomā, ka arī te vakaros vajadzētu noturēt jundu?

„Ja mēs valkajam karavīru uniformas, tad mums jāstājas arī jundā,” Danielsons bez vilcināšanās izlēma.

„Vai jūs kā vecākais instruktors sakārtosit ierindu?”

„Klausos, pulkveža kungs!”

„Man būtu jāsaka arī daži vārdi —”

„Taisni tā, pulkveža kungs!”

„Nedarīsim to pārāk oficiāli, virsseržant! Bet mums jāmēģina turēties kopā. — Tā tad deviņos vakarā, tāpat kā vasaras nometnē Daugavpilī —”

Virsseržants palika viens, skatījās pāri priežu galotnēm uz austrumiem. Tur aiz meža viļņoja jūra, aiz tās atradās viņa dzimtā puse Ventspils. Pulkvedis pieminēja Daugavpili. Pēteris Danielsons pazina arī tālo garnizona pilsētu. Katru vasaru viņa pulks tur pāris mēnešus aizbrauca apmācībās. Arī Bruņoto vilcienu pulks. Tuvumā vēl atradās jātnieku pulks, un pilsētas vecajā cietoksnī kājnieku pulki. Tad katru vakaru devītā stundā visā paligonā atskanēja divas lūgšanas. Tālu un svinīgi plūda vīru balsis. Tajā brīdī vasarnīcu rajonā apstājās gājēji, likās katrs cilvēks lūdzās līdz ar saviem karavīriem — Dievs, svētī Latviju!

Pēteris Danielsons skatījās uz jūras pusi, it kā viņš vēl mēģinātu pāri ūdeņiem sadzirdēt tautas lūgšanu. Bet velti. Likās vieglais vasaras vējš atnesa tikai uzvarētāju girdzīgos smieklus un apspiestās tautas vainas. Valsts himna tur bija aizliegta, karogi samīdīti asinīs, Dieva pieminēšana noziegums.

Vakarā virsseržants Danielsons aicināja karavīrus ierindā. Vīri un puisi stājās pēc augumiem, nolīdzinājās un gaidīja pulkvedi.

Kārlis Aizpurs vēl brīdi kavējās teltī. Varbūt šis bija grūtākais brīdis viņa karavīra mūžā. Viņš vairs

neatcerējās, kad pēdējo reizi bija pieņēmis vakara jundas ziņojumu. Viņš bija ārrindas virsnieks. Bet te, internēto karavīru nometnē, viņš bija vecākais, viņš bija nometnes komandanta sakarnieks. Un tomēr neuzticams. Ko lai viņš saka karavīriem, kas pazaudējuši mājas, dzimteni un piederīgos, un tagad atradās aiz dzelonstiepļu žogiem? Viņš zina, ko šie cilvēki par viņu domā. Viņš pats esot bijis noziedznieks, viņš esot kalpojis okupantu varai. Vai viņam šovakar dot kādus paskaidrojumus?

Smagā gaitā pulkvedis iziet pie leģionāriem. Ierindas galā viņš ierauga ārstu Jāni Zaueru. Viņš smīn pašā svinīgajā brīdī. Viņš atgādina bendi, kas nīrgdams samina savu upura galvu. Kas viņš ir par cilvēku? Ārsts, intrigants vai paša velna adjutants?

Pulkvedis Aizpurs kavējas uzrunāt karavīrus. Nē, šovakar viņš nespēj to paveikt.

Bet kaut kas viņam jāsaka.

„Karavīri, mēs esam internēti svešā zemē, tādēļ nedrīkstam zaudēt latviešu karavīru cieņu. Jo labāku iespaidu mēs atstāsim sadarbībā ar nometnes vadību, jo ātrāk mums būs izredzes tikt brīvībā. Tādēļ uzturēsim arī turpmāk savu militāro stāju, būsimecietīgi viens pret otru, neapgrūtināsim mūsu patvēruma zemes karavīrus ar sūdzībām un intrigām.“

Ierindā nošalc apspiesti čuksti. Vai viņš ir pateicis kaut ko nepiemērotu? Ārsts-leitnants vēl arvien smīn. Vai viņš drīkst viņu apsaukt, sodīt par disciplīnas pārkāpumu?

Pulkvedis pagriežas uz otru pusi drūmi savilcis pieri.

„Bez tam mums pārrunājamas dažas praktiskas lietas. Es domāju, ka tuvākās dienās mums nav izredžu nometni atstāt, tādēļ nebūtu labi dzīvot gluži bez darba. Ar komandanta atļauju varu jums ziņot, ka nometnes rajonā paredzēts izbūvēt sporta laukumu. Piedalīšanās nebūs obligāta, bet kam veselība atļauj, darbos vajadzētu iet. Nebūs jāstrādā arī gluži bez maksas.“

„Kāda runa! —“ Leons Bite tūlīt atsaucas.

Arī pārējie leģionāri sakustas, it kā viņi būtu ar mieru tūlīt ņemt rokās cirvjus un lāpstas.

Vai pulkvedim vēl kas sakāms?

Viņš nedroši turpina: „Kā redzat — ir atvesti žogi. Visam nometnes rajonam esot paredzēts apvilkt otru kārtu. Komandants lūdz, vai mēs nevaram uzņemties arī šo darbu. Izsniegsot cimdus un darba drēbes.“

Leģionāru ierinda sastingst. Aizvainots klusums bez atsaucības. Tikai Jānis Zauers piezīmē: „Vai mēs paši sevi ieslodzīsim koncentrācijas nometnē?“

Pulkvedis neatbild. Nē, viņam nelaimējas ar pirmo jundas ziņojumu. Viņš skaļi un nervozi komandē: „Karavīri — mierā! — Dievs, svētī Latviju!“

Vīru balsis sākumā skan nedroši, tad pieņemams spēkā, celdamās pret svešās zemes debesīm. Dziesma aug un plūst pāri nometnes žogam, pāri priežu galotnēm. To dzird arī vācu karavīri, viņi apstājas savās gaitās un uzmanīgi klausās. Viņi saprot, ko šajā stundā lūdz Kurzemes cīņu biedri.

Pēc valsts himnas tūlīt atskan baznīcas korālis — Dievs, kungs ir mūsu stiprā pils. Vakara saules apmirdzētie priežu stumbri atgādina baznīcas kolonnas, visa nometne šķiet milzīgs dievnams, un ērģeļu skaņas plūst no latviešu vīru krūtīm.

Arī sardzes karavīru soļi kļūst lēnāki, nometnes birojā laudis klausās pie valējiem logiem. Klusajā vakarā abas himnas dzird arī ciema iedzīvotāji. Un brīnas. Tur esot internēti kara noziedznieki, bet viņi dzied baznīcas dziesmu!

Jā, jā, arī bende, pievests pie karatavām, lūdz Dieva žēlastību...

Internēto karavīru teltīs šovakar likās sasmacis gaiss. Leģionāri klusēja, it kā liekie vārdi apgrūtinātu viņu elpošanu. Vienīgi Jānis Zauers, atlaidies savā guļvietā, teica gandrīz jautrā balsī: „Dzirdējāt, zēni? Lai mēs paši sevi iepinam žogos! Neesiet mulķi! Ja Aizpurs vēlas, lai viņš pats uzvelk darba drēbes!“

Neviens neatsaucās.

„Lai mēs paši būvejam koncentrācijas nometni!“ Zauers nerimās. „Un tas bija jādzird latviešu valodā! Tā var runāt cilvēks, kam šajās lietās ir pieredze...“

Leģionāri klusēja.

„Es viņa vietā komendantam būtu tā atbildējis, ka viņš ar kaunu atlūgtos no amata!“

Jā, viņi pazina Zauera drosmi, bet —
„Jūs taču nedomājat rītā jau sākt?“
„To gan nē!“ Ojars Tauriņš atsaucās pirmais.
„Kāda runa, es arī nē!“ Leons Bite pievienojās.
„Tu esi lauva, Leon, rīt pasaki to pulkvedim!“
„Lai viņš labāk gādā cirvjus un lāpstas, līdzināsim sporta laukumu. Krūmos ar bumbu nav nekāda spārdīšanās!“

„Vai viņi mūs vēl neatbrīvos?“ Ervins brīnījās. Viņa balsī bija jauzamas asaras.

„Tu te niksi tik ilgi, kamēr pieradīsi pie saldās maizes!“ Leons smējās.

„Neapcel zēnu!“ vecais Danielsons Ervinu aizstāvēja.

Bet Leona mute nebija valdāma. „Un pie sacukurotām silķēm! Mana vecā māte domāja, ka jūrā ūdens sāļš tādēļ, ka tur peld silķu bari. Ko viņa teiktu tagad?“

Bet ko Danielsons domā par dzeloņu žogiem? Viņam arvien bijuši prātīgi spriedumi.

Virsseržants brīdi domāja, tad neliedza atzinību: „Labi, zēni, ka no tā kauna darba atsakaties! Rokas būtu kļuvušas netīras ar visiem viņu cimdiem...“

Tas bija nolemts. Pirmais protests internēto nometnē.

Otrā dienā stiepļu rituļi vēl arvien gulēja kaudzē, neviens tos neaiztika. Pulkvedis Aizpurs neiznāca no telts, viņš nejūtoties gluži vesels. Bet Jānis Zauers staigāja starp priedēm svilpodams, rokas sabāzis bikšu kabatās, kā nerātns puika. Reizēm viņš uzlika plaukstu virs acīm un skatījās uz ciema pusi. Likās, viņš atkal gaidīja viesus no galvas pilsētas.

Un sagaidīja.

Varbūt Latvijas himna bija aizskanējusi pāri jūrai, varbūt laikrakstu redakcijas bija saņēmušas kādu aicinājumu — nometnē ieradās žurnālisti. Viņi gribot redzēt, ko internētie baltiešu leģionāri te dara, kā viņi te jūtas, viņi gribot dzirdēt, kādēļ viņi pametuši savu dzimteni. Vai tikai tādēļ, ka tur ir aizliegta kāda ierasta dziesma...

Nometnes vadība neliedza laikrakstu korespondentiem intervēt leģionārus. Vai viņi gribot sastapt pulkvedi Aizpuru, vecāko virsnieku baltiešu grupā?

Taču Kārlis Aizpurs vēl arvien nejutās vesels. Viņa mutē iemirdzējās zelta zobu rinda — viņš te esot ieradies pagaidām, viņš ticot Atlantijas deklarācijas solījumiem, un pēc miera līguma parakstīšanas viņš cerot atgriezties mājās, brīvā, neatkarīgā Latvijā. Vairāk viņam neesot ko teikt.

Jānis Zauers smaidīdams vēro žurnālistus un mazrunīgo pulkvedi. Vasaras saule rotaļājas viņa smailajā bārdā un gaišajos matos. Preses ļaudis viņu tūlīt ievēro. Varbūt viņš var pastāstīt, kādēļ Baltijas tautas šajā karā sabiedrojušās ar vāciešiem, kādēļ Zauers smīn kā parasti. Viņa sejas vaibsti šķiet noslēpumaini, dzīvie acu skati intrigē rakstīt kāros cilvēkus.

„Humānisms? — Vai žurnālistu kungi ar šo vārdu saprot — cilvēcību?“

Jā, tā tas tulkojams.

„Pret humānismu mēs neesam cīnījušies, gluži otrādi — pret necilvēcību.“

Žurnālisti pārsteigti saskatās. Viņš esot ārsts, intelligentis cilvēks. Vai viņš nav jautājumu pārpratis? Viņi esot domājuši Tolstoja un Dostojevskā tautu.

Jānis Zauers sakustas kā dzīva atspere. „Kopš kurpnieka dēls un bankas laupītājs Josefs Džugasjvili sagrāba Krievijā varu, Tolstoja un Dostojevskā tauta smok cietumos un Sibīrijas vergu nometnēs!“

Vai viņš runā par Staļinu, sarkanarmijas generalisimo?

„Tiflisā viņu sauca arī par Kobu.“

Žurnālisti jūtas pārsteigti un apmulsuši. Kaut ko viņi ir dzirdējuši par Sibīriju, tālo Krievijas industrijas apgabalu. Domājams taigās un tuksnešos slēpjas dabas bagātības — ogles, nafta, zelts. Vai brīnums, ka modernā, revolūcionārā Krievija tur ceļ jaunas pilsētas un būvē dzelzceļu līnijas? Vai kādas lielas valsts saimniecisko attīstību var apzīmēt par noziegumu. — Vai ārsta kungs labāk nepastāstītu, ko viņš zina par Hitlera koncentrācijas nometnēm un gāzu kamerām?

„Par to jūsu prese ir jau plaši rakstījusi. Ja jūs vēlaties papildu ziņas, tad varu teikt, ka Adolfs bija tikai nožēlojams Jozefa māceklis. Turklāt Vācijas diktators ir jau Berlīnē sadedzis, bet Padomju Savienības terrors vēl plosās tepat šīs jūras otrā krastā. Ļoti

tuvu. Klusās novakarēs, man liekas, ka es dzirdu pāri ūdeņiem nomocīto patriotu vaidus..."

Kāds dīvains romantiķis! Viņš dzird vaidus pāri jūrai! Vai tāds cilvēks ir nopietni nemams? Vai viņš tiešām ir studējis ārsts?

„Diemžēl, savu diplomu es nevaru uzrādīt, es nāku tieši no frontes!“

Preses ļaudis spiežas viņam arvien tuvāk ciešā lokā. Liekas viņa dedzīgās acis viņus pievelk un hipnotizē, — Internēto nometnē atrodas daudz jauniešu, vai arī viņi nāk no frontes?

„Jā, arī viņi ir laimīgi izglābušies no Kurzemes elles. Starp citu, vai kungi domā, ka septiņpadsmit gadus veci zēni var būt kara noziedznieki?“

Tiešām dīvaini un neticami.

„Kādēļ viņi nav vēl atbrīvoti?“

Protams, viņus drīz atsavinās. Bet kādēļ arī viņi valkā vācu uniformas?

„Viņi bija iesaistīti darbos pie vācu armijas. Līdzlaukos un pretaviācijas apkalpē.“

Iesaistīti? Vai tas nozīmē — mobilizēti?

„Jā.“

Pēc starptautiskiem likumiem sveša vara nedrīkst mobilizēt okupētas zemes iedzīvotājus.

„Mūs mobilizēja latviešu pašpārvalde.“

Pašpārvalde? Vai tas nozīmē — nacistu līdzskrējēji, tautas nodevēji?

„Nē, pašaisardzību!“

Vai nacistu okupācijas laikā Baltijas valstīs nenotika sacelšanās, sabotažas?

„Daži atsevišķi nenozīmīgi gadījumi.“

Kā tas izskaidrojams? Tauta nevēlējās atgūt brīvību?

„Vēlējās ar sajūsmu. Tādēļ mēs atbalstījām savu pašpārvaldi un klausījām iesaukšanas pavēlēm.“

Dīvaini neizprotami. Zeme okupēta un tomēr tauta neprotestē pret mobilizāciju!

„Baltijas tautām šajā karā vispirms bija jācīnās par savām dzīvībām. Ja rietumu sabiedrotie būtu rīkojušies pēc Atlantijas deklarācijas principiem, tad kara beigās mēs būtu izcīnījuši arī brīvību!“

Atkal pretruna! Vācu fašisms ir kapitulējis, Baltijas tautas ir brīvas!

„Sarkanais fašisms vēl nav kapitulējis!“

Pārspilējums. Bez tam katra valsts pati var brīvi izvēlēties savu politisko iekārtu.

„Vai kungi žurnālisti domā, ka Maskavas bolševisms ir politiska partija? Politiskās partijas var eksistēt tikai demokratiskā valsts iekārtā, kur katra partija respektē arī citu partiju uzskatus. Tāda ir jūsu valsts iekārta. Bet austrumos, tepat aiz jūras, visas politiskās partijas ir aizliegtas, politiķi apšauti vai deportēti. Pie varas palikusi tikai noziedznieku kliķe un Tifliss bankas laupītājs.“

Ciniķis! Nomaldījies fanātiķis, jeb nekaunīgs propagandists? — Cik viņiem zināms, tad Baltijas tautas brīvprātīgi iestājušās Padomju Savienībā!

Zauera vaigi pietvīkst, viņa balss sāk skanēt augstā tonī. „Vai kungi žurnālisti vēlas, lai es paskaidroju, kā notika šī brīvprātīgā pievienošanās? — To vasaru mūsu tauta svinēja dziesmu svētkus, kad sarkanarmijas tanki izara mūsu valsts robežas. Rīgā okupanti vispirms iebruka pastā, telegrafā un radio stacijās. Ielās čekas aģenti organizēja streika gājienus. No Krievijas ieripoja tukši vagoni pēc mūsu labības, bet lieli plakati meloja — maize bada cietējiem Latvijā! Ievērojiet — bads tādā valstī, kur visi lauksaimniecības produkti bija pārprodukcijā! — Bet jūs gribējāt zināt par Baltijas valstu pievienošanos Padomju Savienībai. — Lai to panāktu, okupantiem vispirms bija jārīko parlamenta vēlēšanas saskaņā ar politbiroja izstrādāto generāllīniju. Noteikumi tika publicēti cenzētos laikrakstos, tie solīja tautai vispārējas, vienlīdzīgas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanas. — Bet kas notika? Vēlētājiem bija tiesības nodot savu balsi tikai par vienu sarakstu, par Maskavas izvēlētiem kandidātiem. Kad mūsu bijušais izglītības ministrs un daži politiķi gribēja piedalīties vēlēšanās ar otru sarakstu, viņus apcietināja. Viltus vēlēšanas notika ar draudiem. Kas nepiedalījās, to uzskatīja par tautas ienaidnieku. Bet tauta jauno Saeimu uzskatīja par leļļu teātri. Jau pirmajā sēdē deputāti bija spiesti pieņemt no Maskavas atsūtītos dekretus, viņi balsoja par valsts satversmes maiņu. Bet laikraksti un radio raidījumi izplatīja melus — pamatojoties uz vienprātīgu tautas gribu, Saeima nolemj lūgt Padomju Savienības augstāko padomi uzņemt Latvijas republiku savā sastāvā. Kungi, mēs paši lū-

dzām, lai zemniekiem atņem zemi, lai nacionalizē visus tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumus! — Tāda bija Baltijas tautu brīvprātīgā iestāšanās Padomju Savienībā!“

Diemžēl tik chaotisku stāstu žurnālisti nespēj saprast.

„Vai atļauts man vēl citēt, ko par līdzīgu gadījumu ir teicis Ļeņins? — Kādas mazas nācijas balsošana par pievienošanos kādai lielai valstij, ja tā notiek okupācijas karaspēka ietekmē, ir varas darbība un svešas teritorijas piesavināšanās. — Un vai kungi zina, ko par Baltijas tautu tragēdiju ir rakstījis profesors Lapradelle, autoritāte starptautiskās tiesībās? — Padomju Savienības rīcībā ir skaidri izteikts nekritiskas dubultspēles raksturs. Klusa aneksija būtu bijis cienīgāks pasākums.“

Nē, jaunie cilvēki nezina, ko teicis vecais revolucionārs Ļeņins un kāds profesors par starptautiskām tiesībām. Bet šis dīvainais ārsts to laikam zina. Viņš uzskaita vēsturiskus faktus, citē politiķu un filozofu rakstus. Bet vai viņa vārdiem var ticēt? Vai viņš nav tikai dēkainis, fanātiķis, intrigants?

Žurnālisti vilušies aizver savus piezīmju blokus.

Bet internētie karavīri apbrīno savu ārstu. Lūk, cilvēks, kas vienīgais spēs viņus atbrīvot no dzeloņstiepļu žogiem!

Arī pulkvedis Kārlis Aizpurs tuvojās Zaueram. „Jūs esot labi cīnījies, leitnanta kungs!“

Zauers skatījās viņam garām. Nekādas cieņas pulkveža zīmotnēm! „Kaut ko es tomēr noklusēju, Aizpura kungs!“

„Piemēram?“

„Es nepieminēju jūsu nopelnus mūsu tautas labā...“

Pulkvedis saprata. Nekaunīgi, izaicinoši vārdi. Bet viņam nebija vairs varas, lai iedomīgo leitnantu sodītu par nedisciplināru izturēšanos. Mirkli viņa mutē pazibēja zelta zobi, bet, atbildi neatradis, viņš salicis aizgāja caur priedēm uz savu telti. Viņa pēdas tūlīt aizklāja izkaltsušo smilšu putekļi.

Jānis Zauers smīnēdams noskatījās vecā karavīra gaitā. Komandanta uzticības vīrs nedrīkst runāt par savu pagātni...

Rāmā ziemeļu vasara. Pret zilajām debesīm vibrēja sakarsis gaiss. Priežu skujuas tvīka dienas svelmē. Pat saule likās nogurusi, aizplīvurojusies slēpās miglainā dūmakā.

Internētie leģionāri strādāja sporta laukumā. Viņi cirta krūmus, līdzināja ciņus, bārstīja atvesto granti. Patīkama nodarbošanās pēc dikdienīgās dzīves. Līdz šim viņi bija spārdījuši kājbumbu kur gadījās, nu viņi varēs sacensties īstā laukumā.

„Mēs te vēl izcīnīsim zelta medaļas!“ Leons Bite smējās. Darbs viņam patika. Pie lāpstas viņš bija pieradis jau Ziepniekkalna sakņu dārzā un kūdras purvā. Viņš bija novērojis, cik gausi kustas vietējie strādnieki. Lai viņi tagad pabrīnas, kā locās latviešu zēni!

Sardzes karavīri apvilka nometnei otru un trešo stieplu kārtu. Saauda žogu ciešāk, lai internētie karavīri vairs nevarētu izlīst pēc aizbēgušās kājbumbas. Bet sardžē vēl arvien stāvēja laipni ļaudis, svieda bumbu atpakaļ, dažreiz piedalījās spēlē arī paši. Nē, nekādi fašisti vai slepkavas latviešu leģionāri neizskatījās.

Bet kādēļ viņus iežogo kā koncentrācijas nometnē?

„Kur lai viņi liek tik daudz stieplu?“ Leons Bite mēloja. „Te visi kalni esot pilni ar dzelzi. Varbūt kara laikā pārdeva arī vāciešiem. Kā citādi Hitlers savas vergu sētas būtu tik augstu uzcēlis?“

„Tu esi lauva, Leon!“ draugi smējās.

Leģionāri plāpāja un zobojās. Kaut nometni apjoza ar ciešāku žogu, viņu stāvoklis nebija tik bīstams kā frontē. Arī dažs anekdots un jautrāks vārds palīdzēja ar čerībām raudzīties nākotnē.

Tikai nometnes birojā komandants un sardzes seržants norūpējušies sēdēja pie internēto kartotēkas. Barakas logi bija atvērti, telpas vēsināja viegls caurvējš. Taču abi karavīri svīda cilādami mazās papīra kartītes.

Lūk, pulkvedis Kārlis Aizpurs! Cik skopi viņš atklājis savu pagātni! Kara skolu beidzis Krievijā, Rīgā strādājis kara tiesā. Vienu gadu slēpies pagrīdē. Vācu okupācijas laikā atkal strādājis kara tiesā. Ne karavīrs frontē, bet tiesnesis okupētā zemē. Aizdomīgi. Un vai viņš uzturējies tikai Rīgā? Kur viņš vēl vā-

ciešiem kalpojis līdz kapitulācijai? To viņš ir noklusējis.

Majors: „Ko seržants par viņu domā?”

Seržants: „Ko seržants var teikt par svešas armijas pulkvedi? Bet internētie paši ir aizdomās.”

Majors: „Ko viņi stāsta?”

Seržants: „Viņa sirdsapziņa neesot tīra.”

Majors: „Un mēs viņu esam izvēlējušies par uzticības personu!”

Seržants: „Es viņam neuzticos.”

Majors brīdi skatījās pulkveža kartītē, tad ielika to savā vietā. Nē, viņa pienākums nebija viegls.

Tālāk — Jānis Zauers, apšaubāmais ārsts! Vērojot viņa izturēšanos, dažas īpašības kartotēkā bija atkal pierakstītas. — Inteligents. — Intrigants. — Slimīgs fantasts. — Bet ko viņš darījis vācu okupācijas laikā? Strādājis frontē? Kādos iecirkņos?

Majors: „Kāds vācu kapteinis man stāstīja, ka viņš neesot ārsts.”

Seržants: „Vainas viņš prot apsiet.”

Majors: „Varbūt strādājis frontē par sanitāru.”

Seržants: „Iespējams.”

Majors: „Un te kāds Ojars Tauriņš. Esot jūrnieks. Kādēļ viņš nav ieskaitīts flotē?”

Seržants: „Latviešiem laikam nav bijis pašiem savas flotes.”

Majors: „Tēvs esot bijis strēlnieks sarkanarmijā. Deportēts. Kādēļ? Pretruna. — Novērota bravurīga izturēšanās.”

Seržants: „Varbūt bijis drošsirdīgs karotājs.”

Majors: „Varbūt. — Un te Arvids Sakne, lauksaimnieka dēls. Vienīgais, kas atzinies, ka vācu armijā iestājies brīvprātīgi.”

Seržants: „Arī viņam esot deportēti vecāki.”

Majors: „Viņi var stāstīt, ko grib, mums nav iespējams ziņas pārbaudīt. — Leons Bite, strādnieks kūdras rūpniecībā. — Nenosvērts raksturs, pļāpa, nedisciplinēts. — Tad šis zēns Ervins Krūklēns. Tādu ir daudz. Visi gandrīz vienādi. Neskaidras, nedrošas atbildes.”

Seržants: „Bet viņi neizskatās pēc Hitlera jaunatnes.”

Majors: „Nē, tādi viņi neizskatās. — Tālāk Pēteris Danielsons, virsseržants. Atvaļināts no Armijas, strādājis mežā. Kādēļ atvaļināts? Atbilde neskaidra.“

Seržants: „Esmu novērojis, ka jaunieši viņu ciena. Viņš ir draudzīgs, izpalīdzīgs, korekts. Arī sardzi respektē.“

Majors: „Varbūt izlikšanās, dubultspēle...“

Internēto kartotēkā radās klāt jaunas atzīmes. Latviešu leģionāri tiešām atšķīrās no vāciešiem. Viņu izturēšanās gan nebija tik disciplinēta kā vācu vienībās, bet satiksmē ar nometnes vadību viņi bija laipni un draudzīgi. Reizēm dziedāja sentimentālas dziesmas, vakaros baznīcas korāli un vēl kādu lūgšanu. Tā esot viņu himna. Citādi viņi izturējās trokšņaini, sarunājās skaļās balsīs, reizēm likās it kā viņi strīdētos. Jeb tāda bija viņu valodas īpatnība? Tā skanēja slāviski. Vai šī tauta bija radniecīga krieviem? Bet kādēļ tad viņi ir karojuši pret saviem brāļiem. Kādēļ viņi ir bēguši, ja viņu sirdsapziņas ir tīras? Simts jautājumu, bet nevienai atbildei nevarēja ticēt.

Majoram un viņa kaņavīriem šovasar nebija viegls dienests Austrumu jūras salā.

Vasaras tveice kļuva arvien smagāka. Rietumos brieda tumši mākoņi, tālumā nodunēja debesis, tuvojās pārkoņa negaiss. Priedes sāka šņākt, lokanie koku zari mētājās kā uztraukumā.

Pēc pirmās baltās debesu dzirksteles zemi sāka kapāt rupjas lietūs lāses. Internētie kaņavīri sabēga teltīs.

Bet lietūs drīz pārgāja, melnais negaisa mākonis apklusdams nogūla uz dzimtenes pusi. Mirdzēja atkal pēcpusdienas saule, rotādama tumšo debess malu ar divām spožām varavīksnēm.

Vakarā smaržoja izmirkusi zeme, naktī balta migla aizsedza ēkas un mežus. Citu rītu dienvidu vēji atkal nožāvēja rasu, karstā vasaras tveice turpinājās.

Jānis Zauers vēl arvien katru rītu vingroja, visu dienu nenoguris staigāja no vienas telts uz otru, runāja, zobojās un strīdējās, atbildēdams uz neskaitāmiem jautājumiem.

Kādēļ viņi esot ciešāk iejosti dzeloņu stieplēs, ja pēc dažām dienām paredzēta atbrīvošana?

„Neuztraucieties, zēni! Žogs nav pastiprināts mūsu dēļ. Daži vācieši ir atkal mēģinājuši bēgt, tādēļ.“

Varbūt. Bet konsuls taču solīja, ka visus baltiešus drīz atbrīvošot!

„Pacietību, draugi! Mums jāsaprot, ka valdība nevar mūs pēkšņi atvaļināt, bet vāciešus paturēt gūstā. Tai jārikojas diplomātiski. Vispirms mūs nosūtīs darbos, laikam uz kūdras purvu. Tur sāksies mūsu brīvība. Nevieni nezinās, kur esam palikuši, neviens ar nepamanīs, ka nometnē vairs neatgriezīsimies.“

Tā tad uz kūdras purvu! „Vai dzirdi, Leon? Nu tu būsi atkal lauva!“

„Kāda runa!“ Leons jautri atsaucās.

„Akcija būs brīvprātīga. Kas nevēlēsies strādāt, varēs palikt nometnē, valkāt uzplečus un saņemt algu...“

„Bet tev jābrauc līdzi! Var gadīties, ka purvā kāds ar kailu kāju uzkāpj čūskai uz astes, ko tad mēs iesāksim bez daktera?“

Vīri atviegloti smējās. Jānis Zauers vēl arvien bija viņu īstais sakarnieks un uzticības persona. Viņš zināja, ko runā komandanta birojā un vāciešu nometnē. Ar viņu varēja brīvi runāt, viņš pret visiem bija draudzīgs un laipns

Arstam izrādījās taisnība, pēc pāris dienām baltiešu leģionāri varēja kāpt atkal mašīnās. Viņus veda pret ziemeļiem. Sākumā ceļš bija pazīstams, priežu meži un iežogotas ganības ar aitu bariem. Tad viņi pagriezās uz rietumiem. Daži ciemi ar vecām vējdzirnavām un baltām baznīcām. Drīz viņiem skrēja pretī jūras vēji otrā salas krastā. Kroplas, zemzarainas priedes, krūmiem pieauguši purvi.

Viņi nogriezās no galvenā ceļa, viņi izkāpa darba vietā.

„Tagad mūsu Leons būs atkal lauva!“ puiši smējās. „Tev ir veca prakse no Ziepniekkalna, pārņem vadību!“

„Kāda runa! Gumijas stiepšana te nebūs, veci! Parādīsīm, kā strādā latviešu puikas!“

Vīri gāja valējā ierindā, tuvojās zemām koka barakām. Daži vietējie strādnieki stāvēja ceļa malā un neuzticīgi viņus vēroja. — Vācieši atvesti! Hitlerieši. nacisti! Vai viņiem būs jāstrādā ar tām pašām lāpstām, kuņģam pieskārušās asiņainās rokas?... Kāds sašutis rādīja ar pirkstu, citi sāka skaitīt viņu soļus kroplā vācu valodā — viens, divi, trīs!

„Nelgas!“ Ojars Tauriņš nenocietās. „It kā mēs būtu ieradusies viņus aplaupīt!“

„Neapvainosimies, puisi!“ Zauers atgādināja. „Būsim pieklājīgi!“

Legionāri brīdi kavējās barakas tuvumā. Likās arī leitnants, viņu pavadonis nebija gluži apmierināts. Viņš jau pacēla balsi sarunājoties ar vīru zilā darba pārvalkā. Drīz viņus ielenca arī citi strādnieki, viņi visi likās sašutuši.

„Viņi mūs negrib,“ vecais Dānielsons domīgi teica. „Parasti šie ļaudis ir miermīlīgi, bet tagad viņi ir uztraukušies.“

„Viņi sāks kauties kā vecie vikingi!“ Ojars viņam pievienojās.

Strādnieki viņus aizdomīgi vēroja, it kā klusajā purvā pēkšņi būtu iebrukusi vācu karavīru rota.

Jānis Zauers jau piedalījās sarunās. Tad viņš atgriezās pie biedriem ar enerģiskiem soļiem. „Noticis pārpratums. Strādnieki mūs uzskata par fašistiem. Viņi protestē, viņi atsakās ar mums kopā strādāt. Arodbiedrības pārstāvis aizgāja pie telefona. Nogaidīsim!“

„Mēs fašisti —!“ Ojars sašutis atkal iesaucās.

„Mums tas jāsaprot,“ Zauers stingri teica. „Bet es ar viņiem runāšu. Tikai mieru, neizturieties izaicinoši!“

Viņš runās! — Lielība.

Bet ārsta acis zibēja cīņas dzirkstis, viņa kustības kļuva arvien straujākas, viņš jutās kā frontē, tikai durkļa vietā apbruņots ar vārdu ieročiem. Pēkšņi viņš bija atkal viņu pārstāvis un lietu kārtotājs. Ko viņi te iesāktu, ja viņš būtu palicis nometnē, kā citi virsnieki?

Vīrs zilajā pārvalkā atgriezās. Viņi satikās atkal pie barakas — priekšstrādnieks, arodbiedrības pārstāvis, sardzes leitnants un Jānis Zauers, legionāru

uzticības vīrs. Vai viņš drīkstot strādniekiem teikt dažus vārdus?

Ja tas ko līdzētu. Strādnieki esot nikni, viņu izsvilps.

„Vai leitnanta kungs uzņemsies tulka pienākumus?“

Protams, viņam neesot nekādu iebildumu, bet —

Plašā barakas telpā sapulcējās kūdras purva strādnieki. Drūmi, noguruši vīri, visu dienu svīduši karstajā saulē. Vai viņi nav laikrakstos diezgan lasījuši par hitleriešu briesmu darbiem, vai tagad viņiem vēl jāklausa, ko teiks kāds sagūstīts nacists?...

Jānis Zauers lasīja šos protestus strādnieku neuzticīgajās acīs. Bet viņš nenobijās. Viņa pašapziņā pēkšņi pamodās atkal pravietis un sludinātājs.

„Draugi — atļaujiet man jūs tā uzrunāt! Starp mums radies kāds nožēlojams pārpratums. Mēs neesam te ieradušies kā jūsu ienaidnieki. Mēs neesam nacisti un fašisti, ar kādām piezīmēm mūs te sagaidīja. Bet mēs arī saprotam jūsu izturēšanos. Jūs dzīvojat laimīgā zemes stūrī, jūsu skaistā dzimtene nav postīta un dedzināta kā Baltijas valstis jūras otrā krastā. Simtiem gadu jūsu tauta ir varējusi mierīgi strādāt, jūs esat varējuši bez bailēm audzināt bērnus un domāt par nākotni. Mēs turpretī esam izbēguši no uguns un nāves. Nepārmetiet mums, ka esam te ieradušies svešas armijas skrandās — citu drēbju mums nav. — Pirms divdesmitpieciem gadiem mūsu karavīri cīnījās par savas zemes brīvību ar kailām kājām, gērbusies krievu svārkos un latviešu zemnieku biksēs. Pusbadā, dienām ilgi neēduši. Bez municijas, ar kailiem durkļiem. Pret milzu pārspēku austrumos un rietumos Un uzvarēja. Uzvarēja ar gara spēku, ar dzimtenes mīlestības sirdsdedzi. Un laimīgi dzīvojām divdesmit gadus. Bija mums sava armija, sava valsts, sava kultūra un saimniecība. Bet tikai divdesmit gadus, mani draugi! Tad mūsu lielais austrumu kaimiņš mūsu zemi izlaupīja, karavīrus apšāva, patriotus apcietināja un deportēja. — Tad sākās karš. Vai brīnums, ka mēs atkal cīnījamies svešās uniformās? Tāds ir mūsu karavīru liktenis. Bet frontē latviešu leģionāri dziedāja — mēs sitīsim tos utainos, pēc tam tos zili pelēkos...”

Kāds īsi iesmējās. Citādi telpā valdīja klusums.

Zauers steidzās: „Mūsu vidū atrodas vīri, kas piedzīvojuši divus pasaules karus, un katru reizi viņi ir ietērpti citās uniformās. Vai jūs domājat, ka mēs mīlam šīs svešās vācu spalvas? Tad jūs maldieties, draugi! Ne drēbes nosaka cilvēka pārliecību. To dara mūsu sirdis, mūsu taisnības apziņa, mūsu godīgais darbs un dzimtenes mīlestība. Arī šajā totalajā karā latviešu karavīrs nav uzvarēts. Mūsu zeme otrā pusē jūrai ir piesūkusies ar latviešu tautas asinīm, bet mūsu patriotisms vēl ir dzīvs, dzimtenes mīlestība vēl nav iznīcināta. Par savas valsts neatkarību mēs labprāt būtu cīnījušies kopā ar rietumu karavīriem, bet viņi nenāca mums palīgā, tie bija vācieši, kas kara sākumā mūs atbrīvoja no Maskavas terrora. — Draugi, mēs neesam pārāk tāli kaimiņi! Mūsu tēvu tēvi bargās ziemās ir braukuši pāri jūrai ar ragavām, viņi ir draudzīgi tirgojušies šajā salā. Mūsu vēsturnieki ar cieņu piemin jūsu karaļa valdīšanas laiku Vidzemē. Jūsu tautas labdarība ir pazīstama visā pasaulē. Katrai netaisnībai jūs jūtat līdzī, katrai nabadzībai ziedojiet sava darba algu. Vai šoreiz jūs liegsit mums pašiem nopelnīt godīgas cilvēka drēbes? Mēs negribam jums atņemt darbu un peļņu, tikai justies atkal kā cilvēki pēc nāves un moku gadiem!”

Strādnieki bija pārsteigti. Neveikli saskatījās, paraustīja plecus, noplātīja rokas. Šis cilvēks tiešām neizskatījās pēc fašista. Un viņš pareizi teica — viņi esot izpalīdzīgi, viņi jūtot līdzī visas pasaules nelaimēm...

„Bet sviediet tūlīt nost vāciešu uniformas!” kāds sauca.

„Velciet mugurā godīgas drēbes, tad mēs esam ar mieru!”

Taču strādnieku arodbiedrība jau bija izlēmusi, kas darāms. To pašu vakaru pienāca rīkojums — visiem baltiešu leģionāriem atgriezties nometnē.

„Ļoti žēl,” sardzes leitnants teica. „Bet jūsu runa bija laba. Vai jūs ievērojāt, kā strādniekiem pārvērtās sejas?”

„Tādēļ, ka es nemeloju,” Jānis Zauers lepni atbildēja. „Esmu pārliecināts, ka mēs brauksim atpakaļ, mēs te strādāsim.”

„Es ceru.”

„Taisnība uzvarēs. Reiz tā uzvarēs visā pasaulē!”

Silti elpoja vasaras debesis. Zeme bija sausa, meži tvīka sveķu smaržās, jūra sudrabaini mirdzēja visapkārt lielajai salai. Reizēm saules spožumu aizauda vieglas mākoņu svītras, vēji norima it kā gaidīdami lēnu, ilgu lietu. Bet nesagaidīja.

Purvā rūgti smaržoja mitrā kūdra.

Pēc nedēļas leģionāri tiešām atgriezās. Viņiem bija izsniegti armijas darba pārvalki, neviens vairs nevarēja viņiem rādīt ar pirkstu un teikt — vācu fašisti!

Leons Bite saburzītajās drēbēs izskatījās mazliet komisks. „Veči, vai mēs neesam atkal izgāzuši ausgusu?” viņš jautri sauca. „Pirms septiņiem gadiem es biju kareivis Jelgavas pulkā, un lepni nēsāju Latvijas armijas cepuri. Kad iebruka sarkanarmija, mani ieskaitīja strēlnieku korpusā un iedeva garos krievu svārkus. Pēc pāris gadiem vācieši man uzvilka kājās savas bikses. Un šodien es esmu atkal svešas armijas kara kalps. Labi vismaz, ka te jādragā tikai ar lāpstu. Bet katru reizi es jūtos arvien lielāks kara noziedznieks, tā es drīz iebāzīšu galvu četrās cilpās...”

Leģionāri pazina Leona lielīgo muti, neliedza arī savu atzinību. Frontē viņš laikam esot bijis lauva ar patšauteni...

„Kūdras bedrē es uzdienēju par kaprāli, man ir veca Ziepniekkalna prakse!...”

Puiši jautri mēloja. Viņi jau jutās kā brīvi ļaudis. Arī priekšstrādnieks viņus šoreiz sagaidīja ar smaidu sejā, arodbiedrība esot piekāpusies. Viņa āda bija saulē nodegusi brūna, rokas izskatījās gandrīz melnas.

„Vai viņš nav nēģeris?” Leons brīnījās. „Kā ar tādu lai sarunājas?”

Valodu pratējs priekšstrādnieks nebija, taču viņš mēģināja ar leģionāriem saprasties, lietojot pirkstu zīmes un dažus kroplus vācu vārdus. Leons Bite tāpat atbildēja. Viņš parādīja jaunajiem strādniekiem ēdamtelpas, mazgātuvī, bet naktīs viņiem atkal būs jāguļ teltīs. Ar mokām viņš skaidroja, cik viņi dienā nopelnīs, ka naudu izmaksās katru nedēļu, un tepat

esot kiosks ar cigaretēm, saldumiem un augliem. Arī privātās drēbes viņš pagādāšot.

„Viņš gribēs mums visu peļņu tūlīt atņemt,” puisi smējās.

Citu rītu jau sākās darbs pie kūdras presējamās mašīnas. Tā atgādināja neveiklu, purvā iegrimušu aizvēsturisku nezvēru. Vīri grieza un cēla ar lāpstām tumši brūno zemes bagātību, krāva uz elevatora, dzelzs locekļi to nesa tālāk, mašīna rija un gremoja kā nepiebarojams pūķis. Otrā galā tā stūma laukā sapresētus kūdras ķieģeļus. Strādnieki tos sagaidīja, pieci vīri mainīdamies tos nocēla no elevatora lentes, novietoja turpat uz zemes, lai saulē apžūst. Vēlāk tos krāva vagonetēs un veda uz žāvējamo laukumu. Tur no mīkstajiem ķieģeļiem vīri būvēja augstas, apaļas gubas. Priekšstrādnieks stāstīja un rādīja, kā kūdra jākrauj, lai vējš atrastu spraugas un palīdzētu saulei to izžāvēt.

Reizēm preses mašīnu vajadzēja pārvietot, tad strādnieki, piepūtuši vaigus, cēla, vilka un stūma. Smagais milzis gāzelēdamies rāpoja atpakaļ, lai atkal negausīgi rītu slapjo zemes ēsmu. Arī truļu sliedes arvien bija jāpārvieto. Jānocērt kroplās priedītes, jānolīdzina ciņi, lai dzelzs posmus varētu atkal savienot taisnā ceļā.

Darbs nebija tik grūts, lai leģionāri neturētos līdzī vietējiem strādniekiem. Ojars, Leons un Arvids vēl nesen bija rakuši bunkuru ejas cietajā Zemgales mālā, te mīkstā kūdra padevās vieglāk. Pēteris Danielsens un mazais Ervins krāva apžuvušo kūdru vagonetēs un brauca līdzī uz žāvēšanas laukumu.

Vai viņi vēl bija internēti kaņavīri? Tiesa, sargs viņus arvien pavadīja, sekoja, novēroja. Bet dažreiz viņa neredzēja stundām ilgi. Vientuļā purvā viņš garlaikojās, varbūt kaut kur sauļojās un snauda, jeb ēdamtelpā dzēra kafiju. Pēc darba viņi varēja brīvi klaiņot, te nebija žogu, neviens viņiem nesekoja. Tikai vakaros saskaitīja kā priekšmetus, vai kāds nav purvā noklīdis un pazudis...

Bēgt? — Viņi to viegli varēja izdarīt. Bet uz kurieni? Visapkārt salai šalca jūra un cietzeme bija tālu. Un kādēļ viņiem jābēg? Konsuls taču apsoliya viņiem brīvību, nebija iemesla viņam neticēt.

Pievakarēs pēc darba viņi sēdēja pie telts. vēroja saulrietu aiz kroplajām priedītēm, plāpāja un dziedāja, bet dažkārt arī nopietni runāja par nākotni.

„Franči meklējot savus pārbēdzējus,” kāds zināja stāstīt.

„Un norveģi savus nodevējus —“

„Mēs neesam labāki,” Leons Bite smējās. „Arī mēs esam nogrēkojušies pret lielo dzimteni Padomju Savienību...”

„Turi muti, Lauva!” Ojars Tauriņš viņu tūlīt apsauca. „Franči cīnījās savā nacionālā armijā, norvēģu partizāni bija savas valdības karavīri. Ja es kādā apmātā brīdī būtu dezertējis no savas rotas, un pārgājis pie krieviem vai vāciešiem, tad manis dēļ lai sieva gaudo un lej asaras, ja pēc kara mani tiesā kā nodevēju. — Franči un norveģi! — Viņiem vēl arvien ir sava valsts un neatkarība — kur ir mūsu? Jau pirms kara lielais lācis to sabradāja!”

„Nomierinies, vecīt!” Leons apjucis stostījās. „Ja tev būtu mašinpistole, tu laikam vēl dragātu tepat purvā...”

„Ja te ierastos čekisti un gribētu mani pratināt kā dezertieri, tad es dragātu arī. Ar lāpstu, ja cita ieroča nebūtu. Lai mani nošauj un iemet tepat kūdras bedrē, bet pasaulei reiz jāsaprot, ka mēs cīnījamies par savu neatkarību tāpat kā franču un norvēģu patrioti!”

„Nav nozīmes par to uztraukties, Ojar!” Arvids Sakne skumji teica. „Pasaule ir akla. Arī mēs reiz tādi bijām. Vai mēs zinājām, kas notika Ukrainā, kad tur zemniekus dzina kolchozos? Vai mēs ticējām, ka miljoniem cilvēku tika deportēti uz Sibīriju, kad bagātajā zemē ļaudis mira badā? Mēs bijām akli un kurli. Kad sarkanarmija iebruka pāri mūsu robežām, mēs vēl mierinājām viens otru — labāk pie krieva, nekā vācieša. Un ja čeka nebūtu parādījusi savu zvērisko dabu, ja nebūtu notikušas masveida apcietināšanas un deportācijas, mēs būtu kāvušies pret vāciešiem krieviem blakus tāpat kā strēlnieki pirmajā pasaules karā. Dievs tikai zina, kur mēs tad šovakar sēdētu...”

„Taigā, ja tavi kauli nebalotu kaut kur Krievijā,” Ojars sapīcis atsaucās. „Nedomā ka pēc uzvaras mēs

būtu derīgi padomju pilsoņi! Mēs tāpat prasītu savu brīvību no krieviem, kā norvēģi no vāciešiem!”

„Nē, nav nozīmes par to runāt,” Arvids noguris teica.

Vasaras dienas bija siltas un saulainas. Dienvidu vēji izsūca purva mitrumu, sūnas čaukstēja zem strādnieku kājām, bet dziļāk zem kūdras slāņiem krājās sīkas ūdens urgas. Karstais gaiss dzēra zemes mitrumu, rītos un vakaros to iztvaikoja baltā miglā. Tā klīda un sēdās starp jūras vēju sakropļotām priedēm.

Darbā vīri svīda un bieži dzēra ūdeni. Jo vairāk dzēra, jo vairāk svīda un slāpa. Jānis Zauers sevi uzskatīja par ārstu, viņa pienākums bija gādāt, lai darba biedriem netrūktu svaiga ūdens. Viņš bieži pameta lāpstu un gāja uz virtuves baraku ar tukšiem traukiem, dažreiz viņš tur kavējās ilgāk, un strādnieki viņu nepacietīgi gaidīja.

„Viņš tur atkal kādam skaidro, kādēļ mēs karojam kopā ar vāciešiem,” leģionāri smējās. „Bet velti, te visi ir kurli un akli...”

Jaunie armijas apavi dažkārt noberza valkātāju kājas. Tad Jānis Zauers nopietni gatavojās ārstēšanai, it kā viņam būtu jāveic smaga operācija primitīvos frontes apstākļos. Viņš vārīja ūdeni, atdzesināja, tad izvilka no mugursomas kādu pudeli ar desinficējošu šķidrumu un pielēja dažas lāses. Ūdens kļuva balts, asi smaržoja, ar to viņš apmazgāja jēlās vainas.

Kāds leģionārs sūdzējās par sāpēm sānos, tur bija radies sarkans uztūkums.

„Tev ir jūtīga āda, tu nedrīksti nēsāt jostu,” Zauers konstatēja. „Jānogaida, lai iekaisums dabīgi izaug.” Viņš apzieda vainu ar mīkstu vazelinu, uzklāja marles ielāpu un abi pāris dienas gaidīja — ārsts un pacients. Tad viņš vārīja atkal ūdeni, sagatavoja šķidrumu, spaidīja vainu, tīrīja un mazgāja. Viņam laimējās, pēc dažām dienām augonis bija nozudis.

Vecais Daniels reizēm sūdzējās par muguras un krustu sāpēm. Ko ārsts domā? Vai tās kara gadu sekas guļot mitros zemes bunkuros?

„Neuralģija, mīlais Pēter! Gurnu, vai ciskas nervu iekaisums. Kāds mehāniskais spiediens uz nervu saknēm. Iemesli var būt dažādi. Vai tev nav bijuši iekšēji audzēji, iekaisumi?“

Danielsons neatcerējās, ka būtu tik smagi slimojis.

„Brīnums! Bet var būt arī citi iemesli. Muguras un krustu sāpes arvien ir ļoti mistiskas. Diemžēl, sāpju cēloņi maz iespējami, lai pacients atgūtu agrāko veselību. Neesi vairs tik jauns, Pēter, un šajos apstākļos es tev nevaru efektīgi palīdzēt.“

Lūk, Jānis Zauers runāja kā zinātnieks, varbūt viņš tiešām bija labs ārsts, bet te kūdras purvā viņš bija tikai strādnieks, kā citi internētie leģionāri.

„Bet pagaidām darīsim tā, kā tādas vainas ārstēja mana māte — saplūksim nātres. Lai gan tās ir cilvēku nonievātas nezāles, bet dažos gadījumos krustu sāpēm palīdz.“

Zaueram bija atkal darba un rūpju diezgan. Viņš meklēja nātres, plūca tās un aplēja ar vārītu ūdeni. Dzeltenajā sulā viņš samērcēja dvieļi un vakarā apsēja Danielsona gurnus. Leģionāri smīnēdami noskatījās.

„Vai tev ir arī tādi vārdi, dakter? Mana vecā māte —“

Leons nespēja pateikt, ko darījusi viņa vecā māte, Zauers viņu aizdzina ar slapju nātru sauju.

Un brīnums, citu rītu virsseržants vairs nejuta tik asas sāpes. Viņš pateicās palīgam, vienalga, vai viņš bija ārsts, sanitārs, jeb tikai pūšlotājs.

Tā Jānis Zauers vienmēr un visur bija neaizstājams cilvēks. Arī pūrvā viņš ātri sadraudzējās ar priekšstrādnieku, sapratās ar strādniekiem, viņam bieži atradās kāds vieglāks darbs. Vakaros un agrās rīta stundās viņš klausījās radio ziņas, viņš stāstīja un skaidroja citiem, kas pasaulē notiek.

„Japāna vēl nav kapitulējusi,“ viņš teica.

Svešie strādnieki zināja, kur uz kartes meklējama tālā sala, bet Zaueram grūti nācās viņiem ieskaidrot, kur atrodas Baltijas valstis. Viņš zīmēja uz papīra jūras kontūras, ar slotas kātu vilka smiltis robežu līnijas, bet vietējie ļaudis skolās nebija mācījušies par Baltijas tautām un kaimiņvalstu ģeogrāfisko stāvokli. Pēc brīža viņi atkal latviešus dēvēja par igauņiem un lietuviešiem.

„Tam nav nekādas nozīmes,“ Arvids Sakne viņam atgādināja.

Nē, nebija nozīmes mācīt viņiem Baltijas tautu vēsturi.

Citādi priekšstrādnieks bija rūpīgs un satīcīgs cilvēks. Pēc darba viņš aicināja leģionārus uz kiosku, piedāvāja viņiem augļus, cigaretes, šokolādi. — Nau-da? Viņi varēšot samaksāt arī algas dienā. Likās mazā tirgotava viņam piederēja, viņš nespēja noskatīties, kā rūpīgie latvieši glabāja naudu kabatās, to varot nozagt vai pazaudēt...

Atri aizgāja dienas. Reizēm lija, bet drīz atkal atgriezās saule, tāds esot klimats vēju appūstajā salā. Purvā izraktās bedres kļuva arvien lielākas, bet sausās kūdras grēdas auga viena pēc otras, kā kuplas sienas kaudzes saulainā vasarā.

Vakaros leģionāri minēja un fantazēja, kādas izskatīsies Eiropas valstu robežas pēc miera līguma parakstīšanas. Vai pēc Atlantijas deklarācijas solījumiem nebūtu pēdējais laiks krieviem atgādināt, ka nu ir diezgan laupīts un izvarots, fabriku iekārtas nomontētas, mašīnas aizvestas, arī strādnieki speciālisti, un jauni vergu ešaloni nomocīto vietā.

Diemžēl, miera līgums vēl nebija noslēgts. Arī karš vēl nebija beidzies, Japāna vēl nebija kapitulējusi.

Tad pēkšņi eksplodēja kāda bumba. Hirošimā.

Zauers to uztraukts pavēstīja biedriem. „Sācies jauns laikmets! Atomu laikmets!“ Viņš gribēja izskaidrot zinātniski, kā atomu skaldīšana notiek, bet Ojars Tauriņš viņu pārtrauca.

„Jaunais ierocis! Tad krievi drīz izvāksies no mūsu zemes.“

„Nebūsim tik optimistiski, Ojar!“ Zauers šaubījās. „Kādēļ viņiem tas jādara, ja bumba sprāgusi Japānā?“

„Tādēļ, ka tāds nāves rīks pagaidām ir tikai amerikāņiem, viņi var krieviem parādīt, kur atrodas viņu īstās robežas. Ja viņi to nedarīs šoruden, tad pēc divdesmit gadiem atomi viņus pašus saskaldīs!“

Zauers sminēja. Varbūt zvejniekpuisiņiem bija taisnība, bet viņš bija radis domāt, ka visas nākotnes mīklas atrisināsies tikai pēc viņa uzskatiem. Šodien kāds karālis kāds valdības lēmums viņiem ir svarīgāks nekā atombumbas sprādziens Japānā...

Pienāca augusta vidus, bet viņi vēl arvien nebija atvaļināti. Sargs vēl staigāja viņu pēdās, vakaros viņus saskaitīja kā rūpīgs saimnieks savas aitas iežogotās ganībās. Neviena netrūka, neviens nebija noklīdis purva priedulājā.

Atbrauca tirgotājs ar drēbēm un apaviem, piedāvāja legionāriem kurpes, veļu, uzvalkus un mēteļus. Arī uz nomaksu. Tā bija laba zīme. Varbūt Zaueram atkal būs taisnība, viņi pazudīs no purva neuzkrītoši, kā privāti cilvēki. Nevienam pat neienāks prātā jautāt, kur internētie baltieši palikuši. Jā, viņi te bija, labi strādāja, pelnīja, apģērbās, varbūt izceļoja, vai atgriezās dzimtenē...

Priekšstrādnieks palīdzēja viņiem jaunās drēbes pielaiķot. Likās viņš saņēma procentus par katru pārdoto apģērba gabalu. Viņi paši varot no purva aizbraukt, bet naudai jāpaliekot te, viņš smējās. Taču latvieši bija sīkstī, apdomīgi vīri. Viņi vēl šaubījās, vai drīkst jau lepoties ar jauniem uzvalkiem un zīda virskrekliem.

Vienīgi Leons Bite netaupīja nopelnīto naudu.

„Nu tu esi atkal Lauva!“ Ojars smējās. „Kurp tu domā lēkt, ja tiksī no salas laukā?“

„Vispirms jāapskatās pēc kādas turīgas meitas. Kurai pašai sava mājele un mīksta gulta...“

„Vai tu mācēsi viņai pateikt, ko īsti gribi?“

„Sākumā iztiksim ar zīmēm un acu mirkšķināšanu, vēlāk ar maņu un pierašanu. Viņas te esot labas...“

„Nudien lauva mūsu Leons!“

„Un tu —?“

„Es neticu, ka šajā zemē varēšu atrast drošu māju. Ja izdosies no žogiem izkarpīties, tad airēšos pāri lielajam diķim. Uz Angliju vai Ameriku, tālāk prom no sarkanajām briesmām.“

Legionāri plāpāja un smējās, sprieda kur viņi brauks un ko darīs, ja atgūs tiesības vilkt atkal mugurā privātas drēbes.

Tad kādu rītu viņiem vajadzēja atkal saiņoties. Kurp viņus vedīs? Sardzes vīri bija mazrunīgi, viņi paši nekā nezinot.

Puiši gausi cilāja mugursomas, klusi un saīguši iekāpa armijas mašīnās. Nē, viņi vēl nebija brīvi laudis.

Viņi atgriezās nometnē.

Legionāri neuzticīgi vēroja Jāni Zaueru, savu cerību uzturētāju. Vai viņš nav apzinīgi viņus krāpis? Vai viņš pats kādu nakti klusi nenozudīs?

Starp priedēm un teltīm nekas nebija mainījies. Tikai zeme bija vairāk nomīdīta, saulē putēja izkal-tušās smiltis. Dzelonstiepļu žogi bija saaušti vēl ciešāk, atgādināja spožus metalla tīklus. Viņi jutās atkal sagūstīti pēc brīvajām nedēļām kūdras purvā.

Sagaidītāji noraudzījās viņos kā nožēlodami. — Velti mīcijaties rāvā, neviens jūs neizpirka, ne konsuls, ne arodbiedrība. Pat kūdras meistars Leons Bite nav ticis par priekšstrādnieku.

„Nepiesienas, veci!“ viņš sapīcis teica. Leona jautrā valoda bija kļuvusi īgnāka, viņš bieži klusēja, kā mocīdamies ar bēgšanas domām.

Ojars Tauriņš, locīdamies purva saulē, bija nodedzis brūns, viņa kailā mugura spīdēja kā vara brūnas. Stundām ilgi viņš bezdarbībā staigāja gar žogu, ar paceltu galvu raudzījās uz visām debesu pusēm. Bet tālu viņš neredzēja. Priežu mežus, dažas saimniecību ēkas, un ciemu ar baltu baznīcu un vecām vējdzirnavām.

Ko viņš domā? Vai arī viņam nav neviena cerību vārda?

„Neceliet pāniku!“ viņš sauca kaprāja balsī. „Vēl nav pienācis rudens!“

Arvids Sakne vēl arvien turējās viņa tuvumā, gluži kā toreiz, kad vējainā maija rītā viņi abi izrāpās no jūras svešā krastā. Fronte viņus bija satuvinājusi kā brāļus, vai te, brīvībā, viņi atsvešināsies?

„Mēs taču cerējām, ka līdz rudenim tiksīm mājās,“ Arvids sūdzējās.

„Ko tu tur darīsi? Tavas mājas ir tukšas. Varbūt nodedzinātas. Tavu kaimiņu vairs nav, tavā pagastā dzīvo sveši cilvēki, krievu bēgļi. Savu tēvu un māti tu no Sibīrijas neatkaroji, ko tu viens iesāksi savās mājās?“

Nē, vecākus Arvids nebija atbrīvojis sešos kara gados. Velti viņš bija brīvprātīgi aizgājis uz fronti. Viņi vēl vergoja Potmā, Kolimā vai Vorkutā.—Elma? Dievs, kaut zinātu, kur viņa tagad atrodas! — Ojaram taisnība, ko viņš viens darīs atgriezies tēva mājās. Bet kādēļ viņš to saka tik īgnā, paceltā balsī?

„Man vēl bija jānobeidz pēdējā ģimnazijas klase.“ arī Ervins Krūklēns žēlojās. „Pēc tam es būtu iestāties augstskolā.“

„Kāds kungs gribēji būt? Daktera vai baznīckungs?“ Ojars zobojās.

„Nenerro zēnu!“ vecais Danielsons viņu aizstāvēja kā dēlu. „Bet nebēdā, Ervin! Tava augstskola ir pati dzīve. Vēl tev būs jānoliek daudz grūtu eksamenu. Bet tu tos izturēsi, es zinu.“

Bet virsseržants pats, atgriežoties nometnē, vairs nejutās tik stiprs kā kūdras purvā. Bezdarbība viņu nogurdināja, viņš pēkšņi jutās vecāks, viņa mugura atkal naktīs sāpēja, viņš bieži grozījās savā gulvietā. Jānis Zauers vairs nespēja viņam palīdzēt. Viņam nebija pat nātru, kur viņš tās atradis starp priedēm un paegļiem iežogotā nometnē? Arī ārsts staigāja mazrunīgs, sevī ieslēdzies, it kā viņš plānotu visu tautu nākotni pēc pirmās atombumbas sprādziena.

Dienas gāja. Leģionāri garlaikojās, spārdīja kājbumbu, vakaros dziedāja karavīru ziņģes. Reizēm atklīda baumas, viņus drīz atbrīvošot, tad cerības atkal izgausa, nē, karāliskā valdība vēl neesot viņu likteni izlēmusi...

Nometnē ieradās Sarkanā krusta pārstāvis. Viņš esot sūtīts, lai iepazītos ar internēto karavīru stāvokli. Vai viņi te jūtas apmierināti, varbūt viņiem nepieciešama palīdzība? — Baltieši? — Jā, viņš viņus saprot. Bet viņu nākotnes izredzes neesot iepriecinošas. Miera līgums starp karotājām valstīm vēl neesot parakstīts, un pēc kapitulācijas noteikumiem visiem gūstekņiem bija jānoliek ieroči un jāpaliek tur, kur viņi atradušies kara pēdējās dienās. Latviešiem nevajadzēja Kurzemi atstāt, bet nu viņi atrodas te. neitrālas zemes teritorijā. Tiešām nedabisks stāvoklis. Bet viņš cerot, ka karāliskā valdība šo sarežģīto situāciju atrisinās labvēlīgi...

Sarkanā krusta pārstāvis atkal aizbrauca, atstādamus tumšas šaubas un gaišas cerības.

Augusta saule grima aiz priežu galotnēm, kā kaunā piesārtusi milzu acs. Koku ēnas pamazām apsedza telšu jumtus, bet gaisā vēl virmoja dienas tveice. Latviešu vīri klusēdami gāja viensotram garām, neriozi smēķēja, it kā šonakt viņu grupa būtu nozīmēta izlūku gājienam frontes bīstamā iecirknī. Aiz žoga

vienaldzīgi staigāja sargi. Kaut kur jautri ierējās gudrais vilku sugas suns...

— Kādēļ mūs neatbrīvo? — legionāri apātiski jautāja viens otram. — Kādēļ neļauj mums izceļot, ja nevaram palikt te?

— Vai nedzirdējāt, ko teica Sarkanā krusta pārstāvis? — Sarežģīts stāvoklis!

— Ko saka Jānis Zauers, viņu ārsts? Varbūt viņam zināms kaut kas vairāk. Virsniekiem bijusi ar Sarkanā krusta pārstāvi kopēja apspriede, ko viņš viņiem teicis, ko viņi lēmuši? — Kapitulācijas noteikumi? Bet tādēļ viņi atrodas neitrālā zemē, lai noteikumi viņus neskartu! Bez tam, viņi nav vācieši, viņi nav kara sākušī, viņi gribējuši atjaunot tikai savu neatkarīgo valsti. Vai karāliskā valdība to nesaprot?

Simts jautājumu. Arī Jānis Zauers nespēja visiem atbildēt. Bet vienu iemeslu viņš zinot, kādēļ viņiem tik ilgi jānīkst aiz dzelonstiepļu žogiem...

Viņš zina! Kādēļ viņš to slēpj?

Zauers smīn. Vakara krēslā nežēlīgi iezibas viņa acis. — „Pulkvedis Aizpurs!”

— Viņš —?

„Vai jūs tiešām neesat nekā dzirdējuši? Viņš esot bijis kādā vācu koncentrācijas nometnē. Nevis kā ieslodzītais. Viņš tur tiesājis kureliešus un leģiona dezertierus!”

— Kas to zina? Kas to var pierādīt?

„Esmu runājis ar vairākiem vācu virsniekiem, viņi to apliecina. Mēs paši zinām viņa pagātņi Latvijā. Jūs cīnījāties frontē, bet ko Aizpurs darīja aizmugurē? Spekulēja? Tas nebūtu jaunākais darbs. Pēdējā laikā viņš Rīgā vairs neesot redzēts. Viņš aizbraucis uz Vāciju, lai tur tiesātu pats savus tautiešus!”

Varbūt baumas, provokācija?

Jānis Zauers atklāti smejas. Tuvāk viņš nekā nezina par šo bīstamo lietu. „Bet komandants zina. Aizpura kartotēkā ir ierakstīts kaut kas vairāk nekā mums pārējiem. Līdz ar viņu arī mūs apvairo par fašistiem un kara noziedzniekiem.”

Smagi vārdi. Legionāri klusēdami vēro viens otru, it kā aizdomās meklētu vainīgos. Kara dēļ viņiem tik ilgi jānīkst internēto nometnē. Daži sēž nervozi smēķēdami, citi, atspiedušies pret kokiem, liekas vēro

saulrieta debesis. Sārtā vakara blāzma izgaismo viņu sejas kā cietas, nedzīvas maskas.

„Es neticu,“ vecais Danielsons noguris saka! „Latvijas kara tiesā nevarēja strādāt tik morāli apšaubāms virsnieks.“

„Kara laikā cilvēki pārvēršas. Vilina karjēra. Pasaules vēsture pazīst tādus gadījumus tūkstošiem. Diemžēl, šoreiz vainīgs arī kāds latvietis. Bet mēs nedrīkstam pieļaut, ka viena virsnieka dēļ mūs visus uzskata par kara noziedzniekiem!“

Leģionāri klusē noliekuši galvas. Liekas smagā apspūdzība nospiež visu karavīru plecus.

Tad Arvids Sakne nenociešas: „Bet daži domā, ka arī tu neesi ārsts. Arī tu esot kādu laiku bijis Vācijā, un neviens nezina, ko tu tur esi darījis.“

Jānis Zauers stingri nostājas uz abām kājām. „Es zinu, kas to saka — Aizpurs. Bet man nenāk ne prātā apvainoties, vai dot viņam kādus paskaidrojumus. Manis dēļ, uzskatiet mani par sanitāru vai pūšļotāju, bet neviens nav jūs tik daudz aizstāvējis kā es. Arī turpmāk es cīnīšos par cilvēcības ideāliem ar visu spēku un enerģiju, vienalga kur es atradīšos, Latvijā. Vācijā vai citur pasaulē. Un ja kāds ar meliem un viltu mani kavēs, es viņu bez žēlastības nobīdīšu malā!“

Neviens nevar apšaubīt Zauera drosmi.

Saule iegrimst melnā mākonī. Nodziest sārtā debesu gaisma, kā traģiskas izrādes pēdējā cēlienā.

Izrādes dalībnieki sastingst savās vietās — no telts iznāk pulkvedis Kārlis Aizpurs.

Vai viņš viņus aicinās stāties jundās ierindā? Nē, šovakar viņiem negribas pat Dievu lūgt. Līdz šim viņu balsis aiz dzelozstieplu žogiem ir izskanējušas velti, tas Kungs viņus ir aizmirsis.

Pulkvedis brīdi stāv un uzmanīgi vēro apatiskos vīrus. Kaut kas viņam jāsaka. Viņš runā šķietami vienaldzīgi, kā noguris no karstās dienas tveices. „Ziņas nav labas, puīši!“

Jānis Zauers strauji paceļ galvu un skarbi atbild: „Mēs nebīstamies. Aizpura kungs!“

Aizpurs: „Ārsta kungs arvien ir bijis optimists. Bet mēs, vecākie virsnieki, skatamies nākotnē reālāk.“

Zauers: „Mēs. jaunie, nejūtamies vainīgi, mums nav iemesla staigāt ar noliektām galvām!“

Aizpurs: „Vai kāds te jūtas vainīgs?“

Zauers: „Diemžēl nejūtas. Bet tas nenozīmē, ka starp mums neatrodas kāds meklēts kara noziedznieks...“

Pulkvedis uzmanīgi vēro agresīvo cilvēku. Viņam sen bijušas aizdomas, ka internēto nometnē viņam seko. Varbūt ziņas aiziet uz Padomju Savienības sūtniecību. Šajā nodevīgajā pasaulē viss ir iespējams.

Zauers: „Aizpura kungs klusē. Bet mēs runāsim skaļi un atklāti. Viena cilvēka apšaubāmās pagātnes dēļ, mēs, pārējie, nevaram nest atbildību kā kara noziedznieki.“

Aizpurs: „Diemžēl, mūs te visus uzskata par kara noziedzniekiem.“

Zauers: „Tieši tādēļ mēs protestēsim. Ja tas būs nepieciešams, mēs uzrādīsim vainīgo.“

Pulkvedis Aizpurs saprot, ko šis cilvēks domā. Viņam blakus stāv citi karavīri un uztraukti klausās. Vai ārsts sajucis prātā, purvā vārīdams nātres un vaivarīpus? Vai viņš dzimis no raganas miesām, ja tik negēlīgi spēj apvainot savu tautieti?

Tad Arvids Sakne nenociešas, lepnaiss Zemgales puisis: „Es aizstāvu pulkvedi! Mēs visi vēl arvien sēžam vienā laivā.“

Zauers: „Bet es protestēju! Mēs negribam noiēt dibenā kopā ar kādu slepkavu!“

Sakne: „Pierādījumus, dakter —!“

Zauers: „Ja vajadzēs, būs. Mēs atrodamies demokratiskā zemē, neviens mums nevar vairs pateikt — turi muti! Un es runāšu! Man jārunā, lai šos jaunos zēnus neturētu aizdomās, lai viņus neapvainotu par kara noziedzniekiem. — Puiši, vai kāds no jums ir brīvprātīgi pieteicies sardzes komandā koncentrācijas nometņu apsargāšanai? — Nē! — Jūs visi esat godīgi izpildījuši savu dienestu lidlaukos un gaisa aizsardzības ligzdās. Uz jums neattiecas laikrakstu ziņojumi par Hitlera gāzu kamerām un krematorijām. Neviens nedrīkst jūs apvainot tikai tādēļ, ka jūs esat klausījuši savām sirdsapziņām un mobilizācijas pavēlēm. Jūs neesat atbildīgi, ja kāds bende ir sodījis nelaimīgos latviešu leģionārus, kas chaosā bija nokļīduši no savām daļām, vai pievienojušies pretestības grupām dzimtenes mežos.“

Bende — viņš saka! Latvijas kara tiesas pulkvedis bende!

Bet Kārlis Aizpurs valdās, viņš apzinās savu stāvokli. Vai kāds viņu te saprastu, ja viņš dotu paskaidrojumus? Cik ir to, kas viņu gribētu aizstāvēt. Lūk, jaunie leģionāri un gaisa izpalīgi bijīgi apbrīno sava vadoņa pacelto galvu! Viņš esot Kristus, viņu pestītājs...

„Mēs Kurzemes grāvjos domājām, ka tas bija naīvs pasākums mežos organizēt pretestības grupas. Par agru. To darija arī sarkanarmijas izplētni lēcēji.“

Kas to saka? — Arvids Sakne, dižkareivis, brīvprātīgais patšautenes vīrs! Viņš ir izturējis Kurzemes cietokšņa aplenkumu līdz galam, viņš un viņa grupas komandieris Ojars Tauriņš. Artilērijas grāvienos un krievu uzbrukumu vilņos viņiem ne mirkli nebija laika domāt par cīņas jēgu un dezertēšanu. Viņi zināja, kādas slepkavības un deportācijas tauta atkal piedzīvos, ja viņi atkāpsies, tādēļ viņi bija uzticīgi saviem ieročiem līdz pēdējai rotas komandiera pavēlei. Dzimtenes mīlestība un pienākumu apziņa viņus bija sakausējusi Kurzemes grāvjos kā nepāraujamu dzelzs valni.

„Partizāniem mežā vēl nebija nekādas nozīmes!“ Arvids Sakne atkārt.

Arī vecais virssēržants Danielsons domā, ka vācu žandarmi aizmugurē partizānus būtu vairāk nošāvuši nekā krievu snaiperi frontē. „Bet par to nav runa. Es domāju, ka mūsu stāvoklī tādas lietas nav jāpiemin.“

Zauers nespēja valdīties. „Nav jāpiemin? Cik latviešu zēnu dzīvības neaizgāja bojā, kad vācu koncentrācijas nometnēm tuvojās sarkanarmija? Pusbadā nomocītiem, viņiem bija jāsoļo zem šautēnu draudiem. Kuņš atpalika, tas vairs nepiecēlās. Bet tiesnesis, savu darbu pabeidzis, atradās Liepājā. Viņš sēž ar mums kopā vienā laivā, viņš staigā starp mums vēl tagad, viņa dēļ mūs te visus uzskata par noziedzniekiem! Tādas lietas ne tikai bailīgi jāpiemin, par tām jāklie dz!“

Sardzes vīri aiz žoga uzmanīgi klausās. Baltiešu nometnē vīru balsis kļūst arvien skaļākas. Virsnieki saslēdzas ciešāk ap Zaueru, arī jaunie leģionāri aizdomīgi sakustas. Viņi brīdi stāv viens otram pretī kā divas ienaidnieku grupas frontes ielenkumā. Citu

ieroču viņiem nav, tikai dusmīgi vārdi un savilkta dūres.

Pēkšņi viņu vidū parādas divi sardzes vīri. Viņi pamāj ar ieročiem uz vienu un otru pusi, liekas viņi paši ir nobijušies.

Grupas mēmi izklist.

Saule ir iegrimusi melnā mākonī. Zem priedēm tumst vēsa atvasaras nakts. Noguris dienas vējš vēl iešūpo koku zarus, tad norimst arī tas.

Teltīs ir apklusušas citkārt jautrās leģionāru valodas, it kā viņi atrastos frontes bunkuros pirms izšķirīgas kaujas.

Ojars Tauriņš un Arvids Sakne vēl kavējas zem priedēm kā nokaunējušies.

„Tā viņam nevajadzēja, —“ Arvids saka.

„Bet ilgāk arī tā nevar iet, —“ Ojars vēsi atbild.

„Visiem dzirdot tādus apvainojumus!“

„Visi arī ciešam —“

Arvids brīdi aizdomīgi noskatās biedra garajā augumā. Vai arī viņu nometnes dzīve ir pārvērtusi? Pēdējā laikā viņš kļuvis neiecietīgāks un svešāks.

„Nē, nav nozīmes par to runāt. —“ Viņš pagriež Ojaram muguru, viņi aiziet katrs uz savu pusi.

To vakaru internēto nometnes sardzes seržants ieraksta dienas ziņās: strīdus baltiešu nodalījumā.

Tuvojās rudens. Pēc pērkoņa negaisiem dienas likās dzidrākas. Izlijušie mākoņi gausi slīdēja uz austrumu pusi, reizēm vēl nobirdināja rupjas lietuses lāses kā spožas debesu asaras. Jo zemāk grima saule, jo augstāk pār salu cēlās krāsainas varavīksnes, kā slāpes dzesēdamas liecās no vienas jūras otrā.

Baltiešu nometnē strīdus vakaru neviens vairs nepieminēja. Bet jaunie leģionāri aizdomīgi vēroja virsniekus, gāja viņiem garām ar noliektām galvām. Katrs nesa savas smagās domas kā grūtu nastu. Vasara jau bija pagājusi, bet viņi vēl arvien nīka aiz dzeloņstiepļu žogiem. Kādēļ? Karš jau sen bija beidzies.

Varbūt tiešām ārstam bija taisnība...

Kādu dienu, iznācis no komandanta biroja. Zauers jautri ziņoja: „Puiši, mums jābrauc atkal strādāt!“

— Atpakaļ uz purvu?

„Šoreiz meža darbos Zāģus vilkt taču pratīsim.“
Leģionāri nelikās sajūsmināti.

„Jābrauc, zēni! Mums jāizmanto katra iespēja, lai pierādītu, ka latvieši nevairās godīga darba.“ Taču šoreiz ārsta vārdi likās neīsti, it kā viņš pats neticētu, ka viņus te novērtēs kā labu darba spēku. Šajā zemē strādnieku bija diezgan, viņi bija organizējušies arodbiedrībās, viņi prata savas tiesības aizstāvēt.

Bet garlaicīgā nometnes dzīve visiem bija apnikusi, viņi atkal kāpa armijas mašīnās un māja palicējiem ardievas. Kas zina, varbūt šoreiz viņi neatgriezīsies...

Viņus veda gar salas austrumu krastu uz ziemeļiem. Aizmugurē palika klusās zvejnieku ostas, kur vēju sakaitinātie viņi viņus reiz izmeta malā. Vai viņus te kāds gaidīja? Pēc aizvadītās vasaras viņiem likās, ka ar savu ierašanos viņi bija iztraucējuši salas mierīgo dzīvi un uztraukuši galvas pilsētas politiķus.

Baltais ceļš locījās gar pelēkām akmeņu kraujām. Vietām pacēlās dīvaini tēli it kā kāds moderns skulptors te būtu strādājis ar fantastisku izdomu. Pirms tūkstošiem gadu jūra te bija atkāpusies, pamesdama izdobās akmens radzes kā nemierīgo viņu rotaļlietas.

Sākās atkal mežs. Salas ziemeļos koki bija izturējuši cīņu ar jūras vējiem, egles un priedes cieši turējās blakus, ar saknēm un zariem savijušās tumšā biežoknī. Te darba būs diezgan, domāja jaunie meža strādnieki.

Šoreiz neviens viņus nesagaidīja ar protestiem un zaimiem. Neviens viņus te nesauca par fašistiem un slepkavām. Biežais mežs viņus uzņēma draudzīgi, kā savus laudis. Sargkareivji viņiem palīdzēja uzcelt teltis, viņi bija laipni, pieklājīgi puisi, iesaukti armijā papildu apmācībām.

Otrā rītā viņiem atveda darba rīkus. Tie bija savādāki nekā meža cirtējiem Latvijā. Tur pie koka celma noliecās divi vīri ar platu šķērszāģi, te resnu priedi varēja nogāzt divas veiklas rokas ar vieglu loka zāģīti.

„Kad es atgriezīšos mājās, es tādu rīku vedīšu līdzi,“ teica praktiskais zemgalietis Arvids Sakne.

„Es nemsu līdzī veselu vezumu un tur pārdošu!“ lielījās Leons Bite no Ziepniekkalna.

Latviešu vīri drīz vien iemanījās strādāt ar jauniem darba rīkiem. Plānie zāģu asmeņi ātri grima

mīkstajā koksnē, zarus cērtot viņu rokās zibēja cirvji kā rotallietas.

Vakaros viņus atkal saskaitīja. Ja kāds sēņojot bija tālāk aizmaldījis no cirsma, pārējie legionāri svilpa un sauca. Latvieši nedrīkstēja tā izturēties, kā to bija darījuši daži vācieši, viņi arī nedomāja bēgt, lai viņus nemeklētu ar policiju un suņiem. Viņi bija godīgas zemnieku tautas karavīri, viņu sirdsapziņas bija tīras, kādēļ viņiem būtu jāslēpjas kā noziedzniekiem?

Kāds sargkareivis runāja vāciski. Viņš citīgi lasīja laikrakstus un žurnālus, viņš esot jurisprudences students. Reizēm viņš garlaikodamies mocījās ar krustvārdu mīklām, rūpīgi zīmēdams glītus burtus žurnāla lapā. Jānis Zauers ar viņu ātri iedraudzējās, nenoguris atkal stāstīja par Latviju, par Baltijas tautu likteni pirmā un otrā pasaules karā.

Sargkareivis brīnījās, kādēļ viņi nav vēl atbrīvoti. Viņš bija klausījies lekcijas par starptautiskām tiesībām, arī viņš domāja, ka neitrāla valsts pēc kara nevar internētus svešas armijas karavīrus turēt kā gūstekņus. Viņiem jāpiešķir azila tiesības, jeb jāļauj izceļot pēc pašu vēlēšanās.

„Karš ir netaisni beidzies,” Zauers viņam skaidroja.

Students nesaprata. — Netaisni? Kara sākēja agresīvā Vācija taču ir sakauta.

„Tiesa. Bet pēc pirmā pasaules kara Austrumeiropas tautas atguva brīvību un neatkarību. Pēc otrā pasaules kara šo tautu suverenitāte vēl nav atjaunota.”

— Bet Atlantijas deklarācija? — Jā, šis nelaimīgais dokuments. Arī students par to bija dzirdējis.

Jānis Zauers dedzīgi uzskaitīja visus svarīgākos vienošanās pantus: „Nekādas teritoriālas pārmaiņas Eiropā, kas nesaskan ar jebkuras tautas brīvi izteiktu gribu. — Visām tautām ir tiesības izvēlēties tādu valdības formu, kādā tās grib dzīvot. — Visām tautām jāatdod suverenās tiesības un patstāvība, kurām kara laikā tās ar varu atņemtas. — Visām tautām, lielām vai mazām, jānodrošina līdztiesība tirdzniecībā un izejvielu iegūšanā, lai tām nodrošinātu saimniecisko attīstību. — Pēc nacionālsociālisma satriekšanas jānoslēdz miers, kas garantē visiem cilvēkiem savās zemēs brīvu dzīvi bez bailēm un trūkuma. — Visām pasaules nācijām jāatsakās lietot varu, kā reālu, tā ideālu apsvērumu dēļ.”

Sargs uzmanīgi klausījās. Šis cilvēks esot ārsts? Te viņš runā kā jurists. Viņš runāja gandrīz nikni, viņa acis nemierīgi spīdēja, likās viņš pats neticēja dokumenta saturam. Viņš bija uztraukts.

„Tā tas arī notiks.“ students mēģināja viņu mierināt.

Zauers: „Nekas nenotiks! Tukši vārdi!“

Students: „Kādēļ jūs, baltieši, esat tik pesimistiski? Atlantijas deklarāciju esot parakstījis arī krievu pārstāvis.“

Zauers: „Jā, sabiedroto konferencē Londonā tūkstoš deviņi simti četrdesmitpirmā gada rudenī. Viņš tur arī paskaidroja, ka Padomju Savienība savā ārpolitikā vadās vienīgi no tautu pašnoteikšanās principa, tā aizstāv katras tautas neatkarību un teritoriālo neaizkaramību.“

Students: „Protams, tas taču dabīgi.“

Zauers: „Liekulība! Meli! Tādus solījumus Padomju Savienība deva Baltijas tautām arī pēc pirmā pasaules kara. Tādu pašu viltību atkārtoja Lītvinovs, parakstot Apvienoto Nāciju statūtus tūkstoš deviņi simti četrdesmitotrā gadā. Arī Molotovs, tajā pašā gadā, noslēdzot aliansi ar Angliju, paskaidroja, ka pēc kara Padomju Savienība darbosies saskaņā ar Atlantijas deklarācijas principiem un neiejauksies citu valstu iekšējās lietās. Bet jau gadu vēlāk Maskavas radiofons atgādināja, ka Baltijas valstis ir Padomju Savienības republikas. — Sarkana svītra pāri juridiskām tiesībām un mūsu tautas cerībām!“

Students: „Vai tie meli? Jūs taču paši iestājāties Padomju Savienībā!“

Jānis Zauers dziļi ievilka elpu. Vai viņam atkal būtu jāskaidro, kā tas viss notika? Viņš bija noguris un noskaities. Viņš te debatēja ar jurisprudences studentu, nākošo advokātu. Varbūt viņš kādreiz piedalīsies kādā starptautiskā konferencē, varbūt pienāks laiks, kad visu tautu juristi organizēs pasaules valdību. Varbūt kā neitrālas zemes pārstāvis viņš balsos un lems par citu tautu likteņiem. Kādu lēmumu var sagaidīt no tāda jurista, kas nepazīst pat tuvāko kaimiņvalstu neseno vēsturi? — Bet Jānis Zauers kļūēja spītīgi savilcis lūpas.

Sargkareivis bija smalkjūtīgs puisis. Viņš tiešām jutās nelaimīgs, ka nespēja ārstu pārliecināt, ka

starptautiskie likumi sargās arī Baltijas valstis. Šie laudis vienkārši netic, ka pēc nežēlīgā kara pasaulē izveidosies jauna, taisnīga sabiedriskā iekārta. Arī Amerika sastāv no pavalstīm, kādēļ Padomju Savienības iedzīvotāji nevar būt apmierināti savās republikās? Maza, karā izpostīta tauta ātrāk var atkopties, ja tā iekļāvusies kādas lielvalsts saimniecībā un aizsardzībā.

Skaidras, taisna cilvēka domas, bet latviešu ārsts tikko valdīja savu uztraukumu.

Students: „Un krievi esot sirsnīgi, izpalīdzīgi cilvēki.“

Zauers: „Tautu neviens neapsūdz. Tautas nav vainīgas, bet daži despoti, kas tās sagūsta ar varu un viltu. Otro pasaules karu izsauca divi briesmoņi. Viens ir sadedzis Berlīnes drupās, bet otrs jau nežēlīgi apgraiza Eiropas karti!“

Students: „Ja jūs tiešām nevarat samierināties ar Padomju Savienības iekārtu, jums taču ir tiesības no tās izstāties.“

Zauers: „Tad mums jāizstājas arī no savas tēvu dzimtenes. Kāda Kaukazu tauta to jau ir piedzīvojusi, to pārvietoja citos klimatiskos apstākļos, no dienviņu saules Sibīrijas ledū...“

Rūgti, indīgi vārdi. Jaunais students bija ideālists, viņš nespēja tik histerisku valodu saprast. Vispār šie baltieši bija dīvaini cilvēki. Pie zāģiem un cirvjiem viņi varēja sacensties ar somu meža cirtējiem. Viņi strādāja tā, it kā kopš paaudzēm būtu rūdījušies eksistences cīņā. Viņi bija strauji, enerģiski vīri, arī biedriski un izpalīdzīgi. Viņu valoda bija skaļa, likās ka sarunās viņi arvien strīdas. Vakaros viņi dziedāja sentimentālas dziesmas, jūsmoja par dabu, par saules rietiem un lēktiem. Bet viņi visi slimoja ar kādu neparastu slimību, viņi neticēja sociālai taisnībai, viņi nīda vispārcilvēciskās idejas. Vai tie bija mazvērtības kompleksi, vai vēl kas ļaunāks? Varbūt šos cilvēkus tiešām bija samaitājusi hitleriešu propaganda, domāja students-jurists.

Leģionāri satraukti klausījās vārdu cīņā, bet neviens nesteidzās Zaueram palīgā.

„Kāda tam nozīme?“ sašutis teica Arvids Sakne. „Viņš jau tā ir izmisis, ka nespēj dakterim iestāstīt, ka Padomju Savienības likumi ir taisni un humāni.“

„Atstāj viņu nezināšanā!“ arī Ojars Tauriņš bija apnicis klausīties. „Viņam Eiropa beidzas tepat salas krastā. Arī es savam vectēvam nevarēju iestāstīt, ka zeme ir apaļa...”

„Bet viņš taču būs jurists, tiesību aizstāvis!“ Jānis Zauers nebija radis nolaist rokas. Bet šoreiz arī viņš nespēja ilgāk cīnīties.

„Palīdzi viņam labāk atrisināt mīklu!“ smējās Leons Bite. „Re, viņš sāk atkal mocīties!”

Sargkareivis tiešām bija apsēdies uz celma, izvilkis no kabatas zīmuli un saburzītu žurnālu. Viņš cītīgi pētīja kvadrātus, zīmējumus, vietām ievilkā dažus burtus, pēc brīža tos atkal izdzēsa un, pieri savilcis rievās, domāja, ko rakstīt vietā. Reizēm viņš tā pūlējās stundām ilgi, līdz beidzot kā uzvarētājs ar laimīgu smaidu varēja žurnālu aizvērt.

Bet šovakar viņam neveicās. Likās viņš nespēja koncentrēties. Ojars pārliecās pār sarga plecu un brīdi pētīja iespīestās zīmes.

„Aizķērās?”

„Jā, šis velna M.”

„Kas tev no tā jāiztaisa?”

„Kā sauc Krievijas ostas pilsētu pie Ledus jūras?”

„Es zinu!” Ojars pašapzinīgi teica. „Tur amerikāņi izkrāva savus konservus un municiju. Citādi vaņķām nebūtu bijis ko ēst un šaut. Tad mēs viņus būtu aiztriekuši pāri Zīlupei! — Vai tu zini, kur tā atrodas? Tā ir mūsu robežupe austrumos, un nekāda konstitūcija tai nepavēlēs tecēt otrādi, kā daba tai nolikusi.”

Sargkareivim neinteresēja alfabeta pēdējais burts.

„Raksti — Murmanska!”

Studentam bija grūti krievu vārdu atkārtot, bet mīklas atslēga viņam bija iedota. Pārējie vārdi risinājās paši no sevis — pa labi, pa kreisi, uz augšu, uz leju. Līdz krēslai uzdevums bija atrisināts, sargkareivis jutās apmierināts.

Naktīs tumsa stiepās garāka. dienās gaisma kļuva skopāka. No jūras kāpa augšup biezi ūdens tvaiki, zemie mākoņi tos atdeva atkal zemei. Līja sīks, apnicīgs lietus, piemirka meža sūnas un strādnieku drēbes. Leģionāri visu dienu kurināja uguni, pēc darba sildījās un žāvējās.

Mežs kļuva arvien klajāks, cirsmā spīdēja nomizotas egles, sazāgētas dažādos garumos, saceltas uz

celmiem lai apžūst. Zemi klāja koku zaru lūžņa, asi smaržoja sveķi un saberstās skuju.

Septembra beigās legionāri sagaidīja jaunas cerības — viņus pārvietošot no salas uz cietzemi.

„Tur mūs atbrīvos!“ mazais Ervins jūsmoja.

„Uz kuŗa celma tas rakstīts?“ Ojars Tauriņš zēnu kaitināja.

„Sargs teica — students.“

„Ko tu iesāksi svešā zemē?“

„Strādāšu. Ilgi taču nebūs jāgaida, mēs atgriezīsimies mājās.“

„Mājās vari braukt kaut šodien, padod tikai krievu sūtniecībai ziņu. Tur tevi ieskaitīs sarkanarmijas soda rotā. Grauzīsi kukurūzu un strēbsi kāpostus!“

„Nenāk ne prātā!“ Ervins cīnījās pretī. „Ātrāk nebraukšu, kamēr neviena krieva nebūs pie Daugavas.“

„Tad var gadīties, dēliņ, ka pat ar spieķi un līku muguru netiksi atpakaļ...“

„Neapcel zēnu, Ojar!“ Arvids viņus pārtrauca. „Daži domā, ka mūs pārvedīs uz angļu zonu Vācijā, tur ieskaitīšot kauju vienībās...“

„Ko mēs tur darīsim? Kausimies ar angļiem?“ Ojars smējās.

„Tur jau esot Januma vīri. Viņi mierā neliksies, kamēr mūsu zeme būs brīva.“

„Muļķības!“ Ojars norūca, it kā viņš zinātu konferenču slepenos lēmumus. „Velti tu dziedī zilo lakatiņu, Arvid! Savu skuķi no krievu nagiem tu vairs neizrausi...“

Nē, patšautenes vīrs vairs neprata ar savu grupas komandieri sarunāties. Viņš bija kļuvis īgns un tīšām štrīdējās. Gluži brīnums, kā bezcerīgās dienas un nākotnes neziņa pārvērtā cilvēkus.

No meža viņiem tomēr bija jāatvadās. Viņi atgriezās atkal vecajā nometnē. Ziņas tūlīt apstiprinājās, viņus pārvedīšot uz cietzemi.

Jau pēc dažām dienām.

To rītu smidzināja sīks rudens lietus. Vēl bija tumsa, debesis melnas. Armijas autobusi jau stāvēja pie nometnes vārtiem ar iedarbinātiem motoriem.

Starmešu gaismas spīguļoja. kā rotalādamās ar spožajām lietūs lāsēm.

Gaismai austot, zemie mākoņi sāka dalīties. Tie ātri klīda pāri salai no vienas jūras uz otru. Lietus brāzmas kļuva lēnākas, reizēm norima, tikai priedes šņāca, nemierīgi svaidīdamas zarus, kā mādamas atvadu sveicienus.

Kāds šaubu un cerību laiks bija beidzies.

Viņi brauca pret rietumiem, šķērsām pāri salai. Tā pati nabadzīgā daba, aitu bari, baltās baznīcas un vecās, nelietojamās vēdzirnavas. Drīz viņi ieraudzīja atkal jūru, tā vilņoja pelēki zaļgana, rotājās ar baltām putu krokām. Debesis bija noskaidrojušās. tālē mirdzēja kādas salas stāvie, baltie krasti.

Ostas reidā jau stāvēja kuģis izsalkušu kaiju aplidots. Putni cīnījās pret vēju un neglīti ķerca.

Viņus pārcēla ar pievedlaivu, vāciešus un latviešus, viņi visi atkal bija kopā. No ostas rajona viņi izbrauca tikai pēcpusdienā. Vējš bija pieņēmis, dzina pāri salai pelēkus, izlijušus mākoņus. Sakaitinātā jūra vēla augstus vilņus, tie šņākdā cīnījās ar kuģa priekšgalu, cēla to augšup, gremdēja lejup. Aizmugurē palika balta putu vaga.

Bet kurp viņu ved? Kādēļ stūrmanis vada kuģi pret ziemeļiem?

„Tāds esot kara laika jūras ceļš,“ vecais Danielsons zināja stāstīt. „Sala esot aizsargāta ar mīnām.“

Legionāri nomierinājās, bet Jānis Zauers, atspiedies pret kuģa relīņiem, stāvēja salicis kā uzvilкта ieroča atspere. Šķita, viņa augums bija pielādēts ar dinamitu. Viņš nedzirdēja virsseržanta mierīgos vārdus, viņš pētīja jūru un salas miglaino svītru ar satraukta ērgļa skatu.

Vecie telts biedri aizdomīgi vēroja savu padomdevēju. Viņš neizskatījās priecīgs par šo ceļojumu, viņa seja bija drūma, kā pelēkā rudens diena.

„Laikam neesi labi gulējis pagājušo nakti?“ Ojars Tauriņš viņu piesardzīgi uzrunāja.

„Nē, —“ Zauers izklaidīgi atbildēja.

Tauriņš: „Kas vainas?“

Zauers: „Jādomā.“

Tauriņš: „Ko esi izdomājis?“

Zauers: „Neko priecīgu.“

Tauriņš: „Nu mēs būsim vēl tālāk no vaņķām.“

Zauers: „Varbūt braucam viņiem tieši rīklē...”

Tauriņš: „Blēnas!”

Taču Ojora balss nedroši apraujas.

Pēteris Danielsons dzird skopo vārdu sarunu. Viņš mēģina nomierināt ārstu. Vāciešu sakarnieks esot neoficiāli teicis, ka viņus pārvedīšot uz cietzemi tādēļ, lai viņi vieglāk varētu atstāt nometni. Salā aizbēgt neesot iespējams...

Zauera sejā ievēlās nožēlas smīns. Un tādām būmām tic nopietnais virsseržants!

„Es nezinu, bet es saprotu arī valdību. Mēs tiešām esam problēma, no mums ir grūti tikt vajā. Un cik ilgi mēs par velti viņu maizi ēdīsim?”

Jānis Zauers nervozi sakustas. „Arī es par to domāju visu pagājušo nakti — kā viņi varētu tikt no mums vajā! Vai tas nelga vācietis zina, uz kuru pusi aiz salas pagriezīsies kuģa priekšgals? Uz austrumiem vai rietumiem? Es arvien esmu bijis reālists. Kritiskos brīžos es cenšos iejusties sava pretinieka lomā. Ko es darītu, ja es gribētu tikt no šiem fašistu kalpiem vajā, kā mūs te saukā? Vestu uz cietzemi, ēdinātu ar auzu pārslām un gaidītu, kamēr viņi neoficiāli izklīst? Tādi nacisti kā mēs var saindēt visu cēlo tautu! — Nē, es viņus iebāztu kuģī, kā tas ir jau noticis, un atdotu čekai! Viegli un ērti.”

Leģionāri satraukti vēro ārsta nervozos sejas vaibstus.

„Ko jūs teiktu, ja citu rītu mēs iebruktu Liepājas ostā?”

Vīri klusē.

Virsseržants Danielsons brauka ar roku neskūtās sejas rugājus. „Tiesa, mums jābūt piesardzīgiem, nekāds izpriecās brauciens tas nav. Bet Liepāja — nē, es to nevaru iedomāties. dakter! Tie būs tavi nakts murgi.”

„Kaut tie būtu tikai murgi! Bet ja no murga vairs nepamostamies —?” Pēkšņi Zauers atraujas no reliņiem, it kā dzelzs būtu karsta. „Ojar, tu esi jūrnieks, vai tu proti rīkoties ar stūri?”

Vai viņš to prot, plekšu zvejnieks? „Kādēļ tas man jādara?”

Ļaunākā gadījumā mums jāatbrūno sardze. mums jāpārņem kuģa vadība. Tad taisnā ceļā uz Vāciju vai Angliju!”

Tiešām ,nabaga ārsts murgo, domā virsseržants.

Mazais Ervins skatās likteņa biedros ar bailu pārņemtām acīm. Bet ja draugi prasītu, viņš būtu ar mieru darīt visu iespējamo. Viņš nebūtu mazdūšīgs nodevējs, nekad!

Leons Bite šķoba vājo seju kā klauns. — Sacelšanās? Varbūt Zauera Jānis tiešām ir sajucis prātā, bet ja viņam būtu jāiet palīgā sagrābt kādu sargu, viņa pirksti būtu stipri un cieti. Bet tas nebūs vajadzīgs, viņš netic tik drāmatiskam braucienam.

Arī Arvids Sakne domā, ka tādas lietas šīs zemes laudis nespēj izdarīt. „Nē, nav nozīmes par to runāt!”

Jānis Zauers paliek ar savu nemieru viens. Viņš dziļi iegruž rokas bikšu kabatās, pagriež biedriem muguru un ilgi vēro tālās salas krastu. Pamazām tas attālinās, bet kailā ziemeļu zemes smaile vēl ir saskatāma. Tad ar slaidu loku kuģis sagriežas pret pēcpusdienas sauli. Pret vakariem, paldies Dievam!

Debesu gaisma pēkšņi atspīd arī Jāņa Zauera sejā. Viņš atkal smaida, viņa saspriegtie nervi atlaižas.

Pievakarē vējš sāka stāties. Izdzenātie mākoņi nogūla austrumos, tie tumši spīdēja zemās saules apmirdzēti. Salas kontūras jau sen bija iegrimušas jūrā.

Viņi brauca visu nakti. Vienmuļi dunēja kuģa mašīnas. Leģionāri snauva, murgoja un pamodās.

Ausa jau rīts. Viegla migla aizsedza saules lēktu, bet drīz tā izklīda atklādama jaunās dienas spožumu. Debesis bija dzidras un augstas, jūrā rāmi rotaļājās zelta viļņi. Viņi tuvojās cietzemei gar saules apmirdzētām salām. Kaijas šūpodamās steidzās viņiem pretī kā skaļas apsveicējas.

Viņi iebrauca brīvā, demokratiskā zemē pie humānas, izpalīdzīgas tautas...

II

Armijas apmācības laukums pie garnizona pilsētas valsts dienvidos. Neauglīgas zemes līdzenums ar smilšainiem ceļiem un retām, nokaltušām smilgām. Nometnes rajonu pārdalīja plats, kalnu akmeņu ceļš.

Rietumu pusē zem priedēm slēpās platas koka barakas, tām pretī aiz ceļa pacēlās balta māja ar logu izbūvēm jumta stāvā.

Te viņus atveda no salas, internētos vācu karavīrus un latviešu legionārus. Te viņi sastapa liktenbiedrus no Pomeranijas un Meklenburgas. Atkal dzelonstiepļu žogi, atkal sardze. Nometnes komandants — liela auguma virsnieks ar dārdošu balsi. Viņa rīkojumi bija stingri un noteikti, bet citādi viņš izturējās pret internētiem silti un laipni.

Kareivji un instruktori iekārtojās meža barakās, virsnieki baltajā mājā aiz ceļa. Pāri žogiem austrumu pusē starp lapu kokiem mirdzēja ezers. Krastu nogāzēs sākās vasarnīcu rajons, vēl tālāk ezera līcī rudens saule spoguļojās siltumnīcu stiklos. Dārzniecības pagalmā lepni slējās pret debesīm balts karoga masts.

Taču viņus te sagaidīja jaunas baumas — viņus varot izdot Padomju Savienībai...

Kapteinis Emīls Vētra, tulks un sakarnieks, tenkas stingri noraidīja. Viņš bija piedzīvojis leģiona virsnieks, ar Latvijas kara skolas stāju, ar asām, noteiktām kustībām. Viņš nerunāja liekus vārdus, likās vēss un nepieejams, it kā cilvēks bez jūtām. Bet pieņemot Latviju viņa rudās acis savādi iemirdzējās, viņa balss kļuva silta un jūsmīga. Viņš bija viens no retajiem Latvijas armijas virsniekiem, kas apcietināšanas laikā bija izbēdzis no čekistu lūdem. Bet viņš negribēja par to runāt, viņa īstā atbilde bija — cīņa frontē. Biedri zināja stāstīt, ka viņš tur bijis varonīgs karavīrs, neesot arī ievainots, viņš bieži esot nicinājis un pārvarējis pašu nāvi. Taču savas nacionālās stājas dēļ viņš neesot apbalvots, vācu vadība viņu uzskatījusi par bīstamu vīru.

— Viņus varot izdot! — Tenkas! Lai puiši neuztraucas, viņus sargā starptautiskie likumi!

Arī virsnieka vietnieks Mārtiņš Degis esot jautājis komandantam, vai baumām ir kāds pamats. — Nē, komandantam nekas neesot zināms par tādu iespēju. Viņus noteikti neizdos, kādēļ tas būtu jādara?

Mārtiņš Degis to neslēpa jaunajiem biedriem, viņš viņus mierināja ar jūsmīgiem vārdiem, nekādas briesmas viņiem te nedraudēs. Viņi visu vasaru esot strādājuši, paši iekārtojuši baraku nometni, viņiem ir

savs koris, viņus apciemo tautieši, viņi var klausīties radio ziņas un lasīt latviešu laikrakstus.

„Mūs noteikti atbrīvos, par to esmu pārliecināts.“ viņš teica.

Ojars Tauriņš aizdomīgi smaidīja. „Kurā Latvijas stūrī tādi optimisti dzīvo?“

„Esmu vidzemnieks, no Ogres augšgala. Kā skolotājs esmu strādājis arī citos novados, bet katru vasaru tēva mājās plāvu sienu.“

„Varbūt tu ceri to darīt arī nākošo vasaru?“

„Noteikti. Tā taču nepaliks!“

„Optimists!“

„Vai tu tā nedomā?“

Ko Ojars lai saka, plektu zvejnieks, tīklu vilcējs? Vai ar dažiem vārdiem viņš var sagāst jūsmīgā skolotāja cerību pili? Viņš apklusā, tikai nožēlas smīns viņa sejā ilgi nenodzīsa.

Baumas tomēr neapklusā.

Arī leitnants Ernests Liepa bija pesimists. Sarunās viņš bija nopietns, apdomīgs virsnieks. — Jau pusgads pagājis, kopš karš bija beidzies, vai viņus sen nevajadzēja atbrīvot? Kāda jēga te dziedāt korā dziesmas un spārdīt kājbumbu, kad izpostītā pasaulē jānovāc drupas?

Viņu nomāca neziņa arī par ģimeni. Viņš esot apprecējies kara laikā, sievai piedzimusi meitiņa. Bet viņš neesot bērnu redzējis, viņam arī neesot par ģimeni nekādu ziņu. Iespējams, ka viņas palikušas Kurzemes ielenkumā.

Ļoti neapmierināts te bija kareivis Egons Ritenis, viņš, izstīdžējis puisis. „Te vēl ož pēc kazarmām,“ viņš īgni teica.

„Virsnieku kungi grib lai viņus sveicina, kā vecos laikos Rīgā.“

„Vai tev kauns viņus sveicināt?“ Arvids Sakne izbrīnījies jautāja.

Ritenis: „Aprieties!“

Sakne: „Karavīra dzīve mums visiem ir apriebešies. Bet neko darīt, mēs vēl neesam demobilizēti. Vēl mūs saskaita un izsniedz uzturu, vēl mums jāstājas ierindā un vakaros jādzied valsts himna.“

Ritenis: „Bet es sevi uzskatu par privātu cilvēku. Kara laikā esmu nelikumīgi mobilizēts, grāvjos sa-

bendēju veselību, no slimnīcas dezertēju pirms kapitulācijas. Es vairs negribu ierindā stāties.“

Sakne: „Interesanti. Vācieši tādus kā tevi esot tiesājuši vēl tepat internēto nometnē. Bet mūsu virsnieki pat nejautā, kad un kur tu nosviedi savu šauteni. Mēs te visi esam latviešu cilvēki, mums jāturas kopā un jāciena viens otru.“

Ritenis: „Esmu jau dzirdējis, kā jūsu dakteris ciena pulkvedi Aizpuru. Un Zaueram ir taisnība. Tiesneša kungs tomēr esot kalpojis vāciešiem. Cik latviešu viņš nav pakāris? Un tādu lai es sveicinu kā vecāko brāli?“

Pēkšņi sarunā iejaucās virsseržants Danielsons: „Ko pulkvedis darījis vācu koncentrācijas nometnē, to drīkstēs noskaidrot tikai Latvijas suverenā tiesa.“

Ritenis: „Tādas Latvijas vairs nebūs.“

Sakne: „Vai tu esi tik pārliecināts?“

Ritenis: „Noteikti. Un ja būtu, tad pulkveža kungs atkal tiesās citus.“

Sakne: „Es brīnos. Egon, kādēļ tu esi bēdzis no sarkanarmijas.“

Ritenis: „Varbūt esmu arī pārsteidzies. Izdos tā kā tā. Būs jābrauc mājās ar kaunu. Tēvam būs nepatīkšanas...“

Arvids Sakne aizdomīgi vēroja vājā puisa seju. Neuzticams biedrs viņu barakā. Nebija nozīmes ar viņu strīdēties.

Taču virsseržantam vēl interesēja: „Kā sauc tavu tēvu?“

Ritenis: „Jēkabs. Jēkabs Ritenis.“

Danielsons: „Vai viņš Baigajā gadā nestrādāja Padomju Latvijas tiesā?“

Ritenis: „Jā, mans tēvs brīdināja dažus virsniekus, lai netaisa ziepes.“

Danielsons: „Vai viņš palika Rīgā, kad ienāca vācieši?“

Ritenis: „Zināms. Viņa sirdsapziņa bija tīra.“

Danielsons: „Neapcietināja?“

Ritenis: „Pratināja. Bet daži cilvēki viņu izgalvoja, kurus mans tēvs bija brīdinājis krievu laikā.“

Danielsons: „Un tomēr viņš atkal palika Rīgā pie krieviem?“

Ritenis: „Zināms. Viņš nevienam nekā ļauna nebija darījis, kādēļ viņam būtu jābēg?“

Danielsons: „Varbūt viņš atkal strādā Padomju Latvijas tiesā?”

Ritenis: „Varbūt. Es nezinu.”

Danielsons: „Un tiesā dzimtenes nodevejus. Lūk, te mēs satiekamies, draugs! Viens latvietis sodīja savus tautiešus ar krievu ķepu, otrs ar vācu dūri. Ja pulkvedi izdotu krieviem, tavs tēvs viņu tiesātu kā kara noziedznieku, un viņam ne prātā neienāktu, ka pats kalpo vēl lielākiem noziedzniekiem...”

Ritenis: „Es nekā nesaprotu —”

Danielsons: „Vienu mīklu mēs tomēr atrisinājām — kādēļ dažs latvietis ir līdējs un iztapaņa. Tādēļ, ka mēs esam pārāk ilgi vergojuši. Arī tu vari droši atgriezties mājās, ja tavi piederīgie ir augstos amatos. Tevi izgalvos, un tu varēsi liecināt, ka te palika tikai fašisti un kara noziedznieki. Tad tev leģionāra grēki tiks piedoti...”

Garais puisis pietvika, stostīdamies meklēja vārdus atbildei. Bet viņam pietrūka spēka, viņš tiešām izskatījās slims.

Jānis Zauers smīnēdams klausījās leģionāru strīdos. Viņš jutās lepns, ka bija iekurinājis naida un aizdomu ugunus. Ja kādreiz vārdu liesmas draudēja noslāpt, viņš tām uzpūta jaunu dzīvību.

Tiešām, ārsta un pulkveža naidis vēl nebija izdzisis. Aizpurs apšaubīja, ka Zaueram ir ārsta tiesības, tā tad viņam nav arī virsnieka grada. Zauers savukārt nevienam neslēpa, ka pulkvedis ar savu juridisko izglītību ir kalpojis okupantu varai. Egons Ritenis iznēsāja šīs aizdomas visā baltiešu nometnē — lūk, no salas ir ieradies viens īsts kara noziedznieks, tādēļ visu leģionāru atbrīvošana ir aizkavēta...

Puiši klusēdami vēroja abu karavīru cīņu. Viņi bija nākuši no tautas, kuŗa simtiem gadu ir dzīvojusi un attīstījusies starp diviem ienaidniekiem. Abas varas viņu zemē ir mainījušās un valdījušās ar viltu, naidu un asinīm. Zem krievu un vāciešu jūga ir izauguši lišķi un nodevēji, lai paši glābtu savu mantu un dzīvības. Vai Jānis Zauers un Kārlis Aizpurs bija šīs tautas raksturīgie pārstāvji?

„Dakter, te nav īstā vieta, lai mēs mazgātu savu veļu!“ leģionāri Zaueram pārmeta.

„Veļu? — Pulkveža kreklis ir aptraipīts ar brāļu asinīm! Viņam pašam tas jāizmazgā, citādi mēs no nometnes laukā netiksim! Starp mums ir tikai viens kara noziedznieks. vai viņa dēļ mēs pārējie brauksim atpakaļ vergot uz tautu cietumu? Ja kāds ir jāizdod, tad tas ir viņš, Kārlis Aizpurs!“

Ārsta acīs spīdēja dīvaina kaisle, viņa vaigi uztraukumā piesarka, rokas drebēja. Viņš runāja ar stipras pārliecības spēku. Viņš bija atvedis veco naidu no salas uz cietzemi un saindējis visu internēto baltiešu nometni. Dažās dienās karavīri jau zināja, ka pulkvedis ir tiesājis latviešu leģiona dezertierus.

Daži iebilda — dezertierus soda katras valsts armija.

Jānis Zauers iekaisa no jauna. „Bet mums nebija savas valsts un savas armijas! Un vai viņus var saukt par dezertieriem? Varbūt viņi bija lielāki patrioti nekā citi, kas sēdēja Kurzemes grāvjos. Viņi saprata, ka vācu armija ir noasiņojusi, vai viņiem būtu jāatdod pēdējais dzīvības upuris? Viņi zināja, ka Dundagas mežos pulcējās jaunā neatkarīgās Latvijas armija, bet viņi nepaspēja tai pievienoties, vācu žandarmi viņus notvēra, iegrūda koncentrācijas nometnē, un mūsu pašu pulkvedis viņus tur tiesāja! — Kas var liecināt pretējo?“

„Es!“

Kas tik droši atsaucās? Leģionāri pašķīrās un atkāpās. Viņu vidū ienāca kapteinis Emīls Vētra. Viņa seja bija cieta, saulē nodegusi, viņa rudās acis likās aukstas un bezbailīgas, kā pārdrošā triecienā frontes ielenkumā.

Jānis Zauers tomēr iztura Vētras skatu. „Vai kapteiņa kungs domā, ka pulkvedis nav bijis koncentrācijas nometnē?“

Vētra: „Viņš ir tur bijis, leitnanta kungs!“

Zauers: „Kā ieslodzītais vai tiesnesis?“

Vētra: „Kā tiesnesis.“

Zauers: „Tā tad kapteiņa kungs pievienojas manām domām?“

Vētra: „Nē!“

Zauers: Es nesaprotu —“

Vētra: „Ja kādam tas nav zināms, varu paskaidrot. — Pulkvedi Aizpuru aizkomandēja uz Vāciju leģiona ģenerālinspektors. Tā bija smaga cīņa frontes aizmugurē. Tikai piedraudot ar atkāpšanos no amata, ģenerālis piespieda Himlera vīrus atļaut, lai leģiona dezertieru gadījumus caurskata latviešu tiesnesis. Protams, pulkvedis nevarēja glābt visus, bet ar savu noteikto stāju viņš panāca, ka tika atcelti daudzi nāves sodi. — Tāda ir pulkveža pagātne, ārsta kungs! Ja okupācijas laikā leģiona ģenerālinspektors viņu ir norīkojis tik nepateicīgam uzdevumam, ja viņš pats ir riskējis ar ieslodzījumu, glābdams latviešu karavīrus, tad arī mums sirmais pulkvedis ir jāciena un jārespektē. Un atcerieties, ka ar komūnismu viņš ir iepazinies čekā! — Esmu dzirdējis, ārsta kungs, ka jūs esat devuši žurnālistiem atjautīgas atbildes — lūdzu parūpēties, lai arī šie fakti parādītos presē! — Es beidzu.“ Kapteinis Vētra pagriež Zaueram muguru un stingros karavīra soļos aiziet uz virsnieku baraku.

Arsta sejā ierastais smīns pamazām nodziest. Protams, kapteinis ir teicis vērā liekamus vārdus. Bet ko tagad domā citi leģionāri, viņa domu biedri? Ko teiks zvejniekpuišis Ojars Tauriņš, bezbailīgais frontes dragātājs? Ko domā smējējs un nebēdnieks Leons Bite no Ziepniekkalna? Un mazais Ervins Krūklēns, gaisa izpalīgs, nevainīgā bērna dvēsele?

Viņi nesaka nekā, tikai aizdomīgi ārstu vēro. Viņa dzirkstīgās acis vairs nemirdz tik kaisli. Viņš laikam apzinas, ka cīņu ir zaudējis.

Jānis Zauers jūt, ka ar savu pārlicēbu ir palicis viens. Nejēdzīgs stāvoklis. Pirmo reizi mūžā viņam tik pazemojoši jāpiekāpjas. Bet vai tiešām viņam tas jādara? Labi, ja arī tiesnesis Kureļa vīrus izglāba no cīlpas, dažus tomēr atzina par derīgiem darba dieņestam ieslodzījumā. Ko tas nozīmē? Vai agrāk vai vēlāk! — Pulkvedis pazīstot komūnismu. Kurš to nepazīst? Arī viņš zina, kāds terrrors un atriebība draud visai civilizētai pasaulei. Nē, tā nav nekāda varonība! Pulkvedim vajadzēja pieprasīt sarunu ar preses ļaudīm, un atklāti paziņot, ko viņš darījis vācu okupācijas laikā. Tas viņam bija jādara, lai pārējie leģionāri netiktu turēti aizdomās. Bet toreiz salā, preses konferencē viņš klusēja, viņš neesot juties gluži vesels! Un tagad lai viņš žurnālistiem stāsta, ka lielā-

kais varonis starp internētiem baltiešiem ir pulkvedis Aizpurs! Lai viņš mierīgi pacieš, ka viņa zeltītā mute katru dienu atgādina — jūs neesat ārsts, Zauera kungs, jūs esat pūšlotājs! Vai jūs vispār esat latvietis ar tādu vārdu? Vai jūs neesat spiegs un no-devējs?

Jānis Zauers grib kliegt, bet legionāri vairs neklausās, neviens nerunā ar viņu. Viņi bezjūtīgi aiziet un izklist.

Arī Zauers strauji iegruž abas rokas bikšu kabatās, un lieliem, drošiem soļiem aiziet uz virsnieku baraku. Viņš smagi iekrīt gultā, iebāž mutē tukšu pipi, ar stingām acīm meklē padomu telpas griestos.

Nē, viņš savu cīņu vēl nav beidzis.

Pagāja dienas un nedēļas, legionārus vēl arvien neatbrīvoja. Šaubas un neziņa turpinājās. Citādi viņi nevarēja sūdzēties, viņi pierada arī pie saldās maizes. Rītos dežūrvirsnieks pēc saraksta viņus saskaitīja, vakaros viņi paši pulcējās svinīgā jundā, dziedāja savas valsts himnu un baznīcas korāli.

Vidzemes skolotājs, virsnieka vietnieks Mārtiņš Degis jau vasarā bija noorganizējis kori. Mēģinājumos vīru balsis tālu skanēja aiz nometnes žogiem — mūžam nerimst Daugavas krāces, mūžam nerimst varoņu gars...

Klausoties svešajās dziesmās, sardzes karavīri saprata, ka legionāri nav vācieši, ka viņi dzied par savu dzimteni. Sarunās viņi uzzināja, ka baltieši vēl arvien cerē atbrīvot savas zemes un atjaunot neatkarīgās valstis. Tādēļ viņi negribot aizmest savas dieņestu pakāpes, viņi neesot dezertieri, bet vēl arvien savām tautām uzticami cīnītāji.

Taču neitrālās zemes karavīri nesaprata, kādēļ vēl jākaro, ja fašistiskā vācu armija ir sakauta un sarkanarmija Baltijas tautas ir atbrīvojusi... Fanatiķi, nenormāli ļaudis! Viņiem vēl nepietiek asiņu pēc sešiem totālā kara gadiem!...

Dažas legionāru grupas gāja darbos. Viņi atstāja nometni kolonnās, izklīda tuvākā apkārtnē, laboja ceļus, skaldīja malku, pilsētā būvēja sporta laukumu.

Viņus pavadīja vienaldzīgs sargkareivis, pats garlaikodamies un nesaprasdams, kādēļ viņam šie cilvēki jā-sargā.

Ezera līča dārzniecībā bija jārok drenu grāvji. Avoksnainā lejā bija sakrautas brūnas māla caurules, tās vajadzēja iegremdēt zemē. Šo darbu vislabāk prata Arvids Sakne, jo dažkārt tēva mājās, starp sējas un siena laiku, viņš bija locījies ar garu, šauru lāpstu sliksņainās lauku nolejās, pārgriezdams mūžam neizsīkstošās ūdens āderes.

Dārzniecības stikla jumti spoguļojās lejā piesaulē, stāvajā krastā, starp bērziem un ozoliem slēpās sarkana dzīvojamā ēka ar baltiem logiem. Pakrastē auga vecas ābeles, savijušās ar likiem zariem, bagātas ar sulīgo rudens ražu. Zālē spīdēja nokrituši āboli, neviens tos nebija lasījis.

„Tur dzīvo skaista meita,“ puisi mēloja.

Kāds pat zināja viņas vārdu — Ingeborga.

Viņas saimniekojot abas ar māti. Viņām neesot vīrieša mājās, viņas iztiekot ar dienas strādniekiem.

„Vienam būtu šance,“ Leons Bite attapās.

„Labāk nemēģini, Lauva!“ Ojars Tauriņš viņu brīdināja. „Māte esot kādas tur armijas ģenerāliene. Uzvilks tev atkal citu uniformu. būs jāstājas ierindā un jāsoļo ar marša dziesmām...”

Arvids Sakne, rūpīgi strādādams, nevērīgi klausījās biedru tenkās. Viņi traucēja viņa domas par mājām, par Elmu. Šajā gada laikā upes plāvās jau bija noganīts attāls, zemākās vietās rītos ilgi neatkusa nakts salnas. Koku lapas rudens bija nokrāsojis raibas — bērzus dzeltenus, apses sarkanas, krastmalas alkšņus gandrīz melnus. Starp lazdām vijās apiņi ar brūnām pogaļām. Koku zaros lēkāja vāveres, ievākdamas pēdējos riekstus savai ziemas tiesai.

Arī te auga lazdas un zaros dejoja vāveres. bet Arvids tās neredzēja.,

„Saldā silke tomēr prasa dzert!“ kāds sauca. „Arvid, tev drošāka valoda, aizej pie Ingeborgas un palūdz ūdeni!“

Sargam nebija iebildumu, Arvids gāja.

Meitene stāvēja augļu dārzā zem ābelēm it kā viņu gaidīdama. Tik daļu seju viņš nekad nebija redzējis. Viņš pārsteigts sveicināja. Vai viņa runājot vāciski? Nelabprāt.

„Es esmu latvietis,“ puisis steidzās paskaidrot.
Viņa pasniedza viņam lielu, sārtu ābolu. „Es esmu bijusi Dānijā un Norvēģijā, bet kur atrodas Lietuva?“
„Es esmu no Latvijas,“ puisis atkārtoja.

„Vai tas nav vienalga?“

„Nē. Lietuvieši un latvieši ir apmēram tādi kaimiņi kā norvēģi un zviedri. — Vai tu skolā neesi mācījusies par kaimiņu valstu tautām?“

Meitene neatcerējās, vai ģeografijas stundās skolotājs bija stāstījis par tautām aiz Austrumu jūras. Viņa zināja, kur atrodas Ceilona un Afganistana, bet viņa nezināja, ka latvieši un lietuvieši nav viena tauta.

„Mans vārds — Ingeborga,“ viņa pēkšņi teica. „Bet māte mani sauc par Ingi. Arī tu to vari darīt.“

„Paldies, Inge! Un es esmu Arvids. Vai es drīkstu lūgt no tevis spaini ūdens?“

Jā, to viņš varot dabūt. Bet viņa vēl negribēja šķirties no puīša. „Vai tava zeme ir skaista?“

„Man tā liekas. Zemgalē kviešu laukiem nevar saskatīt otru malu. Plašums un līdzenums.“

Inge domāja, ka vienmuļībā nav nekāda skaistuma. „Vidzeme ir kalnaina, ar egļu mežiem, ezeriem un bērzu birzīm.“

„Vai kalni ir augsti?“

„Nē, Inge! Bet Gaiziņa kalnā vēl aprīlī var slēpot.“

„Mūsu fjellos to dara visu vasaru.“

„Un Latgalē ir dziļi ezeri.“

„Mums ir tādi ezeri kā jūras.“

„Ap Jāņu laiku mums visās grāvmalēs zied baltās pīpenes.“

Inge nejūsmoja arī par puķēm. Pīpenes? Parastās lauku nezāles. Tās arī te aug visās ceļa malās. Bet svešais puisis viņai likās interesants. Viņam bija plānas lūpas un koši zilas acis. Viņš izskatījās ļoti nopietns, smieklīgi nopietns.

„Kādēļ tu smeji. Inge?“

Meitene nerātni lēkāja sabradādama vēja nopurīnātos ābolus.

„Kādēļ tu tā dari?“

Kādēļ? Tādēļ, ka kritušus augļus neatmaksājas uzlasīt. Vai viņš tos vēlas? Lai viņš nes saviem draugiem veselu grozu!

„Paldies, Inge!“

Arvids aizmirs, ka bija nācis pēc ūdens. Viņš kāri lasīja kritušos ābolus, meitene atnesa kurvi, viņš to piekrāva pilnu ar kaudzi.

„Rītā tu vari nākt atkal,” viņa teica.

„Paldies, Inge!”

Arvids pašapzinīgi atgriezās pie darba biedriem. „Sveiciens no Ingas!” viņš sauca šūpodams ābolu grozu.

Puiši nometa lāpstas. „Vai tu nāc tieši no Paradīzes dārza? — Uzmanies, kur Ieva, tur čūska...” Viņi saklupa ap ābolu grozu, ēdami aizmirs slāpes.

„Man gadījies tāds paskābs...” Ojars Tauriņš mēloja. „Kāda viņa pati — tā Inge?”

„Arvids atpakaļ vien skatās,” Leons Bite turpināja.

„Laikam salda un staipīga kā širups...”

Zemgales puisis lepni klusēja. Vai tā atmaksa par āboliem? Jā, varbūt Inge ir salda meitene. Vismaz ļoti skaista, kā dzīva bērniņas draudzene.

Vakarā viņi atkal sastājās kolonnā un aizsoļoja uz nometni. Nē, nebija nozīmes par dārznieces meiteni domāt.

Bet dīvainā kārtā Arvids nespēja viņu aizmirst. Visu vakaru viņa smiedamās lēkāja viņa acīs tīšām sabradādama ābolus. Kā tas bija viņa tēva mājās? Arī tur bija augļu dārzs, arī tur rudens vētras agri notrieca no kokiem ābolus, bet neviens auglis nedrīkstēja sapūt zemē. Mājas ļaudis lasīja, mizoja un žāvēja, visas istabas smaržoja pēc kaltētiem augļiem un ābolmizu tējas. Bet te viņiem neatmaksājas to darīt!

Pat vēlāk nakts stundā, guļot cietajā augšstāva lažā, Arvidam bija jādomā par Ingi, ābolu meiteni. Kā viņa bija gērbusies? Laikam zillā, vieglā blūzē un zaļos svārkos. Viņa lēkāja un šūpojās, viņa atgādināja vēja locītu rudzu puķi. — Vai mati bija brūni? Laikam īsi apgriezti, nemierīgi vilņojās rudens saulē. — Acis —? Tās spīdēja lielas, jautras un brūnas. Tikai mazliet neticīgas, kad viņš stāstīja par savu dzimteni.

— Muļķības! — viņš rāja pats sevi. Vai viņam nav jādomā par Elmu, kur viņa tagad atrodas, un kā viņai klājas?

„Ko tu tur grozies?” pēkšņi viņa domas pārtrauca Ojars Tauriņš no apakšējās lāvas. „Slims esi?”

Vai viņš domājams par abām meitenēm būtu citiem iztraucējis miegu? — „Slims —? Kādēļ tu tā domā?“

„Neizliecies! Kas vainas?“

„Aizdomājos līdz mājām...“

„Aizmirsti! Atceries, ko tev teicu — tavš skuķis ir krieva nagos!“

„To nevar zināt —“

Pēc brīža Ojars atkal šņāca, kā pārbraucis no mencu zvejas. Bet Arvids vēl ilgi grozījās cietajā gultā domājams par mājām un svešumu, par Elmu un ābolu meiteni.

Citu rītu pēc dežūrvirsnieka pārbaudes, viņš aizgāja līdz nometnes žogam aiz baltās virsniņu mājas. Nolejā, pāri rudens krāsu izrotātiem lapu kokiem, lepni cēlās pret debesīm slaidais karoga mastš. Un vai ezera malā pie drenu caurulēm nestāvēja Inge ar ābolu grozu? Viņa gaidīja. Par leģionāriem daudz runāja, par viņiem rakstīja avīzes un žurnāli, viņi bija leģendāri puisi...

Katru dienu Arvids Sakne pieteicās darbos. Viņš raka šauros grāvjus sviedrus slaucīdams, it kā viņš strādātu sava tēva laukos pie Iecavas upes.

„Arvid, ej atkal pēc āboliem!“ draugi viņu mudināja.

Puisis gāja. Inge jau bija pielasījusi grozu ar kriptušu augliem. Viņi brīdi plāpāja stāvēdami zem dārza kokiem. Sargs bija nozudis.

„Es viņam samaksāju,“ Inge teica.

„Tas nozīmē — tu viņu piekukuļoji?“

„Es nezinu. Bet naudu viņš paņēma, un te viņa vairs nav. Mēs varam ieiet lapenē un apsēsties.“

Arvids vilcinādamies gāja meitenei līdz. Tā tad uz brīdi viņš bija izpirkts no cietuma. Bet dīvainā kārtā viņš nejuta pateicību.

„Tu esi mans ciemiņš,“ Inge vēl teica. „Vēlāk mēs dzersim kafiju.“

Darba biedri gaida ābolus, Arvids domāja.

Dārza lapene bija apaugusi ar dzeltenām rudens lapām. Sols bija mitrs. Inge uzklāja tam košu divieli, viņiem bija jāsēž cieši blakus. Šodien viņa bija citādi gērbusies, zilgani mēļā vilnas adītā jakā. Viņa viegli smaržoja, kā pavasarī izplaucis ceriņu zieds.

„Vai tu atkal stāstīsi par savu zemi?“ Inge jautāja.

„Vai tur ir klintis un akmeņi tāpat kā pie mums?“

„Nē, tādu granīta kalnu mūsu pusē nav. Tikai laukakmeņi. Apāji un gludi. Ledus laikmeta šļūdoņos aizveldti no ziemeļiem.“

„Jocīgi!“ Inge brīnījās, it kā viņa nebūtu skolā par to mācījusies.

„Daugavas krastos ir kaļķakmens slāņi mājas augstumā.“

„Tik vien!“

„Mūsu Daugava un Gauja ir skaistas upes, Inge!“

„Vai tev ir zēgellaiva?“

„Es nedzīvoju pie Daugavas, Inge! Manas tēva mājas atrodas pie Iecavas. Tā ietek Lielupē. Ja tev būtu Latvijas karte, es tev parādītu, kur atrodas manas mājas.“

„Citreiz es pagādāšu tādu karti,“ viņa vienaldzīgi teica. Likās, Ingai neinteresēja, kur dzīvo latvietis, vai lietuvietis, viņas jaunais draugs. Bet viņš bija jauns, spēcīgs vīrietis, meitene lipa viņam arvien tuvāk.

Arvids nedroši pavērās apkārt. Lapenes dzīvzogs vietām bija rets un caurspīdīgs.

„Viņš nenāks,” Inge atgādināja. „Tu vari droši mani skūpstīt!“

Puisis apmulsā, likās viņš nedzirdēja viņas aicinājumu. Viņš domāja par Elmu, par vasaras naktīm Iecavas upes krastos.

Inge spiedās ciešāk pie puīša pleca. „Turpmāk mēs satiksimies katru dienu,” viņa jautri teica.

„Varbūt rīt mūs aizsūtīs citos darbos,” Arvids nopietni atbildēja.

„Tad mēs satiksimies vakaros.“

„Tas nebūs iespējams. Inge! Mums visiem reizē jāatgriežas nometnē.“

„Es tevi dabūšu laukā, nerūpējies par to!“

„Tu atkal piekukuļosi sargu?“

„Jā, to es darīšu.“

„Tev laikam ir daudz naudas?“

„Mēs ar māti dzīvojam labi, bet mums trūkst strādnieku. Mātei nav vīra un es vēl neesmu precējusies.“

Vajšsirdīga meitene, Arvids Sakne domāja. „Vai māte zina, ka tu mani esi izpirkusi?“

„Jā. Sargs dzer pie viņas kafiju, tas sarkanmataināis. Drīz viņš aizies. tad māte aicinās mūs. Viņa grib tevi redzēt.“

„Es neiešu, Inga! Man jāatgriežas darbā.“

Meitene pēkšņi satvēra viņa elkoni, strauji pieliecās un viņu noskūpstīja. Puisis apmulsa. Bet divainā kārtā viņa pat nelikās uzbāzīga. viņas izturēšanās šķita tik dabīga, it kā lapenē būtu satikušies divi saderinātie.

Bet lepnais zemgalietis netiecās pēc viņas. Tā bija niekošanās. Kāda jēga šajos apstākļos nodoties jūtām. Viņš cietsirdīgi izraisījās no meitenes rokām. „Man jāiet!”

Inge jutās pārsteigta. „Bet kafija —?”

„Citu reizi, Inge. Tad, kad es būšu brīvs cilvēks.”

„Varbūt es tevi apvainoju? Vai tu negribi būt mans draugs?”

„Tam nav nekādas nozīmes, Inge!”

„Vakarā es aiziešu pie tevis ciemā.”

„Privātus cilvēkus neielaiž nometnē.”

„Atnāc pie žoga, tur mēs varēsim parunāties. Mums ir kaut kas jāizgudro, lai tu ātrāk tiktu laukā.”

Tā tad par to viņa domā. Arvids Sakne jutās neērti. Varbūt viņš tiešām meiteni bija pārpratis. Varbūt viņa bija paša likteņa nolemta sūtne. „Labi, Inge, es aiziešu pie žoga!”

Arvids atkal atgriezās pie biedriem ar ābolu grozu, bet viņš izskatījās drūms un norūpējies.

„Ar tevi nebūs labi, vecīt!” Leons Bite viņam tūlīt iedzēla. „Tu mums visiem savārīsi ziepes...”

„Vai te bija sargs? Jautāja pēc manis “

Nē, sargs te ilgi neesot redzēts „Mēs domājām, ka viņš apsargā tikai tevi. Pēdējā laikā tu esi kļuvis aizdomīgs...”

„Ed ābolus un nemuldi!”

Ojars Tauriņš šodien likās laipnāks. „Tu varētu to debesu ēngeli apprecēt, Arvid! Ja cita labuma tev no viņas nebūtu, vismaz no nometnes tu tiksi laukā...”

Arvids novērsās no biedru zobgalībām. Viņš pakāra lāpstu, ar niknumu uzbruka sīkstajām zemes velēnām, it kā viņa rokās drebētu mašīnpistole karstā atvaires cīņā Taču darbs viņam neveicās. Vai pēkšņais Inges skūpsts viņu būtu izsitis no līdzsvara? — Viņš varētu apprecēt viņu? Salaulāties ar svešās zemes pavalstnieci? Lai kļūtu brīvs? — Nē, tie ir murgi! Gūsteknis nedrīkst precēties!

Par politiku internēto nometnē bija aizliegts runāt. Viņi arī nerunāja par to.

„Bet noziegumus un slepkavības mēs taču drīkstam apsūdzēt!“ Ojars Tauriņš sašutis teica. „Kas ir Staļins? Vai politiķis? Viņa karjera sākās laupītāju bandā. Jau toreiz viņš bija sava aroda meistars. Arī Kremli viņš tagad sēž kā laupītāju bandas vadonis! Lai kāds mēģina viņam runāt pretī, vienalga, vai tas būtu krievs, polis vai tatārs! — Hitlers, Lielvācijas dūzis —? Viņš bija tikai mālderis un ierindnieks salīdzinot ar generalisimu, Tiflissas bankas laupītāju. Hitleram vismaz nebija Sibīrijas tundru, kur savus pretiniekus nomērdēt badā, tādēļ viņš tos nogāzēja un sadedzināja uz vietas. Nāve vieglāka. Tagad viņš pats esot sadedzis kopā ar savu brūti un suņiem. Bet Staļins vēl arvien strādā, viņš aplaupa kaimiņus, viņš dedzina un slepkavo, un pasaules policisti baidās viņam uzlikt roku dzelžus! — Ja es to saku, vai es runāju par politiku?“

Ojars pārlaida ātru skatu barakas telpai, it kā pārbaudīdama, vai kāds viņa apsūdzību ir dzirdējis. „Ko tu par to saki, Egon?“

Egons Ritenis sarāvās. „Kādēļ tu prasi man?“

Tauriņš: „Tādēļ, ka tavš tēvs esot viņa palīgs!“

Ritenis: „Tavs tēvs pirmais esot palīdzējis Staļinam tikt pie varas!“

Tauriņš: „Viņš vismaz laikā atjēdzās. Tādēļ viņu aizsūtīja uz tundrām. Bet tavš vecais arī šoreiz ir palicis Rīgā un sagaidījis sarkanarmiju ar rozēm.“

Ritenis: „Arī hitleriešus mēs sagaidījām ar puķēm. Kāda tur starpība? Kādēļ tu nekliedz, ka Aizpurs bijis nacistu kalps?“

Tauriņš: „Tā dziesmiņa mums visiem jau apnikusi. Kam smadzenes paurī, tas tagad zina, kāda loma bijusi mūsu pulkvedim. Bet tava domāšana laikam tik tālu netiek.“

Ritenis: „Zauers domā tāpat.“

Tauriņš: „Viņš vismaz pārdomā.“

Ritenis: „Man politika neinteresē!“

Tauriņš: „Nelga, kas te runā par politiku? Tundras sniegi ir aprakuši miljoniem mocekļu, vilki izvazujuši viņu kaulus, bet tu te ķērc par politiku!“

Egons Ritenis nespēja panest zvejniekpuiša uzbrukumū, viņš izbēga no barakas.

Jānis Zauers dažkārt dzirdēja leģionāru skalās valodas. Viņš klausījās un vēroja, kūdīja, uzmudināja un aizstāvēja. No pulkveža Aizpura viņš vairījās. Vai viņam būtu jāatvainojas? Vai viņam jāatzīst, ka maldījies savos uzskatos? Labi, Kureļa vīrus viņš izglāba no cīlpas, bet te internēto nometnē viņu vēl arvien uzskatīja par kara noziedznieku. Viņa dēļ cieš visa baltiešu grupa, viņi vēl atrodas aiz dzelonstieplu žogiem. Velti viņš cīnījies, lai vismaz atbrīvotu jaunus zēnus, velti informējis preses ļaudis par latviešu leģiona lomu otrā pasaules karā. Neviens viņam vairs netic, jo starp viņiem atrodas viens kara noziedznieks. Viņš pat jūtas pagodināts, kapteinis Vētra viņu ir attaisnojis.

Taču Jānis Zauers bija izturīgs cilvēks, viņam netrūka spēka un pacietības. Viņš pats spētu vēl ilgi ciest pazemojumus un nepelnīto cietumu, bet jaunieši, gaisa izpalīgi —? Viņi vairs netic savam pestītājam, viņi vairas no viņa un novēršas...

Patiesi, vai viņam te internēto nometnē nav tāda pati nožēlojama loma, kā Jēzum Kristum Ģetzemenes dārzā pirms krusta nāves Golgatā? — Tēvs, piedod tiem, jo tie nezina, ko tie dara...

Internēto nometnē ieradās mācītājs Jēkabs Silarājs. Pats kā bēglis atradis patvērumu brīvajā zemē. Pateicībā par izglābšanos, viņš kalpoja Dievam no visas sirds, viņš nebija liekulīgs viņa vārda valkātājs. Un ticēja, ka mazās tautas aiz Baltijas jūras netiks pamestas mūžīgā verdzībā.

Bet satiekoties ar leģionāriem, mācītājs tūlīt saprata, ka viņš uzņēmies sava mūža grūtāko pienākumu. Ko lai viņš saka šiem cilvēkiem? Lai viņi palaužas tikai Dieva žēlastībai? Tādi vārdi ir piemēroti tiem, kas domā par savu nākotni dzīvodami brīvībā. Arī vecajiem ļaudīm, kas sava mūža uzdevumu jau paveikuši. Bet ko lai viņš saka te? Vai netaisni ieslodzītos var nomierināt ar Dieva vārdu? Vai leģionārus var iespaidot stāsts par Jēzus Kristus ciešanām? Viņi paši ir izbrīduši ērkšķaino moku un nāves ceļu, un varbūt šis rūgtais kauss viņiem būs jāiztukšo, lai pazemotā un izklīdinātā tauta atkal reiz varētu atgriezties savā tēvu zemē.

Tādēļ mācītājs Jēkabs Silarājs vispirms nāca pie viņiem kā cilvēks. Viņš bija atnesis dažus trimdas latviešu laikrakstus. Varbūt mātes valodā iespējams ziņojums vai literārs vārds internēto nometnē ir vairāk gaidīts, nekā novecojis svētās grāmatas teksts.

Viņš iepazīnās ar virsniekiem un izstaigāja legiōnāru barakas, uzmanīgi vēroja jauno zēnu sejas, pateica laipnu vārdu vienam un otram. Taču viņi visi likās atturīgi un aizdomīgi. Atbraucis mācītājs? Tā tas laikam pieklājās tādā stāvoklī, kādā viņi atradās. Bet vai viņa vārdi spēs pārraut dzeloņu stieples?...

Jēkabs Silarājs jau bija dzirdējis par leitnanta Zauera drosmi. Viņš esot ārsts. Arī jauno legiōnāru aizstāvis un padomdevējs. Bet vērīgais Dieva vārda sludinātājs pamanīja viņa acīs dīvainas, asas dzirkstis. Viņa seja gan likās gaiša un apgarota, bet viņa vaibsti slēpa arī kādu slimīgu fanātismu. Vai šis mīests un dvēseļu ārsts nebija spējīgs reizē kalpot Dievam un velnam? Tāpat kā dažs patriots kara laikā pārdeva sevi ienaidniekam...

„Mēs esam jūs nepacietīgi gaidījuši, mācītāja kungs!“ Jānis Zauers glaimoja. „Te ir īstā zeme, kur var dīgt jūsu svētā sēkla.“

Vai ārsts viņu zobo?

„Bet vispirms pastāstiet, kādi kauļiņi par mums tiek mesti galvas pilsētā!“

Silarājs bija lasījis laikrakstus, viņš bija runājis ar saviem amata brāļiem. Varbūt viņš zināja vairāk nekā drīkstēja teikt. „Sabiedrība ir sašutusi, ka internētos baltiešus tura kā noziedzniekus aiz dzeloņu žogiem.“

„Ar sašutumu vien nepietiek,“ Zauers enerģiski teica. „Valdība jāietekmē ar efektīvākiem līdzekļiem.“

„No baznīcas puses ir darīts viss iespējamais. Es ceru, ka protesti pieaugs, un valdība jūsu stāvokli atrisinās labvēlīgi.“

„Ko mūsu labā dara latviešu bēgļu organizācijas, mūsu politiķi un diplomāti?“

„Arī viņi izmanto visus iespējamus sakarus, lai informētu ārlietu ministrijas ierēdņus.“

— Viņi informē! Tik vien? Zauers sašutis domāja.

„Pateicos, mācītāja kungs!“ viņš lepni atvadījās pagrieždamas ciemiņam muguru. Viņš jutās apvainots. Internēto nometnes draudze cieši turas kopā un seko

viņam, Jānim Zaueram. Vai kūdras purvā un preses konferencēs viņa vārdiem nebija lielāks spēks nekā mācītājam kancelē? Vēl cīņa nav galā, kaut visi tumšie spēki draud viņus sašķelt un pazemot.

Dievkalpojumā leģionāri tomēr piedalījās. Virsnieku barakas lielajā istabā tika pārbīdīti sēdekļi, uz apklāta galda aizdedzināja sveces. Dzīvās liesmas silti apgaismoja vienkāršu, pašu leģionāru taisītu koka krustu.

„Esiet modri, stāviet ticībā, turaties kā vīri, esiet stipri!”

Mācītājs aizlūdza par viņiem, vīri dziedāja. brīdis bija svinīgs. Bet viņi nejutās atviegloti. Vai viņu grēku nasta sakrājusies tik smaga aizstāvēt dzimteni?

Jēkabs Silarājs atkal aizbrauca. Viņš bija atstājis dažas adreses trimdinieku organizācijām, laikrakstu redakcijām, valdības locekļiem. Arī daži tautieši gribot ar viņiem sarakstīties. Mācītājs bija apsolijs mudināt latviešu meitenes, lai raksta viņiem vēstules.

Pasta ciemiņi bija ļoti gaidīti. Vēstules gan tika cenzētas, uz aploksnes bija skaidri salasāms zīmoga nospiedums — cenzūras caurskatīta. Tiesa, tāda vēstule vairs nebija tik vaļsirdīga un uzticama, gluži kā ciemiņš izkratīts pie nometnes vārtiem. Dažas dienas arī tā bija aizturēta, internēta un nopratināta. Bet militārās iestādes to neslēpa, vēstule atnāca pie saņēmēja ar redzami pārlīmētu aploksni, sak, es esmu jau lasīta, neņem ļaunā! Leģionāri arī neapvainojās, kontrole bija godīga un atklāta.

Viņi bija piedzīvojuši citāda veida cenzūru Baigajā gadā, savā dzimtenē. Staļina konstitūcija gan solīja personīgo brīvību un korespondences neaizkaramību. Neviena vēstule arī nebija apzīmogota ar cenzūras brīdinājumu. Tomēr salīmēta. Bet cilvēki vēl bija naīvi, bargā sistēma viņus vēl nebija izskolojusi, viņi neticēja, ka lielā dzimtene, vārdos cildenā valsts, zemiski izseko tautas domām vēstulēs. Viņi sāka atjēgties tikai tad, kad rakstītāji viens pēc otra naktīs pazuda.

Leitnants Ernests Liepa arvien staigāja nomākts un sadrūmis, viņš domāja par savu ģimeni. Bet saņemot vēstuli ar Vācijas pastmarkām, viņa seja strauji pietvīka. Viņš pazina rokrakstu. Latvijā kādu laiku viņš

šo mīļo pasta ciemiņu gaidīja un sagaidīja katru nedēļu. Cik daudz sirsniņu vārdu vēstulēs atkārtojās, bet tie nekad neapnika. Erna, viņa dzimtenes meitene, dzīvoja tālu aiz apriņķa robežām. Kara laikā viņi apprecējās, tad viņa rakstīja uz fronti.

Tagad viņas vēstule pēkšņi ieradās no Hamburgas! Uztraukts viņš atrāva aploksni, ar skatu ātri pārskrēja īsajām rindām. Viņa acīs iemirdzējās miklums. Tad viņš lasīja vēl un vēl. Ilgi skatījās maza bērna fotografijā. Meitene ar apaļu sejiņu un uzrautu degunteli. — Mūsu mazā Laimdota — sieva rakstīja. — Tā taču Tu gribēji viņu saukt, ja būs meitene? — Kāds neizteicams prieks! Pēc Laimdotas gan viņa tagad neizskatās, bet kad izaugs liela, viņa būs stalta un daiļa, kā dieviete Raiņa lugā. — Kādu mīlināmo vārdu lai viņš viņai izdomā?...

Ernests Liepa nespēja savu laimi paturēt tikai sev. Vēstuli un bērna fotogrāfiju viņš rādīja biedriem, ar savu dārgo atradumu viņš aizsteidzās pāri ceļam uz barakām.

„Iedomājaties, puiši, viņai ir laimējies atstāt Kurzemi! Pēdējā brīdī! Viņa atrodas Vācijā, Hamburgā! Tas nav tālu, tikai dienas brauciens ar kuģi! Nu es zinu, kurp vedīs mans ceļš pēc atvaļināšanas. Uz Hamburgu! — Kaut jūs zinātu, zēni, kāds prieks ir atkal dzīvot!“

Ojars Tauriņš brīdi paskatījās bērna fotografijā, tad Liepas priecīgajā sejā „Skūķim ir tavš deguns, nekādu šaubu. Bet nelīksmo par agru! Vēl tu esi iepinies dzeloņu stieplēs, leitnant!“

„Drīz mēs tiksim laukā. Noteikti. Tagad es to zinu.“

Kāda vara tādai vēstulei! Tagad viņš zina, ka tiks brīvībā. Viņam jātiek, jo viņa sieva un meitiņa ir atradušās dzīvas pēckara drupās...

Bet Ojars grozīja galvu. „Esmu dzirdējis, ka notikšot individuālas pārbaudes. Neaizmirsti, leitnant, ka tu esi dienējis policijas bataljonā!...“

Leitnants Ernests Liepa nevienam nebija slēpis, ka Latvijā viņš bijis policists, jaunākais kārtībnieks. Demokrātiskā valstī tas ir goda amats. Citādi būtu chaoss, neviens nevarētu justies drošs.

„Mums vairs nebija demokrātijas.“

„Nē. Bet mēs par to cīnījāmies.“

„Jūsu vienības frontes aizmugurē esot ķemmējušas mežus. Tevi tur paaugstināja par leitnantu...”

„Protams, mēs taču nevarējām ļaut sarkanajiem partizāniem spridzināt mūsu tiltus un ceļus.”

„Tie nebija vairs mūsu. Pa sliedēm ripoja vāciešu vilcieni ar municiju.”

„Municija bija vajadzīga arī mums pašiem.”

„Taisnība, leitnant, bet te neviens tādas lietas nesaprot. Te mēs esam naciķi, fašisti. Hitlera kalpi. Un visi policisti pakarami!”

Ojaram neizdevās laimīgo leitnantu nobaidīt. Zvejniekpuišis arī negribēja viņu bargi tiesāt, viņam tikai dērdzās neregulāra sajūsma. Tā nebija laba zīme...

Kopš cerību vēstules saņemšanas, leitnants Ernests Liepa aizmeta svešvalodas mācības grāmatu, viņš tikai lasīja un pārlasīja priecīgās rindas, un stundām ilgi raudzījās bērna fotogrāfijā. Kam viņam vairs vajadzīga lieka valoda? Patiesībā viņš to esot jau nosapņojis. Pašmācības grāmatu viņš bieži esot lasījis nakts murgos, bet vārdi esot bijuši netīri, it kā atraipīti ar asinīm...

Cik maz vajaga, lai nopietns cilvēks kļūtu bērnišķīgs — leģionāri čukstēja leitnantam aiz muguras.

Virsnieku barakā atradās radio aparāts. Internētie bieži klausījās raidījumus savā tēvu valodā. Radio viņi tos atnesa pāri jūrai, bet vārdi skanēja sveši un naidīgi. Arī liekulīgi. — Beļģijā angļi turot badā Padomju Savienības pilsoņus, un pielietojot visus līdzekļus, lai viņi neatgrieztos dzimtenē. Viņus vēl arvien komandējot fašistiskie SS virsnieki, revanšisti, nodevēji, tautu slepkavas...

„Vecā skaņu plate!” Jānis Zauers īgni iesmējās, vērodams pulkvedi Aizpuru. Varbūt viņš vienīgais te pelnījis tādus lamus vārdus...

— Arī tepat aiz Baltijas jūras, karaļzemes valdība vēl arvien nelikumīgi aizturu Padomju Latvijas cilvēkus, tā saucamos leģionārus. Mājās viņus gaida ģimenes, viņi paši jūt pienākumu atjaunot fašistisko slepkavu izpostīto dzimteni. Bet viņus maldina un baidē tādi hitleriešu bendes un tautas nodevēji kā Aizpurs, Vētra, Zauers. Viņi tur avīzēs apmelo godīgos padomju pilsoņus un kaļ atreibības plānus darba tautai. Visi šie aizpuri, vētras un zaueri nekavējoties izdodami tautas tiesai...

„Azbāz viņiem muti!”

Pulkvedis Aizpurs stāvēja aparātam tuvāk, viņš nospieda slēdzi un paraudzījās apkārt. Kas to teica?

Pie galda stāvēja Jānis Zauers. Viņi brīdi saskatījās. Ārsta dedzīgais skats izturēja ilgāk, bet būtu brīnums, ja šie lamu vārdi viņus pēkšņi būtu vieņojuši?

„Mēs protestēsim!” Zauers apņēmīgi teica. Viņš iegrūda abas rokas bikšu kabatās un enerģiski soļoja lielajā telpā. „Mēs atrodamies brīvā, demokrātiskā zemē, mēs necietīsim melus un zākāšanos. Kapteiņi Vētra, tu esi nometnes sakarnieks, tev jāziņo par stāvokli komandantam!”

Vētra: „Nomierinies, Zauer! Komandants mūsu stāvokli saprot.”

Zauers: „Saprot? Par maz. Mūsu lieta jākar pie lielā zvana. Mūsu pārstāvjiem jābrauc uz galvas pilsetu, jāprasa no valdības paskaidrojumi, kādēļ mūs tik ilgi tura aiz žogiem!”

Vētra: „Valdība ir jau vairākkārt informēta.”

Zauers: „Bet pozitīva lēmuma vēl nav!”

Vētra: „Mēs paši to neiespaidosim.”

Zauers: „Mums jāpieprasa audience pie karaļa!”

Vētra: „Karalis ir vecs un noguris.”

Zauers: „Mums jāsasauca preses konference!”

Vētra: „Tas jau ir darīts. Žurnālisti un laikraksti nopelnīs, cita labuma nebūs.”

Zauers: „Brīnos, ka pat virsnieki kļuvuši neaktīvi!”

Ārsta acis zibēja kā fosforizēti šaviņi. Tad viņš strauji atrāva durvis, it kā steigdamies pie telefona, lai atsauktu uz nometni laikrakstu reportierus.

Diemžēl viņš vēl arvien atdūrās pret dzeloņstiepļu žogiem. Viņš brīdi vēroja pelēkās rudens debesis, viņa sejā iekrita vēsas lietūs lāses. Bet viņa ciešo apņemšanos tās neatdzēsinaja. Nemiera dzīts, viņš ātri aizgāja pāri kalto akmeņu ceļam, kur zem piemirkušajiem prieku zariem gulēja platās armijas barakas.

Vīri spēlēja kārtis. Pamanījuši ārstu, viņi slepeni glabātās dāmas un dūžus cieši saņņaudza sauļās.

„Vai jums nav citu interešu kā zolīte?” Zauers uztraukts sauca.

— Kas noticis?

Mazais Ervins Krūklēns pielēca kājās. „Vai mūs atlaidīs?”

Zauers zēnu neievēroja. „Vai neviens nav dzirdējis Madonas raidītāju? — Tad ziniet, ka jūs visi ar karstām ilgām vēlaties atgriezties mājās! Jums pirksti deg, lai ķertos pie kapļiem un lāpstām, lai lielajā dzimtenē novāktu kara laika drupas! Bet virsnieki jūs nelaiž, es jūs maldinu un biedēju!“

Ojars Tauriņš nosvieda kārtis uz galda. „Ko tu te murgo?“

Zauers: „Diemžēl, esmu pie pilna saprāta! Mēs nupat to dzirdējām. Staļins jūs nepacietīgi gaida.“

Tauriņš: „Lai pagaida, kamēr viņu pašu kā suni apraks aiz Kremļa sētas!“

Zauers: „Lieta ir nopietna, zēni! Mums jāsāk protesta akcija. Mums jāuzņem sakari ar Sarkano Krustu, mums jātiek pie valdības pašiem, mums jāraksta karam, mēs nedrīksam ilgāk snaust!“

Tauriņš: „Tev vienmēr ir labas idejas, dakter, bet tu esi piemirsis kādu sīkumu — tu vēl arvien atrodi aiz drātīm.“

Zauers: „Tās jāsarauj!“

Tauriņš: „Ar kailām rokām?“

Zauers: „Ar kailām rokām! Un kaut tās asiņotu! Mēs vēl arvien atrodamies kara stāvoklī! Mums jācīnās par patiesību un brīvību! Mēs gan esam redzējuši žurnālos Hitlera koncentrācijas nometņu upurus, bet par vergu kapiem Sibīrijas tundrās te neviens nekā nezina! Tā ir vienpusīga informācija, melu kultivēšana, noziegums pret cilvēci! Tā jāizbeidz!“

Tauriņš: „Runā lēnāk, dakter! Mēs to visu zinām. bet kā —?“

Zauers: „Ar stipru gribu! Jūs neesat no frontes atbraukuši atpūtā, ja kaujaties tikai ar dāmām un dūžiem!“

Tauriņš: „Ko tu gribi lai mēs te gūstā daram?“

Zauers: „Kādēļ Silarājs te atstāja adreses? Jāraksta redakcijām, valdībai, jāprotestē, jāinformē, jākliež un jārikojas!“

Legionāri pazina savu ārstu. Viņš bija fanātiķis. mūžīga nemiera trenkts cilvēks. Dažreiz viņš varēja bīstami eksplodēt, nedomādams par sekām. Nebūtu brīnums, ja viņš pie vārtiem notriektu sargu un aizskrietu uz galvas pilsētu.

Kāršu spēlmaņi satraukti uzmetadāmas un kungus uz galda, dūži nolidinājās uz grīdas.

Laikrakstu korespondenti bija dzirdējuši Zauera saucienu. Avīžu ļaudis, ar militāro iestāžu atļauju, atkal ieradās nometnē.

Vai viņiem tiešām bail no krieviem?

Jānis Zauers tūlīt iekaisa. „Kādēļ jūs pieminat krievus? Mums nav bail no krieviem, tas ir pārpratoms! Krievu cilvēks pēc dabas ir labsirdīgs. Savā neatkarīgajā valstī mēs draudzīgi sadzīvojām ar krieviem, židiem un poļiem. Rīgā, Latgales priekšpilsētā bija daudz krievu iedzīvotāju, vēl vairāk Daugavpilī. Viņiem bija savas skolas, baznīcas, teātris. Tie nav krievi, kas tīko pēc mūsu dzīvībām! Staļins nav krievs, bet Kaukazu kalnu bandīts! Nevis kāds romantisks operu laupītājs, bet asiņu kārs nelietis! Viņš strādāja cietsirdīgi un mērķtiecīgi, kamēr sagūstīja visas Krievijas tautas. Viņa bendes deportēja pašus krievus un ukraiņus, viņi apšāva pat savus ģenerāļus un partijas biedrus. Vai jūs esat kaut ko dzirdējuši par Tuchačevski?

Jā, žurnālisti bija lasījuši šo grūti izrunājamo vārdu. Viņš esot bijis spiegs un nodevējs, tiesāts par pretvalstisku darbību.

„Meli! Viņš bija Krievijas patriots! Viņu vienkārši noslepkavoja, lai laupītāju bandas vadonis varētu netraucēti strādāt tālāk!“

Vai šis cilvēks ir jucis? Staļins — bandīts? Ģenerālisimus, darba ļaužu vadonis un saule! Vai viņš slimo ar vajāšanas māniju?

„Kungi, vai jūs zināt, ko nozīmē čeka?“

Protams, viņi to zina. Tas viņiem ir atgādināts līdz apnikumam. Slepēnā policija ir katrā modernā valstī. bez tās nevar iztikt. Arī Baltijas valstīm esot bijuši savi diktatori ar slepeno policiju.

„Jā, Latvijā notika apvērsums. Sešus gadus tauta dzīvoja zem autoritārās valdības. Bija savas jaunās, savas labās puses, bet policija nevienam pilsonim nebija nošāvusi.“

Vai žurnālisti var ticēt kāda histeriķa apgalvojumam? Bet viņiem neinteresēja, kas notika toreiz. Karš ir beidzies. Savu valstu pilsoņus, kuŗi cīnījušies vācu armijā, ir pieprasījusi Dānija, Norvēģija, Holande,

Francija. Visi šie ļaudis ir jau aizbraukuši uz mājām. Kādēļ baltiešiem būtu jāpaliek svešā zemē?

„Uz mājām — jūs teicāt? Dāņiem un norveģiem ir savas mājas. Viņu valstis ir atjaunotas, karaļi atgriezušies no trimdas, tautu dzīvi atkal kārtot likumīgas valdības. Bet baltiešiem vairs nav savu māju. Mūsu tautas vēl arvien ir ieslodzītas lielajā Staļina cietumā!“

Žurnālisti jutās neērti. Varbūt aiz Austrumu jūras nav tādas demokrātijas, kāda ir rietumos, bet vai tā nav katras zemes iekšēja lieta?

„Pratams, tā bija mūsu iekšēja lieta, vienalga vai Saeimā strīdējās trīsdesmit partijas, vai valsti vadīja viens diktators. Līdz kādai jūnija dienai, kad sarkanarmieši pie Rītupes noslepkavoja mūsu robežsargus. Mūsu zemē iebruka tanku kolonnas, okupēja radiofonu, pastu, telegrafu, lidlaukus. Čekas aģenti izsekoja mūsu patriotus, naktīs pazuda cilvēki. Tā vairs nebija mūsu iekšējā lieta un nav vēl šodien!“

Reportieri šos stāstus jau vairākkārt bija dzirdējuši, tie sāka apnikt. Laikrakstu slejas jau tā ir pārpildītas ar Hitlera briesmu darbiem, vai viņiem vēl būs jāraksta par Sibīrijas koncentrācijas nometnēm. Tādas lietas nav aktuālas, lasītājiem neinteresē. Ja arī nometnes tur atrodas, varbūt tajās ir izolēti fašisti, Hitlera atbalstītāji. Tā bija lielā Staļina gudrība un tālredzība...

Zaueram pietvika vaigi. „Vai arī Krievijas iedzīvotāju miljoni bija nacionālsociālisma atbalstītāji? Jau savas varas pirmajos gados Staļina vīri viņus izsūtīja uz Sibīriju, uz Tālajiem austrumiem, uz Āzijas stepēm. Neviens nezina noteikti pateikt, cik miljonu nevainīgu cilvēku tur vergo. Pilsētas, ostas, dzelzceļi ir celti uz liķu kauliem! Arī Rīgā čeka steigīgi izbūvēja inkvizīcijas pagrabus, cietumi kļuva par maziem, tajos visas darbnīcas pārbūvēja par kamērām.“

Dažos mēnešos apcietināja tūkstošiem cilvēku, cietumos smaka arī sievas, bērni un sirmgalvj. Viņus nepatiesi apmeloja un spīdzināja. Viņus tiesāja pēc svešās varas terora likumiem un nošāva turpat cietumu pagalmos. Atlikušos deportēja. Vai jūs, kungi, esat kaut ko dzirdējuši par četrpadsmitā jūnija nakti? Tādu akciju varēja izplānot un īstenot tikai Staļina

velnišķā sistēma. Slepeno instrukciju bija parakstījis biedrs Sērovs, tālāk rīkojās Šustins. Apbrūnoti čekisti un partijas aktīvisti šajā naktī brutāli iebruka pilsētu dzīvokļos un lauku sētās, pusstundas laikā ģimenēm vajadzēja sagatavoties nezināmam ceļam un Sibīrijas tundru ziemām. Mobilizētas kravas mašīnas nelaimīgos aizveda uz dzelzceļu stacijām, tur atšķīra vīrus no sievām un bērniem, sagrūda aizrestotos preču vagonos, kur vienīgā labierīcība bija grīdā izzāgēts caurums. Slāpēs un badā uz vergu nometnēm deportēja patriotus, viņu sievas, bērnus un zīdaiņus. Grūtnieces, slimniekus, invalidus, vecos ļaudis. Tūkstošiem baltiešu ģimeņu tika iznīcinātas Vorkutā, Nariņskā, Karagandā un citos Sibīrijas apgabalos. Un jūs to saucat par piesardzības soļiem! Gluži otrādi. Ja šī negēlīgā akcija nebūtu notikusi, tad latviešu karavīri būtu cīnījušies pret vēsturisko vācu ienaidnieku ar dzelzainu izturību, tāpat kā pirmajā pasaules karā. Bet kas notika tagad? Vienā naktī mēs kļuvām par vācu armijas sabiedrotiem. Visi, kas bija pārdzīvojuši deportāciju šausmas, gaidīja karu. Es zinu, jums, kas simtiem gadu esat dzīvojuši laimīgā miera zemē, mana apsūdzība liekas histeriska. Tiesa, mēs Baltijas valstīs visi kļuvām histeriki, jo tikai karš varēja mūs glābt no totālas iznīcības. Tikai cīņa pret Staļina režīmu, kaut vai sabiedrojoties ar pašu velnu! — Diemžēl, mēs zaudējam. Bet ne leģionāru vainas dēļ. Vai mūsu upuru skaits vēl nav pietiekami liels? Vēl čeka pieprasa simts sešdesmit septiņus! Lai arī viņus samaltu moku dzirnāvās! — Es beidzu, kungi! Es ceru, ka jūs savos laikrakstos manus vārdus atreferēsīt pareizi, jūsu tautai tie jāzina.“

Žurnālisti visu laiku kāri bija rakstījuši piezīmes. Daži tomēr palika skeptiski. Kāds jauneklis vēl vēlējās zināt, vai starp internētiem leģionāriem tiešām neatrodas neviens kara noziedznieks.

Jānis Zauers noskaitās. Lūk, kur izmests bīstamais āķis! Vai viņam tas jānorij? Vai visi viņa argumenti izskanējuši velti viena cilvēka dēļ? Satrauktais ārsts iebrūda abas dūres bikšu kabatās, pavērās uz vienu un otru pusi, it kā gaidīdams palīgus. Citi virsnieki stāvēja nomaļus, ziņkārī vēroja, kā viņš tiks galā ar izsalkušo ziņu vācēju grupu. Zauers jutās kā pamests ienaidnieka ielenkumā.

Žurnālisti gaidīja. Vēl cīņa nebija beigusies. Viņa acīs iedegās spītība. „Es zinu, ko jūs domājat — mūsu pulkvedi Aizpuru. Dažs laikraksts viņu jau ir apzīmējis par masu slepkavu. Jā, viņš atrodas starp mums. Viņam ir sešdesmit gadu, viņš ir jurists, viņš runā latviski, kreviski, vāciski un franciski. Bet slepkava viņš nav. Es atkārtēju — slepkava viņš nav! Jūs nedrīkstat viņu apvainot, jo viņš vēl nav tiesāts. To varēs darīt tikai neatkarīgās Latvijas tiesa. Es ceru, ka viņu attaisnos. Aizpuram ir liecinieki, kādēļ viņš trīs dienas atradās Štuthofas koncentrācijas nometnē. Ja jūs esat brīvas, demokratiskas valsts žurnālisti, tad jums jāinteresējas arī, vai starp mums nav kāds, kas palīdzējis deportēt tos miljonus, kas dabūjuši galu Sibīrijas tundrās. Bet es ceru, ka arī tādu te nav — Kungi, ja pirms divdesmit gadiem nebūtu Sibīrijā ierīkotas nāves nometnes, tad Hitlers nebūtu nācis pie varas, un otrs pasaules karš nebūtu sācies. Tad šodien nebūtu arī Štuthofas. Nebūtu ne kāšu krustu, ne gāzu kameru, ne drupu, ne garo kapu rindu Eiropā un Amerikā. Tautas dzīvotu mierā un satiecībā, mēs cīnītos tikai sporta laukumos. — Un beidzot — ja toreiz, kad jūsu zemei brauca cauri Leningins, jūs būtu viņu aizturējuši un internējuši, tad nebūtu pēc divdesmit gadiem radies arī latviešu leģions, mēs neatrastos te un jūsu valdībai būtu tīra sirdsapziņa. Tādēļ meklējiet kara noziedzniekus citur, ne internēto nometnē. Es ceru, kungi, ka jūs darīsīt visu iespējamo, lai jūsu tautai baltiešu dēļ nebūtu jākaunās vēl pēc simts gadiem!...”

Tas nu bija pateikts. Jānis Zauers jutās noguris un izsmelts, kā pēc smaga darba frontes lazaretē.

Žurnālisti domīgi aizvēra piezīmju blokus.

Gluzi velti Zauers nebija cīnījies. Rīta un vakara laikraksti iznēsāja visā valstī ziņas par baltiešu traģēdiju. Tomēr dažas avīzes vēl arvien plāpāja par leģionāru bailēm no soda, viņi tomēr esot fašisti, ja viņiem bail atgriezties. Redakcijās bija ieperinājusies kāda bīstama slimība, inficētās domas nebija spējis iztīrīt arī enerģiskais ārsts...

Tuvojās astoņpadsmitais novembris, Latvijas valsts dibināšanas svētki. Leģionāri staigāja ar noliektām galvām, it kā pārdomādami, kāda nozīme ir šai lielajai dienai. Simtiem gadu viņu tēvi bija dzīvojuši verdzībā, tikai viņu paaudzē spoži uzlēca Latvijas sudrabortā saule. Vai tā atkal norietēs? Vai tā viņu vaina, ka gaišie tautas gadi atkal satumsuši vakarā?

Dienas ausa miglainas, drūmas un pelēkas. Debesis likās mākoņu sagūstītas, zeme netīra, priežu skujuas birdināja retas lāses, kā lielas asaras.

„Mūsu pusē šajā laikā jau bija uzkritis sniegs,” atcerējās Mārtiņš Degis, Vidzemes skolotājs.

„Mēs ar māti tajā dienā braucām uz Rīgu skatīties armijas parādi,” jūsmoja Ervins Krūklēns.

„Patika?”

„Reizēm asaras saskrēja acīs.”

„Jā, Ervin! Esmu pats tur soļojis ierindā. Bet...”

„Arī mēs no Ziepniekkalna gājām skatīties!” atsaucās Leons Bite. Vienreiz salā biju aizskrējis ar kailu kaklu, pārnācu mājās klepodams. Māte iegrūda karstu tēju ar piešprici. Pirmo reizi. Laikam ieņēmu par daudz, kļuva nelabi. — Te laikam valsts svētki būs jāsagaida tikai ar dievvārdiem. Baigais, veči!”

Ojars Tauriņš zināja padomu. „Tu, Lauva, noorganizē cukuru un raugu. Te viņiem lielās pudelēs ir tāda brūna susla, to var uzlabot...”

„Cukuru var ietaupīt. Būs jāaprunājas ar pavāru. Bet neņurdiet, ka rītos būs jāstrebe rūgtā kafija!”

Vai tik vien rūgtuma leģionāri bija piedzīvojuši? Valsts svētku dēļ viņi bija ar mieru pat gavēt.

Barakās zem gultām sāka rūgt sasaldināta dzīva. Dežūrvirsnieks, rītos pārbaudot telpas, ostīja gaisu, lika atvērt logus, taču viņam neienāca prātā, ka frontes zēni bija mācījušies dažkārt apgādāt paši sevi.

Virsnieki gatavoja valsts karogu. Kapteinis Emīls Vētra bija lūdzis kādu darba kolonnu, lai puiši nopērk pilsētā sarkanu un baltu drēbi. Karavīri mērīja, grieza un šuva.

Svinīgajā novembra rītā latviešu karavīri sapulcējās pie virsnieku barakas. Leitnants Liepa sakārtoja vīrus ierindā. Iznesot karogu, kapteinis Vētra skāji komandēja — godam sveikt! Parādi pieņēma pulkvedis Aizpurs. Viņa seja šobrīd likās akmens cieta,

acu skats ātri pārskrēja ierindai. Virsnieku grupā stāvēja arī Jānis Zauers, pakļāviens ierindas disciplīnai.

Pulkveža balss šoreiz skanēja pašapzinīgāk. „Kara-vīri, mūsu stāvoklis vēl arvien ir neskaidrs, mūsu cerības nav piepildījušās, mūsu zemi ir okupējusi sveša vara, mūsu tauta ir nospiesta uz ceļiem, cīņas biedri vergo tundrās un raktuvēs. Šodien mūsu dzimtenē nacionālais karogs tiek mīdīts zem kājām, bet tādēļ arī mēs šajā dienā ar godu pacejam savas valsts simbolu. Mūsu tauta ir izklidināta, un tomēr mēs neesam izšķirami. Nacionālais karogs mūs vieno, tas slepeni plīvo latviešu sirdīs un domās, vienalga, kur mēs atrodamies, svešumā vai dzimtenē. Dievs, svētī Latviju!”

Tautas lūgšana cēlās pret debesīm pāri atsegtām vīru galvām, pāri visai nometnei un dzelonstieplu žogiem. Arī vācu gūstekņi brīdi norīma ikdienas gaitās. Viņi šo dziesmu bija dzirdējuši, viņi zināja, ko tā nozīmē latviešu tautai. Viņi nebija vainīgi, ka arī Himlera vīri šo lūgšanu gribēja aizliegt. Paaudzes bija mainījušās, vēsturiskie ienaidnieki bija kļuvuši cīņu biedri.

Mazais Ervins Krūklēns sajūsmā raudāja.

Arī šodien atbrauca mācītājs Jēkabs Silarājs. Viņa seja izskatījās vēl nopietnāka, soļi gausāki, it kā viņu nomāktu fizisks un garīgs nespēks. Taču viņš te bija ieradies, lai šos cilvēkus stiprinātu, lai viņi nezaudētu ticību nākotnei.

„Debess un zeme zudīs, bet mani vārdi nezudīs. Tāpēc esiet modri, jo jūs nezinat, kurā stundā jūsu kungs nāks.”

Leģionāri aizdomīgi klausījās. Jau otro reizi viņš brīdina — esiet modri! Vai mācītājs, izvēlēdamies evaņģēlija vārdus par Cilvēka dēla atgriešanos, patiesi domāja viņu pestīšanu? — Viens taps pieņemts, otrs atmests. — Vai tās būs individuālās pārbaudes? Viņš nāk no brīvās pasaules, viņš laikam kaut ko zina. Mācītāja balss bija nodevīgi aizsmakusi, it kā arī viņš pats būtu sagūstīts internēto nometnē.

„Esiet modri, laiks ir tuvu!”

Pēc dievkalpojuma daži leģionāri iedrošinājās viņam tuvojties. — Kas jauns? — Kas dzirdāms galvas pilsētā? — Ko raksta avīzes? — Ko saka valdības locekļi? — Cik ilgi viņiem te būs jānīkst?

Neskaitāmi jautājumi, bet mācītājs tikai atbildēja:
„Paļausimies tā Kunga žēlastībai!”

Tik vien? Vai Zauera paskaidrojumi presei bijuši bez nozīmes? Vai aukstie ziemeļnieki nav iesildami pat ar degošiem patiesības vārdiem?

Kapteinis Vētra bija rūpējies, lai leģionāri varētu piedalīties kopējā svētku mielastā. Viņš aicināja kā viesus arī igauņu un lietuviešu internētos karavīrus.

Mācītājam līdzī bija atbraukuši vēl daži latviešu ciemiņi. Uz galda parādījās arī pīrāgi un biežpiena maizītes. Puķes un sveiciens no tautiešiem valsts svētkos. Visi baltiešu bēgļi dzīvojot viņiem līdzī un cerot, ka drīz viņi tiks brīvībā.

Sarkanā krusta māsa Mirte bija atbraukusi no tālas pilsētas. Kurzemē esot pazudis viņas brālis, varbūt viņš atrodas te, internēto nometnē. Diemžēl, neviens viņa nepazīna. Viņa bija glīta meita, ar apaļu latvisku seju, ļoti nopietna, bez prieka smaidiem.

„Neskumstiet, māsa!” jaunie puisi viņu jautri uzrunāja. „Mēs visi esam jūsu brāļi!...”

Vai viņi zobojās? Bet Mirte nenolaida acu. Jā, tas esot viņas arods, visus cietējus uzskatīt par māsām un brāļiem. Bet leģionāri nebija slimi, viņi bija veseli, atpūtušies vīrieši, viņi ilgojās pēc dabīgas dzīves.

„Viņa būtu forša!” Leons Bite māsai aiz muguras mēloja. „Ja piemestos kāda kaite, viņa izdakterētu labāk nekā mūsu Zauers...”

„Un vainas tev gadītos vienmēr, Lauva!” Ojars Tauriņš viņu pazoboja.

„Kāda runa!”

„Bet šodien vēl nebildini, svinīga diena!”

Leona jautrība apsika. Diemžēl, viņš vēl atradās aiz dzeloņu stieplēm.

Vālais dzēriens, dažas dienas rūdzis siltumā, bija kļuvis spēcīgāks. Tas deva vairāk cerību nekā mācītāja vārdi dievkalpojumā. Vēl taču nekas ļauns nebija noticis. Lai dzimtenes okupanti viņus vilina vai draud, vai aizmugurski notiesā uz nāvi, šovakar brīvajā zemē, kaut aiz gūsta žogiem, viņi var par to smieties un zoboties. Un uzdziedāt.

— Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē!

Dziesma klusi izdzīsa bez vārdiem. Leģionāri atkal brīdi kļuva nopietni, it kā alus reibums pēkšņi būtu

pazudis. Viņi aizdomājās līdz Kurzemei dievzemītei, līdz Vidzemes zilajiem mežiem, līdz Latgales ezeriem. Līdz Rīgai, Latvijas galvas pilsētai, kur Brīvības pieminekļa tēla rokas augstu cēla pret novembra debesīm trijas zvaigznes.

Jānis Zauers nedziedāja. Viņš bija runājis ar mācītāju, viņš bija uztraukts, viņa seja likās neparasti bāla. Bet neviens to neievēroja, tāds viņš bieži izskatījās pēdējā laikā.

Ciemošanās stundas bija ierobežotas, viesi drīz atvadījās.

Leģionāri sakustējās. „Mēs jūs atkal gaidīsim. mācītāja kungs!”

„Lai Dievs jūs svētī un pasargā!”

„Uz redzēšanos, māsa Mirte! Neaizmirstiet mūs!”

„Es atgriezīšos, zēni!”

Pavadījuši ciemiņus, leģionāri kļuva vēl skaļāki, it kā viņi būtu aizmirsuši, ka šodien ir viņu sagūstītās dzimtenes divdesmit septītā gada diena. Viņi atkal dziedāja par Gaujā kaisītiem ziediem, par Daugaviņu māmuliņu, par Staburadzes asarām.

Arī igauņi un lietuvieši kļuva vaļsirdīgāki. Viņi atcerējās Baltijas valstu brīvības cīņas un kaimiņu attiecības neatkarības laikā.

„Ja mūsu pulkvedis Reks pie Cēsīm nebūtu sakāvis landesvēristus, tad Golcs jūsu Latvijā visas muižas būtu atkal atdevis baroniem!” igauņi liellijās.

Latvieši: „To mēs nenoliedzam. Bet mūsu Zemitāns arī nebija ar kailu roku ņemams. Bez tam vācieši Cēsis pameta daudz mantu un ieroču, tos jūs pievācāt kā algu!”

Igauņi: „Asinis ar mantu nav samaksājamas!”

Latvieši: „Mūsu asinis nebija lētākas. Limbažos landesvēristi apšāva visus mūsu komandantūras vīrus.”

Igauņi: „Un zemniekus pēra, ha, hā!”

Latvieši: „Tur nav nekā smieklīga. Igaunijas robeža no Limbažiem nebija tālu, tas pats būtu noticis arī pie jums. Tādēļ jūs turējāt ar mums kopēju fronti.”

„Mūsu kara kuģi bombardēja vāciešus arī Carnikavā un Bolderajā, iebrauca pat Daugavgrīvā, bet Rīgā jūs mūsu armiju nelaidāt. Pēc uzvaras tur lepnī iejāja tikai jūsu Zemitāns.”

Latvieši: „Kā citādi! Rīga ir mūsu galvas pilsēta. Tautas padomes delegācija taču ar godu nodeva jūsu armijai pateicību, vai ar to nepietika?”

Igauni: „Mums pienācās vismaz Valka.”

Latvieši: „Lielāko daļu jūs arī paņēmat, pat dzelzceļa staciju.”

Igauni: „Mums vēl vajadzēja dabūt Ainažu ostu.”

Latvieši: „Protams, arī to! Sāmu salu jūs jau pievācāt bez šķērējtiesas lēmuma!”

Igauni: „Sāmu salā neviens latviski nerunā.”

Latvieši: „Bet Ropu salā?”

Strīdū pēkšņi iejaucās arī lietuvieši: „Jūs, igauņi, turat labāk mutes! Ar latviešiem jūs noslēdzāt kopēju savienību, bet pret mums jūs bijāt lepnī! Jūsu draugi bija poļi!”

Igauni: „Jūs šo savienību gribējāt tikai tādēļ, lai mēs jums palīdzam noturēt Viļņu un Klaipēdu.”

Lietuvieši: „Viļņa ir mūsu vecā galvas pilsēta, to mēs poļiem nekad neatdosim!”

Igauni: „Jūs vēl sapņojat savu lielvalsts sapni!”

Latvieši: „Pareizi! Parīzes miera konferencē leiši sev prasīja arī Ilūksti, Daugavpili, pat Liepāju!”

Lietuvieši: „Leiši —? Nu, vai ziniet!”

Kapteinis Emīls Vētra pārtrauca skaļo strīdu. „Kungi, atjēdzieties! Mēs visi vēl sēžam vienā laivā. Bet ja reiz tā atkal sasniegs Baltijas valstu krastus, tad mācīsimies no pagātnes kļūdām un atjaunosim mūsu kaimiņu attiecības bez naida. Mums visiem kopējs ir daudz bīstamāks ienaidnieks.”

Vīri sakaunējušies apklusā. Nē, šī nebija tā vieta, kur jāturpina vecās paaudzes strīdi.

„Labāk izstrādāsim vadlīnijas jaunai Baltijas tautu ūnijai!” sauca Ernests Liepa.

Leģionāri jautri smējās. Kopš leitnants bija saņēmis no sievas vēstuli, viņš pārāk alkātīgi dzīvoja nākotnes cerībās.

„Vai tā kāda utopija? Karš taču beidzies. Vai mēs jau nevaram runāt par Baltijas valstu sadarbību atjaunotā Eiropā?”

Jānis Zauers klusēdams smīnēja. Arī viņš bija dzēris alu, bet šovakar viņš nespēja noreibt, viņa galva bija skaidra, domas asas. — Baltijas valstu ūnija —? Nelgas! Bet viņš netraucēja. Lai viņi izguļ dzērumu...

Virsnieka vietnieks Mārtiņš Deģis domāja, ka tautu draudzību var uzturēt tikai dziesmas. Ar diriģenta mājienu viņš uzaicināja tuvākos puisi dziedāt par Vidzemes meitu, kas izaugusi egles garumā. Dziesma skanēja braši, kurzemnieki jutās zaudētāji. Pie cita galda vēl skaļāk atskanēja — Kurzemīte, dievzemīte, brīvās tautas auklētāj'.

Kaut dziesmu kari notika bez naida, stiprais alus viņus bija sagrupējis kurzemniekos, zemgaliešos, vidzemniekos, jūrmalniekos un latgaliešos.

Vidzemnieki: „Jums tur Zemgalē nav pat akmeņa ko likt ēku pamatos. Uz mežu pēc malkas jums jābrauc veselu dienu!“

Zemgalieši: „Bet mūsu laukos aug labība bez mēsliem. Ja mums nebūtu kviešu klēts, tad jūs graustu savus akmeņus!“

Vidzemnieki: „Mēs iztiekam ar rudziem, miežiem un kartupeļiem. Un mūsu alus jūs sagāž kā lakstus veldrē!“

Zemgalieši: „Jūs savus miežus alū vien apdzerat! Jūs vazajaties pa tirgiem ar jēriem un vērpjamiem ratīņiem. Bet mājās ēkām jumti iebrukusi!“

Vidzemnieki: „Meli! Skaudība!“

Zemgalieši: „It kā mēs nebūtu lasījuši „Mērnieku laikus.“

Vidzemnieki: „Tie laiki jau sen aizmirsti. Mēs audzinām brūnās sugas govīs, mūsu sievas slauc tīru krējumu, bet jūsu melnraibās kāzas dod tikai vājpienu!“

Zemgalieši: „Kazas —? Labas kazas — divi spaiņi piena dienā!“

Jūrmalnieki: „Blēņas ar jūsu pienu Vidzemē un Zemgalē! Istie arāji un slaucēji esam mēs, kad vētrainā jūrā braucam pēc reņģēm un mencām. Un savu sīvēnu arī mūsu sievas nobaro.“

Zemgalieši: „Jūs savas cūkas barojat ar vecām zivīm, gaļai trāna garša!“

Latgalieši: „Ar ko jūs savas reņģes būtu ķēruši, ja mēs neaudzētu linus tīkliem? Jūs tur Kurzemē un Vidzemē pat pātagu nevarat novīt bez mūsu liniem!“

„Un pātagas jums vajaga visiem pēc kārtas, kāda runa!“ smējās Leons Bite. Viņš bija audzis smilšu kalnā, ēdis ateju mēšlos stādītus kartupeļus. „Dakter, tu esi rīdzinieks, kādēļ tu neaizstāvi mūsu kanti?“

Jānis Zauers atmodās it kā no murga. Viņš atslēja galvu, ar roku ātri atglauda plānos matus, viņa Jēzus bārda ietrīsējās.

Zauers: „Jā, es esmu rīdzinieks. Es varētu runāt par Daugavu, par Brāļu kapiem, par Brīvības pieminekli. Bet šos stāstus jūs visi zināt, un drupas nav nozīmes pieminēt.”

Sakne: „Brīvības piemineklis tomēr neesot uzspriecināts.”

Zauers: „Bet brīvība ir iznīcināta.”

Sakne: „To mēs atgūsim.”

Zauers: „Laimīgie, kas spēj vēl ticēt!”

Sakne: „Kādēļ tu tieši šovakar esi tik bezcerīgs?”

Zauers: „Tādēļ, ka es zinu vairāk, nekā kādu pienu dod brūnās, kādu raibās govīs!”

Sakne: „Kas noticis?”

Zauers: „Ārlietu ministrs ir izteicies, ka atsevišķiem cilvēkiem būs gan jācieš, bet Baltijas tautu pienākums esot piedalīties Krievijas jaunuzbūvē. Tāpat kā rietumu sabiedrotie patura savus gūstekņus, tā krievi esot tiesības pieprasīt savus. Krievi šajā ziņā esot jūtīgi, viņi apvainojas, ja viņus tura aizdomās par barbarismu. Tādēļ beidziet savus lokalpatriotisma strīdus, kungi! Mūs izdos jau tuvākās dienās!”

Sakne: „Kā tu to zini?”

Zauers: „Mācītājs negribēja jums samaitāt svētku prieku. — Krievu kuģis Kubana ir jau ceļā pēc mums!”

Skaļā telpa pēkšņi sastinga klusumā. Alus reibums pazuda, it kā viņi visu vakaru būtu dzēruši vājo miežu kvasu. Leģionāru domas kļuva trulas un apātiskas, viņu acis aizmiglojās ar sarkanu miglu...

Internētie karavīri gausi izklīda meža barakās. Tikai Arvids Sakne zagšus tuvojās dzelozestieplu žogam. Starp apgaismotiem kokiem viņš pats jutās kā spokaina ēna. Priedes vairs nelikās draudzīgas, ielenca viņu kā mēmi, bargi ienaidnieki. Melnās debesis sijāja slapju miglu. Spēcīgo prožektoru gaismā tā mirdzēja kā sudraba tīkls.

Tā tad viņus izdos. Viņiem būs jāpiedalās Krievijas jaunuzbūvē. Sibīrijas mežos un raktuvēs. Atkal aiz dzeloņu stieplēm, badā un salā. Varbūt viņš tur vēl satiks savu tēvu un māti...

Elma —? Nē, nav nozīmes par viņu domāt.

Viņš lēnām virzījās uz vārtu pusi. Vai mežmalā viņu negaidīja Inge? Koku ēnās sakustējās pazīstamais augums.

Sargkareivis pagrieza viņam muguru. Gūsteknis vienaldzīgi izgāja caur vārtiem, nozuda vakara tumsā. Viņi satikās klusi, bez liekiem vārdiem.

Meitene ciešāk iegulās viņa elkonī. „Viņš stāvēs arī rīta stundā, tā mums ir norunāts. Viņš ir apmainījies ar otru sargu, viņš tevi gaidīs.”

Arvids ilgi klusēja. Visapkārt tumsa melna rudens nakts. Aiz muguras mirgoja pilsētas uguni, arī dienas trokšņi ielās vēl nebija apklusuši. Bet katrs solis viņus ienesa dziļāk tumsā un klusumā.

— Kā tas bija Latvijā —? Arvids domāja. Dažreiz zeme šajā laikā bija sasalusi. Pavadot Elmu mājās no svētku sarīkojuma, soli viegli klaudzēja uzastingušās Iecavas parka takas. Upe bija ūdeņu bagāta, melna straume virpuļodam steidzās uz Lielupi, nesdama līdzī pirmos ledus vižņus un nobirušās koku lapas.

„Kādēļ tu šovakar nerunā?” Inge norūpējusies jautāja.

Sakne: „Mocos ar jaunām nojautām.”

Inge: „Tu laikam mani nemīli.”

Sakne: „Tam nav nekādas nozīmes, Inge. Mūs izdos krieviem. Kuģis ir jau ceļā.”

Meitenes soli sapinās. Vai tas tiesa?

Sakne: „Tā esot laikrakstu ziņa.”

Inge: „Jā, māte kaut ko tādu bija lasījusi. Bet tevi neizdos. Tu vari jau šonakt palikt pie mums.”

Puisis klusēja. Viņš domāja par Elmu, savu dzimtenes meiteni. Latvijā jaunieši tuvojās viens otram ar kautrību. Mīlestība izauga lēni, ziedēja cieņā un uzticībā. Te, ziemeļu zemē, mīlestību varēja pirkt.

Klusēdams viņš gāja Ingai līdzī. Šaura taka viņus noveda lejup, turēdama cieši blakus. Viņi aizgāja garām pazīstamajai lapenei. Dzīvzoga vasaras rota bija nobirusi, kailo zaru staipekņi krēslā atgādināja

cietuma restes. Balta spuldze sarkanās mājas pajumtē tālu apgaismoja dārza kokus. Šaurajā pagalmā augstu cēlās karoga masts, dziļi iesniegdamiens debesu tumsā. Vējš svaidīja vaļējās auklas kā asas pātagas.

Svešajā istabā viņus sagaidīja Inges māte, svinīgi uzklāts galds un Jēzus cietēja seja melnā logatā pie sienas.

Saimniece uzmanīgi vēroja puisi.

Viņa sniedza roku, tā bija vēsa un glēva.

„Tu nāc no igauņiem?”

„Esmu latvietis!” puisis atbildēja ar zemgalieša lepnumu.

„Ak jā, Inge laikam stāstīja! Bet vai tas nav vien-alga? Avīzes tagad par jums daudz raksta. Jūs kopā ar vāciešiem —”

Arvids saviebās. Viņam sen bija apriekušās mulķi-gās aizdomas. Kāda jēga atkal te stāstīt un izskaidrot?

„Arvids nav nacists, viņš ir mans draugs,” meita viņu aizstāvēja.

„Jā, bērns, es tikai saku, ko raksta avīzes. —” Li-kās sajā mājā māte padevās meitai.

„Mūs izdos krieviem!” Arvids tišām teica.

„Tevi neizdos!” Inge steidzās viņu mierināt.

Puisis jūta, ka viņš svīst. Dievs zina, vai no istabas siltuma, vai mājas mātes aukstajiem vārdiem. Inges veiklās rokas viņu atsvabināja no vecā kaņavīra mē-teja.

„Lūdzu, sēdies pie galda!”

Arvids vilcinādamies klausīja. Viņa izklaidīgais skats neievēroja ne cāļa cepeti, ne pastētes, ne sieru, ne zušu maizītes. Viņš šodien bija svinējis svētkus nometnē pie alus un pīrāgiem.

Inga lēja glāzēs vīnu, viņas roka viegli trīsēja. Dažas piles iesūcās galdautā kā tumši asins traipi.

Māte un meita aicināja viņu pacelt glāzi.

„Šai dienai par godu!” Arvids Sakne nozīmīgi teica.

Inges seja staroja, māte nopūtās.

„Šodien ir astoņpadsmitais novembris!” puisis tur-pināja.

„Mūsu saderināšanās diena —!” Inge papildināja.

„Latvijas valsts neatkarības svētki!” Arvids pār-laboja.

Māte ar meitu saskatījās. Vai tādēļ viņas saskandina vīna glāzes? Dīvains cilvēks! Tik svinīgā brīdī viņš

piemin svešas lietas. Ja šim vakaram ir kāda nozīme, tad tādēļ, ka Inge, viņas meita, ir iedomājusies ar šo puisī saderināties. Vai viņš nesaprot, kādu upuri viņas ir uzņēmušās? Bet strādnieka viņām vajaga, lai notiek Jēzus vārdā!...

Izdzērusi glāzi, māte ātri aizgāja acis slēpdama.

Arvids attapās. „Vai es apvainoju tavu māti?”

„Nē, viņa ir nogurusi,” Inge vienaldzīgi teica. „Tu vēl neesi izdzēris mūsu derību vīnu!”

Puisis strauji iztukšoja glāzi Kā karavīrs steigdamies uz fronti Ha, hā!

„Kādēļ tu smeijies?”

„Tie ir karatavu smiekli, Inge! Šovakar man gribas tikai piedzerties!”

„Kādēļ?” meitene izbijās.

„Visas cerības esmu apracis. Ja esmu tev atnācis līdzī, tad tādēļ, lai atvadītos uz mūžīgiem laikiem no ābolu meitenes...”

„Tu pārspīlē, draugs! — Lūk, te tava brīvība!” Inge pasniedza ciemiņam mazu kārbīņu.

Puiša rupjie pirksti to atvēra, uz viņa delnas izvēlās divi gredzeni. „Ko tas nozīmē?”

„Mūsu saderības liecinieki. Lielākais tavš, mazāko uzmauc manā pirkstā!”

Arvids pārsteigts vēroja abas rotas lietas. Viņš bija dzirdējis, ka saderināšanās gredzeniem šajā zemē ir liela nozīme. Jaunieši varot dzīvot kopā gadiem ilgi, meitenei esot sievas tiesības, viņu ārlaulības bērni esot likumīgi.

„Tādā gadījumā gredzenus laikam vajadzēja pirkt man,” viņš nedroši teica.

„Tu to nevarēji, draugs! Bet tādēļ mūsu saderības gredzeniem nav mazāka nozīme. Es tikai negribēju mātei rādīt. Lai viņa domā, ka tu man esi dāvinājis. — Tagad uzvelc man to!” Viņa pasniedza kreiso roku.

„Kādēļ ne labajā?”

„Pie mums tā parasts. — Un tagad es tev. — Nav par lielu? Nepazaudēsi?”

Karavīra seja piesārta kā meitenei bildinājumu saņemot.

Sakne: „Paldies, Inge. Bet krievs man to atņems.”

Inge: „Kāds krievs?”

Sakne: „Kugis jau ir ceļā.”

Inge: „Parādi gredzenu komandantam, tevi neizdos!”

Sakne: „Tik vienkārši? Un tu vēl brīnies, kādēļ es smejos! Tas viss ir tik komiski! Šī diena, tava māte, tavs vīns, tavi gredzeni un —“

Inge: „Kādēļ tu zobojies, draugs, mūsu saderināšanās vakarā?”

Sakne: „Neniekosimies, Inge! Man nav daudz laika, drīz mainīsies sardze.”

Inge: „Sarkanmatis tur stāvēs arī rīta stundā, tā mums ir norunāts.”

Sakne: „Un samaksāts —?”

Inge: „Jā. Izspieda dubulti. Bet par to tu vari palikt pie manis visu nakti. Ja gribi, visu mūžu. Mums ir saderināšanās gredzeni, ar tiem pietiek.”

Inge lēja vīnu, Arvids strauji dzēra. Tā tad viņš bija izpirkts. Lai K ubaņa brauc atpakaļ bez viņa. Viņš vēlreiz bija izpestīts no frontes ielenkuma, no ienaidnieka gūsta. Tā reiz viņa grupai laimējās Krievijā. Kaimiņu vads viņiem negaidot pašķīra ceļu, ar strauju triecienu viņi izlauzās. Rota jau tālu bija atkāpusies līdz kādai pamestai krievu sādžai. Draugi viņus tur sagaidīja ar konjaku. Lai nomierinātu satrauktos nervus, viņš to vakaru negausīgi dzēra. Tukšo pudeli sašķaidīja pret maizes krāsni, iekrita blakšainā gultā ar visiem dubļainiem zābakiem. Bet ilgi viņi nedabūja gulēt, sargkareivis cēla trauksmi.

Arī šovakar viņš varētu tukšo pudeli triekt istabas kaktā. Bet meitene pieglauzdamās satvēra viņa rokas.

„Tam nav nekādas nozīmes, Inge! Viņi mani atrodīs arī te.”

„Bet nedrīkstēs tevi aiztikt!” Inge enerģiski teica. „Tu būsi mūsu zemes pavalstnieks.”

Hā, atkal gūstā! Vorkutā, vai tepat dārzniecībā, tā tomēr ir starpība. Tur dzeloņu žogi, sargi ar mašīnpistolēm, sals un bads, te mīksta meitenes rokas, vīns un atklāta gulta ar baltiem palagiem. Hā! Pēc alus stiprais vīns viņu smagi reibināja. Bet vai tādēļ viņam jāsmējas? Vai viņu neaicināja pats liktenis?

Inge lēja vīnu un dzēra arī pati. Likās viņai noreiba. Viņa paraudzījās rokas pulkstenī. „Sarkanmatis ir jau nomainīts,” viņa teica.

Arvids Sakne bija kļuvis vienaldzīgs. Vīns, alus un satrauktā diena viņu bija nogurdinājuši.

„Tagad mēs varam nolikt vīna glāzes uz nakts gal-
dina...”

Viņi var darīt arī to, Jēzus vārdā! Bet pacēlis acis
pret istabas sienu, puisis sastomījās. Virs gultas melnā
logatā noraudzījās lejup Pestītāja seja ar sāpju vaib-
stiem. Ērkšķu vainags sedza mocekļa galvu.

„Noliec to!” viņš stingri teica.

Vai viņš domā Jēzu Kristu? Meitene neizpratnē pa-
skatījās augšup, bet puīša pavēle skanēja cieti un
noteikti. Viņa pakāpās uz krēsla un nocēla gleznu.
Tad viņa sāka lēnām izgērbties nevairīdamās gais-
mas. Kādēļ viņai jāslēpjas, viņas augums bija glīts,
krūtis daļas, viņai nebija iemesla bēgt tumsā. Un
viņi bija saderināti.

Vai tādas ir visas meitenes šajā zemē, domāja Zem-
gales puisis. Bet viņam vienalga. Viņš ir karavīrs. Pie-
dzēries. Varbūt rīt viņš atkal gulēs slapjā ierakumu
grāvī, cīnīsies asiņainās atvaires kaujās. Varbūt viņu
ielenks, viņš kritīs gūstā, viņu pratinās, pēc tam
izsūtīs vai nošaus. Tādēļ karavīram ir vienalga pie
kādas meitenes viņš pārgul pēdējo nakti...

Gulta griežas un šūpojas, kā bēgļu laiva jūras viļ-
ņos. Visapkārt šņāc un gaudo, viļņi draud viņu aiz-
skalot dzelmē. Tuvojas un attālinas krievu lidmašī-
nas, kapā laivu ar spīdošo šāviņu kārtām, cilvēki līkst
savās asinīs, bet viņam nekas nenotiek, viņu tura uz-
ticama roka ar saderināšanās gredzenu. Visu nakti
viņš svaidas starp dzīvību un nāvi. Jūras viļņi no-
rimst tikai rīta pusē, cauršautā laiva pietāj drošā
krastā, bet tā ir pieplūdusi ar asinīm...

Arvids Sakne atvēra acis. Viņa galva bija atkal
skaidra. Inge sēdēja viņam blakus zaļganā nakts
kreklā, gredzens mirdzēja viņas pirkstā kā spoža
āsara. Likās viņa bija raudājusi.

„Cik pulkstens?” puisis atjēdzās.

„Vai tu iesi atpakaļ?” viņa nobijusies jautāja.

„Protams, Inge! Man jātiek nometnē pirms nav
aususi gaisma.”

„Māte tūlīt nesīs kafiju.”

Viņš bija dzirdējis, kā mātes te lutinot meitas un
saderinātos puīšus. Tas vairs nebija murgs, viņš visu
nakti bija gulējis meitai blakus, viņš bija saderināts
Jēzus vārdā...

Bet Pestītāja vietā pie sienas atradās tikai izbālējis plankums. Arī meiteni viņš nebija aiztīcis, paldies Dievam. Un tagad viņam jāsteidzas.

„Arī kafeju negaidīsi?”

„Nē, Inge!” Viņš sāka ātri ģērbties.

„Vai es driksu tevi pavadīt līdz vārtiem?” meitene pazemīgi jautāja.

„Nāc!” viņš īsi atbildēja.

Viņa nolika savā vietā Pestītāja gleznu. Klusēdama ātri apģērbās. Viņas skaistajā sejā vēl gulēja nakts skumjas.

„Vai tu esi bēdīga, Inge?”

„Es nezinu —”

„Nē, bet. Māte domā, ka mums jārunā ar mācītāju —”

„Tam nav nekādas nozīmes, Inge! Mani izdos.”

„Tad kādēļ gribi iet atpakaļ uz nometni?”

„Es nekad neesmu bijis dezertieris, Inge! Tādā reizē man jābūt pie biedriem.”

Meitene nesaprata. Viņai pēkšņi sāka raustīties pleci, viņa raudāja. „Tu gribi aizbēgt no manis!”

„Ēsim, Inge!”

Pakraste vēl gulēja rudens rīta tumsā. Virs ezera līča tikko jauzama auga jauna diena. Visapkārt nometnei vēl mirgoja spēcīgie prožektoru, plats gaismas aplis ieslēdza internētos kaņavīrus, kā auksta, nepielūdzama nāves josla.

Pie vārtiem atkal stāvēja sarkanmatis.

„Paldies, Inge, par labajām domām!”

„Vakarā es atnākšu pie žoga,” viņa vēl teica.

„Tam nav nekādas nozīmes, Inge!”

Sargs bija pagriezis viņiem muguru. Meitene gaidīja atvadu skūpstu.

Puisis cieši paspieda viņas roku, un ātri nozuda aiz dzelonstieplu žoga. Viņš novilkā no pirksta gredzenu, iebāza to kabatā un gāja uz savu baraku.

Pelēkās rudens debesis sijāja smalku lietu. Priedes šalca kā nopūsdamās, reizēm nobirdināja skujās sakrātās lāses, kā lielas, aukstas asaras. Naktis stiepās garas, dienas gaisma atgriezās vēlu. Internēto nomet-

ne iegrima rudens miglā, pat modrās prožektoru acis kļuva aklas.

Vakaros Arvids Sakne tomēr saskatīja aiz žoga pazīstamo meitenes augumu. Viņa nāca katru vakaru, ilgi stāvēja slēpdamās priežu ēnās.

Viņš stāvēja pie loga un skatījās spokainajā starmešu gaismā.

„Tu laikam taisies nemt vagu!“ Ojars Tauriņš viņu iztraucēja. Kopš viņu grupa sāka strādāt dārzniecībā, garais zvejniekpuisis viņu bieži zoboja. Viņš vairs nebija tik sirsnīgs un uzticams biedrs kā Kurzemes grāvjos.

Sakne: „Ja neesmu bēdzis no frontes, tad necelšu pāniku arī te.“

Tauriņš: „Bet viņa katru vakaru karās drātis. Ka nenokaras.“

Sakne: „Nav tava bēda.“

Tauriņš: „Savu skuķi Iecavā esi jau aizmirsis?“

Sakne: „Tu pats vienmēr esi teicis, ka viņu pievācis krievs.“

Tauriņš: „Izvaroja un pameta. Gaida tevi.“

Sakne: „Viņa nezina, kur es atrodos. Ja mūs izdos, tad es viņai vairs nevarēšu palīdzēt. Mēs ceļosim uz ogļu raktuvēm.“

Tauriņš: „Varbūt mēs raksim zeltu...“

Sakne: „Vienalga, zeltu vai ogles, bet par meitām mēs tur nerunāsim!“

Tauriņš: „Inge varētu tevi izpestīt no raktuvēm. Dārzā un siltumnīcā būtu vieglāks darbs...“

Sakne: „Jā, viņa tā domā.“

Tauriņš: „Un tu gribi iestāstīt, ka nesitīsi pēdu!“

Sakne: „Kādēļ tu mani pratini, Ojar? Tu vairs neesi manas grupas komandieris. Ja es būtu domājis dezertēt, tad es sen būtu jūms visiem savārijis ziepes, kā Lauva vienmēr rūc!“

Puiša balss kļuva asa, viņš lepni aizgriezās.

Barakās arvien retāk atskanēja smiekli. Jautrie leģionāru stāsti bija izsīkuši. Aiz plānajām telpas sienām dūca tikai ģenerātori un prožektoru kā milzīgas lapsenes dursēja ar asajiem gaismas taustekļiem visu nometnes rajonu.

Aiz žogiem saradās jaunas teltis, sardzes vīri mainījās biežāk. Bija ieradusās jaunas karavīru vienības.

„Es redzēju arī lielu vilku sugas suni,“ mazais Ervins Krūklēns teica.

„Varbūt viņus tikai apmāca,“ domāja citi.

„Sargus vai sunus?“

Neviens neatbildēja. Sarunas vairs neveicās, humors noslāpa nedzīvs. Vai ostā viņus jau negaidīja vergu kuģis?

Drīz atbrauca atkal mācītājs Jēkabs Silarājs. Šoreiz viņa sprediķa vārdos skanēja brīdinājums — melni mākoņi savelkas austrumos...

Pēc dievkalpojuma leģionāri vairs nekautrējās, aplīpa viņam visapkārt ar lūgumiem un jautājumiem. — Kas īsti notiek?

„Nirnbergā sākusies tiesas prāva pret kara noziedzniekiem,“ mācītājs teica.

— Varbūt arī viņus tiesās? Par dzimtenes aizstāvēšanu!

— Vai Kubana jau noenkurojies ostā?

„To pārbūvēšot par sanitāro kuģi. Citādi valdība atsakoties internētos izdot. Šoreiz laikam vedīs tikai vāciešus. Viss Dieva rokās.“

Citu vārdu mācītājam nebija. Kaut viņam nebūtu jāsaka tie paši! Vienīgi Ervinam Krūklēnam viņš varēja dot noteiktu solījumu: „Tevi drīz atbrīvos.“

Zēns satrūkās. „Kādēļ tieši mani?“

„Tev atradies tēvs, viņš par tevi rūpējas.“

„Pārpratums, mācītāja kungs! Mani vecāki palika aiz frontes.“

„Varbūt tēvam bija laimējies vēl pēdējā brīdī izklūt brīvībā.“

„Es neticu!“ Ervins čukstēja gluži bāls.

„Nešaubies un palaujies Dieva lēmumam, dēls! Cita padoma man nav.“

Silarājs nekā vairāk neteica, viņš bija noslēpumains un piesardzīgs. Bet Ervins dega nepacietībā. Tēvs viņu izglābšot? Kā tas iespējams?

„Muļki!“ Ojars Tauriņš viņu apsauca. „Nesaproti? Tava tēva lomu ir uzņēmis kāds svešs cilvēks. Viņš tevi adoptēs. Tev ir tikai septiņpadsmit gadu!“

Krūklēns apjuka vēl vairāk. Kādēļ tāda noslēpumainība? „Es negribu svešus cilvēkus apgrūtināt! Vai jūs visi esat jukuši?“

„Dieva lēmums, vai tu nedzirdēji?“ Ojars viņu zoboja.

„Tāds nevar būt Dieva lēmums!“ Ervins spītīgi turējās pretī. „Tā ir Dieva zaimošana! Mana māte man nekad nepiedos, ja es te trakajā pasaulē meklēšu citu tēvu!“ Zēns bija uztraucies, viņa seja bija bāla, acis nemierīgas. Vai tādu vien padomu mācītājs bija atvedis? Vai draugi viņu zobo?

Silarājam nebija atļauts ilgi nometnē uzturēties. Viņš atkal aizbrauca, solīdamies viņus neaizmirst.

„Viņš gādās nepilngadīgajiem tēvus,“ Ervins rūgti teica. Kur viņš tik daudz ņems? Vismaz piecdesmit...“

„Es tavā vietā sāktu ļautri svilpot,“ Leons Bite teica. „Te mēs visi esam trubā, kāda runa!“

Legionāri domīgi atgriezās barakās. Likās pat priedes šodien aizdomīgi klusēja, piesūkušās ar vēso rudens mitrumu.

— Bet ko viņš teica par kādu tur prāvu? — legionāri atcerējās.

— Sabiedroto tribunāls. Tiesās visus, kas noziegušies pret cilvēci.

— Tad Staļinam, Berijam un Šustinam cilpa kaklā!

— Par deportācijām.

— Par masu slepkavībām.

— Par latviešu virsnieku apšaušanu Litenē.

„Mulķi, sargaties, lai jūs pašus nenosēdina uz apsūdzēto sola!“ Ojars Tauriņš nirdza. „Kādēļ jūs visus lamā par SS vīriem? Lai varētu tiesāt!“

— Višinskis jau pirms kara Rīgā notiesāja visu latviešu tautu!

„Vai tādēļ viņš Nirnbergā atzīsies par vainīgu? Viņš tur sēdēs kā tiesnesis, apkrāvēis ar ordeniem! Jūs te varat skaitīt Tēvreizi, vai dziedāt savas valsts himnu, jūs visi tā kā tā esat kara noziedznieki!“

— Tu nē?

„Kas te runā par mani vai tevi? Vienīgā šance man būtu izglābties, ja kāda vecmeita mani baidinātu. Visiem tomēr negadās tāda cūcene kā manam patšautenes vīram. Bet tas, mulķis, miera laikā vairs neprot šaut...“

Arvids Sakne lepni klusēja.

„Es jau sen būtu paņēmis vagu, ja būtu to zinājis,” arī Leons Bite sašutis teica. „Izdevības bija diezgan. Mežā, kūdras purvā, vai tepat uz ceļa. Bet atbrauc konsuls un saka, ka mūs drīz atlaidīšot! Tapat noņemnes komandants muld to pašu. Tagad par vēl. Sargi visapkārt, suņi osta pēdas un kuģis jau gaida ostā — nolādēts!”

„Labāk nosplaujies, Leon! Un mācies īso kursu. Varbūt tiksī sveikā ar to, liekas, frontē nekāds lauva tu neesi bijis.”

„Nē, pēc tavām domām esmu ņēmis tikai vagu! Brīnums, ka mēs abi vēl atrodamies vienā maisā.”

Arī Egons Ritenis nenocietās: „Skaidrs, ka nebūs tik traki! Padomju likumi nemaz tik briesmīgi nav! Ja neesi šāvis žīdus un krievu partizānus, neviens tevi neaiztik!”

Tauriņa acis iekvēlojās kā ogles vējā. „Padomju likumi? — Tie nemaz nav likumi! Rīkojumi un dekreti, vara un virskundzība!”

Arī citi legionāri tūlīt metās uzbrukumā.

— Padomju likumiem nav tautas suverenās gribas spēka!

— Tiesnešus un prokurorus ieceļ Maskava!

— Tautu tiesās nemaz nav jābūt juristiem, tur var ārdīties katrs klaidonis, ja viņš ir uzticīgs partijai!

— Tāds skaugis tevi var sodīt par to vien, ka taviem vecākiem ir piederējis veikals, vai darbnīca! Tu esi buržujskas izcelsmes, sabiedrības atkritums, nost ar tevi!

— Kara tribunāli Latvijas brīvības cīnītājus sodīja vēl pēc divdesmit gadiem! Tādi ir tavi padomju likumi!

Egons Ritenis nespēja visiem uzbrukumiem turēties pretī. Viņš pietvērās pie gultas malas, ierāva galvu plecos, it kā atvairīdams sitienus. Tikai Ervins Krūklēns iedrošinājās viņu aizstāvēt.

„Neaiztieciet viņu! Viņš ir slīms! Vai neredzat, cik viņš vājš?”

„Ļaunāks par slimību ir sarkanais bacilis!” Tauriņš vēl nepadevās. „Mums ir kurli un neredzīgi kara invalīdi, bet neviens nav tik akls, lai nezinātu, kādi likumi valda padomju paradīzē!”

Leģionāri zināja, ka Egons Ritenis nejutās īsti vesels, bet vai viņš bija vienīgais, ko sakropļojis karš? Cik nelaimīgo biedru vēl neārstējās Vācijas slimnīcās? Cik nenīkst Dānijā un Beļģijā ar tuberkulozi un amputētiem locekļiem? Viņu miesas vēl pūdēja neizoperētas granātu šķembas.

Barakas telpā iestājās neomulīgs klusums. Neziņa, aizdomas, nervozitāte.

Pēc brīža virsseržants Danielsons, kā atvainodamies, teica Egonam mīkstākā balsī „Pēc sejas gluži vesels neizskaties. Ja tev ir kāda zināma kaite, prasi slimnīcu! Lai ārsti izmeklē.“

„Man vienalga, kas ar mani notiek!“ Ritenis sašutis atbildēja.

„Tā nerunā! Pateicies Dievam, ka karš tevi nav nopļāvis pavisam! Tagad par veselību jārūpējas pašam. Tevi izārstēs un, varbūt, palaidīs vaļā. Uz nometni atpakaļ nesūtīs, jo mēs te vairs nebūsim. Ar laiku tu izsirgsi arī komūnisma bacili...“

Egons Ritenis neatbildēja.

Arvids Sakne stāvēja pie atvērta barakas loga, it kā kādu gaidīdams. Aiz žogiem bija dzirdama suņu riešana un cilvēku sasaukšanās svešajā valodā. Prožektoru gaisma žilbināja viņa acis.

„Kas tur notiek?“ mazais Ervins kļuva zipkārīgs.

„Atkal jaunas sardžu vienības!“ Arvids gausi atbildēja, kā pats neticēdams savām acīm. „Ar ieročiem un suņiem. Kā pirms uzbrukuma...“

„Loks sāk noslēgties, draugi!“ Pēteris Dānielsons teica, atlaizdamies gultā. „Ja Egons ar savu kaiti vēl var tikt laukā, tad neskaudīsim. Varbūt vēl kādam ir vaina? Jāsūdzas, jāprasa lai izmeklē!“

Neviens neatbildēja. Puiši jutās veseli, ar slimību meliem nebija izredžu izklūt no nometnes. Bet Ervins Krūklēns? Vai viņš aizmirsis, ko mācītājs teica?

„Tev, Ervin, ar steigu vajadzētu rakstīt savam audžu tēvam vēstuli!“ Dānielsons atgādināja. „Viņam jāzina, cik tu esi vecs, kur esi dzimis, kā tu jūties. Cilvēkam jāgādā dokumenti, lieta ir steidzīga un nopietna Kādēļ tu vilcinies, zēn?“

„Es viņam nerakstīšu!“ Ervins stingri atbildēja.

„Vai tu domā, ka labāk braukt atpakaļ uz mājām? Tādu māju tur vairs nav, kādās tu esi uzaudzis. Arī savus vecākus tu tik drīz neredzēsi Ja arī viņi vēl

turpat pie Daugavas dzīvotu, tu viņiem aizbrauktu garām aizrestotā preču vagonā. Pāri Zilupei un Urāliem. Vai tu apjēdz, kāds sals ir Sibīrijas tundrās? Vai tev ir cimdi? Vai kājās siltas zeķes?"

„Būs!“ Ojars Tauriņš rūgti teica. „Viņu apdāvinās ar siltām drēbēm — aiz pateicības, ka tikuši no viņa vajā..."

„Var gadīties, ka iedos. Bet tur visu nozags vai no-laupīs. Tu apsaldēsi locekļus, pēc gadiem atbrauksi mājās kropls. Vai tavas mātes sirds to izturēs?"

Krūklēns valdījās, ar varu aizturēja asaras. Spītīgi teica: „Jums nevienam nav zeķu un cimdu, jūs visi varat apsaldēties!"

„Es nerunāju par mums, bet par tevi. Mūsu ceļi var pašķirties dažādi, vienam klāsies labāk, otram ļaunāk. Egonam ir cerības, ka viņu neizsūtīs, viņam tur radi augstos amatos. Bet tevi Dievs nav aizmirsis tepat šajā zemē. Kādēļ tu iecērties pret paša likteni, Ervin?"

Zēns mocījās ar pretrunīgām domām. Jā, kādēļ viņš atraida svešā tēva gādību? Cits būtu pateicīgs par tādu iespēju. „Bet es to vienkārši nevaru!" viņš atbildēja gandrīz nikni.

„Jāvar! Jāpārdomā ar prātu. Tas cilvēks ar varu tevi neturēs pie sevis. Tu varēsi strādāt, mācīties, vēlāk tu apradīsi ar svešumu tāpat kā citi bēgļi. Kas zina, varbūt sagaidīsi Latvijas brīvību tepat. Tad varēsi priecīgs atgriezties."

„Bet jūs no Sibīrijas nevarēsiet, jūs būsit nosaluši!"

„Daži varbūt izturēs."

„Tad es arī izturēšu!"

Dānielsons saskaitās: „Kas tā par bērnišķīgu va-lodu, Ervin!"

Arī zēns ietiepās arvien karstāk. „Es vairs neesmu bērns! Ja visu vasaru esam turējušies kopā, tad tagad es no jums nešķiršos. Mēs visi esam nevainīgi, mums visiem jātiek laukā! Man nevajaga tādas zagtas brī-vības!"

Vecais Dānielsons bija noguris, viņš negribēja ar zēnu strīdēties. „Dari kā esi izlēmis, bet zini, ka tur mēs nevarēsim viens otram palīdzēt un padomus dot."

Leģionāri klusēdami gatavojās nakts mieram. Vil-cinājās un kavējās, cietajās lažās sasēduši. Vai šo-vakar viņi drīkst izgērbties, noaut apavus? Varbūt

jau pusnaktī atskanēs trauksme. Preču kuģis no Leningradas jau esot izbraucis...

Varbūt vēl rodas iespēja bēgt? Vismaz kāda grupa varētu izlauzties caur vārtiem. Bet drīz viņus sagūstītu, tāpat kā tos dažus vāciešus salā. Nē, tam nav nekādas nozīmes, leģionāri domāja tāpat kā Arvids Sakne.

Zemgales puisis vēl arvien stāvēja pie valēja loga. Viņa sejā krit asa poržektoru gaisma. Tā izskatījās spokaini bāla, kā mākslīgi izgaismota maska pirms traģiskas izrādes.

— Zagta brīvība! — mazais Ervins bija teicis. Arī viņš to varēja nozagt. Varbūt viņš to vēl izdarīs pēdējā brīdī. Inges māte jau esot runājusi ar savas draudzes mācītāju. Kabatā viņš sataustīja saderināšanās gredzenu, tas vēl nebija nolaupīts...

„Ko tu tur gudro?“ Leons Bite viņu iztraucēja.

Arvids neatbildēja.

„Domā par meitām? — Aizmirsti! Tev vajadzēja runāt ar mācītāju, lai jūs salaulā. Mēs vēl tiktu kāzās!“

„Kāzoties vēl varēsim uz kuģa,“ Ojars Tauriņš zobojās. „Lai skuķis brauc līdzi...“

Arvids neklausījās biedru piezīmēs. Viņš satraukts vēroja dzīvo kustību aiz žoga. Tiešām, bija ieradušās jaunas sardžu vienības, karavīri cēla teltis Arī policisti staigāja ar supiem.

„Vai viņa bija nevainīga?“ Leons nerimās.

Arvids strauji atgriezās no loga. „Turi muti un guli!“

Leons Bite satrūkās. Vai viņš bija kļuvis nepieklājīgs? Vai viņi vēl arvien neatradās frontē, krievu ielenkumā? Tur neviens vārds nebija par stipru, bet te visi kļuvuši tik jūtīgi. „Atvaino!“ viņš norūca pats apvainojies.

„Taisi logu ciet, Arvid!“ virsseržants atgādināja. „Velk.“

Puisis klausīja. Viņš zināja, ka Dānielsons bieži sūdzējās par krustu sāpēm. Vai brīnums? Pusmūža cilvēks pavadījis kazarmās, nometnēs, manevros. Arī frontes grāvjos un bunkuros. Sals, slapjums, caurvējš. Jānis Zauers viņam nevarēja palīdzēt, te nebija pat nātru...

Arvids Sakne pusapģērbies iekrita lažā.

Vakaros pirms aizmigšanas viņš arvien domāja par Elmu, savu dzimtenes meiteni. Atcerēšanās bija viņa vakara lūgšana. Bet pēdējā laikā viņš kā nokaunējies vairījās no viņas. Viņa sānus spieda kabatā paslēptais nieks, saderināšanās gredzens... Viņam bija jādoma par Ingu, ābolu meiteni. Varbūt draugiem ir taisnība. Varbūt vajadzēja lūgt mācītāju, lai viņus salaulā. Kāda jēga te tēlot varoni, kā to dara mazais Ervins? Varbūt atrazdamies aiz žoga viņš varētu viņiem vairāk palīdzēt.

Zemgales puisis atkal ilgi nevarēja aizmigt. Likās viņš vēl dzirdēja pēdu dzinēju suņu riešanu. Un gredzens griežas viņa miesā...

Kāds pieskārās viņa plecam. Leons Bīte tumsā čukstēja: „Gribi miega tableti? Citādi neaizmigsi.“

Arvids sataustīja viņa roku. „Kur tu ņēmi?“

„Dakters iedeva. — Un neņem jaunā, ka es tā —!“

„Nieki. Visiem satraukums. Un kāda tam vairs nozīme?“

Viņš norija tableti bez ūdens.

Trauksme nenotika. Pēc garās nakts lēni ausa drēgns novembra rīts. Debesis bija saplūdušas ar zemi, pat spožās starmežu acis miglā bija kļuvušas aklas. Taču sardzes suņi aiz žoga bija modri.

Leģionāri nemierīgi sagaidīja jauno dienu.

Virsnieku barakā ieradās sardzes seržants. „Leitnants Ernests Liepa —?“

„Es!“ virsnieks atsaucās kā jaunkareivis.

„Jūs aicina komandants. Atnākusi kāda apmeklētāja.“

Liepa satraukts pietrūkās kājās. Viņa apziņu skāra karsta dzirkstele — Erna, viņa sieva!

„Ar bērnu —?“

„Neredzēju neviena bērna. Nāciet!“

Ernests Liepa steidzās, satraukts iegāja komandantūrā. Uz krēsla nemierīgi sēdēja māsa Mirte, valsts svētku viešņa. Viņa izskatījās satraukta, kā lielu nelaimi gaidīdama. Bet pieceldamās centās ar varu smaidīt.

„Jums jārūnā vāciski!“ komandants, turpat stāvēdams, pavēlēja.

Māsa brīdi apmulsa, tad vārdus meklēdama teica: „Es jums atnesu kundzes adresi...”

„Es to zinu — Hamburgā!“ Liepa satraukts atbildēja.

„Nē, Francijā!“

„Pārpratums, māsa! Es saņēmu no viņas vēstuli. Viņai laimējies izbēgt pēdējā brīdī. Arī bērns ir dzīvs, mazā Laimdota!“

Likās, leitnants sāks atkal stāstīt, cik meitene skaista, bet pie viņa kājām nokrita melns cimds. Liepa noliecās, lai to pieklājīgi paceltu, bet māsa Mirte bija veiklāka. Ņemdama cimdu viņa ātri pateica latviski: „Nav runa par jūsu kundzi —“

„Jums jārūnā vāciski, jaunkundz!“ komandants atgādināja. „Citādi, esmu spiests apmeklējumu pārtraukt. Un runājiēt isi!“

Meitene satraukta izņēma no rokas somiņas papīra strēmelīti ar dažiem burtiem un skaitļiem. „Te ir leitnanta kundzes adrese, vai drīkstu to nodot?“

Komandants bez aizdomām ieskatījās šaurajā papīra lapiņā, tad pasniedza to leitnantam.

Liepa ātri pārskrēja ar skatu šajam tekstam: Frau Liepa, Sāciet Badu XXII, Jūs Izdod.

Viņš cieši ieskatījās māsas sejā. Tā tad viņai bijusi drosme ielausties nometnē un to pateikt. Bet kā viņa to tik noteikti zina? Tas nevar būt! Tas nedrīkst notikt!

„Pateicos, māsa!“ leitnants tikko pavēra lūpas. Viņš strauji pasniedza viešņai roku, kareiviski atvadījās no komandanta un ātri izgāja svaigā gaisā. Viņa sirds ātri sita.

Virsnieku barakā viņu nepacietīgi gaida pulkvedis Aizpurs, kapteinis Vētra, ārsts Jānis Zauers. Liepas pirkstos dreb liktenīgā papīra zīmīte. Viņš klusē. Varbūt viņš ir iznerrots?...

„Kas tas ir?“ Zauers pārtrauc aizdomīgo klusumu.

Leitnants nomet papīra lapiņu uz galda, it kā apdedzinājis pirkstus. Ārsts izlasa dīvaino tekstu, bet viņa seja nepārmainas, viņš vienaldzīgi pasniedz nelaimes vēsti pulkvedim. Papīrs ceļo no rokas rokā, bet neviens nekā nesaka. Kapteinis Vētra to paceļ pret gaismu, bet arī viņš var tikai izlasīt — jūs izdod!

„Es to jau zināju,“ Jānis Zauers saka aizgriezies pie loga. Viņš vēro novembra debesis it kā minēdams, vai mākoņi izklīdīs, vai sāks atkal līt.

„Vai tu viņu pazini?“ kapteinis Vētra pārtrauc neomulīgo klusumu.

„Jā. Viņa te ciemojās valsts svētkos,“ Liepa atbild.

Karavīri uztraukti vēro viens otru. Ja viņi atrastos frontes ielenkumā viņi zinātu, kas darāms. Bet te viņi stāv bezpalīdzīgi nolaiduši tukšas rokas. Uz galda guļ nomestā papīra strēmelīte, telpas caurvējā tā mazliet dreb, kā raustīdamās mokās.

Jānis Zauers vēl arvien stāv pie loga, un šķietami vienaldzīgi raugās tumšajās debesīs. „Sāk draņķēt,“ viņš saka. „Lietus ar sniegu —“

Virsnieki atkal saskatās. Tādā brīdī viņš runā par laiku, par lietu un sniegu! Kādēļ aktīvais ārsts šoreiz ir paralizēts? Jeb viņš viņus zobo?

Pulkvedis Aizpurs ir vecākais šajā telpā, viņš jūt, ka jaunākie virsnieki gaida padomu. Taču viņš pats spēj tikai jautāt: „Vai mēs ziņosim to arī citiem — tur barakās?“

Neviens neatbild. Liekas, visi šajā brīdī domā tikai par sevi.

Tad Zauers strauji atgriežas no loga. „Protams, viņiem tas jāzina!“

„Vai mēs nostādīsim vīrus ierindā?“

„Neieteicu, pulkveža kungs! Ja atļaujiet, es to nokārtošu.“

„Dariet to, leitnant!“ pulkvedis atviegloti saka.

Jānis Zauers jau ir pārvarējis sastingumu. Ir pēdējais laiks rīkoties. Pretoties. Kas uzņemsies cīņas vadību? Glēvais pulkvedis? Vai apdomīgais kapteinis Vētra? Ar nacionālo stāju vien tagad nepietiek. Bet kādam šie cilvēki jāizved brīvībā. To spēj izdarīt tikai viņš, Jānis Zauers, pūšlotājs...

Klusēdams viņš strauji iziet no virsnieku mītnes, steidzīgiem soļiem dodas pāri ceļam. Zemās koka barakas mirkst zem pielijušiem priežu zariem, vietām jūmtus jau klāj ūdenains sniegs.

Leģionāri drūmi garlaikojas. Kāds raksta vēstuli, cits mēģina saburtot žurnālā svešās valodas tekstu. Zolītes spēle nevienam vairs neinteresē, tikai vecais Danielsons nopūlas klādams uz galda raibās kāršu rindas.

„Zilē nākotni?“ ārsts jautā kā zobodamies nostājies virsseržantam aiz muguras. „Ko tavas dāmas sola? Naudu, mīlestību, mājas mieru? — Nē? Melni pīķi vien. Asaras un nāve, mīlais Pēter!“

Danielsons neatbild, cieši vēro kārtis, laimi vai nelaimi meklējams.

Zauera asais skats iekrīt krēslainās telpas kaktos. „Varbūt kāds ir nosapņojis, kas ar mums notiks? — Nē? Brīnums, tādās reizēs sapņi piepildas.“

Vīri pamana viņa acīs dīvainu mirdzumu, tas neliecina nekā laba.

„Vai esam trubā, vecīt?“ Leons Bite pirmais iedrošinas runāt.

„Jā, Lauva! Tu esi krātiņā. Ardieuvi brīvās ganības!“

„Neizliecies!“ garais Tauriņš asi sauc. „Kas noticis?“ „Mūs izdod.“

Leģionāri strauji sakustas. Un tik vienkārši viņš to pasaka! Pēteris Danielsons sajauc kārtis, Ervins Krūk-lēns ar troksni nomet žurnālu.

„Neuztrauc cilvēkus!“ virsseržants viņu dusmīgi apsauc. „Jau tā zēņi dzīvo kā zem durkļa!“

„Vai kāds ir nobijies? — Es nē!“

„Pie velna, vai tu esi jucis? Runā skaidru valodu!“ Ojars Tauriņš izslejas vēl garāks.

Jānis Zauers neievēro zvejniekpuiša uztraukumu. Vai viņam te jāpaskaidro, kā nometnē ielauzusies baigā vēsts? Viņus izdod. Punkts!, Vārdi tagad lieki, puiši! Mums jācīnās un mēs cīnīsimies!“

Leģionāri aplenc ārstu no visām pusēm. — Cīņa? Ar ko? Ko tas nozīmē? Vai viņš tiešām zaudējis prātu?

„Mēs šausim tik skaļi, ka to dzirdēs visa pasaule!“

„Vai tu neesi jau diezgan lādējis?“ Tauriņš pirdz.

„Visas avīzes pilnas ar taviem šāviņiem. Bet papīra lodes taisa tikai troksni, to tu varbūt atceries no manevriem...“

„Mulķības —!“ arī Egons Ritenis īgni atmet ar roku.

Zauers saskaišas. „Tu, Egon, turi muti! Tu te esi vienīgais, kas ilgojas pēc sarkanās paradīzes! Domājams, tev nekas ļauns tur nenotiks. Tu varēsi čēkai vēl pakalpot. Vai tu domā, ka es nesaprotu, kādēļ tu saīdzis staigā apkārt, un slepeni klausies, ko mēs runājam?“

„Tā ir apvairošana!“ Ritenis drebēdams turas pretī.
„Neārdies, dakter!“ arī vecais Danielsons viņu apsauc. „Ja esam iedzīti sprostā, tad visiem jāturas kopā, lai kādi mēs esam. Es labāk te nomirstu badā, nekā ļauju sevi kā jēru aizvilkt uz čekas pagrabu kaušanai.“

„Badā — tu teici? — To tu arī darīsi, virsseržant! Ne garozas mutē no šī brīža! Sapratāt, zēni?”

„Es nevaru badoties!“ Egons Ritenis protestē. „Es jau tā esmu slims!“

„Vai tu esi slims, to noteiks ārsts.“

„Tikai ne tu!“

Barakā iestājas sastindzis klusums. It kā telpa būtu pieplūdusi ar eksplozīvu gāzi, katrs turpmākais vārds var šķīlīt dzirksteli...

Pēc brīža Zauers atņem elpu un runā mierīgi. Viņš izstāsta, kādu brīdinājumu atnesusi māsa Mirte, un kas nolemts virsnieku barakā.

„Tā tad mēs sāksim bada streiku, zēni! Mašinpistoļu un rokas granātu man nav jums ko piedāvāt, mums jācīnās ar citiem ieročiem. Esmu pārliecināts, ka mēs uzvarēsim. — Vai vēl kādam ir iebildumi?“

Vīri drūmi klusē. Varbūt šaubās, vai ar tādiem līdzekļiem varēs izglābties. Bet viņi nevar atrunāties kā Egons Ritenis, viņi nav slimi.

„Ja dakters tā saka, tad es ne kripatas vairs neņemšu mutē!“ Ervins Krūklēns varonīgi atbild.

„Varbūt Ojaram ir kādi iebildumi?“ Zauers tausta tālāk biedru noskaņojumu.

„Iebildumu man nav, bet jāzina, kā to izdarīt. Lai neiznākt tā, ka viens badojas līdz nāvei, bet otrs slepeni sit mājā!“

„To lietu mēs nokārtosim. Jau šonakt.“

„Tad es piedalos.“

„Vai Arvidam kas sakāms?“

„Kas jādara, tas jādara.“ Sakne vienaldzīgi atbild.

„Un tu, Lauva —?“

„Man viņu saldā maize jau sen ir apriebusies!“ Leons Bite lielīgi atsaucas.

„Labi, zēni! Danielsons savas domas ir jau pateicis. Esiet šonakt modri, es jūs informēšu par turpmāko. Man vēl jāapstaigā citas barakas.“ Zauers militārā stājā sasiť zābaku papēžus, kā būdams jautrā garastāvoklī. Tad viņš strauji apgriežas un iziet no krēs-

lainās telpas. Aiz durvīm viņš sāk pat svilpot — nu ardievu, Vidzemīte!

„Aksts —!“ Egons Ritenis apvainojies saka.

Leģionāri nozīmīgi saskatās. Vai viņš tiešām nav jucis, šis vieglprātīgais ārsts? Bet viņi klusē.

III

Bija jau vēlā stunda. Jānis Zauers enerģiski atgriezās virsnieku barakā, steidzīgi pieklauvēja pie pulkveža Aizpura durvīm.

„Pulkveža kungs, atļausit traucēt?“ viņš jautāja kā Latvijas armijas karavīrs, apmeklējot augstākas pakāpes virsnieku.

Pulkvedis jutās pārsteigts. Tādu ārsta pieklājību viņš vēl nebija piedzīvojis. Samulsis klusēja.

Zauers arī negaidīja atļauju. Viņš stingri aizvēra aiz sevis durvis. „Ceru, pulkveža kungs, ka jums nebūs iebildumu nopietnai sarunai!“

Aizpurs: „Vai vēl kas svarīgs, leitnant?“

Zauers: „Katrs vārds tagad ir svarīgs. Mums jo sevišķi.“

Aizpurs: „Nesaprotu —“

Zauers: „Atļaujiet paskaidrot! Pēc jūsu ieskatiem, es laikam vēl arvien esmu tikai pūšlotājs...“

Aizpurs: „Un pēc jūsu domām — es kara noziedznieks!“

Zauers: „Es vēlos šos pagodinājumus izbeigt, pulkveža kungs! Varbūt esmu jūsu darbību vācu laikā pārpratis. Jūs pats par savu pagātni vienmēr esat klusējis, tādēļ mēs bijām aizdomīgi.“

Aizpurs: „Kāda jēga man bija par to runāt? Vai es būtu spējis jūs pārliecināt, Zauer?“

Zauers: „Diemžēl, jums taisnība! Tādēļ esmu pie jums ieradies. Uzskatu, ka mēs atkal atrodamies frontē. Šoreiz arī jūs, aizmugures virsnieks, un es, pārsiešanas punkta ārsts vai sanitārs, tas šobrīd nav svarīgi. Mūsu ienaidi un pārpratumi jāizbeidz. Tik izšķirīgā cīņā mums jāiet vienotiem, plecu pie pleca

— piedodiet šo nodilušo frazi! Vai sniegsit man roku, pulkveža kungs?“

Aizpurs: „Kādēļ tik svinīgi, Zauer? Bet es jums pievienojos. Mums tagad jāgatavojas nopietnākiem pārbaudījumiem, nekā jāturpina sīkie strīdi.“

Zauers: „Paldies, pulkveža kungs! — Atļaujiet man turpināt! Jūs esat baltiešu noņemšanas vecākais, lūdzu, aiciniet visus virsniekus uz apspriedi! Tūlīt!“

Aizpurs: „Ko mēs varam iesākt tik vēlā stundā?“

Zauers: „Pulkveža kungs, neaizmirstiet, ka krievu kuģis drīz ieradīsies ostā! Mums jāgatavojas, lai šo pirmo desantu varētu atsist!“

Aizpurs: „Tā tad jūs domājat nopietni, ka mums jāuzsāk bada streiks?“

Zauers: „Jā, pulkveža kungs! Mums jāpretojas. Ar visiem iespējamiem līdzekļiem!“

Aizpurs: „Es apbrīnoju jūsu enerģiju, Zauer!“

Zauers: „Paldies par atzinību! Starp citu, savā intervijā žurnālistiem es atspēkoju visas aizdomas arī pret jums.“

Aizpurs: „Pateicos, es to novērtēju.“

Zauers: „Tā tad mēs abi varam doties kaujā nebaidoties, ka nejauša lode mūs var ķert no aizmugures...“

Aizpurs: „Jā, tādi gadījumi ir dzirdēti...“

Zauers: „Vai drīkstu jūsu uzdevumā aicināt virsniekus ēdamzālē?“

Aizpurs: „Dariet to, leitnant, ja domājat, ka tas ir nepieciešami!“

Likās enerģiskā ārsta locekļos atbrīvojās visi eksplozīvie spēki. Viņš steidzās pa kāpnēm augšup, lejup, baltajā koka ēkā klauzēja durvis, sasaucās iztraucētu cilvēku balsis. Drīz vien ēdamtelpā saradās visi internētie leģiona virsnieki, arī kāds lietuviešu leitnants. Citkārt bezbailīgie frontes vīri izskatījās satraukti un mazdūšīgi, it kā šaubīdamies, vai šoreiz viņiem izdosies no ienaidnieka ielenkuma izlauzties.

Pulkvedis Aizpurs viņus īsi uzrunāja: „Piedodiet, kungī, ka esam jūs iztraucējuši tik vēlā stundā, bet es domāju, ka būtu lietderīgi mūsu bīstamo stāvokli bez kavēšanās apsvērt visiem kopīgi, un tūlīt arī izlemt, ko darīt tālāk. Mūsu ārsts, leitnants Jānis Zauers ir jau spējījis apmeklēt barakās visus internētos ka-

reivjus un instruktorus. Atļausim viņam ziņot par legionāru gara tāvokli. — Lūdzu, leitnanta kungs!”

Zauera kvēlās acis ātri pārskrēja liktenbiedru sejām. Vai viņi ievēroja, cik cienīgi Aizpurs viņu uzrunāja? Kāda uzticība un palāvība visu laiku apšaubītam ārstam! Tādēļ viņam nav žēl tikpat cienīgi pieņemt vecāko virsnieku. „Draugi, pulkveža kunga uzdevumā esmu bijis visās barakās un iepazīstinājis legionārus ar jauno stiuāciju. Varu ziņot, ka visi kareivji un instruktori, atskaitot pāris gadījumus, vēl arvien ir disciplinēti kaņavīri, un, ja tas būs nepieciešams, spējīgi arī upurēties. — Draugi, ar šo brīdi mēs atrodamies atkal kara stāvoklī! Bez upuriem mēs uzvaru neiegūsim. Leitnantam Liepam nodotā šifrētā ziņa mums skaidri pasaka, kas mūs sagaida jau tuvākās dienās. Arī vietējais radiofons vakara ziņās nav slēpis, ka krievu kuģis Kubaņa ir ceļā. Vai mēs to apsveiksim arī šoreiz kā savu atbrīvotāju? Nē, draugi, mēs pieteiksim atklātu, godīgu cīņu! Jūs iebildīsiet — mums nav ieroču. Es tomēr gribu apgalvot — ir! Mūsu miesas un asinis! Mēs pierādīsim, ka cīnāmies par taisnu lietu, un nekādi upuri nevar būt par lieliem brīvības labā. Un, ticiet, mēs uzvarēsim! Es nevaru iedomāties, ka humana tauta demokrātiskā zemē atļaus savai valdībai tik noziedzīgi rīkoties!”

Virsnieki pacietīgi klausījās. Citkārt vieglprātīgais ārsts tiešām runāja kā patriots un varonis. Kaņavīru sejās neredzēja smīnus, nedzirdēja aizdomīgus čukstus. Telpā valdīja sastindzis klusums, Zauers varēja savu runu nobeigt.

„Draugi un cīņas biedri, es ierosinu pieņemt māsas brīdinājumu. Uzskatīsim viņu kā brīvas, neatkarīgas tautas pārstāvi. Šī sīkā papīra lapiņa ir pavēle — mums jāuzsāk pretestība! Bet jādara organizēti un saskaņoti. Vispirms mums jāpastāda bada streika komiteja. Tajā jāievēl pārstāvji no visu dienesta pakāpju grupām — virsnieki, instruktori un kareivji. Valde jāpastāda vismaz no piecām personām. Un tas jādara tūlīt, jau šonakt! — Vai kādam ir iebildumi? Vai labāks padoms?”

Virsnieki jau bija pieraduši, ka kritiskos brīžos visu legionāru vārdā runā ārsts Jānis Zauers. To viņš darīja kūdres purvā, to žurnālistu vidū. Viņiem nebija iebildumu arī šoreiz.

„Pateicos! — Vai tādā gadījumā pulkveža kungs atļaus man aicināt pārstāvjus no barakām?”

„Dariet, ja tas nepieciešams, leitnant!”

Vai virsnieku kungi dzirdēja ar kādu cieņu viņš uzrunāja pulkvedi, un kādu uzticību sapņema pretī? Nekādu šaubu vairs! Viņi ir vienoti. Viņš ir atkal viņu vadonis, visu laiku apšaubītais ārsts!...

Internēto nometnē sakustējās kā izspārdīts skudru pūznis. Starp spokaini apgaismotām priedēm krustojās steidzīgo gājēju ēnas. Legionāri nāca pāri ceļam sačukstēdamies, kā bīstamā izlūku gājienā. Ienaidnieks esot tuvu...

„Mēs esam ielenkti!” arī Jānis Zauers viņiem tūlīt pateica. Kaut viņa seja izskatījās bāla, acis satrauktas un nemierīgas, viņš runāja drosmīgi, ar lielu ticības spēku. „Es ceru, ka jūs visi zināt, kādēļ mēs te esam sapulcējušies tik vēlā naktī. Ja vēl kādam tas nebūtu skaidrs, jeb kāds netiek pāri savām šaubām, tad zini, ka no šī brīža mēs esam atkal mobilizēti un atrodamies frontē. Mēs pretosimies ienaidniekam ar visiem līdzekļiem. Bet pirms stājamies ierindā, mums demokrātiski jāievēl visu dienesta pakāpju pārstāvēta vadība. Tā nekavējoties izstrādās kaujas noteikumus, tie bez ierunām visiem būs jāpilda. — Miniet kandidātus vadītāja amatam!”

„Jānis Zauers!” kāds tūlīt atsaucās.

Kas to teica? Pulkvedis Kārlis Aizpurs, vecākais virsnieks. Vai viņš to domā nopietni? Taču viņš laikam apzinājās, ko saka. Legionāri viens pēc otra atkārtāja — Zauers!

„Pateicos par uzticību! Bet mums ir augstākas dienesta pakāpes karavīri. — Nav svarīgi? — Kā vēlaties, kungi! Šajā kaujā es labprāt uzņemšu vadību, bet dodiet man vismaz palīgu no virsnieku aprindām!” Ārsta balss skan lepni, it kā viņš dižotos kā zēns organizējot jaunu rotaļu.

„Kapteinis Emīls Vētra!”

Zauers: „Pateicos! — Kandidātu no instruktoriem!”

„Virsnieku vietnieks Mārtiņš Deģis!”

Zauers: „Pieņemts! — No kareivjiem!”

„Arvids Sakne!”

„Nevaru!” Zemgales puisis vienprātīgo lēmumu pārtrauc.

Zauers: „Kādēļ nevari?”

„Es izpildīšu visus pretošanās noteikumus, bet —“

„Viņš precēsies,“ kāds zobodamies čukst.

Zauers: „Humoram te nav vietas! — Arvid, pārdomā! Ja es tevi aicinu un ja vairākums tev uzticas, kādēļ tu atsakies?“

Arvids Sakne klusē.

Zauers: „Frontē tu biji patšautenes vīrs, un tu esot labi tēmējis. Vai šoreiz tev dreb roka?“

„Manis dēļ, —“ beidzot Sakne vienaldzīgi pievienojas, it kā viņš nodomātu, kā arvien, tam visam nav nekādas nozīmes...

Dažās minūtēs pretestības vadība ir ievēlēta, arī kāds lietuvietis. Tūlīt tai jāstājas pie darba. Līdz rīta gaismai streika noteikumiem jābūt uzrakstītiem latviešu un vācu valodā. Bet Jānis Zauers vēl grib runāt, lai viņa domas dzird arī jaunie zēni. Viņa balss skan drāmatiski, bet viņa dedzīgie vārdi plūst sajūsmā. Liekas viņš šo pārbaudījuma nakti ir nepacietīgi gaidījis, nu ir pienācis viņa laiks...

„Draugi, kā katrā izšķirīgā cīņā, arī šoreiz mums jāizstrādā kaujas plāns! Pēc maniem ieskatiem pretestība jāizvērs vairākās pakāpēs. Vispirms mēs pieņemsim nometnes vadībai bada streiku. Praktiski tas ir jau sācies, jo es domāju, rīt brokastis mēs vairs neēdīsim. Bet nebūsim optimisti. Iespējams, ka šo akciju komandants un sardze nemaz neievēro. Lai mūsu vēderi kurkst, kas viņiem daļas, viņu brīvību neviens neapdraud! — Ko darīt, ja sardze mūs tomēr gribētu pārvest uz ostu? — Atļaujiet man vispirms izteikt savas domas, pēc tam varēsim debatēt un lemt. — Tā tad, ja mūs gribēs pārvietot ar bruņotu varu, mēs nometīsim savas drēbes un sadedzināsim. Mēs piesiesim viens otru pie kokiem vai gultām, manis dēļ kailus ar dzeloņu stieplēm!“

Kāda drausmīga fantāzija, leģionāri domā. Vai šis cilvēks tiešām nav garīgi slims? Un tomēr neviens neprotēstē. Vīru sejas ir drūmas, cietie vaibsti liecina par stingru apņemšanos. Vai frontē viņi dažkārt nesaskrāpējās līdz asinīm, līdzami caur ienaidnieka žogiem? Dažs cīņu biedrs tur arī palika. Nē, arī šoreiz viņiem nav iebildumu kailiem gulēt dzelzs ērkšķos, ja vien ir cerība izglābt dzīvības.

Zauers: „Bet ja arī tas nelīdz, ko darīt tālāk?“

Leģionāri klusē. Vai ir vēl drausmīgāki aizsardzības līdzekļi?

Zauers: „Ir. Pašnāvības!”

Trakais ārsts! Viņš vienmēr bijis apsēsts ar pār-drošiem plāniem, bet — pašnāvība! Eksplosīvais vārds ir iekritis starp viņiem kā rokas granāta. Neviena to neiedrošinas sviest atpakaļ. Leģionāru sejās neredz arī bailu pāniku. Jaunie zēni atkal apbrīno savu vadoni, kā krustā pienaglotu Pestītāju ar ērkšķu vainagu galvā...

Beidzot leitnants Ernests Liepa nedroši ieminas: „Vai dakters pats ir ar mieru sekot saviem vārdiem?”

Zauers: „Ja mana nāve tev atbrīvotu ceļu uz Hamburgu, es to darītu!”

Cik lepmi un varonīgi! Bet vai kāds viņam tic? Vis-maz leitnants Liepa šaubas par ārsta drosmi. Bet viņš jūtas atbrūnots

Zauers: „Draugi, pārāk nedrāmatizēsīm mūsu stāvokli! Šī pretestības pēdējā pakāpe manā iztēlē ir radusies pēkšņi. Cerēsim, ka mums tā nebūs jālieto. Tagad ir mana reize klusēt un uzklaustīt jūs. Ja esmu pārsteidzies ar savu iekarsušo sirdi, tad labojiet manas domas ar savu skaidro prātu! — Lūdzu kungi!”

Arsts nobeidz runu mazliet apvainots. Vai viņš esot spējīgs upurēties? Tā var jautāt tikai kāds policijas bataljona leitnants. Kāds iemīlējis nelga! Vai te nav sanākuši karavīri, frontes dragātāji? Tiesa, arī viņš nav karojis ar mašīnpistoli, bet pārsiešanas punktos viņš ir cīnījies ar nāvi. Viņš ir redzējis, kā cilvēki mirst no ievainojumiem, kā viņi lūdz žēlastības šāvienus. Viņš tur ir spēkojies ar kaulaino izkopts sievu ar asiņainām, atlocītām krekla piedurknēm, viņa darba laiks ir bijis nepārtraukti dienu un nakti. Pēc viņa sauca un kļiedza cilvēki nāves mokās. Diemžēl, ļoti bieži tā bija stiprāka par viņu. Bet viņš cīnījās tālāk. Un ja tādēļ kāda brutāla vara viņu apvaino par kara noziedznieku, vai kāds drīkst brīnīties, ka viņš sašutumā ir spējīgs pārgriezt savas rokas artēriju!

Telpā ilgi velkas sastindzis klusums.

Zauers: „Virsnieku kungi, vai jums nekas nav sakāms? Lūdzu projektu pasīvās pretestības noteikumiem! Mums tie jāprecizē pēc punktiem un rīt tulkojums jāiesniedz nometnes komandantam!”

„Es pievienojos visiem Zauera priekšlikumiem!“ pulkvedis Aizpurs paceļ balsi. Nevienam nav vairs šaubu, ka šajā kritiskajā rudens naktī viņi savu varas naidu ir izbeiguši.

„Es atsaucu savu piezīmi, dakter!“ leitnants Liepa kā nokaunējies saka.

Zauers: „Pateicos! — Vispirms lūdzu izteikties par bada streika kārtību! Kungi, domājiet, runājiet! Mums nav daudz laika. — Kā noteikumus īsāk un precīzāk izteikt?“

„Neēst!“ kapteinis Vētra strupi atsaucas, kā domams komandu.

Zauers: „Ar to nepietiek. Ārstu prakse zina, ka cilvēkam iespējams uzņemt uzturu arī bez ēšanas. Ar mākslīgu barošanu, ar vitamīnu šļircēm. Iespējams, ka nometnes ārsts gribēs uzturēt pacientus pie dzīvības ar visiem līdzekļiem. Tādēļ tādi gadījumi streika noteikumos jāparedz.“

„Aizliegt arī vitamīni!“ Vētra pievienojās.

„Bet ja kādam nepieciešamas zāles?“ atskan šaubu balss.

Zauers: „Medicīnu atļauts lietot, ja ārsts to nosaka.“

„Vai streika laikā drīkstēsīm dzert?“ interesējas cits.

Zauers: „Atļauts. Tikai ūdeni. Nedomā, ka tu brūvēsi alu un uzdzīvosī!“

„Un kā ar smēķēšanu?“

Zauers: „Tas prieks būs jāpatura. Citādi puīši zaudēs nervus.“

„Cik ilgi cilvēks ar ūdeni un nikotīnu var izturēt?“ Arvids Sakne jautā. „Ja mūsu protestu pēc pāris dienām neievēro, vai streika komiteja drīkst uzņemties atbildību, ja kāds bīstamā veidā zaudēs spēkus?“

Zauers: „Par to varam diskutēt. Ja ārsts atzīs, ka bada turpināšana kādam apdraud dzīvību, streika komiteja var viņu no pienākuma atbrīvot. Tā tas notiek arī frontē, tādi gadījumi jānovēro un jāuzmana.“

Prātīgi vārdi. Šonakt visu cieņu trakajam ārstam!

„Vai varam būt droši, ka kāds vājāka rakstura streikotājs slepeni neēdīs?“

Zauers: „Streika komiteja prasīs pienākumu vienam otru uzmanīt. Mums būs savi ziņotāji tāpat kā čekai. Katrs novērots pārkāpums jāpieteic. Ja kāds ar nolūku to slēps, viņu pašu uzskatīsim par streiklauzi.“

„Ko ar viņu darīs?”

Zauers: „Izslēgs no mūsu sabiedrības. Aizliegs ar viņu sarunāties, atraus katra veida palīdzību.”

„Vai turpināmi nometnes darbi?”

Zauers: „Kas spēs, tas strādās. Jāapkopj arī pašu telpas, nekādas glēvulības!”

„Bet ja kāds nespēj pat muti nomazgāt —?”

Zauers: „Tad gultā!”

„Vai noturēsim vakara jundas?”

Zauers: „Tik ilgi kamēr vēl kāds spēs noturēties kājās. Ar tukšiem vēderiem dziesmas skanēs vēl labāk!”

Vai ārsts domā, ka šādam brīdim piemērots arī humors? Nevienš tomēr nesmejas.

„Vai vēl kas neskaidrs?”

Zauers: „Domāju, ka galvenos noteikumus esam pieminējuši. Vēl varētu runāt, kā izturēties pret nometnes vadību. Katrā ziņā mums jāuzsver, ka pagaidām esam iesaistījušies tikai pasīvā pretestībā. Disciplīna jāievēro arī turpmāk, komandanta rīkojumi jārespektē. Nav ieteicami arī bēgšanas mēģinājumi. Tā būtu tikai nodevība pret pārējiem internētiem. — Es ceru, ka nevienam nebūs iebildumu.”

Iebildumu nav. Vecākie virsnieki jūtas gluži pārstiegti par citkārt vieglprātīgā ārsta organizatora spējām. Vai brīnums, ka jaunie leģionāri viņu dievina, ka viņu uzskata par savu Pestītāju?...

Zauers: „Pateicos, draugi! Tā tad pie darba! Kur rakstāmmašīna? Un neaizmirstiet, ka visi pārtikas krājumi jāizvelk no mugursomām un jānodod streika komitejai!”

Internēto nometnē neviens šonakt negulēja. Vecajam virsseržantam Pēterim Danielsonam izrādījās taisnība — loks noslēdzās. Viņi bija apdraudēti. Ienaidnieks viņus bija ielencis tālā aizmugurē, ar viltu piezadzies viņu atpūtas vietai. Un viņiem nebija ieroču, tos viņi bija iemetuši jūrā. Viņiem būs jāiztiek ar tiem, kurus leitnants Zauers šonakt izkals ar saviem palīgiem...

Tad tas sāksies. Iespējami arī daži upuri. Diemžēl, tik nejdzīga bija pēckara pasaule.

Visu nakti dūca ģenerātors kā sakaitināta lapsene, ar spožiem taustekļiem apsargādama internēto nometni. Uzbāzīgie gaismas stari ielauzās starp kokiem un barakām, gūstekņu gaitas uzmanīja kvēlošas naida acis.

Jaunā diena ausa bez miglas. Zeme bija balta, vecā zāle sastingusi ledus nāvē. Priežu skujās mirdzēja sasalušas rasas lāses kā nedzīvas asaras. Pirmais rudens sals.

Leģionāri iznesa no barakām visas pārtikas rezerves, sakrāva zem brezenta segas. Nevienš šorīt nebija ēdis sausīnus, nebija dzēris pienu vai kafiju. Pat Egons Ritenis bija ievērojis bada streika noteikumus. Tikai sastopot Zaueru viņš atgādināja: „Es nejūtos vesels, dakter!”

„Zinu!” ārsts nevalīgi atbildēja. „Es runāšu par tavu stāvokli ar nometnes komandantu. Ja tevi neievietos slimnīcā, streika komiteja pieņems sevišķu lēmumu. Galvu augšā, Egon! Un neņem jaunā, ka vakarvakarā tev uzkliežu! Mēs visi tagad esam ner-vozi.”

Zauers steidzās. Likās viņš vēl arvien dega pagājušās nakts sajūsmā.

Pirms rīta pārbaudes streika komitejas locekļi ieradās pie nometnes komandanta. Pēc oficiāla sveiciens Jānis Zauers militāri ziņoja: „Majora kungs, mēs griežamies pie jums visu baltiešu leģionāru vārdā. Mums nav vairs noslēpums, ka jūsu valdība grib mūs izdot Padomju Savienībai, mūsu zemes okupācijas varai. Lai glābtu dzīvības, mēs esam nolēmuši šai netaisnai akcijai pretoties ar visiem iespējamajiem līdzekļiem. Sākot ar šo rītu, mēs piesakam bada streiku. Mēs, šeit ieradušies pieci streika komitejas locekļi, esam uzņēmušies atbildību par mieru un kārtību nometnē arī šajos ārkārtējos apstākļos. Atļaujtos, majora kungs, jums pasniegt bada streika noteikumus!”

Nometnes komandants pārsteigts klausījās, neuzticīgi sapņēja dokumentu. Viņa sejā ievilkās dīvains smaids, it kā viņš būtu dzirdējis komisku monologu.

Zauers: „Mēs lūdzam par mūsu lēmumu ziņot jūsu ārlietu ministram, aizsardzības štābam un ārzemnieku komisijai!”

Komandants: „Kungi, jūs taču nedomājat to nopietni?”

Zauers: „Mūsu trāgiskais stāvoklis neatļauj spēlēt komēdiju, majora kungs!“

Komandants: „Vai visi baltieši piedalās streikā?“

Zauers: „Izņemot vienu. Leģionārs Egons Ritenis ir slims. Lūdzam jūsu gādību, lai viņu ievietotu slimnīcā.“

Komandants: „Labi, es iepazīšos ar jūsu rakstu.“

Zauers: „Pateicamies, majora kungs!“

Streika komitejas locekļi militārā stājā atvadījās un ierindas solī atgriezās savā nometnē.

Virsnieku barakā drīz ieradās komandants dežurvirsnieka pavadībā. Viņi pārsteigti vēroja tukšos ēdamtelpas galdus. Šajā stundā te parasti kūpēja svaigi vārīts auzu pārslu biezenis, smaržoja kafija un stiprais siers. Bet šorīt uz galdiem neredzēja pat maizes drupatas. Internētie viņus sagaidīja ar drūmām sejām.

— Vai virsnieku kungi nopietni domājo dumpoties?

Jānis Zauers sasita zābaku papēžus. „Kā streika komitejas priekšsēdis, atļaujos jums vēlreiz ziņot, majora kungs, ka mūsu lēmums ir neatsaucams! Mēs streikosim tik ilgi, kamēr jūsu valdība nebūs anulējusi necilvēcīgo varas aktu. Pēc starptautiskiem likumiem kādas valsts brīvības cīnītājus nedrīkst izdot viņu zemes okupantiem!“

— Kādēļ tik drāmatiski?

„Piedodiet, majora kungs, manus tiešos vārdus! Mēs visi šorīt esam mazliet nervozi, jo pagājušo nakti neesam gulējuši. Bet vai arī jūs domājat, ka Staļina terororam vēl nepietiek ar miljoniem krievu, ukraiņu un citu tautu liķu, vēl jāizdod kara tribunālam simts sešdesmit četri baltieši?“

Komandants ar dežurvirsnieku jutās neērti. Viņi pazina leitnantu Jāni Zaueru. Kartotēkā viņi bija lasījuši visas atzīmes par viņa raksturu, arī viņi paši pāris mēnešus viņu bija uzmanīgi novērojuši. Pārāk impulsīvs cilvēks ar tieksmi visus notikumus un apstākļus pārspīlēt. Deportācijas, slepkavības, masu kapi, miljoniem vergu! Staļins terrorists un bandīts! Arī pie pārējiem leģionāriem ir dažkārt novērotas histeriķu pazīmes...

Komandants nožēlojot smaidīja. Tas viss esot tik neticami, ko viņi stāsta. Nereāla, neiespējama pasaule.

Protams, arī viņi esot dzirdējuši, ka Krievijā neesot īstas demokratijas, bet tādas nav arī dažās citās valstīs, un tomēr cilvēki tur dzīvo!

„Jā, leitnant Zauer, esmu jūsu rakstu lasījis. Es domāju, ka arī šoreiz jūs esat pārsteidzies. Jūs esat ārsts, jūs taču zināt, kādas sekas cilvēka organismā atstāj kaloriju trūkums. Es arī neticu, ka tik svarīgu lēmumu valdība var revidēt pāris dienās. Kas notiks pēc nedēļas, ja jūs atteiksities pieņemt uzturu?

„Mēs apzināmies visas sekas, majora kungs!“ Zauers atkārtoja.

Komandants, kā padomu meklēdams, pārlaida skatu virsnieku grupai. Vai tiešām nav iespējams šo neprātīgo lēmumu grozīt?

„Diemžēl nē, majora kungs!“ īsi atbildēja kapteinis Vētra, kā paradis dot komandas savai kaujas rotai.

Komandants brīdi sarunājās ar dežūrvirsnieku. Viņi gribot pārbaudīt barakas un pārliecināties, vai tiešām leģionāri šorīt ir atteikušies no ēdiena.

„Visas privātās pārtikas rezerves ir iznestas no barakām un noliktas zem brezenta,“ Zauers ziņoja tālāk. „Noliktava ir aizslēgta un virtuve šorīt nav lietota.“

„Kaut ko tādu es savā dienesta laikā piedzīvoju pirmo reizi,“ komandants atzinās. Viņš runāja laipni un piesardzīgi, arī dežūrvirsnieks šorīt izturējās uzsvērti pieklājīgi. Viņi iegāja nometnes virtuvē. Tā bija auksta, neviens te nebija vārijis kafiju, neviens arī negatavojās pusdienām mizot kartupeļus. Produktu noliktava tiešām bija aizslēgta, atslēga glabājoties pie streika komitejas priekšsēža...

Barakās leģionāri viņus sagaidīja pieklājīgi, sveicināja ar militāru stāju. Jau agrāk komandants bija novērojis, ka baltiešu internētie izturas pret nometnes vadību savādāk nekā vācieši. Viņi bija darbīgi puisi, bieži dziedāja un bija labi sportisti. Reizēm viņi gan izturējās pārāk impulsīvi, viņu valoda bija skaļa, likās, ka sarunājoties viņi strīdas. Bet kādēļ viņi tik histeriski nīst krievus, savas dzimtenes atbrīvotājus?...

Aizejot komandants Zaueram nelaimīgi jautāja: „Ko man darīt ar jūsu rakstu?“

Zauers: „Mēs lūdzam to virzīt tālāk pēc streika komitejas norādījumiem.“

Komandants: „Diemžēl, esmu spiests to darīt.“

Zauers: „Pateicos, majora kungs!“

Komandants: „Es būtu priecīgāks, ja jūs ņemtu to atpakaļ.“

Zauers: „Tas nav iespējams, majora kungs! Pretestība ir jau sākusies un tā turpināsies.“

Komandants: „Būs nepatīkšanas man un jums visiem...“

Zauers: „Jums nepatīkšanas, mums nāve vai dzīvība!“

Komandants jutās bezspēcīgs, lai šos cilvēkus pārliecinātu. Spītība un ietiepība! Bet divainā kārtā viņš šorīt nespēja arī kliegt, viņa balss likās aizsmakusi. Viņš nelaimīgi saskatījās ar dežūrvirsnieku, paraustīja plecus un pagriezās internēto barakām muguru.

Pusdienas laikā baltiešu nometnē iebrauca lauku virtuve. Pavārs atvēra katlu vākus, siltās viras un ceptās gaļas smarža izklīda starp priedēm un barakām kā viltīga kārdinātāja. Bet brīnums, neviens nenāca ar traukiem. Arī pavārs nesaprata, kādēļ šie cilvēki spītējās. Viņš bija dzirdējis par streiku baltiešu nometnē, bet vai ar neēšanu var kaut ko panākt? Tikai moka, ne protests! Vismaz šajā zemē neviens nav tik muļķīgi rīkojies pieprasīdams lielāku algu. Kas viņus var saprast, šos svešos ļaudis no jūras otra krasta!

Aiz barakas logiem kustējās ziņkāras sejas. Arvids Sakne atvēra durvis. Puiša nāsis tūlīt sajuta ēdiena smaržu, bet viņš ar nolūku skatījās uz otru pusi pāri stieple žogam. Nolejā varēja saskatīt pazīstamo karoga mastu. Tur dzīvo Inge, viņa saderinātā. Vai viņa zina, kādi lēmumi pagājušo nakti ir pieņemti internēto nometnē? Diemžēl, viņš tagad nedrīkst vairs bēgt, viņiem visiem jāturas kopā tāpat kā Kurzemes cietokšņa grāvjos.

No barakas iznāca arī Egons Ritenis. Vējš un istīdzējis puisis, viņa seja izskatījās vaska krāsā. Viņš kāri ostīja gaisu.

„Laba smarža.“

Arvids klusēja. Viņš bija streika komitejas loceklis, viņam bija jāievēro, vai istabas biedri neēd. Sevišķi Egons likās aizdomīgs streikotājs.

Ritenis: „Laikam sakņu vīra un sacepta gaļa ar sīpoliem. Grēks tādu ēdienu atstumt. Kur viņi to liks?“

Sakne: „Lai atdod supiem — tur aiz sētas!“

Ritenis: „Ja es ņemtu savu porciju, vai es būtu suns?“

Sakne: „Manis dēļ tu to vari darīt, Egon! Tu jau tā tikko turies uz kājām. Bet tev jāsaprot, ka man par to jāziņo streika komitejas priekšsēdim.“

Ritenis: „Ziņo. Dakteris mani esot pieteicis nometnes ārstam.“

Sakne: „Bet vēl tu neesi atsvabināts no pienākuma.“

Ritenis: „Mani vedīšot uz slimnīcu.“

Sakne: „Tur tu varēsi atkal ēst. Arī krieviem vairs neizdos. Dzīvosi laimīgs.“

Ritenis: „Kāda laime svešā zemē?“

Puiša balsī bija jaušams rūgtums. Danielsonam bija taisnība, viņš bija slims. Varbūt tā bija sirds, varbūt aknas, plaušas vai asinis. Slimnīcā to noskaidros. Bet viņam bija slima arī dvēsele. Kā izārstēt to?

„Viņš atkal aizbrauca ar visiem katliem!“ Egons Ritenis nelaimīgi iesaucās.

„Paldies Dievam, pirmais uzbrukums ir atsists!...“ Arvids Sakne teica.

Egons nesaprata. Vai viņi visi kļuvuši nenormāli, mēnešiem ilgi dzīvodami nometnē? Tad labāk atgriezties mājās, vienalga, kā tur izskatās, un vienalga, ko par viņu domā...

Armijas lauku virtuve atkal izbrauca caur nometnes vārtiem. Nevienu streikotāju ēdiena smarža nebija spējusi iekārdināt. Arvids Sakne pat nepaskatījās uz to pusi. Viņa skumjās acis vēroja karoga mastu nolejā. Bet nu bija par vēlu...

Pēcpusdienā atbrauca sanitārā mašīna. Egons Ritenis locījās pie savas mugursomas. „Nu jums nebūs vairs jārūpējas, vai es slepeni neēdu,“ viņš rūgti teica.

„Lai tev slimnīcā laba apetīte, Egon!“ Ojars Tauriņš atvadoties teica. „Arī veselība. Un pēc izveseļošanās laimīgu ceļu — uz mājām!“

„Zināms, uz mājām, kur gan citur!“ Egons apvainojies nesniedza nevienam roku. Pie durvīm viņš vēl brīdi apstājās, ar nožēlas skatu atvadījās no biedriem. Apvazātā mugursoma viņa plecos izskatījās tikpat plāna kā kareivis pats. Tad viņš izgāja no barakas un grīlodamies iekāpa sarkanā krusta mašīnā.

Laiks kļuva siltāks. Priežu skujās iesalušās debesu asaras pamazām atkusa. Koki atkal raudāja, stāvēdami sardzē ap internēto barakām. Uz jumtiem pilēja smagas lāses. Rītos bieža migla aizsedza ziņkārās starmešu acis. Zeme bija atlaidusies, mīksta un dubļaina. Pelēkas debesis, netīra zeme, bezcerīgas dienas.

Armijas lauku virtuve vēl pāris reizes iebrauca baltiešu nometnē, bet, ēdājus nesagaidījusi, pazuda atkal aiz vārtiem. Leģionāri brīdi baudīja tikai ēdiena smaržu, tad pazuda arī tā.

Augstie žogi vēl arvien tika pastiprināti ar jaunām dzeloņstiepļu kārtām. Naktīs starmeši urbās cauri tumsai un miglai, reizēm jautri ierējās armijas apmācītie suņi.

„Suns ir cilvēka draugs,” filozofēja zvejniekpuišis Ojars Tauriņš, „bet šiem velniem es iemānītu rīklē dzērves aci, ja man tāda būtu. Lai nosprāgst.”

„Kustonis nav vainīgs, Ojar,” vecais Danielsons viņu mierināja. „Kas viņu baro, tam viņš klausā.”

„Zināms, pierijušies līdz acīm! Kur viņi liek to ēdienu? Parāda un aizved. Piesmirdina tikai gaisu. Bedrē tik labu mantu taču negāž.”

„Šodien bija kotletes ar kartupeļu biezeni,” Ervins Krūklēns teica.

„Kā tu to zini? Nenocieties, vilkies klāt?”

„Smaržoja pa gabalu. Arī sacepti sīpoli ar krējuma mērci...”

„Turi muti!” Ojars apsauca zēnu. „Tu pie audžu tēva būtu varējis ēst tikai kūkas. Ja atstūmi, tad tagad nelaizies!”

„Velni!” no augšējās lāvas kļiedza Leons Bite. „Ja te vēl kāds muldēs par ēšanu, es sviedišu ar zābaku! Jau tā zaļš un dzeltens griežas gar acīm, viņi vēl runās par kūkām un kotletēm!”

Ziepniekkalna puisis pēdējā laikā bieži noskaitās. Lai neviens nedomā viņam piedāvāt kaut cāļa cepeti. Ja viņš solījumu ir devis, tad arī izturēs līdz galam. Bet lai viņu velti nekārdina ar ēdiena smaržām! „It kā jums nebūtu par ko muldēt! Runāji par meitām, velns lai parauj! Tās streika noteikumos nav aizliegtas...”

„Aizmirsti arī viņas!“ Ojars nīrdza izstiepies apakšējā lāvā. „Nekāda labuma arī no sievietēm, ja par ēšanu vien jādomā.“

Legionāri bija kļuvuši nervozi. Viņi daudz smēķēja, dzēra ūdeni, un likās atkal gultās, kā noguruši pēc smaga darba un labām vakariņām. Reizēm viņi strīdējās, bet citreiz stundām ilgi baraku telpās iestājas klusums. Vīri un puisi mocījās katrs ar savām smagajām domām. Tā pagāja diena, pienāca vakars un tumsa. Logos atkal ielauzās starpešu gaisma.

„Sliņķi, vai uz jundu nav jāiet?“ kāds sauca pavērdams barakas durvis.

Legionāri saīguši cēlās.

„Dzirdēji, Lauva?“ Ojars Tauriņš parāva augšējo kaimiņu aiz kājas.

„Es neiešu!“ Leons atrūca.

„Slims —?“

„Kāda runa! Lejā es norāpšos, bet augšā tikšu ar mokām. Kas tev nekait pa apakšu vērtīties! Pēc taisnības, tev ar garajām kājām būtu jāguļ augšā, bet man lejā.“

„Tu pats man uzrāpies uz galvas!“ Ojars atgādināja. „Nāksi? Palīdzēšu vēlāk uzkāpt.“

„Nav prieka dziedāt. Iztieciet bez manis. Es paklausīšos tepat.“

Neviens arī nespieda Leonu Biti stāties jundas ierindā. Kopš Egonu Riteni aizveda uz slimnīcu, viņš izskatījās vājākais starp barakas biedriem. Pēc dažām bada dienām viņa acis bija kļuvušas dzeltenas, viņš sūdzējās par nespēku un galvas sāpēm.

Arvids Sakne, streika komitejas loceklis, viņu aizdomīgi vēroja. Pēdējais iziedams no barakas, pie durvīm vēl apstājās. „Vakarvakarā tu dziedāji,“ viņš teica.

Leons uztraucās. „Nepiesienies, vecīt! Es zinu, ko tu domā. Es te zem spilvena esmu paslēpis maizes gabalu, tagad sāksu graužt, kamēr jūs dziedat. — Nāc pačamdī, varbūt atradīsi!...“

Arvids gurdi pasmaidīja pats nejusdamies labā omā. Līdz šim viņš galvas sāpes nebija pazinis, bet tagad, kopš nebija ēdis, viņš tās sajuta katru dienu. Viņš uzmanīgi pārkāpa barakas sliekšni, izgāja mitrajā gaisā kā noreibis.

Arī citi leģionāri stājās ierindā gausāk nekā cerību pilnajās vasaras dienās. Valsts himnu dziedot, viņu balsis vairs neskanēja svinīgā sajūsmā, skaņas noslāpa turpat zem koku zariem. Baznīcas korāja melodija plūda varenāk, it kā Dievs kungs pats viņiem palīdzētu. — Lai būtu velnu gan cik daudz — mēs tomēr esam Dieva draudz' — — —

Leons Bite vienaldzīgi klausījās. Viņš mēģināja skaitīt, cik bada dienas jau pavadītas. Cik ilgi viņš nav ēdis? Bet dīvainā kārtā viņš nespēja koncentrēties. Viņš nevarēja vairs atcerēties, kurū rītu viņi bija atteikušies no ēdiena. Vai viņam būtu zudusi atmiņa?

Nē, tik jauni vēl nebija. Pagātnes ainas vēl bija dzīvas. Viņš atcerējās, kā viņi dzīvoja un ko viņi ēda Rīgas priekšpilsētas mājiņā. Mātei toreiz bija jāskaita santimi un jātaupa katrs sudraba lats, bet viņa bija čakla, praktiska sieva. Ko gan viņa visu bija savākusi garajā vasarā! Tur bija pašas audzēti gurķi un kāposti, pagrabā ilgi glabājās kāļi, burkāni un sarkanās bietes. Visi dārzeņi bija izaudzēti skopajā Ziepniekkalna smiltajā. Viņi bija uzlabojuši zemi ar melno, trūdaino kūdru, un katru vakaru sējumus vajadzēja laistīt. Tas bija viņa darbs. Māte bija iesālījusi sēnes un mazās baravikas iemarinējusi etiķī. Pat sivēnu viņi katru gadu nobaroja. Pāris reizes nedēļā viņa brauca uz Rīgas tirgu ar pašas audzētām puķēm, viņa pārveda kūpinātas reņģes, vai pat lielo, trekno mencu. Un valsts svētkos viņi ēda Doles nēgus. Trīs katrai mutei, vairāk viņi nevarēja atļauties. Nēģi, krinģeļi un marinētas baravikas...

Leons nepieklājīgi nosplāvās. Labi, ka neviens to neredzēja.

Pēc jundas leģionāri atgriezās barakās uztraukti.

„Kas noticis?“ Leons satrūcies jautāja, galvu pārkāris gultas malai.

„Nekā jauna!“ Ojars Tauriņš tūlīt atsaucās. „Tu esi kara noziedznieks, vienalga, vai tu badojies, jeb dziedī slavas dziesmas tam kungam!“

„To es zinu!“ Leons mēdījās.

„Bet to tu vēl nezini, ka Maskava apsveic valdību, ka tā nākusi pie prāta un nolēmusi tevi izdot! Tu te esi atbēdzis kā slepkava un gribi izvairīties no soda. Bet šoreiz tas tev neizdosies, Tevi gaida karātavas, tevi publiski pakārs, tu, Ziepniekkalna fašist!“

Leons apjucis blenza ar slimajām acīm. „Vai tu esi piedzēries?”

„Kaut es būtu pilnā un nesaprastu, ko runāju! Diemžēl esmu skaidrā. Virsnieku vietnieks Deģis visu to dzirdējis no Maskavas krievu valodā. Un Kubaja jau esot noenkurojies ostā, gaida tikai kravu...”

„Vispirms vedīšot vāciešus —”

Ojars nikni nosvieda zābakus uz barakas grīdas, pats ar troksni iekrita gultā. Tā bija mazliet par īsu viņa garajam augumam.

Mazais Ervins nobijies sekoja biedru sarunai. Dusmas, zobošanās un neiecietība. Arvien biežāk. Viņi esot kļuvuši nervozi, vecais Danielsons bija teicis. No neēšanas. Taču zēns mēģināja pasniegt biedriem cērību salmiņu: „Bet skolotājs arī teica, ka visas avīzes protestējot pret izdošanu. Viņiem tur laukā esot zināms, ka mēs esam sākuši bada streiku. Pat ārzemju avīzes rakstot par mums!”

„Un norakstīs!” zvejniekpūsis aizsita Ervinam muti.

Ar Ojaru nebija iespējams šovakar sarunāties. Viņš svaidīja garās kājas īsajā gultā no vienas malas uz otru. Dusmās un niknumā viņam spēka vēl bija diezgan.

„Mans tēvs pirmajā pasaules karā bija streļķis,” viņš runāja it kā pie sevis. „Toreiz letiņi palīdzēja vaņķām uztaisīt komūnismu...”

„To tu esi jau stāstījis desmit reizes,” citi viņam aizrādīja. „No badošanās tu laikam esi zaudējis atmiņu.”

„Turiet mutes! — Mans vecis tomēr paradīzē nepalika, viņš atbrauca mājās pie sievas un bērniem. Es biju mazākais. Sākumā mums gāja diezgan plāni, vēderi bija neapmierināti rītos un vakaros. Bet pamazām tēvs tika pie savas laivas, viņš zvejoja reņģes un butes, mēs tās žāvējām un sūtījām uz Rīgu. Mēs sākām izlept. Mums vairs negaršoja zivis, mēs prasījām mātei baltmaizi un aknu desas.”

Bite: „Tu nesāc atkal ar baltmaizi un desām!”

Tauriņš: „Nevari izturēt? — Labi, labi, ne par zivīm gribēju stāstīt. Lieta tāda, ka pēc divdesmit gadiem Kremļa okšķeri atbrauca uz jūrmalu un ieraudzīja, ka manam tēvam ir pašam sava laiva, viņš zvejo un pārdod reņģes! Viņš esot kļuvis kapitālists,

viņam nevarot vairs uzticēties. — Tad laivu atņēma un pašu iebāza cietumā.“

Danielsons: „Palaida muti —?“

Tauriņš: „Muti? — Zināms, mans vecis muti ciet neturēja. Viņš to laida vaļā uz jūras un krogū.“

Danielsons: „Vajadzēja savaldīties.“

Tauriņš: „Vai mute cilvēkam dota tikai ēšanai? Katrs kārtīgs puika jau piedzimstot kliegz un protestē! Tas jādara, ja kāds viņam dara pāri!“

Danielsons: „Bet protesti nelīdzēja —“

Tauriņš: „Nē. Sākumā māti vēl pielaida. Katru nedēļu viņa brauca uz Rīgas cietumu, veda maizi un zivis, bet kādu dienu viņa tur vairs nebija. Viņu deportēja vai nošāva par viņa muti. Ciet tā ir uz visiem laikiem!“

Danielsons: „Citūs Kremļa sargus jau nošāva agrāk, vai brīnums, ka viņi pievēca arī tavu tēvu!“

Tauriņš: „Bet par ko? Vai tādēļ, ka letiņi viņiem palīdzēja tikt pie varas?“

„Mulķi arī bija!“ Leons Bite iedzēla.

Tauriņš: „Es tev sviedīšu ar zābaku, Lauva! Tie ir smagi, apkalti ar dzelzīm!“

Vecais Danielsons piecēlās gultā sēdus. „Mieru, zēni! Nupat dziedājām Dieva dziesmu...“

Leģionāri apklusā. Vai viņi visi nebija iedzīti dzelzs žogu tīklā, vienalga, vai kādam tēvs bijis sarkanais strēlnieks, vai nacionālās armijas karavīrs. Vai brīvvalsts laikā kāds bijis zvejnieks, skolotājs, vai kūdras racējs. Viņus visus apsargāja suņi, starmeši un vīri ar ieročiem. Un kāda sveša balss pāri jūrai viņus lamāja par fašistiem un kara noziedzniekiem...

Rītos leģionāri ilgi gulēja, lai pieceļoties nebūtu jādomā par brokastīm. Barakas apstaigāja dežūrvirsnieks, pēc saraksta viņus saskaitīja. Nē, pagaidām neviens nebija aizbēdzis.

Aiz nometnes žogiem pulcējās ziņkāri ļaudis. Viņi nāca kājām no pilsētas, brauca ar divriteņiem no lauku ciemiem, lai redzētu spītīgos, legendāros vīrus, kas jau vairākas dienas esot atteikušies no ēdiena.

Internētie gausi kustējās starp priedēm, ar baltām armijas ziemas cepurēm galvās.

— Fašisti? — Slepkaņas? — dažs jautāja sargiem. Pēc tādiem viņi gan neizskatījās.

Bet karavīri raustīja plecus, māja ar rokām, lai viņi netuvojas žogam.

No galvas pilsētas atbrauca ārstu komisija. Arī viņi varēja tikai konstatēt, ka leģionāru veselības stāvoklis ir apdraudēts. Viņu pulss sit lēnāk, viņi visi sūdzas par galvas sāpēm. Kustoties viņi ātri nogurst. Tādā stāvoklī šos cilvēkus tiešām nevar pārvietot.

Bet kādēļ šis drāmatiskais inscenējums bija vajadzīgs? Viņiem esot bail no attriebības? Tādā gadījumā var braukt līdzī Sarkanā krusta pārstāvis. Viņš rūpēsies, lai ar viņiem apietas cilvēcīgi...

Tādus padomus dzirdēja streikotāji.

„Vai Sarkanā krusta pārstāvis mums brauks līdzī arī uz Vorkutu?“ Ojars Tauriņš atkal nirdza.

Arvids Sakne mēģināja viņu mierināt: „Nav nozīmes par to uztraukties, Ojar! Viņi nesaprot mūsu stāvokli.“

„Tā ir liekulība, cita vārda man nav! Arī Inge tevi iekārdināja ar āboliem kā Paradīzes Ieva, bet tagad varbūt staigā ar kādu Larsu vai Bosi. Te visi krūmi pilni ar izsalkušiem kareivjiem...“

Arvids bija lepns un izturīgs puisis. Smags un neizkustināms no līdzsvara, kā robežas akmens tēva lauka stūrī. Nervozā jūrnieka vārdus viņš uzņēma ar pacietību — nē, nav nozīmes ar slimu cilvēku strīdēties.

Atvērās barakas durvis. Ienāca sargkareivis, ienesa rožainā papīrā ietītu saini. Stostīdamies burtoja pievienoto zīmīti. — Vai te esot Arvids Sakne?

Puisis kavējās aizdomājies līdz mājām.

„Grāb ciet, tās ir puķes!“ Leons Bite sauca no augšējās lažas.

Sarkanās rozes. Vesels klēpis. Apsiets ar platu, zili dzeltenu lenti. Sūtītājas vārds — Inge.

Arvids stāvēja telpas vidū neveikli aptvēris puķu saini. Viņa seja strauji pietvīka. Vai viņš kaunējās? Tādu dāvanu viņš saņēma pirmo reizi mūžā. Inge, Inge, kādēļ —?

Rožu smarža piepildīja krēslaino barakas telpu. Visi legionāri piecēlās gultās sēdus, aizmirdami vājo pulsu un galvas sāpes. Viņi apbrīvoja karaliskās puķes, viņiem likās, ka ābolu meitene smaržīgos sveicienus ir sūtījusi viņiem visiem.

Arvids saprata biedru domas. Viņš uzmanīgi sadalīja krāšņos ziedus un pienesa pie gultām. Katram iznāca trīs rozes, tik daudz Inge bija atsūtījusi.

Ojars Tauriņš bija pārcēlis garās kājas pāri gultas malai, ostīja ziedus, tad kā atvainodamies teica: „Nem jaunā, Arvid, ka reizēm man tāda mute!”

Arvids klusēja.

Viņi tomēr nebija aizmirsti. Aiz žoga vēl arvien pulcējās ļaudis, viņi visi bija lasījuši laikrakstos sensationālus rakstus, baznīcas mācītāji bija brīdinājuši tautu — nevainīgo brāļu asinis nāks pār mums! Sveši cilvēki sūtīja nelīķes, rozes un parastos rudens ziedus. Pilsētā puķu veikali tika izpirkti, bet baltiešu nomettes barakās krājās krāsaino ziedu skaistums, visās telpās reibinoši smaržoja līdzjūtības sveicieni.

„Kā bērēs,” Ojars Tauriņš teica, atkal grimdams pesimismā.

Tauta demonstrēja un protestēja. Taču valdība no sava lēmuma neatkāpās. Un krievu kuģis viņus vēl arvien gaidot ostā. To tiešām pārbūvējot, lai preču vietā varētu uzņemt dzīvo kravu...

Vēstures grāmatās viņi bija lasījuši par vergu tirdzniecību. Tas bija noticis pirms gadu simtiem. Vai šis varmācīgais un cilvēces kauna laiks ir atkal atgriezies?

— Mūsu stāvoklis ir vēl ļaunāks, legionāri sprieda. Toreiz vergi bija tikai vergi, viņiem nevajadzēja savus kungus slavēt. Arī kļaušu laikos Baltijas baroni prasīja no zemniekiem tikai paklausību darbā. Mājās un krogos viņi varēja kurnēt un sūdzēties par savu stāvokli, neviena slepena acs viņus nenovēroja, neviena uzpirkta auss viņu vārdos neklausījās. Bet šodien modernajā verdzībā sagūstītiem upuriem jāklie dz pateicības saukļi un jāgavilē par beztiesisko laimi.

Varbūt legionāri apstākļus pārspīlēja nepamatotās bailēs un pānikā? Nē, viņi šo verdzību bija jau piedzīvojuši savās zemēs. Veselu gadu viņi naktīs nebija

varējuši gulēt, klausīdamies, vai pie durvīm neskan liktenīgie klaudzieni...

Bet to nezina šie svešie ļaudis. Viņi ir dzīvojuši simtiem gadu mierā un saticībā, neviens ienaidnieks viņus nav traucējis nomaļajā Eiropas stūrī aiz Baltijas jūras. Bet viņi sūta puķes, viņi ir līdzjūtīgi cilvēki...

„Man liekas, ka mēs esam jau iezārkoti,“ Ojars Tauriņš igni turpināja.

„Nemuldi!“ citi viņu apsauca.

„Varbūt es muldu. Bet man tāda sajūta. Nekādas kāzas tās nav. Arī manam draugam Arvidam vēl nav mugurā brūtgāna svārku. Bet rozes jau atsūtītas. Tās ir bērū puķes, veči! Vēl tikai jāaizdedzina sveces. Četras pie katras gultas. Un jānodzied pēdējo reizi — Dievs, kungs ir mūsu stiprā pils!“

Neviens viņu vairs neapsauca. Bet korāļa pieminēšana atgādināja, ka viņiem atkal jāceļas un jāstājas vakara jundā.

„Man liekas, ka es šovakar nevarēšu noturēties kājās,“ garais zvejniekpuišis atzinās.

„Neviens tevi ar varu nespiež,“ Arvids Sakne teica.

„Nē, es necelšos!“

„Es arī nē!“ Leons Bite atbalsoja.

Ar katru bada dienu viņu rindas vakara jundā kļuva īsākas. Cītkārt spēcīgo karavīru augumi lodzījās, viņiem reiba galvas un nogura kājas. Balsīm pietrūka spēka, tās izdzisa turpat aiz nometnes žogiem. Kas zina, vai Dievs kungs debesīs dzirdēja, ka šie ļaudis vēl paļaujas uz viņa taisno spēku...

Viri tomēr cēlās un gāja. Bite un Tauriņš palika barakā. Viņi gulēja vienā lažā, viens augšā, otrs apakšā. Bet viņi netraucēja viens otru, viņi klusēja. Tādā gara stāvoklī viņi spētu tikai strīdēties.

Arī paša domas Ojaram šķita neskaidras. Viņš atcerējās, ka pasīvās pretestības noteikumi paredz arī pašnāvības. Pēkšņi viņam šis vārds kļuva pārāk uzņēmīgs. Ja tiešām tas būtu nepieciešams, kā vieglāk un ērtāk to izdarīt? Varbūt ar bārda skujamo asmeni. Šis asais ierocis viņam vēl glabājas mugursomā. Riebīgi par to domāt, bet par tādu sagriešanos ir jau dzirdēts. Taču nekad viņam nebija ienācis prātā, ka pats tādas muļķības spētu izdarīt. Bet tagad? — Ja frontē viņam netrūka drosmes skatīties nāvei

acīs, vai te, gūsta ielenkumā, viņš pēkšņi būtu kļuvis vājš? Nē! Tikai kāda tam jēga?

Jeb viņš varētu lietot kabatas nazi? Arī to viņš bija papēmis līdzī no mājām un saglabājis visus kara gadus. Ass, izturīgs tērauda nazis. Pietiekami garš, lai sasniegtu sirdi. Protams, pirmais cirtiens var arī neizdoties. Tāds pašaizsardzības veids nekad nav mēģināts. Bet ja tas nolemts, gan viņš to izdarītu...

Varbūt viņš varētu dabūt indi? Ja palūgtu Zaureram, iespējams, ka viņš pagādātu. Varētu arī nozagt, ja zinātu, kurā ambulances skapī tādas zāles glabājas. Indēšanās gan nav piemērota nāve karavīram, bet ja nav citu iespēju, varētu mirt arī tā...

Tikai kāda tam visam jēga?

Un tomēr. Varbūt pietiktu tikai viena upura, lai citi kļūtu brīvi. Nē, Ojars Tauriņš nespēja izvairīties no uzbāzīgajām domām par pasīvās pretestības pēdējo pakāpi.

„Vai tu guli?“ pēkšņi viņu iztraucēja Leons Bite, gultas otrā stāva kaimiņš.

Tauriņš: „Nē, velns lai parauj!“

Bite: „Nelamajies! Man tikai ienāca prātā, kāda jēga mums badoties? Izdos tā kā tā. Ar visām puķēm.“

Tauriņš: „Gribi padoties?“

Bite: „Nē, bet man jādomā par to.“

Tauriņš: „Zini, ja te pie vārtiem stāvētu čekisti, tad lieta būtu vienkārša. Es viņam pa gabalu ielaistu nazi mugurā. Tad mēs izlaustos brīvībā. Bet šie jaunie puisi paši nezina, kādēļ mūs apsargā. Un nevainīgus cilvēkus godīgs karotājs nedrīkst nogalināt. Tā tad, kas man darāms? Tikai pats sev — nazi sirdī! Tā es domāju.“

Bite: „Nemuldi tik riebīgi!“

Tauriņš: „Jā, varbūt es muldu, neņem ļaunā!“

Aiz plānās barakas sienas skanēja vārģa dziesma — Tam Dieva vārdam nebūs rimt, lai trako kam tīk traktot —

„Viņiem vairs neskan,“ pēc brīža teica Leons Bite.

Tauriņš: „Nē, bez tevis un manis viņiem neskan.“

Bite: „Kur palicis mūsu mācītājs?“

Tauriņš: „Vai tu viņu gaidi?“

Bite: „Varbūt viņam ir kādas ziņas no ārpuses.“

Tauriņš: „Neceri, Lauva! Pirmās Ijaba vēstis viņš jau atnesa.“

Bite: „Bet kādām pārmaiņām taču jānāk! Cik ilgi tā var izturēt?”

Tauriņš: „Jāiztura. Vai jānoduras!”

Leons Bite pārkāra galvu pāri gultas malai, un brīdi raudzījās lejup ar dzeltenām acīm. „Vai tu esi sajucis prātā?”

Tauriņš neatbildēja.

Vīri atgriezās no jundas. Viņi vēl esot nodziedājuši abas dziesmas. Un ļaudis aiz žoga esot klausījušies ar kailām galvām. Un puķes! Visas barakas esot pie-nestās ar puķēm, tās smaržojot pat gaitenīs.

„Kā bērēs,” Ojars Tauriņš noguris atkārtoja.

Leģionāri apatiski iekrita gultās.

Laiks bija kļuvis siltāks. No ezera vēlās augšup bieža migla, ietina nometnes rajonu pelēkā mākonī. Tā izklīda tikai ap pusdienas laiku, atstādama priežu zaros aukstas lāses. Svešās debesis likās zemas reizēm lija, pēc brīža lietūs pīles sabiezēja slapjā sniegā. Zeme kļuva dubļaina un netīra, piesnigušie priežu zari smagi liecās pār baraku jumtiem. Debesu asaras pilēja dienu un nakti.

Saule kā nokaunējusies bija aizgriezusi savu laipno seju.

Cik ilgi viņi bija badojušies? Sešas vai septiņas dienas? Varbūt vairāk. Likās laiks stāvēja uz vietas.

Vai drīz viņus sauks? Vai viņiem būs jāiet pašiem, vai sanitāri viņus iznesīs ar nestuvēm? Kas viņiem tādā gadījumā jādara? Jāpretojas? Pēc streika noteikumiem viņiem būs jāizģērbjas kailiem, jāsadedzina drēbes un jāpiesienas pie gultām. Ar dzeloņu stieplēm...

Bet ja viņus tomēr atrauj ar varu?

Tad pašnāvību!

Tādi ir streika noteikumi. Tos izdomājis trakais ārsts Jānis Zauers: — Zauers? — Vai viņš ir latvietis? Varbūt viņš ir pārdevies ienaidniekam, varbūt viņš grib viņus nogalināt tepat nometnē? Vai viņš pats badojas? Kādēļ viņš vēl ir tik enerģisks?

Jānis Zauers tiešām vēl turas uz kājām. Katru dienu viņš izstaigā barakas, viņš skaita leģionāru pulsu, tausta viņu locekļus, skatās acīs. Tās ir dzel-

tenas, nereaģē kā senāk. Cilvēku ausis un nāsis kļu-
vušas aukstas. Pirkstu gali nejūtīgi.

„Dabīgs stāvoklis,“ Zauers saka.

Vai viņš viņus izsmej? Bet leģionāri nekurn. Viņi paši ir ievēlējuši viņu par streika vadītāju, viņi ir devuši solījumu izturēt līdz galam.

„Tu esot atkal runājis ar avīžu vīriem?“ vecais Danielsons jautā. „Ko viņi saka?“

Zauers: „Viņi dara savu darbu, virsseržant! Viņi fotografē, jautā, raksta. Viņi aizrauj masas, viņi ir tie, kas valda šajā zemē.“

Danielsons: „Ko tas līdz, ja valdību viņi nevar ietekmēt!“

Zauers: „Mēs paši ņemam likteni savās rokās!“

Danielsons: „Lieli vārdi. Vai tev no neēšanas nav sakrājis ūdens smadzenēs?“

Zauers: „Esmu pie skaidra prāta. Un nekad neesmu bijis tik labā garastāvoklī kā tagad.“

Danielsons: „Kad Kubana jau stāv ostā —?“

Zauers: „Lai stāv. Mēs ar to nebrauksim, virsseržant!“

Danielsons: „Kā tu tik droši zini?“

Zauers: „Kur krievi tiks badā pamirusušus vergus? Te neviens vairs nevar nostāvēt kājās, kur nu vēl taigā kokus cirst! — Guli mierīgi, vecais kanak!“

Danielsons tiešām ir noguris, kļuvis apatisks. Savu mūžu viņš ir pavadījis kā godīgs karavīrs, vai nav vienalga, kur viņš nomirst, svešā vai savā zemē?“

Zauers atkal steigā iziet no barakas. Viņš skrien tālāk, kā sajūsmā ķerdams vēju.

„Dīvains putns,“ Ojars Tauriņš saka. „Man liekas, ka viņš pats slepeni ēd...“

„Varbūt viņš kaut ko iešpicē,“ Leons Bite domā.

„Vai viņš pats sevi sies pie koka ar dzeloņdrātīm?“

„To viņš darīs!“ mazais Krūklēns aizstāv Zaueru.

„Viņš ir kā Kristus starp mums!“

„Tad viņš pirmais jānaglo pie krusta!“

Vai viņi sāk jau zaimot svētos rakstus? — Nāve Golgatā. Kā tas toreiz notika? Mācītājs vēl nesen runāja par Kristus ērkšķu ceļu. Toreiz ērkšķi, tagad dzeloņstieples. Nē, vai viņi jukuši? Vai viņi jau zaudējuši nervus un saprātu? Vai Zauers kāds Kristus, viņu pestītājs?

„Viņš ir šarlatāns!“ Tauriņš kliedz.

„Bez viņa mēs jau sen būtu izdoti!“ Krūklēns nespēkā slejas pretī.

„Mieru!“ Danielsons viņus apsauc virsseržanta balsī.

Jānis Zauers zina, ko leģionāri par viņu runā. Daži viņu dievina, citi lād. Reizēm viņš smaida kā apgarots debesu engelis, citreiz smīn kā viltīgs elles sūtnis. Šajās dienās viņš izturas tā, it kā tiešām būtu sadzēries kādas uzmundrinātājas zāles. Ne mirkli viņš nav apsēdies, pat naktīs viņš paliek nomodā un uzmana streikotājus. Mazdūšību viņš nepielaidīs! Viņi atrodas frontē, ienaidnieka ielenkumā!

Arī daži virsnieki sāk šaubīties, vai bada ceļš ir pareizais.

„Kungi, mēs atrodamies bezizejā!“ pulkvedis Aizpurs atzīstas, bez spēka sēdēdams ēdamtelpā pie tukša galda.

Zauers ātri atgriežas no durvīm. „Kas to teica?“

„Es domāju, ka mēs esam jau zaudējuši.“

Zauers: „Kādēļ pulkveža kungs tā domā?“

Aizpurs: „Kugis jau esot pārbūvēts...“

Zauers: „Lai viņi brauc pēc mums ar luksa tvaikoni, tad varbūt mēs apdomāsimies... Vai te vēl kāds šaubas, ka mēs cīnamies velti?“ Ārsta dedzīgās, dziļi iekritušās acis meklē vainīgos.

Virsnieki it kā nokaunējušies klusē.

Zauers: „Vai tu, kaptein Vētra?“

Vētra: „Es nepadošos!“

Zauers: „Tu, leitnants Liepa?“

Liepa: „Es vēl varu izturēt ilgi.“

Zauers: „Jeb tu, virsnieku vietniek Deģis?“

Deģis: „Viens es neatkāpšos!“

Leģiona virsnieki jūtas kā piespiesti pie sienas ar mašīnpistolī. Viņus te tramda kāds jauns apšaubāms ārsts leitnanta dienesta pakāpē. Diemžēl, viņš ir bada streika vadītājs, viņi ir devuši solījumu. Un solījums ir svēts.

„Protams, es turēšos jums līdzī, cik ilgi man spēki atļaus,“ beidzot pulkvedis Aizpurs piekāpjas.

„Uzvara ir jau mūsu, pulkveža kungs!“ Zauers jautri atsaucas. Mēs esam sacēluši kājās visu pasauli. Mēs turpināsim!“

Telpā smaržo puķes. Uz galdiem, uz logiem, kaktos un gaitenīs. Rozes, neļķes, novembrī izplaucēti ce-

riņi. Kā publikas sveicieni drāmatiskā izrādē. Varbūt Zaueram ir atkaļ taisnība. Varbūt šīs bada dienas ir tikai traģiska spēle. Drīz tā beigsies ar aplausiem un jauniem ziedu klēpjiem...

Turpini, Jāni Zauer!

Komandants nervozēja. Katru brīdi varēja kaut kas uztraucošs notikt. Īstais komandants te bija traķais ārsts, ne viņš. Varbūt viņu vajadzēja izolēt, turēt sevišķā apsardzībā? Taču arī viņš saprata šos cilvēkus, viņš nevēlējās pielietot brutālu varu. Nevajadzīga traģēdija, kauns visai tautai un valdībai!

Pēcpusdienā sardzes priekšnieks pieteica komandantam kādu apmeklētāju, jaunu dāmu.

Arī ziņkārie apmeklētāji majoru uztrauca. Kādas sensācijas viņi te meklē? Cilvēki tikai apgrūtina jau tā kritisko stāvokli. Viņi slepeni ienes necenzētas vēstules, puķu saiņos viņi ieliek zīmītes svešā valodā. Nebūtu brīnums, ja ziedos būtu paslēpta arī indes kapsula... Viņi izplata baumas, satrauc internētos, grauj vienību morāli!

„Ko viņa vēlas?“ komandants stingri jautāja seržantam.

„Es nezinu, majora kungs! Viņa izskatās godīga, bet ļoti nobēdājusies.“

„Lai viņa ienāk!“

Majors atcerējās jauno dāmu. Reiz viņa te atnesa kādu adresi... Ko viņa vēlas šoreiz?

„Gribu jums palīdzēt, majora kungs!“ māsa Mirte droši teica.

Komandants: „Ko jūs ar to domājat?“

Mirte: „Zinu, ka mani tautieši nometnē ir tuvu izmisumam. Bads viņus ir novājinājis, viņi ir slimi, viņi jākopj. Pēc aroda es esmu māsa.“

Komandants: „Es šaubos, vai jūs būsit te piemērota. Bez tam, mums pašiem ir ārsti un sanitāri. Es jūs nevaru ievest algu sarakstā.“

Mirte: „Es piesakos brīvprātīgi, bez atlīdzības.“

Komandants: „Kur jūs dzīvojat?“

Mirte: „Pagaidām esmu apmetusies pilsētā viesnīcā.“

Sakarniece — majors domāja. Spiedze. Bet viņš smaidīja. „Diemžēl, es jūs darbā nevaru pieņemt.

Mirte: „Bet jums ir tiesības ielaist mani nometnē kā apmeklētāju. Dažus internētos es pazīstu. Ārstu Jāni Zaueru, leitnantu Ernestu Liepu. — Lūdzu, majora kungs!“

Komandants brīdi staigāja šaurajā telpā. Pāris soļus uz vienu pusi, uz otru pusi. Galvu noliecis, rokas sakrustojis uz muguras. Viņš pārdomāja stāvokli, kā stratēģis kaujas laukā. „Labi, māsa, es mēģināšu jūs periodiski ielaist nometnē! Bet jums jāapsola man tiešām palīdzēt.“

Mirte: „Esmu jūsu rīcībā, majora kungs!“

Komandants: „Jums jāpārlicina šie cilvēki, ka tūlīt izbeidzams bada streiks!“

Arī māsa brīdi domāja. Viņas apaļie vaigi bija piesārtuši, zilās, nopietnās acis iegrimušas zem skropstām. Viņa ātri elpoja, likās vairāk uztraukta nekā nometnes komandants. Bet viņa droši teica: „Es darīšu visu iespējamo, majora kungs!“

Komandants: „Pateicos, māsa! Citādi aizies postā, un to es nevēlos piedzīvot savā dienesta vietā. — Sargi jūs tūlīt aizvedīs uz baltiešu nometni.“

Mirte gāja starp diviem apbrunotiem kareivjiem. Viņa pati jutās kā ieslodzīta noziedzniece. Aiz dzeloņu stieplēm, ieroču draudos. Kā tas iespējams šajā humanajā zemē? Nesen Latvijas valsts svētkos šī vieta vēl neizskatījās pēc koncentrācijas nometnes.

Virsnieku barakā viņa pirmo satika Jāni Zaueru. Ārstu tikko varēja pazīt, tik ļoti viņš bija pārvērties.

„Labdien!“ viņa klusi teica, nedroši sniedzama roku.

„Māsa —!“ Zauers satrūcies iesaucās. „Kā jūs te iekļuvāt?“

Mirte: „Ar meliem. Es komandantam teicu, ka pazīstu jūs. Lūdzu nenododiet mani!“

Zauers: „Nav melots. Vai jūsu vārds nebija — Mirte?“

Mirte: „Jā, ar to pietiek. Māsa Mirte. Par jums esmu dzirdējusi vairāk. Jūs apraksta visas avīzes, tauta par jums runā vilcienos un autobusus. Ap-sveicu!“

Zauers: „To es zinu. Un tā tam jābūt ne manis dēļ vien. Bet neticu, ka jūs tikai pazišanās dēļ saņemāt

atļauju ienākt nometnē. Mēs esam izolēti no ārpasau-
les. Kāds jūsu uzdevums?”

Mirte: „Ļoti svarīgs. Man jārūpējas, lai jūs izbeigtu
bada streiku!”

Zauers: „Tad jūs esat velti nākusi.”

Māsa Mirte smaidīja. Citos apstākļos viņa skaļi
smietos. Drīz viņas seju aizēnoja atkal drūma nopiet-
nība. „Nepārprotiet, Zauera kungs! Es te nākšu katru
dienu. Bet ne tādēļ, lai zēnus atrunātu no cīņas. Es
ceru viņiem tikai palīdzēt kā Sarkanā krusta māsa.”

Zauers: „Vai es varu jums uzticēties?”

Mirte: „Es varētu jums atbildēt — kas jums daļas!
Bet jūs esat bada streika vadītājs. Tā tad esmu pa-
dota jūsu rīkojumiem. — Kas man vispirms jādara?”

Zauers: „Ejiet uz barakām. Apmeklējiet katru pa-
cientu, kas nevar piecelties no gultas! Pasakiet viņiem kādu labu vārdu! Sevišķi jaunajiem zēniem.
Viņiem jāiztura! Bet sargaties viņiem piedāvāt kaut
cukura graudu!”

Mirte: „Esiet bez rūpēm, Zauera kungs!”

Māsai nepatika šis cilvēks. Pašapzinīgs. Vārdi cieti
un nelaipni. Sejā izaicinošs smīns. Bet kas viņai daļas?

Mirte iepazinās ar citiem virsniekiem. Leitnantu
Liepu viņa jau bija redzējusi. Viņa atcerējās viņa
apmulsumu tajā vakarā, kad viņa sardzes telpā bija
viņam iedevusi liktenīgo šifru.

„Vai jūs esat saņēmis kādas ziņas no kundzes?”
viņa jautāja.

„Jā, māsa! Bet no Hamburgas. Viņa mani gaida. Es
jums varu parādīt savas mazās meitiņas fotogrāfiju.”

Māsa negribēja kavēties, bet viņa saprata, ka laime
par atrasto ģimeni šim cilvēkam deva spēku pārciest
bada dienas. „Parādiet!” viņa teica neīstā sajūsmā.

Parastais bērns. Ar nedrošu smaidu apaļā sejā. Zi-
las, lielas acis, uzrauts deguns, izteiktas lūpu līnijas.
Māsa mirkli ieskatījās arī tēva sejā. „Bērns ir jums
līdzīgs, leitnanta kungs! Jūsu acis —.”

„Jā, arī man tā liekas. Un viņas smaids —”

„Varbūt arī smaids,” māsai gribējās smieties. Droši
vien, viņa bija samuldējusi niekus. Vai tādēļ viņa bija
ieradusies internēto nometnē, lai jūsmotu par svešu
bērnu? Bet kā citādi lai viņa mierina šo nelaimīgo
tēvu?

„Māsa, vai jūs domājat, ka pēc bada streika mēs tiksim laukā?“ leitnants pēkšņi jautāja.

„Protams. Varbūt jūs izvietos slimnīcās, pēc tam jūs saņemsit uzturēšanās atļauju, jeb varēsīt arī izceļot. Jūs taču brauksit tūlīt uz Hamburgu?“

„Paldies par labiem vārdiem, māsa! Mēs izturēsim.“

Māsa nevarēja ar vienu pacientu ilgi runāt. Nometnē atradās simts sešdesmit septiņi. Katrs ar savu pagātnei, ar nākotnes cerībām. Un visās dzīvēs viņai bija jādalās.

Viņa sasveicinājās ar kapteini Vētru. Virsnieka rokas spiediens vēl bija stingrs un noteikts. Likās, šis frontes karavīrs vēl droši varētu komandēt bataljonu, ja tas būtu vajadzīgs. Bet nevajadzēs, domāja māsa Mirte.

„Kā jūtaties, kapteiņa kungs?“

„Jautri, māsa! Jūsu tuvumā mēs gluži postā neaiziesim.“

„Par jums ir nomodā visa pasaule. Laikraksti, baznīcas, organizācijas. Būs labi.“

Kapteinis klausījās pavirši. Parastie mierinātāji vārdi. Tāds ir žēlsirdīgās māsas arods. Varbūt slimnīcā tie palīdz, ne gūstekņu nometnē aiz dzeloņu stieplēm.

Emils Vētra bija piedzīvojis karavīrs. Savas dieņesta gaitas viņš bija sācis dzimtenē kā rotas komandieris, vēlāk komandējis bataljonu. Viņš gaidīja kaujas pavēli jau toreiz, kad krievu tanki pirmo reizi ripoja pāri dzimtenes robežai. Bet tāda pavēle nenāca. Valdība šaubījās par pretošanās jēgu. Un sekas? Labprātīgi pakļaujoties ienaidniekam, krita vairāk karavīru, nekā tas būtu noticis cīnoties ar ieročiem.

Tādēļ kapteinis Vētra pavirši klausījās, kad māsa runāja par sabiedrisko domu šajā zemē. Valdībai bija savi plāni, karavīri to neiespaidos.

Pulkvedis Aizpurs bija kļuvis vēl nespēcīgāks. Šaubas un neticība viņu vairāk nogurdināja nekā bads. — Ieradusies māsa Mirte? Lai viņus glābtu?

„Lai Dievs jums palīdz, māsa, bet es vairs neticu!“

Vecā karavīra roka drebēja, viņa augums grīļojās.

„Jums jāiet gultā, pulkveža kungs!“ māsa rīkoja, kā paradusi to darīt slimnīcā.

Jā, viņš gulot daudz. Bet vakaros viņš vēl ejot uz jundu, par priekšzīmi jaunajiem cīnītājiem.

Māsa Mirte brīdi parunājās ar virsnieka vietnieku Mārtiņu Degi. „Jūs esot skolotājs? Arī mans brālis nobeidza skolotāju institūtu, varbūt pazīstat?”

Mārtiņš Degis pazina viņas brāli. „Vai jūs viņu atradāt?”

„Paldies Dievam, viņš ir dzīvs! Nupat saņēmu viņa vēstuli no gūstekņu nometnes Beļģijā. Caur privātām rokām tā bija ceļojusi visu vasaru.”

„Varbūt arī mūs sūtīs uz angļu zonu? Vai ārpusē par to nerunā?”

Māsa izvairījās atbildēt.

„Mūs taču neizdos krieviem?”

Smagi jautājumi. Lai novērstu atbildes, Mirte jautāja savukārt: „Kur jūs Latvijā strādājat?”

„Vidzemē, savā pusē!” Mārtiņš Degis tiešām atdzīvojās. „Vai jūs zināt, kur sākas Ogres upe? — Tur.”

„Jāatzīstas, neesmu nekad Vidzemes augstienē bijusi.”

„Manas tēva mājas atradās skaistā vietā,” skolotājs jūsmoja. „Katru vasaru es pļāvu sienu Ogres līčos. Naktīs, kad nevaru aizmigt, es vienmēr domās atgriežos savas jaunības vasarās. Dažreiz liekas, ka es vēl jūtu vītušo zāļu smaržas. Eš dzirdu pat sienāžu sirsināšanu un odu sīkšanu zem tumšajām eglēm...”

— Romantiķis, māsa skumji nodomāja. Tādam ir grūti.

„Nākošo vasaru jūs atkal pļausit savos līčos,” viņa nedroši teica. „Bet tagad atpūties gultā un domājiēt par to. Tās ir vienīgās, labās zāles.”

Māsai nebija laika ilgāk dzimtenes atmiņās dalīties. Internēto nometnē katram bija kāds skaists pagātnes stāsts, kā lai viņa tos visus uzņem isā laikā? Lūk, virssēržants Danielsons! Viņš viens pats varētu visu nakti runāt par savu garo mūžu. Bet vecais vīrs bija kļuvis vienaldzīgs, viņš tikai saņēma māsas roku un brīdi paturēja kaulainajos pirkstos.

„Kāds laipns ēngelis nolaidies no debesīm!”

Ojars Tauriņš ar nedzīvu skatu blenza pāri gultas malai. — Ēngelis? Veca vīra tīksmināšanās, viņš īgni domāja. „Vai jūs atnesāt mums kādas zāles, jaunkundz?” viņš lietišķi jautāja.

„Nē. Vai nometnes ārsts jūs neapmeklē?”

„Jā, jā. Viņš mums tausta pulsu un skatās acīs. It kā mēs būtu sievietes...”

Arī māsa ieskatījās zvejniekpuiša acīs Tās bija kļu-
vušas dzeltenas.

Ojars saprata. „Vai nav vienalga, māsa, dzeltenas
vai zilas? Mums mājās bija kaķis. Tam bija zaļas, bet
reizēm tās spīdēja sarkanas. Riebīgs kaķis. Izēda put-
nu lizdas. Es viņu noslicināju.“

Mirte saudzīgi uzlika roku pacienta pierēi.

Tauriņš: „Māsa, citreiz atnesiet zāles! Indi.“

Mirte: „Kādēļ to?“

Tauriņš: „Kā citādi lai mēs pierādam, ka mums ir
taisnība?“

Mirte: „Tauta to zina.“

Tauriņš: „Jā, tauta. Tā demonstrējot, nēsājot pla-
katus, prasot, lai mūs atbrīvo. Un policija to atļauj.
Kādēļ nē? Arī karšta putra reizēm skrien pāri katla
malai. Lai skrien. Nekas ļauns nenotiek, tikai no-
smird. Un vārās tālāk...“

Mirte: „Neesiet tāds pesimists! Vēl cerības nav zu-
dušas.“

Tauriņš: „Jūsu vārdi ir miega zāles, māsa, neņemiet
ļauņā! Tie kungi tur augšā grib tikai andelēties. Mēs
esam laba nauda, vērtīgāka par zeltu. Viņi mūs izmai-
nīs pret oglēm, naftu, vai lāčādām. Dzelzs viņiem
pašiem ir diezgan. Rūdu viņi pārdeva arī Hitleram.
Viņi ir labi tirgotāji, tas ir goda amats šajā zemē...“

Mirte: „Domāiet par citu, draugs! Domāiet par
mājām, par tēvu un māti!“

Tauriņš: „Padoms labs. Bet man neder. Mans tēvs
jau sen stāvē sardzē kaut kur pazemes ellē. Viņš gaida
Staļinu, Noviku, Šustinu. Reiz viņš jau stāvēja ar šau-
teni pie Kremļa vārtiem, toreiz viņš viņus nosargāja.
Bet tagad viņš ellē kurina pirti, viņš gaida viņus
atkal. Viņš grib viņiem pakasīt muguras ar dzelzs
birsti...“

Mirte: „Jums tiešām vajaga mierinātājas zāles,
draugs! Es runāšu ar ārstu.“

Tauriņš: „Indi man vajaga, māsa! Citu neprasiet!“

Leons Bite, klausīdamies augšējā lāvā, zaudēja
pacietību.

„Liec jaunkundzi mierā ar savu indi! Ja tev iedos,
norīsi par agru. Vēlāk pašam būs žēl, kad mēs uzvaras
svētkos ēdīsim sivēna cepeti ar brūkleņu ievārījumu.“

Tauriņš noskaitās. „Turi muti, Lauva! Streika no-
teikumos vajadzēja ievest arī tādu pantu, ka ēdienu

nedrīkst pat pieminēt. Viņam sivēna cepetis ar ievārījumu! Kādēļ tava vēdera dēļ jābendē sivēns? Lai izaug speķa cūka. Tad tev būs karbonāde, aknu pastēte un žāvētas ribiņas...”

Mazais Ervins Krūklēns savā lažā bija uzremsies pussēdus. „Kādēļ strīdaties? Mums taču atnācis ciemiņš!”

Māsa Mirte apstājās arī pie Krūklēna gultas. Ārsts Zauers bija teicis, lai par viņu rūpējas visvairāk. Bet, lūk, jaunais zēns vēl apsauc citus! Mirte apsēdās viņam blakus, uzrunāja kā mīlu bērnu: „Kā jūties, draudziņ?”

Ervins mēmi raudzījās viešņas sejā kā brīnumā. Varbūt tiešām debesis bija atsūtījušas pie viņiem savu baltāko eņģeli. Pēkšņi viņa kaklā kaut kas sakustējās, viņš nespēja vairs runāt, sakaunējies ar delnām aizsedza vājo seju.

„Vai tu raudi?” māsa saudzīgi jautāja.

Nē, viņš tikai esot apmulsis. „Kaut man būtu tāda māsa kā tu!” viņš čukstot vēlējās.

Mirte: „Vai tev nav māsu un brāļu?”

Krūklēns: „Tikai brālis. Pavasarī viņš palika Kurzemē. Tagad drīz būs ziema, bet es nezinu, kur viņš atrodas. Es jutos tik viens.”

Mirte: „Nebēdā. Kad tiksi brīvībā, satiksi kādu meiteni —”

Krūklēns: „Varbūt tā esi tu..”

Mirte: „Kādēļ es?”

Krūklēns: „Tu esi laba. Es to jūtu.”

Mirte: „Es esmu Sarkanā krusta māsa, draugs! Es piederu jums visiem. Es ceru te iegriezties katru dienu. Ja tu nevari badu vairs izturēt, tad pasaki man. Es runāšu ar streika komiteju, tevi atsvabinās no pienākuma.”

Krūklēns: „To nē. Tevis dēļ es varēšu ilgi izturēt. Man ēst nemaz negribas, tikai dzert.”

Mirte: „To tu drīksti. Vai man padot ūdeni?”

Krūklēns: „Jā. Tur uz galda ir trauks.”

Mirte: „Es atnesīšu svaigu — jums visiem —”

Māsa piecēlās un aizgāja.

Ervinam iesāpējās sirds. Visiem. Viņa pieder visiem. Viņš pēkšņi sajuta greizsirdību. Ja viņam būtu spēks, viņš varētu kauties viņas dēļ.

Bet viņš bija noguris. Ūdens krūze trīcēja viņa rokās. Sniedzot trauku atpakaļ, viņš vēl brīdi turēja pirkstos māsas roku. Tad noslīdēja arī tā, kā nedzīva uz rupjās armijas segas.

Mirtei pietrūka padoma. Ko lai viņa saka šim bērnam? — Jāiztura? Tik nolietots vārds šajā nāves noimetnē. Viņa saudzīgi noglāstīja zēna matus un aizgriezās.

Pie loga, kā parasti, stāvēja Arvids Sakne. Viņš gulēja mazāk kā citi streikotāji, viņa kaulos vēl bija saglabāties zemnieka spēks.

„Vai jūs tur ko redzat?“ Mirte jautāja.

Sakne: „Jā. Katru dienu tas duras man acīs...”

Mirte: „Žogs?”

Sakne: „Nē. Es skatos tam pāri. Manis dēļ tas tur bijis, vai nebijis. Tur nolejā paceļas karoga masts. Kā tievs pirksts pret debesīm. Es redzu tikai to...”

Mirte: „Vai atmiņas —?”

Sakne: „Tur dzīvo Inge, mana saderinātā.”

Mirte sāniski noraudzījās divainajā cilvēkā. Vai viņš murgo? Tādos stāvokļos cilvēki bieži runā nesakarīgi.

Sakne: „Jūs neticat? Es jums varu parādīt saderināšanās gredzenu. Ja es viņu apprecētu, es tūlīt tiktu laukā. Mani neaizturētu ne žogi, ne sargi, ne suņi...”

Mirte: „Varbūt. Bet izklausās neticami. Vai es varu jums palīdzēt?”

Sakne: „Es šonakt uzrakstīšu vēstuli.”

Es viņai vēl gribu aizsūtīt pēdējo sveicienu. Un gredzenu.

Arvids Sakne izņēma no kabatas mazo zelta rotu un pacēla pret gaismu.

Māsa Mirte redzēja, ka puisis nav zaudējis saprātu. Bet te bija izaugusi liela nelaime. Kas to spēs novērst? Arī viņai trūka mierinātāju vārdu, viņa teica: „Paturiet vēl gredzenu! Es aiznesīšu tikai vēstuli.”

Māsa gāja tālāk no barakas uz baraku. Visur viņa sastapa rēgainus cilvēkus, dzirdēja divainus stāstus. Spēcīgie latviešu karavīri bija pārvērtušies, spēja tikai gulēt, vai lēnām kustēties. Runāja nervozi, nesakarīgi, neviens vairs nelikās normāls cilvēks.

Māsa slepeni noslaucīja asaras. Tās neviens nedrīkstēja redzēt.

„Izturiet, zēni!“ viņa teica visās baraku istabās. „Jūs neizdos krieviem. Tik nespēcīgus jūs vienkārši nevar pārvietot.“

Leģionāri ticēja. Tādā stāvoklī viņus tiešām nevar izdot. — Paldies, debesu eņģeli, par labajiem vārdiem!

Atkal gara nakts. Murgainas cerību un šaubu stundas. Arvids Sakne gulēja pusizģērbies cietajā lāvā. Sajūta kā frontes bunkurā pirms kaujas. Tūlīt varēja atskanēt trauksmes signāls.

Tad dažās sekundēs jābūt cīņas gatavam. Toreiz tādos bezmiega brīžos viņš vēl uzrakstīja dažas rindas dzimtenes meitenei. To darīja arī citi. Tā dažs nosūtīja uz mājām pēdējās ziņas par sevi.

Ko lai viņš dara šonakt? Elmai rakstīt vēstuli nebija nozīmes, tā meiteni iecavā neatradīs. Bet Inge dzīvoja tepat aiz žoga ezera malā. Māsa Mirte viņai vēstuli aiznesīs.

Arvids Sakne vispirms rakstīja domās. — Mijā Inge, man nav vairs daudz vārdu! Varbūt tu jau esi bijusi pie mācītāja. Aizej vēlreiz un pasaki viņam, ka mūsu laulības nevar notikt. Saproti, Inge, mēs dzīvojam tādā laikā! Kāds auksts, bezjūtīgs konferences lēmums kaut kur Jaltā vai citur izposta tūkstošiem dzīves, nokauj skaistus mīlestības sapņus. Arī tavu un manu. Vai tu to apzinies?

Tu vēl gribēsi zināt, kā es jūtos un ko es daru. Esmu savā sirdī nosirmojis, Inge! Esmu nelaikā kļuvis vecs un nespēcīgs. Vakaros es vēl piedalos jundā, mēs dziedam „Dievs kungs ir mūsu stiprā pils.“ Dažreiz mēs to dziedam arī barakās. Bet mums nav vairs ticības šīs dziesmas spēkam. Arī mūsu gars ir kļuvis vājš. Daži vairs nespēj dziedāt, viņi skaita korāļa vārdus tikai kustinādami lūpas.

Mijā Inge, mēs nebūsim vīrs un sieva. Es esmu to noredzējis. Mums jāapmierinās tikai ar saderināšanās nakti. Arī tā nebija tāda kā šajā zemē parasts. Un tā bija mana vaina, piedod, Inge!

Paldies par rozēm! Tās vēl smaržo pie manas gultas. Dzeltēni zilās lentes esmu paglabājis, es tās ņemšu līdzī uz asiņu krāsas zemi. — Dzīvo laimīga, Inge!

Rīta stundā Arvids vēstuli uzrakstīja un atdeva māsaī.

„Vai man jānes atpakaļ arī atbilde,“ viņa norūpējusies jautāja.

„Nē, kāda tai nozīme? — Un te ir gredzens.“

Mirte to nepēma. „Lai vēl paliek!“ viņa stingri teica.

„Tam vairs nav nekādas nozīmes,“ viņš atkārtoja.

Māsa aiznesa vēstuli. Tajā pašā dienā atnāca atbilde. Slepni iezagās nometnē bez cenzūras modrās acs.

Saraustītas, kļūdainas rindas vācu valodā. Tāpat kā viņam. — Arvid, vai tu mani vairs nemīli? Es rakstu Tev raudādama. Tu maldies, Tevi neizdos. Tu paliksi pie manis, citādi tas nedrīkst notikt. — Katru vakaru es aizeju uz nelaimes vietu, bet es netieku žoga tuvumā. Sargi ir atkal sveši, ar supiem kā medībās. Es tomēr eju un slēpjos krūmos. Es ceru Tevi ieraudzīt pa gabalu starp priedēm. Bet mani dzen prom, starmeši man apžilbina acis. Es eju atkal mājās raudādama. — Bet mēs ar māti kaut ko izdomāsim. Mēs rakstīsim valdībai un karālim, mēs aicināsim, lai to dara kaimiņi, visa pilsēta. Es nogalināšos, ja viņi gribēs mūs šķirt! — Skūpstu Tevi! —

Inge, Inge —! — Arvids brīdi domāja.

„Vai viņa gaida atkal atbildi?“ Mirte jautāja norūpējusies vērodama mazrunīgo Zemgales puisī.

„Tai nav nekādas nozīmes, māsa!“

Katru dienu nometnē ieradās ārsti. Tādus skatus viņi savā praksē nebija pieredzējuši. Dažiem jauniešiem zēniem tikai ar pūlēm varēja sataustīt asiņu pulsāciju. Viņu sejas sāka uztūkt, miesas pamazām atdzisa. Daži slimoja ar sirdi un dzelteno kaiti. Visi sūdzējās par galvas un vēdera sāpēm. Arterijās sāka jau sastingt dzīvības uzturētājas asinis. Cilvēku acis bija kļuvušas trulas un vienaldzīgas, tikai spēcīgās foto spuldžu gaismās tās mazliet reaģēja.

Viņus vēl arvien filmēja un fotografēja.

Dažus pacientus ievietoja garnizona slimnīcā.

Nometnes ārstu aplenca žurnālisti. — Vai legionārus piespiedīs ar varu pārtraukt bada streiku? Ja viņus tomēr izdotu, vai šie pusdzīvie cilvēki izturēs

transportu? Kādas sekas atstāj organismā uztura trūkums?

Ārsts jutās nelaimīgs. Viņa atbildes var uztraukt jau tā eksplozīvo sabiedrību. — Ceļojums ar kuģi nemierīgā jūrā? Nē, pilnīgi izslēgts! Tādā stāvoklī ir bīstami pacientus barot arī mākslīgi. Dažas dienas viņiem būtu jādod tikai cukura iešļircinājumi. Visi pacienti jāievieto slimnīcā, vairāk viņam nav ko teikt.

Dažreiz nometnes ārsts pie kāda slimnieka uzturējās ilgāk. Aiz līdzjūtības. Viņš pacietīgi klausījās kāda kaņavīra stāstu par viņa ģimeni, par brīnišķo izglābšanos frontē, par kāda sapņa liktenīgo piepildīšanos.

Virsnieku vietnieks Mārtiņš Deģis stāstīja svešajam ārstam par savām tēva mājām Ogres krastā. Par viņainajiem lauku pauguriem, par ziedošiem pļavu līčiem, par straujās, likumainās upes plūsmu pāri siekstām un akmeņiem. Viņš stāstīja, kādi putni dzīvo Latvijas birzīs un laukos, kādi rāpuļi un insekti pļavās, kādi koki aug mežos un māju pagalmos. Ārstam vajadzēja zināt, kā agros rītos pļavās mirdzēja rasa, kā vasaras dienās saules spožums mainījās ar mākoņu ēnām, un kā vakaros kvēloja rieta debesis aiz tumšajiem egļu siliem. Mārtiņš Deģis bija skolotājs, viņš pazina dabu un mīlēja savu dzimteni.

„Vidzemē pie Tūteru mājām aug kāds svētozols,“ viņš stāstīja. „Koka apkārtmērs ir septiņi metri. Zem platajiem zariem vecie latvieši esot upurējuši saviem dieviem. Ļaudis stāsta, ka koks esot deviņi simti gadus vecs. — Usmas ezera krastā aug liepa ar deviņiem žuburiem. Arī zem tās esot ziedoti upuri dieviem. — Smiltenes pagastā vēl zaļo priede, kas pieredzējusi mūsu tautas likteņus kopš pieci simti gadiem. — Dundagas mežā guļ milzīgs akmens, vairāk nekā trīsdesmit metru apkārtmērā. Tas ledus laikmetā ir atvelts pāri jūrai no ziemeļiem.“

Ārsts pacietīgi klausījās. Kaut šis cilvēks kļūtu atkal brīvs un varētu apceļot fjellus. Viņš laikam nav redzējis, kādi granita kalni tur paceļas pret debesīm. „Pateicos, tas bija interesants stāsts. Bet taupiet spēkus, jūs nedrīkstat daudz runāt!“ Ārsts aizgāja noliecis galvu, it kā vēl pārdomādams skolotāja tēlojumu par svešo kaimiņu zemi.

Arī māšai Mirtei šie stāsti bija jāklausa. Viņi visi atcerējās savu pagātņi, bet nezināja, kas noticis vakar vai aizvakar. Kā veci ļaudis.

— Kas šodien par dienu, māsa?

— Cik ilgi mēs jau neesam ēduši?

— Vai drīz neatbrauks mācītājs?

„Vai jūs gaidat viņu?“ Mirte interesējās.

„Es vēlos svēto vakarēdienu,“ kāds teica.

Māsa pati bija augusi dievbijīgā ģimenē, tomēr kopš iesvētīšanas dienas viņa pie dievgalda nav bijusi. Arī dažs karavīrs agrāk baznīcā nav gājis, par mācītājiem dažkārt runājis ar smaidu, bet tagad viņi ilgojas pēc svētā vakarēdiena. Vai viņi nojauž, ka Dieva žēlastība gaidāma tikai pēc nāves?

„Mācītājs drīz ieradīsies,“ māsa solīja.

Jēkabs Silarājs atbrauca. Viņš atveda tautiešu ziedotās sveces, tās dega pelēkajā rudens dienā ar sērās noliektām liesmām. Virsnieku barakas ēdamtelpā gausi saradās dievlūdžēji no meža barakām. Četri palika gulot divstāvu lāvās, gaidīdami tā kunga žēlastību. Viņa visspēcība tagad būtu noderējusi, leģionāri domāja. Vai debesu valdnieks tiešām nespēj apgaismot savu pavalstnieku prātus, kas lēmuši nevainīgus cilvēkus atdot bezdievjiem?...

Mācītājs šodien ievadīja savu sprediķi ar Dāvida dziesmas vārdiem: „Jebšu es staigātu nāves ēnas lejā, taču ļaunuma nebīstos, jo tu, Kungs, esi pie manis, tavs koks un zizlis iepriecina mani.“

Nē, viņi nebīstas ļaunuma. Viņi ir karavīri, savas tautas cerība netaisnajā pēckara pasaulē.

Mācītājs turpināja: „Cik viegli mūsu soli, kad paši varam izvēlēties savas dzīves ceļu. Nekas nav par grūtu, ja paši varam celt savu nākotni, kaut arī mums būtu jānes upuri. To esam vērojuši savas tautas dzīvē kopš senajiem vēstures laikiem. Mums ir līdumu līdēji, māju cēlēji, tautas brīvības izcīnītāji. Visos mūžos viņi ir liecinājuši par tautas spēku un vēlēšanos veidot pašiem savu dzīvi. Mūsu tauta jau simtiem gadu ir piedzīvojusi baltas un nebaltas dienas, bet tieši mūsu paaudze bija sagaidījusi laimīgos brīvības gadus, kad paši savā valstī varējām veidot neatkarīgo dzīvi. — Šodien esam nepelnīti izdzīti no savas zemes, mēs kļīstam svešos ceļos. Vēstures gaitā neesam pirmie, nebūsim pēdējie,

kurus šis ceļš ievēd nāves ēnas lejā. Cik daudzreiz šī ēna nav gulējusi pār mūsu tautu! Bet ja esam atkal izgājuši saulē, tad jautāsim tiem, kuri jaunuma nebīdamies ir pārvarējuši smagākos pārbaudījumus — kas tas ir, kas mums palīdzējis nesabrukt un nezaudēt gaišo taku cauri tumšajai nāves ielejai? Ikviens varēs liecināt, ka mūs ir pavadījis kāds gaišs tēls, kāda vīzija, mums ir devis spēku kāds vārds — nebīsties jaunuma! Kas savā dzīvē ir manījis labā gara vadītāju roku, tas arī nāves ielejā būs pasargāts. Viņš zinās — Tu esi pie manis. Tas ir Viņš, neizskaidrojamais gara spēks, kuram cilvēki un tautas visos laikos ir devuši tik dažādus vārdus. Kam Viņš atklājies savā varenumā, savā žēlastībā, tas ir ieguvis drošu pavadoni ejot cauri arī nāves ielejai. Tas arī lielākā pašāvībā varēs ticēt latviešu dzejnieka vārdiem — jo pacels Dievs uz savām rokām mūs tad, kad mūsu diena nāks. — Āmen!“

— Tad, kad mūsu diena nāks — leģionāri domās atkārtotā.

Pēc dievkalpojuma Jēkabs Silarājs apmeklēja arī nogurušos vīrus barakās, kuri vairs nespēja kopējās lūgšanās piedalīties. Dažus viņš pazina tuvāk. Visu vasaru te nākdams, viņš ar leģionāriem bija sarunājis, bija devis cerības, bija solījis par viņiem rūpēties. Viņš arī bija apmeklējis augstākos baznīcas dzīves vadītājus šajā zemē, bija lūdzis palīdzību nelaimīgajiem ticības brāļiem. Viņš bija saņēmis solījumus, ka viņi netiks aizmirsti. Viņš bija gājis uz ārlietu ministriju, uz ārzemnieku komiteju, viņš bija runājis ar politiķiem un valdības ministriem, izskaidrojis viņiem Baltijas tautu postu. Jā, viņi saprotot viņus. Dažkārt viņš nedzirdēja pat to, ar viņu nevēlējās runāt.

Vai lai viņš visu to tagad stāsta šiem pusdzīvojiem cilvēkiem?

Mācītājs gāja caur priedēm no barakas uz baraku, kā caur nebeidzamiem nāves pagalmiem. Viņš atvēra un aizvēra drūmo ēku durvis, kā ieiedams un iznākams no kapličām. Leģionāri viņu vairs nepazina.

— Mācītājs atnācis? Jā, jā. Viņi tūlīt viņu aizmirsā. Viņi gulēja lažās nekustīgi, vāji elpodami, kā iezārkoti starp apvītušām puķēm — pēdējiem atvadu sveicieniem.

Dievs, Dievs, vai tu viņus vēl pacelsi uz savām rokām!

O

Spēcīgo Madonas raidītāju internēto nometnē varēja labi sadzirdēt. Rīta un vakara ziņās legionāri vēl arvien tika pieminēti. Viņi drīz atgriezīsies mājās. Daži fašistiskie dēkaiņi gan apmelojot savu dzimteni, lai paši izvairītos no soda. Bet viņiem neizdosies apmulķot naciķu piekrāptos karavīrus. Viņi ar sajūsmu gatavojas atgriezties pie savas tautas...

Laikraksti šos raidījumus atreferēja lasītājiem. Starp protestiem un demonstrācijām atskanēja arī dažas vājākas balsis — varbūt traģēdija nav tik liela, kā zināmas aprindas to izkliegušas. Vai nav dabīgi, ka pēc kara visi gūstekņi atgriežas savās mājās?...

To dzirdēja arī nometnes ārsti, par to runāja sardzes karavīri. Viņi tiešām nesaprata, kādēļ legionāri tik izmisīgi cīnas pret mājās braukšanu.

Jānim Zaueram atkal lieku reizi bija jāizskaidro padomju sodu likumi. Ko draud kāds liekulīgs pants. — Ja Padomju Savienības pilsonis vērsas pret savas valsts militāro varu, pret neatkarību un teritoriālo neaizkaramību, ja viņš spiegojis un atklājis valsts militāros noslēpumus, ja viņš pārgājis ienaidnieka pusē, vai aizbēdzis uz ārzemēm — sodāms ar augstāko soda mēru nošaušanu, vai ieslodzījumu ne mazāk par desmit gadiem.

Vai šis likums ir nelikumīgs? Vai kādai valstij, lielai vai mazai, nav tiesību sodīt savus dzimtenes nodevējus? Nekādas skaidrības, latviešu ārsts to velti stāstīja.

Viņš sāka pagurt. Cik reižu viņš jau nebija atgādinājis starptautiskās tiesības, izskaidrojis Atlantijas deklarācijas principus, stāstījis kā Baltijas valstīm varmācīgi uzspiesta svešas zemes konstitūcija. Ja kāds ir noziedzies pret valstu neatkarību un teritoriālo neaizkaramību, tad tā ir brutālā okupantu vara. Mēnešiem ilgi enerģiskais ārsts bija izturējis necilvēcisko slodzi, bezmiega nakts, pēdējā laikā arī galvas sāpes un reiboņus. Pēkšņi viņš kļuva histerisks, viņš kļiedza: „Mēs neesam Padomju Savienības pilsoņi, vai jūs to dzirdat!“

Nometnē sardzes karavīri mēģināja to saprast, bet politiķi galvas pilsētā palika vienaldzīgi. Armijas virsnieki sūtīja valdībai un karālim telegrammas. Viņi esot pārliecināti, ka starptautiskās tiesības pēc kara vēl esot spēkā, tādēļ viņi jau sākumā esot solījuši bēgļiem brīvību. Viņi labāk upurē savu militāro karjēru, nekā piedalās necilvēciskās slepkavībās...

Nē, nekādu panākumu. Dažus virsniekus degradēja, citus sodīja un pārvietoja. Bet karalis esot solījis personīgi lūgt Staļinu, lai viņš vēl atļauj kādu laiku leģionāriem palikt viņa zemē...

Karālis lūdzas bankas laupītāju! — leģionāri brīnījās. Kāds miers un drošība tad gaidāma Eiropā?

„Tam nav nekādas nozīmes,“ Arvids Sakne atkārtoja arvien biežāk.

Istabas biedri viņam pārmeta: „Tu nekūko vienu un to pašu, kā nelaimes putns!“

Baraku telpas vairs nekurināja. Tāds bija streika komitejas lēmums. Aukstums un bads. Leģionāriem izsniedza armijas mēteļus, ziemas cepures, viņi ietinās svešajās drēbēs kā eži sūnās, lai pārļautu ziemu. Kaut viņi varētu sastingt tāpat kā ziemcieši dzīvnieki, pamosties tikai pavasarī, kad saule atkal sildīs zemi! Tad varbūt būs atkusušas arī cilvēku sirdis...

Dažiem vairs neizturēja nervi. Viņi mēģināja sadurties ar nažiem, sagraizījās ar bārdaš skujamiem asmeņiem. Varbūt viņu spēki bija pārāk vāji, lai izdarītu pašnāvību, viņi tikai ievainoja sevi, pagāba ieraugot asinis. Viņus aizveda uz slimnīcu.

Zemgales puisim bija taisnība — arī tam nebija nekādas nozīmes. Vai Staļins nebija diezgan moku sagādājis pasaulei, vai viņa bēdes nepazīna asins smaku? Viņa režīmā cieš miljoniem cilvēku, kādu žēlastību vēl gaida daži spītīgi leģionāri? Tiešām jāsmejas par kāda karaļa lūgumu. Kas tagad ir ķeizars? Pagātnes ēna. Relikvija. Tāpat kā pasaka par Dievu. Pie velna ar veciem māņiem!

Sardžu vienībās mainījās karavīri. Kādu vakaru nometnes rajonu apstaigāja jauns dežūrvirsnieks. Pārbaudot baltiešus, viņš satika leitnantu Ernestu Liepu baltās mājas augšstāva gaitenī. Viņi sasveicinājās militārā stājā. Gados viņi likās vienādi, arī amatos vēl nesen bija līdzīgi, tikai viens dienējis karaļa armijā

miera pastākļos, otrs kalpojis savai tautai nežēlīgā kara laikā. Viņi saskatījās kā veci paziņas.

„Leitnanta kungs, vai drīkstu lūgt privātu sarunu?“ Liepa jautāja pēkšņas iedomas mudināts.

Jaunais dežūrvirsnieks jau bija daudz dzirdējis par šo vīru varonīgo cīņu. Viņš brīdi šaubījās, vai die-nesta pienākumi viņam atļauj ar internētiem uzņemt privātus sakarus. Viņš tomēr pamāja ar galvu.

Viņi iegāja slīpajā jumta telpā. Tā bija šaura un neērta. Divas gultas, neliels galds, pāris krēslu. Pie griestiem kvēloja kaila spuldze.

Liepa aicināja ciemiņu sēsties, it kā viņš būtu sa-stapis vecu kara biedru un gribētu pārrunāt frontes notikumus.

Dežūrvirsnieks ievēroja tukšo gultu. „Kur atrodas jūsu istabas biedrs?“

Liepa: „Vakar viņu aizveda uz slimnīcu.“

Leitnants: „Tas bija viņš? Tādas lietas te laikam notiek katru dienu?“

Liepa: „Diemžēl —“

Leitnants: „Kādēļ jūs nepārtraucat bada streiku?“

Liepa: „Streika komiteja savu lēmumu nav atsaukusi.“

Leitnants: „Tā taču ir necilvēcība!“

Liepa: „Vēl necilvēcīgāk būtu, ja mūs izdotu krieviem.“

Leitnants: „Es neticu, ka jūs izdos.“

Liepa: „Varbūt jau šonakt. Tādas lietas parasti notiek naktīs.“

Leitnants: „Kādas lietas?“

Liepa: „Pārvietošanas. Deportācijas. Naktīs cilvēki ir apmulsuši, miegaini, viņi nespēj pretoties.“

Leitnants: „Guliet mierīgi, leitnanta kungs, es zinu, ka neviens jūs netraucēs. — Vai tādēļ jūs gribējāt ar mani runāt?“

Liepa: „Jā, starp citu. — Es šodien atkal saņēmu no sievas vēstuli. Viņa ir izglābusies, viņa atrodas Hamburgā. Mums ir meitiņa, pusgadu veca. Es varu parādīt viņas fotogrāfiju.“

Leitnants Liepa brīdi taustījās ap nodilušu kabatas portfeli. Griestu lampas gaismā atmirdzēja maza bērna nevainīgais smaids.

Jaunais dežūrvirsnieks vēl nebija precējies, viņš nesaprata tādu sentimentu. „Apsveicu!“ viņš vienalzīgi teica. „Kas leitnanta kungam vēl sakāms?“

Ernests Liepa ātri noglabāja bērna fotogrāfiju kā apvainojies. Vai viņam vēl kas runājams? Protams. Loti svarīga lieta. Viņš tikai nezina, kā sarunu ievadīt. Brīdi nervozējis, viņš jautāja, vai dežūrvirsnieks ir kaut ko dzidrējis par Padomju Savienības čeku.

Leitnants: „Jūs domājat valsts drošības policiju? — Jā, esmu informēts. Vai leitnanta kungam kaut kas ziņojams?“

Liepa: „Nepārprotiet, es neesmu čekas kalps!“

Leitnants: „Tad viss kārtībā.“

Liepa: „Vai jums tā liekas? — Ja mūs izdos, tad būs mana reize, leitnanta kungs! Baidos, vai es to izturēšu.“

Leitnants: „Vai jums kas slēpjams? Kāds pagātnes grēks?“

Liepa: „Grēks? Varbūt. Latvijas neatkarības laikā es strādāju Rīgas policijas iecirknī.“

Leitnants: „Tā tad kāds pārkāpums dienesta laikā?“

Liepa: „Gluži otrādi. Es ilgi nestāvēju ielu krustojumos. Mani ātri paaugstināja.“

Leitnants: „Tad viss kārtībā.“

Liepa: „Nē, leitnanta kungs, tas ir mans nāves grēks!“

Leitnants: „Nesaprotu. Bez policistiem neviena valsts nevar iztikt.“

Liepa: „Bet čekas kartotekā mēs esam reģistrēti kā nelieši, bandīti, tautas slepkavas.“

Leitnants: „Jūs runājat arvien mīklaināk. Jūs tiešām neizskatīties pēs slepkavas!“

Liepa: „Nē. Bet es esmu piedzīvojis Baigo gadu.“

Jaunais dežūrvirsnieks neveikli sagrozījās sēdekļī, it kā viņam būtu neērti, it kā viņš gribētu celties un turpināt tavas dienesta gaitas. Arī viņš bija dzirdējis šos briesmu stāstus, tie jau bija apnikuši, varbūt pārspīlēti un safantazēti. Kailā griestu spuldzes gaisma ievilkā viņa sejā asas ēnas. „Bet jums taču nekas ļauns nav noticis, leitnanta kungs!“ viņš teica.

Liepa: „Jā, paldies Dievam! Bet es biju uzmanīgāks nekā mani biedri. Es laikā pametu savu darba vietu iecirknī un strādāju ostas noliktavās par vien-

kāršu strādnieku. Es nesu sāls un mākslīgo mēslu maisus...”

Leitnants: „Nesaprotu, kādēļ jūs bijāt spiests mainīt darba vietu.”

Liepa: „Es negribēju būt tautas ienaidnieks. Es iekļāvos sabiedrības masā.”

Leitnants: „Bet strādnieki? — Vai viņi nebrīnījās, vai viņi jūs nenodeva?”

Liepa: „Nē, viņi bija goda vīri.”

Leitnants: „Kādēļ tad jūs esat norūpējies?”

Liepa: „Tādēļ, ka šoreiz es vairs nevarēju paslēpties preču ostā. Es nekad vairs nesatīkšu savu sievu, neredzēšu bērnu.”

Leitnanta Ernesta Liepas pleci saguma, it kā viņa sirdi būtu skārusi pēkšņa snaipera lode. Viņa seja ieslīga abās delnās, viņa augums raustījās.

Dežūrvirsnieks apmulsā. Vai viņš raud? Karavīrs! Policijas kārtībnieks! Kādēļ? Esot paaugstināts, un tomēr aizbēdzis no darba vietas, slapstījies. Nē, jaunais leitnants nesaprata šo jūtīgo cilvēku. „Vai jums vēl kas uz sirds?” viņš pieklājīgi jautāja. „Ja es varēju jūsu labā ko darīt, es to nokārtošu.”

Ernests Liepa atguvās, piecēlās un domīgs apstājās pie vienīgā telpas loga. Viņš slēpa savu nelaimīgo seju. Aiz starmešu gaismas debesis un zeme izskatījās melna kā darva. Kaut kur nolejā ezera krastā spīdēja kāds gaismas punkts. Varbūt tur laimīgi ļaudis gatavojās nakts mieram — kāds jauns tēvs, māte un viņu pirmais bērns...

„Leitnanta kungs, kādēļ mūs krāpa?” Liepa izmisis jautāja. „Pēc kapitulācijas es atrados kādā laivā starp vācu karavīriem. Mēs gribējām braukt uz Dāniju, mūsu nolūks nemaz nebija pietāt šajā krastā. Bet mums pietrūka degvielu, tādēļ mēs iebraucām tuvākā ostā. Mēs jautājām, vai mūs neizdos krieviem, ja mēs internētos tepat, neitrālā zemē? Jūs sargā starptautiskie likumi, mums atbildēja. Kādēļ mūs krāpa, leitnanta kungs?”

Leitnants: „Ļoti iespējams, ka jūs sapņemat tādu atbildi. Bet man tas nav zināms. Es tikai nesen te ieradots, mani pārcēla dienesta interesēs no ziemeļiem.”

Liepa pēkšņi sapņemās: „Leitnanta kungs, ja gribat man palīdzēt, tad sagādājiet man jaunu pasi un atļaujiet man atstāt nometni!”

Leitnants satrūkās: „Tas nav iespējams. Nē, kas jums prātā? Vai jūs gribat, lai arī es atlūdzos no amata un nesu ostā sāls maīsus?“

Ernests Liepa nolaida rokas.

„Jā, tā ir nepatīkama lieta, bet tādā veidā es nevaru jums palīdzēt,“ dežūrvirsnieks kā atvainodamies teica un izgāja no šaurās telpas.

Leitnants Liepa ilgi sēdēja iespiedis seju rokās. Viņš nedrīkstēja kustēties, lai nesajimtu sāpēs, it kā snaipera lode būtu iestrēgusi viņa krūtīs... Viņš tikai atkārtoja divus vārdus kā klusus vaidus, sievas un bērna vārdus.

Cik ilgi sāpes viņu bija paralizējušas? Varbūt stundu. Pie durvīm klauvēja. Tūlīt tās atvērās. Kāds teica: „Ernest, mēs gaidam tevi lejā! Apspriede.“

Liepa strauji pacēla galvu. „Vai kas jauns?“

„Kaut kas atkal uztverts radio ziņās. Nāc, tad dzirdēsi!“

Leitnants ātri piecēlās kā cerību rauts.

Edamtelpā bija sapulcējušies baltiešu virsnieki. Divu trūka, viņi bija aizvesti uz slimnīcu. Vīri izskatījās noguruši, apātiski, bet viņi bija cieši apņēmušies izturēt līdz galam. Pulkvedis Kārlis Aizpurs salicis sēdēja galdā galā. Viņš bija vecākais šajā traģiskajā grupā, viņa pienākums bija ziņot par stāvokli.

„Mēs esam zaudējuši,“ viņš bezcerīgi saka. Viņš to bija teicis jau agrāk, bet šovakar viņa zemā balss skan draudīgi, viņa jaunais pareģojums esot piepildījies. „Radio vakara ziņās ir pārraidīts ārlietu ministra paskaidrojums — jaunā valdība nevarot anulēt vecās valdības lēmumu. Mūs izdos. Varbūt jau tuvākās dienās. Bada streiks nav līdzējis. Tādēļ esmu jūs aicinājis, kungī, šajā vēlajā vakara stundā!“

Jānis Zauers atkal stāv pie loga, sagumis pret telpas sienu. Taču pulkveža vārdi viņu pēkšņi atbrīvo no nespēka, viņš izslejas taisni, kā pieņemdamas pamatstāju. „Mūs nevar izdot, pulkveža kungs! Neviens legionārs nav tādā stāvoklī, lai viņu varētu transportēt.“

„Varēs,“ Kārlis Aizpurs atbild, it kā samierinājies ar likteni. „Līdz ostai ar sanitārām mašīnām, līdz Liepājai ar sanitāro kuģi. Mūs pavadīs Sarkanā krusta pārstāvis, to jūs laikam esat dzirdējuši. Un tālākais ceļš jums ir zināms, kungī!“

Jā, to viņi zina. Arī to, ka pēc šī vakara radio ziņām Zauera optimisms ir zaudējis nozīmi.

Liekas, arī viņš pats to saprot. Ārsts stāv atkal atbalstījies pret sienu un skatās visiem pāri, it kā meklēdams padomu kaut kur telpas griestos. Īsu brīdi tie sagrīlojas, viņa acis satumst. Bet viņš ātri saņemas. Viņš ir bada streika komitejas priekšsēdis. Viņš uzsvērti saka: „Tādā gadījumā mums jāpielieto citi līdzekļi.“

— Kādi?

„Lūdzu izteikties!“

Telpa sastingst klusumā. Tad to pārtrauc kapteiņa Vētras cietā balss: „Bada streika noteikumos ir kāds punkts: ārkārtējos apstākļos — pašnāvība!“

Tā ir kaujas pavēle. Ienaidnieks viņus ir ielencis, bez upuriem tas nav atsitams. To zina visi frontes karavīri. Bet kurš? Vai kāds pieteiksies brīvprātīgi pirmajam triecienam?

Kapteinis Emils Vētra stingri ieskatās virsnieku sejās. Sākumā viņi te bija divdesmit divi dažādās dienesta pakāpēs. Divus aizveda uz slimnīcu. Ierindā vēl ir divdesmit vīru, kas kara skolu beidzot ir zvērējuši savai tautai ziedot asins upurus, ja tas būs vajadzīgs. Ziedots jau ir daudz, bet cīņa vēl nav nobeigta. Atlikušie karavīri ir gan paguruši, bet viņi vēl tic uzvarai.

„Mēs lozēsim!“ kapteinis Vētra saka. Viņa balss ir mierīga, it kā viņš norīkotu kādu drosmīgu kareivi bīstamā izlūku gājienā. Frontē no grupas dažkārt atgriezās tikai pāris vīru, šajā ielenkumā no divdesmit karavīriem pagaidām jāzaudē tikai viens...

„Mēs lozēsim!“ kapteinis atkārt stingrāk.

Neviens neatbild. Bet Emils Vētra pazīst savus cīņu biedrus. Viņi ir rūdīti vīri. Frontē viņi paši ir vadījuši savas vienības kaujās, viņi nav slēpušies aizmugurē, nav ar pistoli rokās dzinuši citus, kā to darīja čekisti otrā pusē.

„Jeb kādam ir cits padoms? — Ko domā streika komitejas priekšsēdis?“

Jānis Zauers brīdi intensīvi domā. Viņa denīšos stiprāk sit novājinātā asins pulsācija. Vai viņam ir cits padoms? Nav. Viņš pats šo streika pēdējo pakāpi bija ierosinājis, vai viņš tagad drīkst no tās izvairīties?

Bet kāda iemesla dēļ viņam stāvoklis nopietni jāapsver. Te ir sapulcējušies tikai virsnieki, viņi ir zvērējuši neizvairīties no asins upura. Viņu tāds zvērēsts nesaista. Leģiona virsnieki visu laiku ir apšaubījuši viņa dienesta pakāpi. Viņš ir cietis nievas un pazeļmojumus. Šajā brīdī viņš varētu lepni pateikt — jā, kungi, lozējiet! Bet jūs esat tikai deviņpadsmit. Es neesmu virsnieks, es esmu tikai pūšlotājs, uz mani šis lēmums neattiecas. Kas man daļas gar jūsu asins upuriem?

Bez tam viņu saista pienākums pret dzīvajiem. Vai viņš nav streika komitejas priekšsēdis? Vai viņš nenes atbildību par visiem pārejiem tur barakās? Viņam jāved šī cīņa tālāk. Ne kādam kapteinim, vai pulkvedim, bet viņam, ārstam vai sanitāram, tas šoreiz nav svarīgi.

Un tomēr. Vai viņš nezaudēs autoritāti, nepiedalīdamies traģēdijas beigu cēlienā? Vai tauta viņam aplaudēs? Vai viņu neuzskatīs par glēvuli un nodevēju? Lūk, pulkvedis Aizpurs, cik cieši viņš viņu vēro! Kaut viņi ir izlīguši un aizmirsuši veco naidu, šajā brīdī bijušais kara tiesas loceklis viņu var notiesāt uz visu mūžu — kā dezertieri...

Viens no divdesmit. Viņš tas nebūs.

„Iebildumu nav?“ pēkšņi viņš pārņem drāmatiskās sēdes vadību „Tā tad lozēsim!“

Stingais klusums telpā ir salauzts. Pēc smagās izšķiršanās, Jānis Zauers ir kļuvis atkal rosīgs, it kā viņš vairs nejustu bada mokas un murgaino nakšu sekas. Padomu neprasiņis, viņš izvelk no kabatas piezīmju grāmatiņu, izrauj dažas papīra lapas, sagriež tās divdesmit strēmelēs. Uz vienas viņš ar zīmuli veikli uzvelk cilvēka galvas kausa līnijas, iesvītrot melnus acu dobumus. Brīnums, cik labi viņš prot arī zīmēt!

„Cepuri —!“

Kāds iebilst: „Vispirms jālozē, kuram kārta.“

Zauers pievienojas. Viņš sagatavo vēl divdesmit zīmītes. Viņš strādā veikli, bet vīriem liekas, ka zekundes ievēlās mūžībā. Beidzot dzīvības un nāves spēle ir sagatavota.

Rokas mazliet dreb. Šī kauja tomēr ir savādāka nekā frontē, sastopoties ar ienaidnieku tuvcīņā. Un nāve grūtāka, ja tā būs lemta. Tikai iedomājoties par

čēkas inkvizīcijas pagrabiem, par Litenes nometnes slepkavībām, viņi atgūst drosmi un uzņemas smagāko karavīra pienākumu.

Jānis Zauers ir pareizi sapratis sava likteņa mājienu, viņa pirkstos atveras balta zīmīte. Visi to redz. Bet viņš spēj sevi valdīt, viņa seja kļūst vēl nopietnāka. Tikai kāda pretīga doma satrauc viņa mieru — vai tas būs pulkvedis Aizpurs?

Nē, arī pulkveža roka izņem no cepures dzīvības zīmi.

Kapteinis Vētra? — Viņš no nāves nekad nav baidījies, ja tai ir kāda jēga. Varbūt tādēļ viņu nav skārusi ne snaipera lode, ne viltīga mīna. Arī šoreiz papīra zīmīte viņu saudzē.

Cepurē vēl ir atlikušas tikai dažas liktenīgās lozes.

Beidzot nāves galva atrodas leitnanta Ernesta Liepas pirkstos. To neviens nebija gaidījis. Arī Jānis Zauers jūtas pārsteigts. Ar Liepu viņi labi sapratās, kaut reizēm leitnants kļuva smieklīgs, lielīdamies ar sava bērna fotogrāfiju.

Tagad viņš visiem rāda Zauera zīmējumu — nāves galvu ar melniem acu dobumiem, un diviem stilbu kauliem zem tās. Izvārgušie cilvēki to rūpīgi apskata, kā retu mākslas darbu. Liekas, viņi visi to atzinīgi novērtē. Ārstam ir veikla roka, zīmējuma līnijas ir drošas un pareizas.

Leitnants Ernests Liepa stāv ar cieši sakniebtām lūpām. Viņa seja ir dzeltenī bāla, citādi viņa virsnieka stāja nav pārmainījusies. Šķiet viņa iekritušajos vaigos mirkli pat pazib izaicinošs smīns.

„Pateicos, kungi!“ tad Jānis Zauers pārtrauc kļusumu. „Vai pulkveža kungs atļaus mums izklīst?“

Kārlis Aizpurs neatbild. Viņš ar pūlēm pieceļas no krēsla un grīlodamies iziet no telpas. Arī pārējie virsnieki saprot, ka viņi te ir lieki, viņi jūtas kā apdulluši pēc smaga kritiena, viņi it kā brīnas, ka vēl palikuši dzīvi.

Ir jau vēla stunda. Laukā dzirdama jautra suņu riešana. Logos mainās starmešu gaisma. Debesis šonakt ir noskaidrojušās, uz zemes plānās sniega paliēkas sasalušas. Drīz būs Ziemassvētki — bērnu priekam. Nē, nekāda sentimenta šonakt!

Ernests Liepa strauji atdalās no biedriem, un aizsteidzas pa kāpnēm ēkas jumta stāvā, it kā viņš gri-

bētu panākt savu likteņa nolemto ceļa biedri, kaulaino sievu, ar melniem acu dobumiem...

Viņš aizslēdz istabas durvis. Nu viņš ir viens ar savu pienākumu. Nevienam nav jāzina, kā tas notiks. Mirkli viņa apziņu vēl aizrauj pagātne — bērnība, skolas un jaunības gadi. Darbs jaunajā valstī. Tad kāds baigs beztiesību gads. Karš, ugunis, asinis. Iss laimes mirklis. Nē, tikai nedomāt par ģimeni! Viņš ir karavīrs. Viņš pieder visai tautai. Un brīvībai. Kaut nebūtu šie vārdi tik nolietoti!

Pie gultas smaržo rozes. Neizturīgas siltumnīcu puķes. Jāapmaina ūdens, jānogriež īsāki kāti. Tur stāv nazis ādas makstī. Stingrs, labs tērauda asmens. Ziemeļzemju ļaudis to nēsā līdz pie jostas piekārtu. Tas labi noder medniekiem, zvejniekiem un meža strādniekiem. Arī aizsardzībai. Labs, izturīgs nazis...

Tikai nedomāt par viņām tur Hamburgā!

Jaunais dažūrvirsnieks atgriezās otrā rītā, lai pārbaudītu internētos leģionārus. Viņa rokās bija saraksts, cik karavīru uzturas katrā telpā. Nepatīkams darbs. Bet dienests ir dienests.

Pie pazīstamajām jumta telpas durvīm viņš palika stāvēt. Tās bija aizslēgtas. Viņš klauvēja arvien spēcīgāk. Neatvērās, neviens neatbildēja. Vai viņš būtu maldījies? Nē, tās bija tās pašas durvis. Viņš vakar brīdi bija sēdējis slīpā jumta telpā un klausījies kāda nervoza leitnanta stāstu. Un neparasto lūgumu. To viņš bija noraidījis, viņš to nespēja izpildīt, pie vislabākās gribas nē.

Viņš atgriezās blakus istabā. — Kādēļ tur durvis noslēgtas?

Virsnieki saskatījās. — Durvis? Viņu sejas bija pelēkas, nedzīvas, likās viņi nebija visu nakti gulējuši. — Aizslēgtas durvis? Nē, viņi nezina, kādēļ tās aizslēgtas...

Kāds leitnants gausi piecēlās un izgāja gaitenī. Puskrēslā viņš kaut ko meklēja pajumtes kaktā. Viņš atrada dzelzs lauzni.

„Ko jūs darīsīt?“ dežūrvirsnieks satraukts jautāja.

Ko viņš darīs ar lauzni? „Durvis taču jāatver!“

„Jūs sabojāsit durvis! Vai te nav neviena atslēdznieka?“

„Nē. Un lieta ir steidzīga. Varbūt leitnants Liepa ir aizbēdzis...“

Likā dzelzs smaile jau iespiedās durvju spraugā, plānais koks padevās, lūza ar skaļu troksni.

Nē, leitnants Liepa nebija dezertējis. Viņš gulēja savā gultā. Pie griestiem vēl kvēloja kailā spuldze, apgaismoja viņa dzelteno seju, apvītušās puķes, nazi uz grīdas. Un asinis, daudz asiņu...

Leģiona virsnieki stāvēja atlaustajās durvīs un vēroja neparasto skatu. Likās viņi nebija ne pārsteigti, ne apmulsuši. — Asinis? Cik bieži viņi jau nebija redzējuši savu cīņas biedru asinis!

Bet jauno dežūrvirsnieku notikums satricēja. Viņš pēkšņi jutās vainīgs. Viņš bija atteicies pašnāvniekam palīdzēt, viņš bija atraidījis viņa lūgumu. Te nu redzamas viņa cietisirdības sekas. Viņš ātri apgriezās lai steigtos pie komandanta.

Gaitenī viņam nāca pretī svešs cilvēks, kāds civilists.

„Nepiederošām personām te aizliegts uzturēties!“ dežūrvirsnieks uztraukts sauca.

„Esmu te piederīgs, esmu mācītājs,“ Jēkabs Silārājs mierīgi teica.

— Mācītājs?

„Esmu apmeties tepat pilsētā,“ Silārājs skaidroja, „es te ierodos katru dienu noturēt dievvārdus.“

Dežūrvirsniekam nepatika, ka asinis redz cilvēks no ārpuses, un kaut viņš būtu mācītājs. Arī māsa Mirte jau bija ieradusies darba pārvalkā. Abi tik agrā rīta stundā. Kādēļ šie ļaudis izturas tik mierīgi? It kā viņi zinātu, kas noticis aiz slēgtajām durvīm. Vai tā nav slepkavība?

Jeb viņš pats ir slepkava? Viņš nepalīdzēja cilvēkam.

„Ja esat mācītājs, tad tur ir mirušais. Pēc ārsta un policijas pārbaudes noturiet aizlūgumu!“ Dežūrvirsnieks aizgāja.

Traģiskais notikums satrauca nometnes vadību. Vai tas būs vienīgais? Vai nesāksies kāda izmisuma akcija? Virsnieku barakā ieradās komandants un daži sardzes instruktori. Arī policisti. Viņi uzmanīgi vēroja asiņainās drēbes, līķa stāvokli, brūces, ieroci.

Rētas bija vairākas, it kā viņu būtu sadūrusi kāda neliešu banda. Bet uz galda viņi atrada papīra lapiņu ar īsu burtu rindu — Eju nāvē labprātīgi. Ernests Liepa.

„Vai tas ir leitnanta rokraksts?“ policisti aizdomīgi jautāja.

Jā, tas bija viņa paraksts. Arī komandants to apstiprināja.

— Varbūt viņš ir piespiests?

Nē, neviens nezināja nekā paskaidrot. Tikai dežūrvirsnieks varēja liecināt, ka leitnants bijis dziļā depresijā. Viņš baidījies atgriezties dzimtenē...

Divains gadījums — konstatēja policists, Neticams. Tādēļ vien cilvēks nedosies pašnāvībā, ja viņam jāatgriežas mājās...

Internētie virsnieki drūmi klusēja. Viņi jutās pārāk noguruši, lai vēlreiz izskaidrotu savu stāvokli.

Māsa Mirte jutās kā sastingusi. Viņa bija redzējusi daudz mirušu cilvēku. Bieži viņa bija palīdzējusi viņiem izcīnīt pēdējo cīņu, satverot viņu rokas, vai aplapinot sausās lūpas. Tāds bija viņas darbs. Bet leitnants Liepa bija šo cīņu izturējis viens aiz slēgtām durvīm. Tādēļ viņa stāvēja sastingusi.

Pēc brīža viņa tomēr atguvās, viņa pagriezās pret nometnes ārstu: „Vai es drīkstu viņu apkopt?“

„Dariet to, māsa! Pēc tam, kad policija būs sastādījusi protokolu.“

Daži leģionāri vēl spēja kustēties. Gausos soļos viņi atnāca pāri ceļam uz balto virsnieku māju. Viņi jautāja un klausījās. — Leitnants Liepa? — Tas, kuram sieva atradās Hamburgā? — Kādēļ taisni viņš? Viņš tā jūsmoja par ģimeni.

Virsnieki drūmi klusēja. Neviens nezināja to viņiem paskaidrot. Leģionāri bija pārāk noguruši, viņi vilkās atpakaļ uz meža barakām, iegūla atkal cietajās lāvās.

— Leitnants Liepa ir izdarījis pašnāvību, viņi stāstīja citiem.

— Viņš ir nodūries.

— Viņš ir sagraizījies vairākās vietās.

— Ar somu dunci.

— Uz grīdas ir asins peļķe. Arī gulta pilna ar asinīm.

— Māsai Mirtei nu būs darbs.

— Un mācītājam.

— Un avīzēm.

Nogurušie leģionāri vienaldzīgi klausījās. Neviens nejautāja, kādēļ leitnants Liepa to darījis. Viņi to zināja.

Māsa Mirte apmazgāja līķi, pārklāja ar baltu palagu. Uz nakts galdiņa nolika svečturus ar trīs svecēm. Divas sarkanas, viena balta vidū. Tagad varēja nākt mācītājs.

Bet durvīs parādījās mazais Ervins Krūklēns. Viņš bija atnesis ziedus, baltas un sarkanas nelķes. „Tās no mūsu barakas,” viņš nedroši teica.

Mirte atcerējās jauno zēnu. Viņa zināja, ka viņam bijusi iespēja izklūt no nometnes. Bet viņš negribējis atstāt biedrus. Varbūt viņš tagad to nožēlo?

„Vai viņam bija grūti, māsa?” viņš nobijies jautāja.

Mirte vilcinājās atbildēt. Viņa neveikli turēja rokās puķes it kā nezinādama, kur tās likt. — Vai viņam bija grūti? Protams. Bet viņa teica: „Nē, Ervin, viņš ilgi nav cīnījies!”

Brīdi viņi stāvēja klusēdami pie pārsegtās gultas. Tad māsa atgādināja: „Ja tu būtu aizgājis pie audžu tēva, tad tev nebūtu tas jāredz.”

Krūklēns: „To labāk nepiemini!”

Mirte: „Tādās reizēs ar varonību tālu netiek, Ervin!”

Krūklēns: „Es neesmu varonis. Es jūtos tik atstāts, ka man gribas raudāt. Bet sveša tēva man nevajaga, man pašam ir vecāki.”

Mirte: „Labi, nerunāsim par to. — Ko saka tavi istabas biedri par leitnanta soli?”

Krūklēns: „Neko. Viņi visi ir tik vienaldzīgi. Garais Ojars tikai savilka pirkstus dūrēs. Man bail, ka viņš neizdara tāpat.”

Mirte: „Ūzmani viņu!”

Krūklēns: „Ko tas līdz? Vai es varēšu viņu atrunāt? Jums jāienāk biežāk mūsu barakā.”

Mirte klusēja. Ervins skatījās grīdā, it kā apbrīnodams tumšos asins traipus. Māsai likās, ka zēns dažās dienās bija novecojis. Bez draudzības un mīlestības. Viņa acis izmisušas lūdzās. Bet viņa bija tikai

Sarkanā krusta māsa. Viņa ātri ielika ziedus traukā un teica: „Atstāsim viņu Dieva mierā!”

Ervins gāja atpakaļ uz meža barakām ar nogurušām kājām un noliektu galvu. Reizēm viņa sīkais augums saļodzījās.

Mācītājs Jēkabs Silarājs noturēja pie mirušā aizlūgumu.

„Godīgs karavīrs nenonāvē gūstekņus. Tādēļ arī šis cīnītājs negribēja mirt kā vergs, bet nāvi izvēlējās pats, kā brīvs cilvēks —“

Virsnieki drūmi saskatījās. Vai viņš to izvēlējās pats? Mācītājs to nezināja.

Pulkvedis Aizpurs pārklāja zārkam noietnē gatavoto nacionālo karogu. Viņa stāvs bija salicis vēl vairāk, viņš tikko turējās kājās.

Virsnieki neatvadījās no mirušā biedra ar slavas un varonības cildinātājiem vārdiem, viņi klusēja, domādami par tiem, kuŗu dēļ viņš upurējās. Vai šī nāve atdos citiem brīvību, jeb viņus pašus tiesās par šo bargo lēmumu?

Spēcīgākie vīri aiznesa kritušo cīnītāju pāri laukumam līdz noietnes vārtiem. Viņš nebija pārāk smags. Tālāk sardze neļāva viņu pavadīt, viņi atgriezās ar noliektām galvām.

Pasts atnesa dažas cenzētas vēstules. Kāda aploksne bija adresēta leitnantam Ernestam Liepam ar Hamburgas pasta zīmogu. Vēstule tika nosūtīta atpakaļ...

Mazā jumta telpa virsnieku mājā palika tukša. Tikai neizmazgājams asins traips uz grīdas liecināja par kāda leģionāra smago cīņu...

Jaunais dežūrvirsnieks, karāliskās armijas leitnants rakstīja savas vienības komandierim ziņojumu. Viņš atlūdzās no amata.

Viņš atklāti teica: „Es labāk strādāju ostā, nekā kļūstu par slepkavu...”

Internēto noietnes rajonā ieradās jaunas sardžu vienības.

Migla bija izklīdusi, starmešu ziņkārās acis kļuva vēl uzbāzīgākas.

Leģionāri vairs nesapņēma laikrakstus, no barakām iznesa radio aparātus. Leitnanta Liepas nāve viņus sagūstīja vēl stingrāk.

Vienīgi Jānis Zauers, streika vadītājs, sapņēma atļauju pie vārtiem satīkties ar preses pārstāvjiem. Viņš

te atnāca ar kailu galvu, plāni ģērbies, izdilis miesās, bet stiprs savā pārliecībā. Starmeši izgaismoja viņa seju, kā uz nerealas skatuves, viņa paceltā balss skanēja kā galvenās lomas tēlotājam drāmas pēdējā cēlienā.

„Kungi, nemeklējiet te sensāciju! Te norisinās smaga tragēdija, cīņa uz dzīvību un nāvi. Vai jūs cerējāt te sastapt apatisku, badā pusmirušu gūstekni? Nē, es lepmi jums ziņoju — mēs savu cīņu turpināsim! — Kas mūs uztura pie dzīvības? — Ticība taisnai lietai! — Ko es saku par pašnāvības gadījumu? — Visi apstākļi liecina, ka leitnants Liepa to izdarījis skaidrā prātā, ar cietu gribu. Viņa roka ir bijusi droša un spēcīga, jo vairākas reizes viņš sevi ir ievainojis tieši sirdī. Ziņojiet sabiedrībai — ja mūs izdos ar varu, pašnāvības atkārtosies! Mums nav citas izejas, kungi! Es beidzu, paldies!“

Arstam vairs nebija spēka ilgi runāt. Ejot atpakaļ pāri nometnes laukumam, viņa augums grīļojās, bet viņa kailā galva bija lepmi pacelta pret melnajām rudens debesīm, viņa gaišie mati mirdzēja starmešu gaismā.

Viņš bija arī spītīgs un iedomīgs, šis neparastais cilvēks. Viņiem aizliedz saņemt laikrakstus? Viņš vairs nedrīkstēs lasīt, ko pats teicis? Viņiem aizliedz klausīties radio ziņas? — Par vēlu, kungi! Šo kauna darbu jau zina visa pasaule. Viņu protestus ir dzirdējuši angļi, amerikāņi un šveices laikraksti. Katru vakaru viņi brīdina šo neitrālo valsti — vai necilvēciskais lēmums saskan ar starptautiskām tiesībām? Izdošana nozīmē nāvi nevainīgiem cilvēkiem! Pat noziedzniekiem šajā zemē nāves sods ir atcelts, kādēļ tas neattiecas uz kādas mazas tautas brīvības cīņtājiem? Vai baltiešu patriotiem jānes atbildība, ka Hitleris ar varas politiku iegrūdis pasauli katastrofā? Vai tas nebija pats Staļins, Tifliss bandīts, kas noslēdza līgumu ar trako vācu kaprāli par Eiropas saskaldīšanu un tautu verdzību? Jau pirmajā dienā pēc kara rietumu sabiedrotie ir atjēgušies, ka karš vēl nav beidzies. Krievi ir pieprasījuši, lai viņiem izdod visus bēgļus un gūstekņus, kas atrodas rietumu zonās, bet sabiedrotie to nav darījuši, jo šie cilvēki pirms kara nav bijuši Padomju Savienības pavalstnieki. Kādēļ neitrālai zemei tik apkaunojoši jākalpo diktatūrai?

Un šis protesta balsis vienmēr atkārtoto viņa vārdu — Jānis Zauers, ārsts. Viņš jūtas lepns un gandarīts. Varbūt tikai šī slava viņu vēl notura uz kājām.

Zem viņa soļiem čirkstēja plāns, sasalis sniegs. Laiks bija noskaidrojies, prieku galotnes, starmešu apmirdzētas, stāvēja sastingušas, kā goda sardzē sēru svinībās. Pār internēto nometni šķita nolaidies spožs debesu mirdzums, kā milzīgs varoņu slavas aureols.

Un visa pasaule to redz, lepmi domāja Jānis Zauers.

Pirms nakts miera, viņš vēl apstaigāja leģionāru barakas. Vai kāds streikotājs nav pārkāpis noteikumus, vai kāds nav no cīņas atteicies, vai dezertējis. Jeb varbūt kāds jau sekojis leitnantam Liepam, brīvprātīgi pielietojis protesta pēdējo pakāpi...

Diemžēl, viņi atrodas frontē, cīņas nenotiek bez ievainotiem un kritušiem...

Kaprāļa Ojara Tauriņa lielais augums cieta visvairāk no pārtikas trūkuma. Viņa pulss bija tik vājš, ka to nespēja sataustīt pat ārsta jūtīgie pirksti.

„Kā jūties?“ viņš īsi jautāja, kā ienācis kara lazaretē.

Zvejniekpūsis gausi pamāja ar galvu. „Slikti. Bet no ierindas vēl neizstāšos.“

„Turies! Uzvara ir mūsu.“

Leons Bite zvilnēja pusguļus augšējā lāvā. Likās, viņš kaut ko rakstīja.

„Vai lūgumu karalim?“ Jānis Zauers ironiski jautāja.

„Nē, testaments,“ Leons Bite tāpat atbildēja.

„Kam tu novēli savu mantu?“

„Dzīvnieku aizsardzības biedrībai.“ Ziepniekkalna pūsis vēl nebija zaudējis humora sajūtu. — Kādas bagātības viņš esot sakrājis? Viņš vēl esot saglabājis savu silto kreklu. „Varbūt kāda madama no tā uzšūs savam sunītim svārkus. Ziema būs auksta. Arī spoguļlītis var noderēt mērkaķēnam, vai papagailim. Krievs atņems tā kā tā. Labāk atdodu brīvprātīgi. Vienmēr brīvprātīgi...“

Jānis Zauers smīnēja. Viņam nebija laika plāpāt niekus.

„Ko dara mans mazais draugs Ervins?“

„Var iztikt,“ zēns klusi atbildēja.

„Tu esi mūsu lielākais vadonis. Tu ieiesi vēsturē.“

Zēns laikam nesaprata, ko nozīmē ieiet vēsturē. Bet ēst viņam vairs negriboties, paldies Dievam!...

„Un tu, virsseržant —? Vēl taču ambulances vāga nevajadzēs?“ „Es vēl nostāvēju jundā. Dziedāt gan vairs nav spēka.“

„Tas nekas. Mūsu lūgšanas tāpat dzird visā pasaulē.“

Arvids Sakne atkal stāvēja pie loga. To viņš darīja katru vakaru pirms devās pie miera. It kā viņš vēl arvien gaidītu Ingi, savu saderināto.

Jānis Zauers viņam nostājās blakus. „Es zinu par ko tu domā.“

„Nezoboļies!“ Iepnais zemgaliētis nelaipni atbildēja.

„Vai manīts kāds dezertieris?“

„Nē.“

„Uzmani puīšus!“

„Man riebjas...“

„Man arī. Bet mēs esam komandējošā sastāvā, mēs nesam atbildību. Arī frontē ievainotos aiznesa uz pārsiešanas punktu, bet dezertierus sodīja. Nodevējus mēs necietīsim.“

Arvids Sakne saprata stāvokli. Bet viņam nepatika šī cilvēka valodas tonis, viņa pašapzinīgā uzstāšanās. Reizēm likās, ka viņš te vada režiju kādai tragikomiskai izrādei, gaidīdams aplausus, pat uzslavas.

„Nē, barakās neviens nav padevies!“ Arvids ģigni teica, pagriezdams ārstam muguru. Arī viņam bija grūti runāt. Katrs vārds mocīja viņa sirdi, mirkļiem aizturēja pat elpu.

Streika komitejas priekšsēdis novēlēja labu nakti un izgāja no barakas.

Novembra debesis bija melnas un saltas. Priežu zaros spīguļoja starmešu apmirdzēta sarma. Miegaini dūca ģenerātors.

Jānis Zauers pēkšņi apstājās. Vai tās cilvēku balsis, vai eņģeļu koris? Dziesma bija pazīstama, katru vakaru viņi to bija dziedājuši — Dievs kungs ir mūsu stiprā pils...

Korāļa skaņas plūda no dienvidiem, no pilsētas.

Bija vēla vakara stunda. Taču garnizona pilsētas iedzīvotājiem nebija nakts miera, viņus satrauca dī-

vains notikums — baznīcas laukumā ļaudis dziedāja korāli. Balsis atskanēja klusajās ielās, cēlās pāri namu jumtiem, aizklīda līdz internēto karavīru nometnei.

Pēdējā svētdiena pirms adventa, pirms Kristus atnākšanas. Tiesas svētdiena. Vietējās draudzes prāvests šajā stundā bija izsludinājis aizlūguma dievkalpojumu. Pēdējā stundā pirms lielās tiesas dienas.

Baltā baznīca bija apgaismota, tikai torņa smaile pazuda melnajās debesīs. Ielas un nami atdzīvojās, ļaudis nāca arvien klāt, pulcējās baznīcas laukumā un atsegtām galvām dziedāja — Dievs kungs ir mūsu stiprā pils...

Arī māsa Mirte pievienojās nakts draudzei. Viņai laimējās iekļūt dievnamā. Prāvests runāja.

„Dieva mīlestība ieslēdz visus, Dieva sods skars visus. — Vai mūsu vaigi nedeg aiz kauna, domājot par to, kas notiek mūsu zemē? Mēs zinām, ka ostā stāv vergu kuģis, tas gaida jaunus vīrus un neiesvētītus jaunekļus, un mēs viņus gribam atdot vislaunākajam liktenim. Šie cilvēki ticēja mūsu zemei un tautai, kā tiesību un žēlastības salai lielajā netaisnību un noziegumu jūrā. Vai tiešām mēs viņus pievilsim, vai apraipīsim mūsu godu? Vai mēs uzkrausim paši sev asins parādu?

Šodien ir Tiesas svētdiena. Bargākā diena, kādu mūsu tauta savā vēsturē ir piedzīvojusi. Ja šis noziegums netiks novērsts, tad ne asaras, ne vaidi mūs neatsvabinās no mūžīgā asins grēka.“

Altara telpa bija greznota ar ziediem. Sveču gaismā tie tumši vizuļoja kā lielās bēdās. Dievnams bija pārpildīts. Solos un ejās cieši spiedās vīri un sievas, vēl aiz durvīm pulcējās ļaudis. Likās visa pilsēta šajā vēlajā stundā bija steigušies, lai meklētu mierinājumu savai sirdsapziņai.

Kādēļ tieši viņu klusajai pilsētai ir jāpiedzīvo šis kauns?

Prāvests: „Patiesi es jums saku, ko jūs esat darījuši vienam no šiem maniem vismazākajiem brāļiem, to jūs man esat darījuši!“

Māsa Mirte vēroja ļaudis. Viņu sejas izskatījās drūmas, dziļi nopietnas, acis piemirkušas ar aiztūrētām asarām. Kājās stāvēdami, sastinguši viņi noklausījās tā Kunga bargo spriedumu. Un viņi visi jutās vainīgi.

Dīvainā kārtā tikai māsas acis bija sausas. Viņa klausījās prāvesta vārdos ar sakniebtām lūpām, it kā sirdi iekalusi akmenī. It kā viņas līdzjūtība būtu mirusi. Brīnums. Viņa taču pati šajā zemē bija atradusi pat vērumu, kad dzimtene noslika asinīs un asarās. Viņa jau bija dabūjusi darbu un mazliet iemācījusies valodu. Viņai vajadzēja sajust pateicību. Bet šajā naktī dievkalpojumā viņas sirds kļuva smaga un auksta, tāpat kā šīs zemes cietais granīts. Trīsēdama viņa klausījās bargos prāvesta vārdus — zemojieties, raudiet un lūdziet — šodien ir Tiesas svētdiena, Kristus atgriešanās ir tuvu!

Iedūcās ērģeles, dobji atbalsojās pārpildītā dievnama ailēs. Stabuļu skaņas variedamās vēlreiz tuvojās korāļa melodijai — Dievs kungs ir mūsu stiprā pils! Cik bieži šī dziesma nebija dziedāta tumšajās novembra dienās. Nelaimīgie cilvēki vēl izmisuši palāvas tā Kunga taisnajam spēkam.

Pēc dievkalpojuma ļaudis spiedās uz durvju pusi. Māsa Mirte bez domām un jūtām lāvās, lai dzīvā straume viņu nes. Viņa atradās uz ielas. Cilvēki vēl kavējās baznīcas laukumā, it kā gaidīdami debesu brīnumu. Vai viņiem tagad jāiet mājās, jāatgriežas savās mīkstajās, siltajās gultās? Ar tik smagu sirdsapziņu? Dieva tiesai nolemtie?

Dievnamā vēl dūca ērģeļu stabules, kā nogurušas mēles moku vaidos...

Pusnakts draudze vēl sakārtojās protesta gājienam. Viņi varēja arī parakstīt lūgumrakstu karalim un valdībai. Bet vairāk šie ļaudis nespēja nekā darīt, lai izbēgtu no asins grēka. Viņi bija bezpalīdzīgi.

Māsa Mirte pamanīja cilvēku pūli Ingi, dārznieces meiteni. Viņa bija ģērbusies melnās drēbēs. Kā jūtas viņas saderinātais? Jaunais zemgalielis teiktu — tam nav nekādas nozīmes...

Mirte palika ielas malā stāvēt ar noliektu galvu.

Tad pēkšņi viņa satrūkās. Laužu pūlis pašķīrās kā pārsūkta straume. Kaukdama un spožus starmešus zibinādama no nometnes puses straujā gaitā brauca sanitārā mašīnā. — Vai kāds ir mēģinājis atkal nonāvēties? Cik bieži pilsētas iedzīvotāji jau bija dzirdējuši ātrās palīdzības auto sirēnas, kā izmisušus palīgā saucienus!

Ziemeļu pusē, visapkārt internēto nometnei kvēloja starmešu gaisma, kā pastardienas ugunis.

Otrā rītā agri māsa Mirte ieradās nometnē. Viņas aizdomas apstiprinājās — Ojars Tauriņš bija aizvests uz slimnīcu.

„Viņš kļuva auksts kā līķis,“ Arvids Sakne teica. „Mēs viņu atsvabinājām no streika pienākumiem, bet uz nestuvēm viņš vēl teica — es nepadošos!“

Māsa Mirte kā neticēdama skatījās tukšajā lāvā. Tā tad arī viņš, spēcīgais zvejnieks un frontes dragātājs. —

„Pagājušo nakti pilsētā dziedāja,“ Arvids vēl teica.

„Jā, nakts dievkalpojums. Arī tava Inge tur bija.“

Puisis neatbildēja. Viņš bija atlaidies gultā pussēdus. Pie loga viņš vairs nevarēja nostāvēt.

„Viņa bija ģērbusies melnās drēbēs,“ māsa vēl teica.

„Kāda tam nozīme —“

„Tas bija sēru dievkalpojums.“

„Vienalga —“

„Tiesas svētdiena —“

„Vienalga —“

Māsa bezpalīdzīgi izgāja no barakas.

Arī mācītājs Jēkabs Silarājs šodien ieradās nometnē agrāk nekā parasti. Likās, viņš nebija gulējis visu nakti, viņa acis bija tumšas, dziļi iekritušas. Ar katru dienu viņš jutās bezspēcīgāks, it kā pats būtu piedalījies bada streikā. Ko viņš te nākdams, bija panācis šo nelaimīgo cilvēku labā? Devis tikai cerības, solījis Dieva žēlastību. Bet nāvei un verdzībai nolēmtie vairs neticēja arī Dieva visspēcībai.

Vai viņš pats ticēja?

Viņš jau bija lasījis rīta laikrakstus. Intervijā kāds valdības ministrs bija teicis par tautas protestiem un demonstrācijām — tā ir vētra ūdens glāzē...

Šodien ar mācītāju gribēja runāt kapteinis Emīls Vētra. Pēdējās dienās šī frontes virsnieka seja bija kļuvusi vēl cietāka, balss vēl skarbāka. Dzeltēno acu skats drudzaini šaudījās no viena priekšmeta uz otra. Viņš daudz smēķēja, ātri izpūsdams tabakas dūmus, it kā viņam nebūtu spēka arī dziļāk ievilkt elpu.

„Mācītāja kungs, kāda virsnieku grupa vēlas iet pie dievgalda!“ viņš satraukts teica.

Tas esot iespējams kaut šodien. Tādēļ viņam nav jāuztraucas.

„Atzīstos — neesmu lūdzis svēto vakarēdienu kopš iesvētības.“

Vai tādēļ viņa prāts tik nemierīgs? Šajos laikos tas nav nekāds izņēmums. „Labi, kapteiņa kungs, es gādāšu viņu!“

Emīls Vētra strauji sakustējās: „Mēs esam nolēmuši — bikeri jābūt indei!...“

Mācītājs mazliet atkāpās, it kā viņa priekšā nestāvētu taisns cilvēks, savas tautas karavīrs, bet no pazemes izkāpis ļauns kārdinātājs. Vai viņš pie pilna prāta?

Vētra: „Mans saprāts vēl nav zudis, mācītāja kungs! Mēs lozēsim. Nešaubos, ka es būšu viens no tiem, kas dzers no bķera...“

Silarājs: „Taš nav iespējams, kapteiņa kungs!“

Vētra: „Bet ja tāds ir Dieva lēmums? Un mūsu lūgums?“

Silarājs: „Es nedrīkstu būt slepkava.“

Vētra: „Labāk saņemt nāvi no kristīga cilvēka rokas, nekā palauties bezdievju žēlastībai.“

Silarājs: „Es esmu gluži apmulsis, kapteiņa kungs! Kā jūs nācāt uz tik briesmīgām domām?“

Vētra: „Cīņa ir smaga. Ar vienu upuri mēs nespējam no ielenkuma izlauzties...“

Silarājs: „Kristus ziedoja savas asinis dzīvībai, ne nāvei.“

Vētra: „Pats viņš tomēr mira mocekļa nāvē.“

Silarājs: „Lai pestītu cilvēci —“

Vētra: „Varbūt esat dzirdējuši, mācītāja kungs, ka leģionāri tiek izdoti virsnieku vainas dēļ. Mēs nevēlējamies novilkt savas drēbes, mēs vēl ticējam taisnībai un brīvībai. Tādēļ mēs gribam izpirkt savu vainu. Mēs lūdzam rūgtu bķeri ne nāvei, bet dzīvībai, mācītāja kungs!...“

Jēkabs Silarājs aizgriezās sāpus, nespēdams izturēt kapteiņa drudžaino acu skatu. — Viņš prasa indi! Varbūt tā būtu atpestīšana. Varbūt saindētās Kristus asinis atkausētu cietsirdīgās cilvēku sirdis. Kā to bija rakstījis svētais Mateus? — Un to bķeri viņš tiem deva un sacīja: dzeriet visi no tā! Jo šīs ir manas

asinis, jaunās derības asinis, kas par daudziem top izlietas par grēku piedošanu. — Vai viņš drīkst saindēt Kristus asinis? Ja viņš to darītu, tad arī viņam pašam būtu jāpiedalās svētajā vakarēdienā...

Tad arī viņam pašam —

Mācītājs ilgi domāja par to. Viņam ir ģimene, mazi bērni. Viņi atrodas svešā zemē. Vai viņš drīkst viņus atstāt kā bāreņus? Viņš ir studējis teoloģiju, viņš zina, ka dzīvības atņemšana ir grēks. Dievs viņam to nepiedos, kaut arī viņš ietu saviem mocekļiem līdzī nāves ielejā.

„Vai mācītāja kungs nevēlas mums palīdzēt?“ kapteinis Vētra kļuva nepacietīgs.

Silarājs ar mokām atbildēja: „Dieva vārdā, es to nedrīkstu. Es varu jums pasniegt tikai tīru baznīcas vīnu.“

„Tad mēs atsakamies no svētā vakarēdiena!“

Kapteinis mazliet grīļodamies sasita papēžus un pagrieza mācītājam muguru.

Jēkabs Silarājs šajā brīdī jutās nevarīgs miesā un garā. — Dievs, dod mums spēku izturēt! — viņš klusi lūdās. Vai esmu pareizi darījis, atraidīdams viņu lūgumu? Dievs, Kungs, palīdzi man rast atbildi! — Vai esmu pareizi darījis?

Vai debesis būtu uzklausijušas legionāru lūgšanas? Vakarā radio viļņi izplatīja priecīgu vēsti — ārlietu ministrs paziņojis krievu sūtniecībai, ka baltiešu veselības stāvoklis neļauj pagaidām viņus transportēt.

Starpešu gaisma visapkārt nometnei pēkšņi likās draudzīgāka, zvaigznes melnajās rudens debesīs mirdzēja spožāk. Pilsētas iedzīvotāji viņiem atkal sūtīja puķes un apsveikumus. Paldies Dievam, varbūt nakts dievkalpojuma lūgšanas tas Kungs ir uzklaudis un apgaismojis likumu devēju prātus...

Tikai Jānis Zauers, streika vadītājs neizrādīja sevišķa prieka. Apstaigājot legionāru barakas, viņš teica: „Nepriecājieties par agru, zēni! Ārlietu ministrs ir paziņojis pasaulei, ka jūsu veselības stāvoklis ir tāds, ka pagaidām nav iespējams jūs transportēt. Tikai pagaidām. Bet spēkus var atgūt ar auzu pārslām. Varbūt ogles Dancigas ostā ir jau iekrautas kuģos, tās

pienāks, par tām jāmaksā. Krieviem vajaga vergu, lai viņi sagatavotu jaunus kurināmā krājumus. Ziema būs barga. Bet pagaidām jūs neesat nekāda labā apmaiņas prece, jūs esat panīkuši badā. Ko viņi iesāks ar tādiem ogļračiem? Pagaidām jūs uzbaros, kamēr kuģis atgriezīsies otreiz...”

Arsts runāja kā bende.

Kāds izmisis teica: „Bet katra diena ir svarīga, ko novilcinām!”

„Jā. Lai nostiprinātu pozīcijas. Vai frontē bija citādi? Ja ienaidnieka spēki sakauti atvilkās, jūs taču tūlīt nebraucāt atvaļinājumā pie meitām! Jūs salabojāt izārdītos bunkurus, iztīrījāt aizbērtos grāvjus, jūs ieelļojāt ieročus un gaidījāt jaunu uzbrukumu. Un tas nāca. Tas nāks arī te. Tādu solījumus mēs esam dzirdējuši jau agrāk, bet kāda tiem vērtība? Arī mēs pieprasīsim savu tirdzniecības līgumu. Valdībai ir jāapstiprina ar rakstu, ka mūsu izdošana ir atsaukta uz visiem laikiem. Tikai tad mēs atļausim saviem vēderiem pamazām pieradināties pie ēdiena. Tādēļ nerijiet viņu pasniegtās pankūkas, tās ir viltīgas!...”

Arsts nokāva visas leģionāru cerības. Iedams no vienas barakas uz otru, arī viņš pats reizēm sagrīļojās, viņš staigāja kā piedzēries, runāja paceltā balsī, aizraudamies ekstāzē. Tad pēkšņi apklusa, bez spēka tverdams elpu. Varbūt viņš stāvokli ar nolūku dramatizēja. Daži leģionāri viņa izturēšanos neņēma nopietni, viņš esot iedomīgs histeriķis, savas varas un slavas apreibis...

Bet viņš bija likumīgi ievēlēts streika komitejas priekšsēdis, viņa rīkojumi visiem bija jāpilda, viņa vārdos jāklausa, kaut dažkārt tiem nebija nekādas jēgas.

„Reiz viņš pakritīs, tad būs miers,” vīri sprieda, paši vairs nespēdami piecelties no gultām.

Taču ārlietu ministra paziņojums neizgaisa līdz ar radio viļņiem. To atkārtoja laikraksti un internēto nometnes komandants. Krievu kuģis aizvedīs vācu kara gūstekņus. Baltiešu karavīrus ievietos slimnīcās. Rīkojums gatavoties.

Vīru nogurušie augumi kļuva dzīvāki. Varbūt viņus ar nolūku izvietos slimnīcās mazākās grupās. Pēc atveseļošanās viņus varēs neuzkrītoši atlaist kā civilus bēgļus...

Legionāri saņojās, cik viņu spēki atļāva. Spēka gan vairs nebija, bet nebija arī mantu. Pēc bezjēdzīgā kara viņi bija saglabājuši tikai vārgas dzīvības. Un vienaldzību. Un rūgtumu.

Māsa Mirte viņiem palīdzēja. Viņa teica: „Naidu un rūgtumu atstāji te, zēni! Uz slimnīcu ņemsim līdzī tikai cerību un ticību.“

„Tu runā tāpat kā mācītājs,“ Leons Bite čukstēja. Viņš sargājās skaļi runāt, viņš taupīja atlikušos spēkus.

Pēteris Dānielsons kustējās šaurajā barakas istabā, turēdamies pie gultām vai galda. Brīžiem viņš atspiedās pret telpas sienu un palika mierīgi stāvot. Viņam reiba galva.

Māsa norūpējusies viņu vēroja. „Vai jūs varēsīt pats aiziet līdz mašīnai? Es ziņošu ārstam, sanitāri atnāks ar nestuvēm.“

„Paldies, meitiņ! Bet nestuves negribu. Kauns. Pat frontē bez tām iztiku. Pāiet vēl varu, tikai grīda un akmeņi zem kājām liekas mīksti... Bet kaut kā līdz ceļam aizvilksos. Labāk pieskati jaunos.“

Arvids Sakne lēni tina kamolā zili dzeltenās lentes. Rozes bija novītušas, bet apsējus viņš glabāja. „Pieņīnai no viesmīlīgās zemes,“ viņš teica.

„Met mēslos!“ Leons Bite deva padomu.

Zemgales puisis brīdi neatbildēja, it kā viņš nespētu vairs koncentrēties. Tad viņš atcerējās: „Vai māsa neteica — ņem naidu līdzī, Leon? Tā ir smaga nasta. Nepanesīsi.“

„Jūs te visi runājat kā labie Kristus mācekļi. Es viens tas Jūdass. — Ņem vai ņem līdzī, tāpat ar naidu pilna visa pasaule. Jeb tu vēl cerē uz savu mīlestību?“

„Nav nozīmes par to runāt.“

Legionāriem nebija arī spēka runāt. Viņi kustējās klusēdami. Katrs vārds likās smags, katra doma dzēlīga un asa. Viņi bija kļuvuši nervozi un neiecietīgi.

Arī mazais Ervins Krūklēns bija uztraukts. „Māsiņ, vai tu brauksi mums līdzī?“

„Katra mašīnu kāds pavadīs. Māsa vai sanitārs. Arī mācītājs. Es braukšu līdzī pēdējam transportam.“

Zēnam likās māsas atbilde pārāk vienaldzīga. Viņa acīs iespiedās asaras „Tad es arī braukšu ar pēdējo transportu!“

Mirte: „To mēs paši nevaram noteikt, Ervin!“

Krūklēns: „Tu vari. Es negribu bez tevis braukt.“

Mirte: „Kādēļ nē? Slimnīcā mēs atkal satiksimies.“

Krūklēns: „Tu nevarēsi mani atrast.“

Mirte: „Nebēdā, Ervin, es jūs visus atradīšu!“

Krūklēns: „Visus! Tikai mani nē. Ja es tevi vairs neredzēšu, es pārtraukšu bada streiku.“

Mirte: „Vai tu streiko manis dēļ?“

Krūklēns: „Tevis dēļ es varētu badoties visu mūžu!“

Mirte: „Nerunā niekus, Ervin, taupi spēkus! Vēl tev būs daudz jāiztura. Bet tagad man jāsteidzas. Te visās barakās ir daudz tādu, kas paši nespēj savas kājas apaut. Viņi nevar noliekties, viņiem reibst galva. Ņem ņem jaunā, Ervin!“

Māsa aizgāja.

Zēna seja pārvērtās, kļuva pelēka un cieta. Vai viņa nupat neteica, ka te jāatstāj viss rūgtums un naidis? Kā lai viņš to spēj? Pēdējās dienās viņa iztēlē māsa bija kļuvusi tik cēla un skaista, ka viņas dēļ viņš varētu badodamies nomirt. Bet viņa pieder visiem! Viņa apauj viņiem kājas! Kā lai viņš atbrīvojas no rūgtuma un naida? Viņa acīs iemirdzējās asaras.

Leons Bite tās pamanīja. „Pēc mātes sailgojies? Hā! Zīdāinis, izlikts pie svešām durvīm!...“

„Neaiztiec viņu!“ Arvids Sakne stingri teica.

Leons nozvārojās, turēdamies pie gultas stakles. Ar mokām viņš bija norāpies no augšējās lāvas. Pat pasmieties viņš vairs nedrīkst! Viņu barakā visu laiku ir uzturējies spiegs, streika komitejas loceklis. Leonu viņš vienmēr ir turējis aizdomās. Muļķis! Neviens nav tik spītīgi ievērojis visus noteikumus kā viņš. Viņš te dienām un naktīm ir badā salis, bet viņi abi sildās pie savām mīlestībām! Arī to vādzēja aizliegta, lai visi ciestu vienādi. — Bet Leonam nebija vairs spēka lamāties, arī viņš savu rūgtumu nepameta barakā..

Pie nometnes vārtiem viņus sagaidīja sveši cilvēki ar puķēm un asarām. It kā viņus vestu uz kapsētu. Pēc liķiem viņi arī izskatījās.

Policijai bija grūti atturēt ļaužu pūli. Viņi aizsprostoja ceļu, visi vēl gribēja viņus redzēt un pasniegt ziedus.

Inge pie žoga bija gaidījusi kopš agra rīta. Sargkareivis nebija spējis viņu aizdzīt. Viņa atgriezās atkal un atkal, viņa lūdzās un draudēja. Vai viņai nav tiesību satikties ar savu saderināto?

Arī dežūrvirsnieks jutās gluži nelaimīgs, viņš netika no viņas valā. „Ko tu vēlies? Puķes nodot? Atstāj!”

Bet Inge neatlaidās: „Es gribu braukt viņam līdzi uz slimnīcu!”

„Tas nav iespējams.”

„Man ir mācītāja atļauja!” Inge kļiedza. „Viņš mūs salaulās!”

Virsnieks nespēja valdīt smīnu.

„Te nav nekā smieklīga! Man viņš jāsatiek! Sakiet to komandantam!”

Kaut viņa runātu klusāk. Visapkārt stāvēja žurnālisti, viņi ausās kā medību suņi. Viņi pieraksta katru vārdu, viņi filmē un fotografē. Rīt par starpgadījumu pie nometnes vārtiem ziņos visi laikraksti..

„Gaidi! Es runāšu ar komandantu!”

Meitene nervozi staigāja gar vārtiem, gar žogu, it kā viņa ar varu gribētu ielauzties nometnē. Sargkareivji viņu vairākas reizes atvairā ar kailliem ieročiem. — Uzbāzīgs skuķis! Vai viņa nesaprot, ka te nelīdz ne ziedi, ne asaras?

„Nes uz slimnīcu savas puķes!” sargs viņai uzkļedz.

„Turi muti!” Inge tāpat atbild. „Es neiešu prom viņa nesatikusi!”

Žurnālisti aplenc drosmīgo meiteni ar saviem ieročiem — ar zīmuliem, rakstāmblokiem, foto kamerām. — Vai viņa tiešām paspējusi saderināties ar internēto legionāru?

Inge: „Protams. Mēs precēsimies.”

— Interesanti. — Vai viņš ir virsnieks?

Inge: „Nē, es nezinu. Bet tas nav svarīgi.”

— Kad paredzētas viņu laulības?

Inge: „Tūlīt, tikko viņš būs brīvs.”

— Tāds notikums jāpublicē laikrakstu pirmajās lapas pusēs.

Inge: „Es jums paziņošu, kad tas notiks.”

— Vai viņi domā kopdzīvi turpināt?
Inge: „Protams. Vai citādi mēs precētos?“
— Varbūt viņai ir tikai humanitārs nolūks? Dros-
mīga meitene glābj internēto...
Inge: „Nezoboļieties! Es viņu mīlu. Briesmīgi.“
— Pat mīlestība! Tiešām vienreizējs notikums. —
Vai viņi bieži satikās nometnē?
Inge: „Katru vakaru.“
— Kā tas bija iespējams?
Inge: „Kas jums daļas? Par to nav jāraksta.“
— Vai viņa mīl bērnus?
Inge: „Neesiet bezkaunīgi! Zināms, mums būs arī
bērni.“

Atveras vārti. No nometnes rajona viena pēc otras
izripo sanitārās mašīnas. Gar viņas acīm aizslīd sar-
kanā krusta zīmes — viena, otra, trešā. Tad viņa
pēkšņi iekliedzas: „Tas ir viņš!“ Inge izlēc uz ceļa,
motors noslāpst. „Arvid, es braukšu tev līdzi!“

Viņa pazīst savu saderināto, kaut viņš ir pārvērties,
ar pelēkiem, iekritušiem vaigiem. Viņa paceļ abas
rokas ar puķēm, liekas viņa pati grib iekrist mašīnā
starp leģionāriem. Taču policista stingrā roka velk
viņu atpakaļ.

„Laidiet!“ viņa kliedz.

Žurnālisti filmē un fotografē.

Troksnī viņa tomēr dzird sava saderinātā balsi:
„Tam nav nekādas nozīmes, Inge!“

Viņa kliedz vēl skaļāk: „Viņi nedrīkst mūs šķirt!
Es tevi atradišu, vienalga kur viņi tevi aizvestu! Mā-
cītājs mūs salaulās! Un mūsu bilde būs avīzēs!“

Mašīnas motors atkal iegauļojas. Pazib sarkanā
krusta zīmes — viena, otra, trešā. Inge paliek ceļa
malā ar izstieptām rokām. Puķes ir nokritušas pie
viņas kājām, bet viņa tās neredz. Kāds cilvēks tās
paceļ un sniedz viņai pretī. Viņa neievēro, viņa skatās
tikai uz pilsētas pusi ar izmisušām acīm, viņa klau-
sās mašīnu rūkoņā, kamēr troksnis noslāpst zem pe-
lēkajām debesīm. Viņa vēl dzird tikai briesmīgos
vārdus — tam nav nekādas nozīmes, Inge!

Asaras —? Viņa tās norauš ar abām rokām, tad
steidzīgi iet mašīnu riepu pēdās, it kā cieši apņem-
damās sanitāro transportu panākt...

Pēdējais atstāja nometni streika komitejas priekšsēdis Jānis Zauers. Abi ar māsu Mirti viņi iznāca no baltās virsnieku ēkas. Uz kalto akmene ceļa viņus gaidīja sanitārā mašīna. Ārsts vēl brīdi apstājās puvērtātajās durvīs.

„Vai jūs varēsīt aiziet?“ māsa jautāja.

„Ja vēlaties, iesim skrieties!“ Taču pēkšņi viņš sagrīļojās un zaudēja līdzsvaru. Viņš tvēra gaisu, viņa galva atsitās pret durvju stenderi. Piere sāka asiņot.

Māsas spēcīgās rokas satvēra viņa augumu.
„Zauer —?“

Viņš atjēdzās it kā no bezsamaņas. — Zauers? Kādēļ viņa uzrunā viņu tik oficiāli? — „Man nepatīk šis vārds. Daži mani uzskata par vācieti. Sauciet mani vienkārši par Jāni!“

Mirte neatbildēja. Kopš pirmās dienas viņai šis cilvēks likās pārāk uzbāzīgs. Viņa mēģināja atsvabināties no viņa rokas. „Atļaujiet, es noslaucīšu asinis!“

Zauers: „Asinis?“

Mirte: „Jūs esat pārsitis pieri pret durvju stenderi.“

Zauers: „Tā? — Labi. Es atstāju šo vietu ar Kaina zīmi pierē.“

Mirte: „Ko jūs ar to domājat?“

Zauers: „Es viņiem aizliedzu ēst. Es esmu slepkava. Hā!“

Mirte: „Nerunājiet mulķības, Zauer!“

Zauers: „Protams, arī jums es esmu tikai mulķis! Aksts un pūšlotājs.“

Mirte: „Vai iesim?“

Zauers: „Māsa, vai jūs esat droša, ka viņus aizveda uz slimnīcu?“

Mirte: „Kur gan citur?“

Zauers: „Varbūt tieši uz ostu..“

Mirte: „Jūs visus ievietos slimnīcās.“

Zauers: „Varbūt viņus. Bet mani izolēs. Un tā būs kapitulācija!“

Mirte: „Zēni nepadosies, viņi ir disciplinēti. — Vai iesim?“

Zauers: „Man vēl jārunā ar komandantu. — Kur tagad atrodas komandants?“

Mirte: „Mums nav vairs laika, Zauer! Mašīna gaida.“

Zauers: „Lai gaida. Lieta pārāk svarīga. — Vai tas ir komandants, kas tur stāv pie vārtiem?“

Mirte: „Tas ir viņš.“

Zauers: „Labi, tad mēs vēl runāsim ar viņu!“

Māsa aizvadīja pacientu tieši pāri laukumam, kā dažkārt radusi to darīt slimnīcas darbā.

Zauers sniedza majoram roku. Viņa pašapziņa nebija zudusi. Viņi abi bija virsnieki, to viņš pierādīja piedalīdamies nāves un dzīvības spēlē. Viņi abi bija vienādos amatos — komandanti. Majors valdīja ārpusē baltiešu nometnes žogam, viņš iekšpusē uzturēdams stingru bada streika disciplīnu. Patiesībā viņa amats bija atbildīgāks...

Tagad viņam padotie karavīri ir pārvietoti. Viņš palicis pēdējais — arjergardā. Bet viņam tie jāpanāk, viņam jāiet avangardā. Tāds ir viņa pienākums.

„Majora kungs, vai jums ir zināms, uz kādām slimnīcām leģionārus aizveda?“ viņš stingri jautāja.

Komandants apmuls. Vīlcinādamies nosauca dažas pilsētas. Viņa balss bija klusa un draudzīga, viņš runāja it kā atvainodamies.

Zauers to izmantoja, kā agresīvs karavīrs tuvčīņas triecienā: „Majora kungs, dodiet man šo slimnīcu telefona numurus!“

„Kādēļ jums tie vajadzīgi?“

„Mašīna, kas mani gaida uz ceļa, ir norīkota citā virzienā...“

„Jūs maldaties. Bet ja tas jums liekas svarīgi, es varu jums telefona numurus iedot.“

„Pateicos, majora kungs! — Jauna uzvara!“ Zauers pašapzinīgi iesmējās, raudzīdamies mātai acīs. Viņa skats bija ass, nervozs un izaicinošs.

Mirte novērsās.

Viņus vēl aplenca žurnālisti.

„Man nav nekā jauna ko teikt, kungi! Ziņojiet savām redakcijām, ka mēs neesam kapitulējuši. Ienaidnieks mūs neuzvarēja Kurzemē, mēs noturēsimies arī šajā akmens salā! — Ardieu, vecās, nelaimīgās barakas!“ Viņš vēl pameta ar roku atvadu sveicienu, tad ar pūlēm iekāpa mašīnā.

Māsa Mirte viņu pavadīja.

Diena bija kļuvusi gaišāka. Zemās saules stari, slīpi krisdami lejup, veidoja asas ēnas.

Vai viņi atradās slimnīcā? Kādēļ ēkas ir atkal apjostas ar dzeloņu stieplēm? Kādēļ gaitenīs vēl arvien dežūrē sargkareivji? Arī māsas, kopējas un sanitāri bieži uzturas slimnieku telpās. Vai viņiem uzdots viņus novērot? Kādēļ?

„Tādēļ, ka tu vēl arvien neesi izlīdis no fašistu ādas!“ kāds zobodamies teica. Balss likās pazīstama.

„Ojar!“ Leons Bite nobijies čukstēja. „Vēl dzīvs?“

Zvejniekpuišis atklāja zem segas paslēpto seju. „Vai tu gaidi manu mantu? Es vēl nedomāju rakstīt testamentu, kā tu. Esmu te labi noenkurojies.“

Bite: „Barojies ar auzu pārslām?“

Tauriņš: „Nepiesienies! Deva gan, bet teicu, ka neesmu zirgs. — Vai jūs jau esat padevušies?“

Bite: „Ne runas par to. Dakteris pats krīt no kājām, bet pamēģini viņam iestāstīt, ka tai lietai nav nekādas jēgas.“

Tauriņš: „Kur Zauers?“

Bite: „Nezinu. Palika pēdējais.“

Tauriņš: „Un citi mūsējie?“

Bite: „Atveda. Palika vēl lejā. Arvids, Ervins, vecais Danielsons. Apčamda visus pēc kārtas, vai nav līdzī kāds duramais. — Skatos, te deviņas gultas, kā kazarmēs. Kas tie divi tur zem segām?“

Tauriņš: „Viens igaunis. Nesaprot, ko mēs runājam. Padevies. Kopēja baro ar putriņām kā zīdaiņi. Otrs mūsu Egons. Arī nerunā. Mēms.“

Bite: „Tad visa vecā banda atkal kopā. — Kāds te gaiss?“

Tauriņš: „Vai neesi jau saodis? Visas mantīņas atņem. Spogulīšus, bārdas skujamos asmenīšus, visāduš duramos. Arī vēdera jostas, lai kāds nepakaras. Pat nodzerties nevar no kārtīga trauka. Te ir tādas papīra krūzītes, ar tām tu roku dzīslas nepārgriezīsi.

Ja gribas smēķēt, tad jāsauc kopēja vai sanitārs, pašam sērkcipus nedod. Mūs te uzskata par nikīgiem bērniem, kas spēlējas ar uguni. Uz ateju laiž tikai pa vienam, lai kāda banda nemēģina sargam atņemt šaujamo. Iedeva tādus garus kreklus, staigājam kā nedēļnieces. Bet neļauj daudz apkārt vazāties, jāguļ, kaut sāni jau zili. Būtu vismaz kāda avīze, vai radio. Pat vēstules aiztura, nekā nezīnam, kas pasaulē notiek.“

Bite: „Tad tev nav vairs šānses nogalināties...”

Tauriņš: „Es par to vairs nedomāju. Riebjas. — Kas notika ar leitnantu Liepu?”

Bite: „Jau ieskaitīts elles reģistros. Debesīs pašnāvniekus neielaiž. Bet tik slaveni nemirsi ne tu, ne es. — Diezin, kurā gultā mani te liks?”

Tauriņš: „Labi vismaz, ka te tu nevarēsi man rāpties virs galvas.”

Bite: „Vai barakā nebiju tev labs kaimiņš?”

Tauriņš: „Varēja iztikt, bet reizēm tu tā svaidījies no vieniem sāniem uz otriem, it kā skudras tev būtu sabērtas apakšbiksēs. Un miegā muldēji.”

Bite: „Kāda runa. Citi muld nomodā, ar vaļējām acīm.”

Kopējas iedeva arī pārējos pacientus, jau ietērptus slimnīcas drēbēs. Ervins Krūklēns ienāca kā nobijies, Arvids Sakne šķietami vienaldzīgs, Mārtiņš Degis kā sajūsmā par pārmaiņu. Tikai virsseržantu Pēteri Danielsonu sanitāri ienesa ar nestuvēm. Taču visi vecie paziņas bija atkal kopā, paldies Dievam!

Pievakarē ieradās arī Jānis Zauers. Viņš izskatījās saīdzis un neapmierināts. Un pierē zilgana rēta. Vai viņš kritis?

Arsts negribēja par to runāt. Sīkums. Kāds strauji vērdams durvis esot viņu ieskrāmbājis. Viņa nervozais skats ātri pārskrēja visām telpas gultām.

„Ojars —?” viņš pēkšņi atguva valodu. „Necerēju tevi vairs sastapt. Liekas, esi atkopies. — Piespieda ēst?”

„Neesmu nekāds dezertieris. Bet viņi te kaut ko spricē aiz ādas,” zvejniekpuišis atzinās.

„Vitaminus?”

„Es nezinu, neesmu dakteris.”

„Varbūt pašam nezinot esi jau izstājies no ierindas?”

„Nepiesienies, dakteri! Vai neatceries, ka tu pats mani atsvabināji? Bet es noturējos. Frontē esmu taisījis visādus numurus, bet briesmās vagu neesmu pēmis.“

„Es gan!“ Leons Bite lielījās „Pie Rīgas piesitu pēdu līdz Ziepniekkalnam. Divas dienas. Bija jānozvērina kāds skuķis, lai nepaliek pie krieviem.“

„Un tiki sveikā bez kara tiesas?“ Zauers smīnēja.

„Zināms. Pie Saldus rotu panācu. Tūlīt pieteicos izlūkos. Pat kārtīgu bārienu no rotnieka nedabūju. To kariņu vajaga mācēt, kāda runa!“

„Un tomēr nemācēji. Skuķis sēž vaņkam klēpī.“

„Jā, nolādēts!“ Leons smagi nopūtās. Enerģiski runādams, viņš ātri nogura, nekāds lauva vairs nebija.

Jānis Zauers pārstaigāja lielo slimnīcas istabu. Viņš pētīja logus, durvis, it kā pārdomās gatavodams bēgšanas plānu. Drīz viņa rokās atradās zīmulis un papīra bloks. Viņa roka vairs nespēja tik enerģiski veidot stāvos burtus kā agrāk, bet viņa apziņa vēl bija skaidra un asa.

RĪKOJUMS

visās slimnīcās ievietotiem baltiešu leģionāriem.

1. Katrā slimnīcas telpā izraugams istabas vecākais, vēlams augstākais dienesta pakāpē.
2. Istabas vecākais ir atbildīgs par mieru un kārtību telpās, par disciplīnu un pieklājīgu izturēšanos pret slimnīcas personālu.
3. Istabas vecākam jā sastāda saraksts par viņam padotiem karavīriem, uzdodot vārdus, dzimšanas datus un dienesta pakāpes. Saraksti iesniedzami man piecpadsmitajā istabā.
4. Ja gadījumā mani izolē, vai pārvieto streika vadību pārņem dienesta pakāpē vecākais komitejas loceklis. Tas pats jāievēro, ja mainās istabas vecākie.
5. Tik ilgi, kamēr nebūsim sapēmuši no valdības pārstāvja rakstisku solījumu, ka mūsu izdošana atlikta, visiem internētiem baltiešiem jāturpina bada streiks.

6. Ja kāds pacients jūtas pārāk nespēcīgs, viņam jāļauj, lai ārsti pielieto medicīnu dzīvības uzturēšanai. Jānoraida vitamīnu devas un mākslīga ēdināšana.
 7. Akūtās slimībās atļauts lietot ārstu noteiktas zāles. Medicīna pieļaujama arī nervu nomierināšanai, asins cirkulācijai un sirds darbības veicināšanai.
 8. Ja ārsts vēlas kādu pacientu izmeklēt, nedrīkst pretoties.
 9. Ja kāds patvarīgi izbeidz bada streiku, pārējiem stingri noliegts ar viņu sarunāties, vai sniegt palīdzību. Katrs streiklauzis jāuzskata par nodevēju.
 10. Šie noteikumi pavairojami rokkrakstos, un pie katras izdevības jānogādā arī citās slimnīcās ievietotiem legionāriem. Par vietējiem apstākļiem man nekavējoties ziņot.
- Streika komitejas priekšsēdis Jānis Zauers

Pēc intensīvā darba rakstītāja roka nokrita uz gultas segas. Viņa pirkstos vārgi drebēja stingrā rīkojuma papīrs. Legionāri, cilādami galvas, aizdomīgi viņu vēroja.

Leons Bite nenocietās: „Vai tu uzrakstīji jaunu ēdiena karti? — Pildīta cūkas galva ar —“

Zauera asais acu skats pārtrauca puisi zobgalību. Viņš atvilka elpu un sāka lasīt savu sacerējumu. Vīri klusēdami klausījās.

„Pārpratumu nav?“ pēc brīža autors pašapzinīgi jautāja.

Nē, pārpratumu nebija. Streiklauzis jāuzskata par nodevēju. Nekādas mīkstčaulības! Jānis Zauers vēl arvien jutās kā ielenktas kaujas grupas komandieris ienaidnieka ieņemtā apgabalā.

Ienāca atkal nodaļas māsa. Bez vajadzības. Vai viņiem esot kāda vēlēšanās? Nē? — Viņa likās ļoti ziņkāra, atkal un atkal gribēja zināt, kā svešie karavīri te jūtas. Varbūt viņi vēlas kaut ko iebaudīt? Kaut ko vieglu. Tēju, sausīnus vai auzu pārslu tumi?

„Paldies, māsa!“ Jānis Zauers steidzās viņas piedāvājumu noraidīt. „Mēs vēl neesam izcīnījuši savu brīvību.“

Jā, māsa esot kaut ko dzirdējusi par viņu problēmām. Bet viņa nesaprotot, kā ar neēšanu var cīnīties par brīvību. Vai tādēļ viņi atvesti uz slimnīcu?

„Māsa, vai jūs zināt, kurā istabā ir ievietots pulkvedis Kārlis Aizpurs?“ Zauers pēkšņi jautāja.

To viņa nezinot.

„Tepat pretī, astoņpadsmitajā.“

Tā? Kā viņš to zina? Viņš taču atbrauca pēdējais.

Zauers nevēlējās paskaidrot. Viņš bija radis tikai rīkot un pavēlēt. „Lūdzu, nododiet šo papīru pulkveža kungam astoņpadsmitā istabā!“

Māsa ieskatījās svešās valodas tekstā. Nekā nesa-prasdama, paraustīja plecus, bet papīru paturēja.

Pienāca vakariņu laiks. Kopēja iestūma zemus ratiņus, piekrautus ar ēdiena traukiem. Vārīta zivs, saknes, piens, sausiņi. Trausla meitene baltā uzsvārcī veikli kārtoja uz pacientu galdiņiem papīra un alumīnija traukus.

„Nepūlies, meitene, mēs neēdīsim!“ Zauera balss apturēja viņas roku kustības.

Tiešām viņi neēdīs? — Jā, arī viņa esot dzirdējusi, ka jaunie pacienti esot dīvaini cilvēki, viņi jau neesot ēduši pāris nedēļas, un vēl arvien atsakoties pieņemt ēdienu. Tāds notikums slimnīcā esot piedzīvots pirmo reizi. Nevienš tādu gadījumu neatceroties, ne māsas, ne ārsti.

„Un tik drīz jūs to arī neaizmirsīsīt!“ Jānis Zauers lepni teica.

Meitene neveikli pagrozījās, krāva ēdiena traukus atpakaļ ratiņos.

Igaunu patients telpas kaktā bija piecēlies gultā sēdus. Viņš nesaprata, ka jaunie istabas biedri viņu jau bija aprunājuši. Kārām acīm viņš vēroja kopējas roku kustības.

„Bet viņš jau ēd ceturto dienu!“ meitene teica, pamādama ar galvu.

Arī Zauers paskatījās pret telpas kaktu. „Tad dod viņam! Es viņa nepazīstu!“

Kopēja pasniedza igauņim dietas devu neveikli smaidīdama. Pūsis pateicās ar galvas mājienu, tūlīt satvēra karoti. Naža un dakšiņas viņam nebija, bet mīksti izvārīto zivi varēja sadalīt arī ar karoti. Viņa sejā un acīs bija atgriezies ēstgribas prieks.

„Ko viņam iedeva?“ Leons Bite piesardzīgi jautāja. „Līdaku vai mencu?“

„Kas tev daļas?“ Zauers viņu nelaipni apsauca.

Neviens vairs neinteresējās, kādu zivi igaunis ēd, viņi aizgrieza acis uz otru pusi.

„Vai man tiešām jānes ēdiens atpakaļ?“ kopēja vēl jautāja, atgriezusies pie durvīm.

„Pagaidiet, jaunkundze!“ kāds sauca.

Visi leģionāri reizē sakustējās gultās. — Tā tad Egons, mājās braucējs...

„Dakter, tu taču solīji, ka es varēšu atkal ēst?“

Jānis Zauers sastindzis domāja. Vai viņš bija solījis? Garais puisis tiešām bija slimš, viņu ārsti ievietoja slimnīcā, streika komiteja nekādu lēmumu nebija pieņēmusi, ka viņš no pienākuma ir atsvabināts.

„Tikai auzu tumi — mazliet,“ pacients lūdzās.

Kopēja atgriezās, atstāja pāris trauku uz viņa galda, tad steigā izstūma ratņus laukā, atstādama telpā kairu ēdiena smaržu.

Egons vēl brīdī kavējās aiztikt karoti. „Zināt, ar mani nebija joki,“ viņš taisnojās. „Sākumā bija dzeltenīti tikai acu āboli. Tad arī mute, lūpas, seja un beidzot visa āda, Un niezēja. Nekur nevarēja glābties. Pakrūtē spiediens, nelaba dūša. To visu pacietu. Bet tad uz krūtīm un vēdera saradās sarkanas dzīslas, kā zirnekļa tīkli. Ārsti nekā neteica, bet māsa domāja, ka tā neesot laba zīme, kaut kas ar žulti. Tādas lietas varot gadīties karantinās un gūstekņu nometnēs. — Vai jums nevienam nav uz vēdera sarkani zirnekļa tīkli?“

Neviens neatbildēja.

„Un tad man bija jāsāk ēst. Nekādas izejas. Auzu putru esmu jau ēdis trīs dienas.“

Neviens neklausījās viņa taisnošanos.

„Bez tam es domāju, ka esmu atbrīvots no bada streika. Dakteris pats man solīja.“

„Tad ēd, neplāpā!“ Jānis Zauers uzkliedza. Viņš bija nosvīdis, klausīdamies pacienta slimības vēsturi. Vai viņš viens drīkst uzņemties atbildību par viņa dzīvību? Viņu droši vien operēs, viņam jāatgūst spēki, viņam jāēd.

Pēkšņi viņš piecēlās gultā sēdus. „Varbūt jūs visi gribat auzu tumi?“ viņš nikni jautāja.

„Neuztraucies, te neviens nav mazais bērns!“ Ojars Tauriņš atbildēja pirmais.

„Arvid —?“

„Nekārdini! Tam nav nekādas nozīmes.“

„Ervin —?“

„Ēst varētu, bet —“ zēns stostījās.

„Varbūt esi apdomājies? Negribi būt pasaulslavens?“

„Nē, nekāds varonis es neesmu, dakter, bet izturēt vēl varu!“

„Degis? Danielsons —?“

„Ja zēns iztura, vai mēs, vecie kanaki, padosimies?“ virsseržants rāmi atbildēja. Kliegt un komandēt viņam nebija vairs spēka.

Mārtiņš Degis klusēja. Jāiztura, nekādu šaubu. Un kaut viens te ēd zivi, otrs auzu tumi. Bet viņš vairs neticēja, ka viņi kaut ko panāks. Viņu stingrā vienība jau bija izārdīta. Viņi vairs nedrīkstēja sazināties ar likteņa biedriem, slimnīcā viņus apsargāja vēl stingrāk nekā nometnē. Katrs sanitārs te bija viņu sargs.

„Jeb arī tu esi pārdomājis, Mārtiņ?“ Zauers jautāja izsmieklā.

„Domājis esmu, bet izdomāt neko nevar,“ skolotājs vaļsirdīgi atzinās. „Citas izejas nav, jāiztura. Bet ja viņi te acu priekšā ēd —“

„Egon, nestreb tik skaļi!“ Zauers kļiedza. „Un beidz ātrāk!“

Vainīgais bailīgi nolika karoti.

„Guliet un nedomājiet!“ ārsts iekaisis rīkoja. „Mēs neesam vēl demobilizēti, bet pārvietoti jaunā frontes iecirknī. Mūsu sirdsapziņa un patriotisms pavēl —“

„Neāksties, dakteri!“ Ojars Tauriņš viņu pārtrauca kaprāja balsī. Gluži brīnums, kur viņam radās spēks.

Zauers tiešām aprāvās. „Vienalga! Bet nedomājiet man te rakstīt jaunas pavāru grāmatas!...“

Diena sākās ar rīta vizīti. Legionāru telpas apstāgāja divi ārsti, māsas pavadībā. Viņi vēroja pacientu sejas, acis, ādas krāsu, taustīja viņu pulsu. Bet nekā nejautāja.

Jānis Zauers nenocietās: „Vai mūsu lietā zināms kas jauns?”

Arsti neatbildēja. Šiem cilvēkiem neinteresēja veselības stāvoklis, bet jaunākās ziņas. Viņi nopietni saskatījās un klusēdami izgāja no telpas.

Kopēja atkal ieveda ar ratīņiem brokastis — auzu tumi, sausiņus, kafiju. Divi pacienti ēdienu pieņēma, pārējie saīguši aizgriezta sejas pret sienu. Paldies, bet viņi neēdis. Vēl nē. Kopēja bija pieradusi pie leģionāru dīvainībām, viņa vienaldzīgi aizveda ēdienu atpakaļ.

Vēlāk viņa ienesa grāmatas, papīrus, zīmuļus. Viņi varot mācīties valodu, tāda nodarbība esot ļoti ieteicama.

„Kādēļ mums jāmacās sveša valoda, ja mēs nekad to nerunāsim?” Ojars Tauriņš apvainojās „Mums jāmacās krieviski lamāties, mūs taču drīz izdos!”

Izdos? Kādēļ viņus izdos? — Kopēja tiešām brīnījās.

„Tu, meitiņa, no politikas neko nesaproti!”

Nē, viņa tiešām nekā nesaprata.

„Ienes man kādu žurnālu, kur ir krustvārdu mīklas!” Ervins Krūklēns prasīja.

Kopēja atstāja rakstāmlietas uz pacientu galdiem. — Krustvārdu mīklas? Jā, arī tā esot laba nodarbošanās. Attīstot domāšanu. — Solidamās žurnālus sagādāt, kopēja izgāja atkal laukā.

„Tev, Egon, valoda jāmacās!” Ojars zobodamies teica.

„Kādēļ man?” slimais pacients uztraucies atsaucās.

„Tu taču paliksi te!”

„Es? Kādēļ es? Ne prātā!”

„Tādēļ, ka tevi operēs. Kūģis jau sen būs aizgājis, bet tu vēl gulēsi slimnīcā un ēdīsi auzu tumi.”

Egons apvainojās. „Neapcelies! Es braukšu mājās. Man te nepatīk.”

„Pieradīsi. Žults tev būs izgriezta. Tu būsi gluži cits cilvēks. Man Latvijā bija tēva brālis, viņš nevarēja satikt ar sievu. Katru rītu viņa esot piecēlusies rūgta un indīga. Bet tad viņa aizvesta uz slimnīcu, viņai izgriezta žults. Kopš tās reizes viņi dzīvojuši bez strīdiem...”

Egons Ritenis sadrūmis klusēja. Par veselību viņš tiešām bija norūpējies. Pēc ārstu mēmajām vizītēm viņš nojauta, ka viņu drīz pārvietos, varbūt viņu

tiešām operēs. Pēc tam viņam būs jāguļ, varbūt mēnesi. Ojaram taisnība, kuģis jau būs prom...

Jānis Zauers nespēja ilgi mierā nogulēt. Viņš grozījās gultā un svaidījās, it kā cīnīdamies ar smagas slimības murgiem. Reizēm viņš strauji piecēlās sēdus, ilgi domāja skatīdamies caur logu apsnigušajos kokos. Vai viņi atradās slimnīcā, vai cietuma režīmā? Nometnē viņš varēja staigāt no barakas uz baraku, viņš varēja satikties ar žurnālistiem, varēja runāt, skaidrot un protestēt. Turpretī slimnīcā ārsti nāca un gāja klusēdami, māsa likās naīva vecmeita, kopēja dūmja meitene. Pat uz tualetes telpām viņus pavadīja sardze. Viņš jau bija iemācījies svešajā valodā dažus lamu vārdus, viņš tos lietoja arvien biežāk — pie velna, brauc ellē, pēdējais mēsls!

Vai viņa nepieklājīgā izturēšanās tika ievērota? Kādu rītu piecpadsmītajā istabā ienāca divi policisti un kopēja ar viņa drēbēm. — Jānis Zauers? — Nu esot laiks viņam ģērbties un braukt. Vai viņi varot viņam kaut kā palīdzēt?

Pacients piecēlās sēdus, pārlaida kājas pāri gultas malai. Iesmējās kā mēdīdamies. „Pie velna, cik laipni! Bet apģērbties es vēl spēju pats! — Kur mani vedīs?”

Viņu pārvietošot labākos apstākļos.

„Man tepat ir labi, brauciet ellē!”

Diemžēl, viņam tomēr jānākot līdz.

„Pēdējie mēsli!” Zauers nomurmināja, tomēr sāka ģērbties. „Piedodiet, kārtības sargi, vai es esmu te kļuvis bīstams?”

Nē. Kādēļ viņš tā domā?

„Te nav iespējams mani pilnīgi izolēt. Bet es neprotestēju, pie velna, es tikai jautāju. Un nebaidieties, es nebēgšu un nepretošos. Es tūlīt apaušu kājas un savākšu savas rakstāmlietas. Redzat, es jau esmu sācis mācīties jūsu valodu, velns lai parauj!”

Policisti smaidīja.

Zauers ģērbās gausi, kā tišām kavēdamies. Varbūt viņam nebija vairs spēka strauji locīties. Bet viņa gara stāvoklis bija mozs, likās, viņš tūlīt sāks svīpot.

„Jūs, zēni, nebēdāji! Gan es pratīšu ar jums saziņāties. Neko nedariet ar savu ierosmi. Mums visiem jāturas kopā, cik ilgi vien iespējams. Tu, Pēter Danielson, būsi tagad istabas vecākais, tev jāuzņemas kaujas grupas vadība un jāturpina cīņa līdz galam!”

Kārtībniekiem nepatika, ka internētais tik ilgi sarunājas svešā valodā ar istabas biedriem. Vai viņi tomēr nevarot viņam palīdzēt ātrāk sagatavoties?

„Paldies, esmu kārtībā! Uz redzēšanos, zēni!“ Viņš vēl pamāja ar roku vecajiem draugiem un mazliet grīlodamies tuvojās durvīm. Kopēja tās atvēra, abi policisti cieši sagrāba internētā rokas.

Piecpadsmitajā istabā brīdi iestājās smags klusums.

„Varbūt viņu aizveda uz ostu —“ virsnieku vietnieks Mārtiņš Degis attapās. „Varbūt viņi mūs paņems pa vienam...”

„Viņu nogādās piemērotā vietā, tu taču dzirdēji!“ Ojars Tauriņš zobojās, kā parasti. „Te viņš sāka rakstīt jaunus streika noteikumus. Tie jau ir pavairoti un izplatīti, kāds eksemplārs varbūt nonācis arī policijas rokās. Vai tādu nelieti var turēt slimnīcā? Viņš jābāž aiz restēm!”

„Mulķis arī bija!“ Egons Ritenis atsaucās. „Kam tādi rīkojumi vairs der? Tā kā tā visiem būs jābrauc mājās!”

„Tikai tu netiksi līdz!” Ojars viņam atgādināja.

„Jā, pie velna!”

Leģionāri ilgi nerunāja, satraukti klausījās slimnīcas trokšņus. Vai gaitenī atkal neatskanēs soļi? Vai policija laipni neaicinās nākošo? Varbūt virsseržantu Danielsonu, varbūt virsnieku vietnieku Degi. Varbūt kaprāli Tauriņu, vai dižkareivi Sakni. Arī kareivji Bite un Krūklēns bija tādi paši kara noziedznieki. Viņiem nevajadzēja klausīt kara aprīņķa pārvaldes rīkojumiem, viņiem vajadzēja mežos pievienoties Sar-kanajai bultai...

Vienalga. Vismaz policisti bija laipni, viņus te neizrāva no gultām naktīs, kā tas parasts laimīgajā padomju dzimtenē.

Kārtības sargi tomēr neatgriezās. Māsas un kopējas gaitenī staigāja klusi, sarunājās čukstēdamas, it kā gatavodamās smagām operācijām.

Laukā bija sācies vējš. Koku zari nemierīgi šūpojās, nokratīdami slapjo sniegu. Laiks šajā zemē bieži mainījās.

Beidzot Ojars Tauriņš pārtrauca klusumu: „Pēter, vai tu dzirdēji, ko dakteris teica? Tu tagad esi mūsu vecākais.”

Virsseržants ar mokām kustināja sausās lūpas: „Vai tā viņš teica?“

Tauriņš: „Tu taču neesi zaudējis arī dzirdi?“

Danielsons: „Es nezinu, varbūt esmu arī kurls. Es bieži nedzirdu, ko jūs runājat. Liekas, jūs esat mēmi. Bet man vienalga —“

Tauriņš: „Varbūt tu mūs atsvabināsi no bada?“

Danielsons: „Man vienalga —“

Tauriņš: „To tu nedrīksti darīt.“

Danielsons: „Laikam nē. Tādēļ labāk lai Mārtiņš —“

Mārtiņš Degis it kā pamodās no snaudas: „Vai tu nejūties labi, Pēter?“

Danielsons: „Ar mani iet uz leju, zēni! Tādēļ būtu labi, Mārtiņ, ja tu tūlīt uzņemtos istabas vecākā amatu. Mani gadi un nervi, nē, es vairs neesmu nekāds spēka vīrs.“

Degis: „Es nezinu, vai mums vērts tālāk mocīties. Ko tu, Arvid, par to saki, tu esi streika komitejas loceklis?“

Sakne: „Nozīmes nav nekādas, bet mēs nedrīkstam padoties. Tāda ir pavēle.“

Egons Ritenis īgni iesmējās: „Pavēle — hā!“

Neviens to neievēroja. Viņš bija streiklauzis, no-devējs.

Tā tas palika. Neviens nezināja, kurš ir piecpadsmī. tās istabas vecākais, Pēteris Danielsons vai Mārtiņš Degis. Viņus visus bija pārņēmusi apatija un liela vienaldzība.

Smagi, bezcerīgi vilkās laiks. Otrā dienā mazliet dzīvību ienesa māsa Mirte. Viņa bija atkal saņēmusi atļauju pacientus apmeklēt, ar noteikumu, ka viņa ietekmēs savus tautiešus un pierunās viņus izbeigt bada streiku.

„Viņiem nepatīk, ka par to raksta visas pasaules avīzes,“ Mirte stāstīja, ienākusi piecpadsmītajā istabā. „Laikam kauns un neērti, ja tādas lietas var notikt šajā humanajā zemē.“

„Bet tu mūs nepierunāsi!“ Ervins Krūklēns pēkšņi kļuva varonīgs. Ieraugot Mirti, viņš atdzīvojās, viņa bālā seja atguva dabīgu krāsu.

Mirte: „Līdz šim es neesmu pūlējusies to darīt, Ervin! Arī turpmāk tas nenotiks. Jums pašiem ir sava vadība un streika komitejas priekšsēdis.“

Krūklēns: „Vakar viņu aizveda.“

Mirte satrūkdamās: „Uz kurieni?“

To neviens nezināja.

Mirte: „Gan es viņu atradišu. Es te atkal atgriezīšos un pastāstīšu, ko viņš domā.“

Krūklēns: „Vai tu biji leitnanta bērēs?“

Mirte: „Biju.“

Krūklēns: „Pastāsti, kā viņu izvadīja!“

Mirte: „Skaisti. Bija daudz pavadītāju. Arī brīvie sardzes karavīri. Atvadu vārdus teica mūsu mācītājs un vietējais prāvests. Viņš runāja par jums visiem. Jūs esot varonīgi karavīri. Dzimteni aizstāvojot, jūs esot pazaudējuši ģimenes un mājas, bērnus un vecākus, tagad jūs cīnīties par savu vienīgo mantu dzīvību. Prāvests saprot mūsu traģediju, un viņš cerot, ka arī valdība to beidzot atzīs. Bija daudz vainagu un ziedu. No galvas pilsētas bija ieradusies latviešu pārstāvji. Nodziedājām arī valsts himnu. Tad zārku pārklāja ar nacionālo karogu un aizveda uz krematoriju.“

Leģionāri klusēja.

Mirte: „Varbūt man nevajadzēja to stāstīt. Es te neesmu nākusi, lai jūs uztrauktu, jums vēl jādzīvo, zēni!“

Dēģis: „Un kas notiek ārpusē, māsa?“

Mirte: „Jūsu dēļ visa tauta ir uztraukusies. Karalis ir saņēmis tūkstošiem telegrammu. Baznīcās notiek aizlūgumi, ielās demonstrācijas un protestu sapulces. Visi laikraksti jūs aizstāv. Kāds slavens rakstnieks ir publicējis uzsaukumu valdībai — neitrālai valstij, kurā neesot atbildīga par kapitulācijas noteikumiem, esot pašai tiesības lemt par patvēruma tiesību piešķiršanu politiskiem bēgļiem. Baltijas valstis esot iekarotas un okupētas, tādēļ arī internētie karavīri uzskatāmi par bēgļiem. Valdībai, kas lēmusi citādi, neesot tautas atbalsta. Šajā zemē nedrīkstot nevienu tiesāt, ja viņam nav dotas tiesības aizstāvēties. Tauta gribot zināt, ko jūs ļauna esat darījuši, pirms jūs atdod sodīšanai sveša terrora režīmam. Valdība gan domājot, ka nekas ļauns jums nenotiks, bet autors atbild, ka baltieši paši to zina labāk. Kādēļ viņi esot izvēlējušies bada streiku un pašnāvības? Kāds mi-

nistrs esot izteicies, ka viņa tauta kara laikā esot bijusi Eiropas sirdsapziņa. Bet ja tagad valdība jums liedz patvēruma tiesības, tad turpmāk viņi vairs nevarēs runāt un rakstīt par cilvēcību, un katra labdarība būs tikai liekulība.“

Leģionāri uzmanīgi klausījās. Ervins Krūklēns bija piecēlies sēdus, Mārtiņš Degis pat izkāpa no gultas, it kā viņš jau gatavotos brīvības gājienam.

Māsa Mirte uzmanīgi vēroja Vidzemes skolotāju. Vai viņa ar saviem stāstiem nebija viņu pārāk uztraukusi? Viņi visi bija kļuvuši tik jūtīgi un nespēcīgi.

Mārtiņš Degis lēni staigāja starp gultām, trīs soļus uz priekšu, trīs atpakaļ. Tad viņš apstājās pie loga un raudzījās lejup. Aiz dārza kokiem rēgojās dzeloņstiepļu žogs. Viņa seja savilkās sāpju vaibstos.

Māsa saprata. Skolotājs, koŗa diriģents jutās kā dziedātājputns, sagūstīts Vidzemes bērzu birzī un ieslodzīts šaurā būrī. Viņš vairs neēd un nedzied, viņš apdauza spārnus stiepļu režģos un reizēm žēli čiepst...

Viņa nostājās viņam blakus. „Būs labi,“ viņa teica.

„Vai tu patiesi tā domā?“

Māsa samulsa. Vai viņa atkal ir tikai mierinājusi viņus?

„Vai daži laikraksti neaizstāv valdības lēmumu? Vai citi rakstītāji mūs vēl arvien neuzskata par fašistiem?“

Mirte negribēja melot, bet viņa arī nedrīkstēja stāstīt, ka arī šajā zemē atrodas cilvēki, kas attaisno Baltijas valstu okupāciju. Ļaužu masas esot tikai sakūdītas, nekādas traģedijas te neesot. Māsa satvēra skolotāja roku, kā pati grimdama bezcerību dūkstī. „Ja ir, tad viņi ir akli!“ viņa teica.

„Varbūt. Bet tur aug netikai mūsu traģēdija vien...“

Ervins Krūklēns viņus abus vēroja. Viņa seja pārvērtās, viņš iekoda zobos palaga stūri, saviebies ar mokām valdīja asaras. Vai viņš ir greizsirdīgs? Zēns pats to nesaprata, viņš tikai pārdzīvoja neizteicamas dvēseles sāpes, domu moka, vientulību, pamestību, tukšumu visapkārt.

„Māsa, vai jūs jau ejat?“ viņš dzirdēja Mārtiņa Deģa balsi. Viņš pavēra miklās acis. Mirte atkal stāvēja pie viņa gultas.

„Neej prom!“ viņš lūdzās.

Mirte bezpalīdzīgi pārlaida skatu slimnīcas telpai. Katrā gultā kāds cilvēks ilgojās pēc viņas tuvuma, gribēja dzirdēt kādu cerību vārdu. Dažreiz viņi vēlējās stāstīt arī par sevi, par vecākiem un ģimenēm. Zem katras segas slēpās kāda klusa tragēdija, izpostīta dzīve. Tās visas viņai jāuzņem savās jūtās un pārdzīvojumos, viņai jādalas visu internēto likteņos. Citas zāles te nederēja. Bet vai viņa to izturēs līdz galam?

Ienāca nodaļas māsa.

Mirte pēkšņi izlēma, uzrunāja viņu kā darba biedreni: „Vai tu neesi pārāk nogurusi? Vai nevēlies iet mājās? Man ir dažas brīvas dienas, es varu tavā vietā dežūrēt šo nakti.“

Māsa pārsteigta viņu vēroja. Viņa tiešām jutās pārāk nogurusi. Bet ko teiks dežūrārsts?

„Es to nokārtošu!“ Mirte solījās.

Māsa aizgāja, latviete palika viņas vietā.

Gausi vilkās vakara stundas. Piecpadsmitajā istabā neviens nebija aizmidzis. Internētie leģionāri gaidīja māsu Mirti. Viņa bija solījusies te vēl ienākt un novēlēt viņiem labu nakti.

Un sagaidīja. Mirte ienāca piespiedusi pie krūtīm grāmatu. „Vai gribat dzirdēt, ko veļu laikā saka Dvēseļu cietokšņa dzejnieks?“

Internēto leģionāru sejas kļuva dzīvākas, viņi sakustējās gultās kā dāvanu gaidīdami.

Māsa lasīja:

„Es redzu, ka sarkanu kāvu naktī Māte Latvija, melnai svecei drebnot, lēni šķir Likteņa grāmatu. Pelēkā sedzenē tinusies viņa sauc savus kautos dēlus — vai ir visas varoņu dvēseles? Šalc dievaiņu vējš, asinīm rakstīti zvēro kareivju vārdi pieminēšanas lapās, kaist zeme dzīvo brāļu ugunīs. Un Mātei Latvijai atsaucās tālās zemes malās kā dūjas kliedziens. Ē — atskan no Volchovas purvāja. Par Latviju kritu! — Tēvu zemei mirām! — sauc Ostrovas veļu dvēseles. — Ē — ceļas Lubānas varoņu šalkas. — Vēl kauja nav beigusies! — dimdina Aiviekstes veļu kareivji. — Mierīga ir Mātes Latvijas balss mirušo piemiņas dienā, mierīgi viņa aizspiež Likteņa grāmatu ar Latvijas brīvības zieģeli. Ne viesuļi to varēs atraut, ne ugunis pārdedzināt, tā pati

atlēks gaviļu dimdoņā uzvaras dienā. — Pie-
miniet, pieminiet varoņus, līdz reiz nākam paši
lielajā varoņu pieminēšanā — savā mirušo un
mūžam dzīvo zemē — Latvijā!“

Dzejnieka sauciens atbalsojās vēl dzīvo mocekļu
sirdīs, viņi jutās kā sapēmuši svēto vakarēdienu mi-
rušo piemiņas dienas dievkalpojumā.

Pēc pāris dienām māsa Mirte atvadījās. „Man jā-
brauc arī uz citām slimnīcām un jāpastāsta, kā jums
te klājas.“

Jā, māsa Mirte pieder viņiem visiem, nav nozīmes
viņu atturēt, domāja Arvids Sakne. „Sveicini viņus
un pasaki, ka mēs vēl neesam no cīņas atteikušies!“

Māsa mēmi pamāja ar galvu. „Vai man sveicināt
arī Ingi?“

„Tam nav nekādas nozīmes.“

„Viņai vismaz jāzina, kur tu atrodies.“

„Arī tam nav nekādas nozīmes.“

Ervinš Krūklēns negribēja atlaist māsas roku. Viņš
to izmisis žņaudza, bet viņa spēki bija izsīkuši, pirksti
nevarīgi atlaidās.

„Es atkal atgriezīšos,“ māsa viņu mierināja.

Zēns neticēja viņas solījumam. Viņš aizgriezta galvu,
paslēpa seju zem baltā palaga.

Internētie leģionāri vēl arvien atteicās pieņemt
ēdienu. Māsa Mirte nebija viņus ietekmējusi, viņa
nebija pat mēģinājusi to darīt. To saprata ārsti un
slimnīcas personāls. Pāris dienās un vienā dežūras
naktī viņa pacientus bija tikai satraukusi, viņi bija
kļuvuši drūmi un nemierīgi.

Cik ilgi viņi bija badojušies? Cilvēkiem bija zudusi
arī atmiņa, domas kļuvušas trulas, prāts vienaldzīgs.
Varbūt viņi jau atradās uz dzīvības un nāves sliekšņa.

„Kāds norvēģis esot pakāries,“ Ojars Tauriņš vien-
aldzīgi teica atgriezies no vannas istabas.

Dēģis: „Tiešām? Kā viņš to izdarījis?“

Tauriņš: „Vai nav vienalga? Labi, ja laimējies.
Mājās viņš tā kā tā būtu tiesāts.“

Dēģis: „Arī mēs varam sagaidīt to pašu.“

Tauriņš: „Mēs? Kas par salīdzinājumu? Viņu gribeja izdot pašu norvēģu tiesai, mūs gaida atriebīgi okupanti.“

Dēģis: „Arī Norvēģija bija okupēta.“

Tauriņš: „Bija. Bet tagad tauta ir brīva, tiesa un taisnība pieder pašiem. Varbūt šis zellis savu sodu ir pelnījis. Ja mani sodītu neatkarīgās Latvijas tiesa, es te nebadotos, es brauktu uz mājām un teiktu — dariet ar mani, ko gribat, ja esmu vainīgs! Riebjas par to runāt, sen jau apnicis!“

Legionāri vairs nepieminēja norvēģu pašnāvnieku. Gausi vilkās laiks. Īsā ziemas diena likās gara, vakari un tumšās naktis šķita kā mūžība. Aiz loga vējš šūpoja kailos koku zarus, tā bija vienīgā dzīvības zīme kapličas mierā...

Otrā rītā piecpadsmitā istabā ienāca jauna kopēja. Sākumā neviens viņu neievēroja, tad Leons Bite pacēla galvu un izberzēja acis. Vai tā nav ābolu meitene no dārzniecības?

„Arvid, nepampsti!“ viņš satraukts sauca. „Tava Inge —!“

Zemgales puisis gulēja kā nemaņas miegā. Taču Inges vārds viņu atsauca pie apziņas. Vai tiešām viņa? Baltā kopējas virsvalkā? Jeb viņš murgo?

„Arvid! —“ meitene pieklupa pie viņa gultas.

„Inge, kādēļ tu nāci?“

Vairāk viņi nespēja runāt. Internētais pārsteigumā un nespēkā, meitene bēdās un uztraukumā. Tikai pēc brīža viņi atguvās, Inge pagriezās pret citiem pacientiem. „Atvainojiet!“ viņa teica asarainā balsī. „Bet neviens slimnīcā nedrīkst zināt, ka es viņu pazīstu.“

Legionāri saprata.

Tauriņš: „Kas tev teica, ka mēs atrodamies te?“

Inge: „Jūsu māsa.“

Tauriņš: „Un tu steigties tūlīt šurp, tu mums nesīsi no virtuves auzu tumi...“

Inge: „Es nezinu, kas man būs jādara. Varbūt es mazgāšu grīdas. Es nupat te ierados.“

Tauriņš: „Tad saturies, skuķi! Nerādi savu uztraukumu māsām un ārstiem. Citādi tev būs jābrauc atpakaļ.“

Inge: „Jā, man laikam nebūs viegli. Es nekad nesmu tādu darbu strādājusi. Bet slimnīcā trūkst kopēju, tādēļ mani pieņēma — izmēģināšanai.“

Tauriņš: „Vai māte gribēja tevi laist?“

Inge: „Negribēja. Bet Jēzus vārdā, te es esmu! — Vai jūs vēl arvien neēdat?“

Tauriņš: „Nē. Mēs esam aizmirsuši, kā ēdiens garšo.“

Inge: „Arvid, arī tu —?“

Sakne: „Nav nozīmes par to runāt, Inge!“

Meitenes seja kļuva atkal drūma. Likās viņa te būtu ieradusies tādēļ, lai pati piedalītos leģionāru liktenī, lai pati uzņemtos bada streika pienākumus. Kungs Jēzus, viņš neēd, viņas saderinātais! Viņš izdilst un zaudē spēkus! Viņi taču bija domājuši precēties. Brīnums, kādēļ viņa tik cieši ir pieķērusies svešas zemes cilvēkam! Jā, viņš ir savādāks nekā citi jaunieši kaimiņos un pilsētā. Viņš reiz gulēja viņai blakus, apmierinādamies tikai ar skūpstu. To pat māte netic. To rītu arī viņa pati bija pārsteigta, ka tik mulķīgi bija pavadīta saderināšanās nakts. Viņa jutās saīgusi un apkaunota. Bet dienas gāja, jo vairāk viņa par to domāja, jo ciešāk viņas sirds pieķērās dīvainajam puisim. Tās bija gluži savādākas jūtas nekā sākumā. Likās, arī viņas pašas uzskati pamazām pārvērtās par divu jaunu cilvēku attiecībām. Viņa ir karsti strīdējusies ar draudzenēm, viņas netic, ka pēc saderināšanās nakts viņa vēl palikusi nevainīga...

Bet viņš te guļ neēdis un apatisks, bez spēka un nākotnes cerībām. Viņam vienalga, ka viņš cieš. Tam nav nekādas nozīmes, viņš vienmēr atkārto. Vai arī viņas dēļ nē, kungs Jēzu?

Nodaļas māsa pavēra piecpadsmitās istabas durvis. Vai viņa te esot nākusi strādāt, vai plāpāt ar pacientiem? Kādam slimniekam esot jāsagatavo vanna, vai viņa to prot?

Vanna? Viņa pati vannā ir bieži mazgājusies, bet ko nozīmē to sagatavot slimnīcā? „Nē, es nezinu,“ viņa apmulsusi atzinās.

„Vispirms to rūpīgi izmazgā. Vismaz to tu pratīsi!“

„Jā, māsa!“ Inge pamāja leģionāriem ar roku un aizsteidzās.

Piecpadsmitās istabas pacienti brīdi klusēja pārdomās. Tad Ojars Tauriņš nenocietās: „Nu tu esi trubā, vecīti!“

Arvids Sakne klusēja. Viņš jutās apatisks un vienaldzīgs, kā sagūstīts pēc niknas kaujas.

„Traks skuķis!“ Egons Ritenis zobojās. „Tādas te viņas esot visas...”

„Nesmādē!“ Leons Bite viņu norāja. „Ja man toreiz būtu iekritis tāds ābols klēpī, es gan te nevārgtu, bet šansētu jau dārzniecībā.“

„Bet kā viņa bija uztraukusies, un kā viņai spīdēja acis!“ Mārtiņš Deģis bija ievērojis. „Meitene ir tevī nopietni iemīlējusies, Arvid, neesi tik vienaldzīgs!“

„Tam nav nekādas nozīmes,“ viņš apnīkstoši atkārtoja.

„Tā nesaki. Ja tava sieva būtu šīs zemes pavalstniece, tad tevi nevarētu tik vienkārši izdot.“

Arvids Sakne neatbildēja. Viņš centās domāt par savu dzimtenes meiteni pie Iecavas. Bet arī viņas tēls kļuva arvien neskaidrāks. Viņam nav lemta ne viena, ne otra.

Ingei tomēr neveicas ar vannas mazgāšanu. Atverot šaurās telpas durvis, viņa izbailēs aizklāj ar delnām seju. Vannā guļ kails, novājējies cilvēks, kāds internētais leģionārs. Mazā telpā ir auksta kā pagrabs. Pacients drebēdams guļ ūdenī it kā bez samaras. Viņa āda ir zilgana, locekļi sastinguši bez dzīvības.

Inge samulsusi atraujas. Taču pēc brīža viņa sapņemas, pārvar satraukumu, pārbauda ar pirkstu ūdens temperatūru. Tas ir ledus auksts.

Inge: „Atvainojiet, bet —!“

Pacients drebēdams: „Man ir astma —“

Inge: „Un jūs vēl guļat tādā ūdenī?“

Pacients: „Tā tas jādara. Naktīs es piespiežu kailu muguru pie sienas. Tā ir ārsiena, auksta kā akmens.“

Inge uztraukta: „Bet kādēļ?“

Pacients: „Tās ir manas zāles.“

Inge: „Tā ir jūsu nāve, cilvēk!“

Pacients: „Nāve tagad ir labāka nekā dzīve.“

Inge: „Es saukšu tūlīt māsu!“

Pacients: „Lūdzu, nē!“

Māsa seko Inges darbam, viņa paver vannas istabas durvis. „Kur tu atkal tik ilgi paliec? — Kas tas? Aukstā vannā? Vai tu esi ārprātīga?”

Inge neprot aizstāvēties. Gadījums tiešām liekas tāds, ka viņa astmas slimnieku ir iegraudusi aukstā vannā. Viņas balss aizķeras asarās: „Māsa, viņš grib mirt!”

„Turi muti!” māsa uzkliedz. „Un pazūdi!”

Inge pārbijusies aizskrien. Kungs Jēzu, kur viņa ir ienākusi? Viņa bija domājusi te mierīgi strādāt, staigāt ar slotu, vai putekļu lupatu. Pakavēties pie vienas gultas, pie otras, protams, pie sava saderinātā ilgāk. Bet kas te notiek? Viņa varētu pakert savu mēteli un bēgt, bet viņa to nedrīkst. Viņa nedrīkst savu saderināto pamest vienu, nē, nē!

Viņa cenšas atkal strādāt, bet darbs neveicas. Viņas rokas dreb un kājas gurst. Pusdienās viņa nespēj kumosu dabūt mutē. Kur viņa iet, tur noticis kaut kas briesmīgs. Lūk, vācu karavīri! Daži ir ievietoti chirurgiskā nodaļā ar salauztām kājām. Kā tas viņiem gadījies? Vai viņi krituši uz slidena ledus? Nē, tas esot tehnisks darbs, stāsta sanitāri. Izdošanas nometnē grupa vāciešu esot pagatavojuši kāju laužamo ierīci. Viņi nolikuši blakus divas kailas dzelzs gultas. Vienā iegūlies patients, uzlicis kāju uz rāmja malas, otru gultu biedri uzlikuši uz viņa stilba. Tad nākošais dalībnieks pacēlis akmeni galvas lielumā un sviedis uz virsējās gultas. Starp abām dzelzīm stilba kauls pārlūzis. Pēc tam patients nolikts uz grīdas un gultā iegūlies nākošais. Vienkārša, praktiska ierīce...

Un viņiem laimējās, viņus neizdeva, viņi ārstējas slimnīcā...

Inge klausās šausmās drebēdama. Viņa nespēj vairs strādāt, viņa klūp pār putekļu sūcēju, viņa apgāž ūdens spaini, viņa nomet uz grīdas ēdiena traukus. Nekas vairs neturas viņas rokās.

„Kas tev noticis?” nodaļas māsa nikni rājas. „Vai tu esi te nākusi strādāt, vai celt pāniku? Es ziņošu personālšefam!”

Inges vaigi pietvīkst. „Lūdzu nē, māsa! Es neesmu radusi tādos apstākļos strādāt. Man ir vāji nervi. Bet es saņemšos, es labošos!...”

„Ar vājiem nerviem nevajadzēja slimnīcā darbu meklēt!“

Māsai nav laika ilgāk bārties, viņu atkal sauc cita kopēja. Kāds pacients esot mēģinājis norīt stikla gabalu!

„Kur viņš to ņēmis?“ māsa uztraukta jautā. Liekas, viņa pati ir tuvu izmisumam.

„Trešā stāvā ir izsists logs!“ kopēja skaidro raustīdama valodu. „Kāds esot gribējis lēkt uz ielas, bet sanitārs viņu aizturējis. Dievs, te nav slimnīca, bet elle!“

„Turi muti — par logu un stiklu!“ māsa brīdina kopēju, un ātri aizsteidzas pa kāpnēm augšup. Kopēja brīdi noraugas viņas gaitā, tad abas ar meiteni saskatās izbaīļu pilnām acīm. Viena ir jauna un nepiedzīvojusi, otra vidējos gados, maza un neglīta.

„Jau desmit gadus esmu te strādājusi,“ kopēja saka, „bet tādas lietas neesmu piedzīvojusi.“

Arī Inge ir izmisusi.

„Vai tu esi iesācēja?“

Jā, viņa tikai šorīt te ieradusies.

„Tad ej prom! Te tu pati kļūsi traka!“

Nē, viņa vēl mēģināšot dažas dienas izturēt.

„Mulķe!“ kopēja parausta zemos plecus un aiziet mazliet gorīdama apaļo augumu.

Tā tas turpinas rītos un vakaros. Katrā istabā kaut kas notiek. Kāds atkal mēģinājis izdarīt pašnāvību, cits raud un lūdzas, lai viņam pagādā indi. Māsām un kopējām ik brīdi jādzird traģiskie jautājumi — vai viņus tiešām izdos? Vai viņus nepārbaudīs katru atsevišķi? Viņi esot uzauguši brīvā, neatkarīgā valstī, kādēļ viņus izdod svešas varas atriebībai?

Slimnīcas personāls nespēj viņus nomierināt. Varbūt viņi tiešām ir garīgi slimi. Varbūt viņus vajā kādas baigas iedomas. Šie cilvēki nav vairs normāli. Ārsti ir izmisuši. Nekādu līdzekļu, lai ietekmētu viņu domas un uzskatus. Medicīniskā prakse tādus gadījumus nepazīst. Varbūt tās ir kara sekas, jeb šisofrenija visjaunākā stadijā?

Pēc katras vizītes ārsti var tikai konstatēt, ka pacientu stāvoklis kļūst arvien bīstamāks. Viņiem reibst galvas, viņu miesas ir aukstas, pulss tikko sataustāms. Viņiem tirpst kājas un rokas, bieži locekļus savelk

krampjī. Viņus ir pārņēmis nespēks, apatija, vienaldzība.

Nē, nekāda medicīna viņus nespēj ārstēt.

Virsnieku vietnieks Mārtiņš Degis vēl varēja izkāpt no gultas un staigāt. Dažreiz viņš apstājās pie loga un ilgi skatījās kailo koku zaros. Aiz kļavām un ošiem auga kāds jauns ozols, vējš vēl nebija spējis tam noraut sadzeltējušās lapas, tās drebēja un purinājās kā sāpēs.

Viņi atradās otrā stāvā. Lejā mirka lietū nedzīvs, izbradāts zālājs. Mīksta, slapja zeme. Tuvumā apaļš betona caurules vāks, bet zem logiem neredzēja neviena akmeņa...

Uz zemā dārza žoga sēdēja liels, melns putns.

Mārtiņš Degis satrūcies atkāpās no loga. „Krauklis — maitas putns!”

Viņš esot pieradināts, Arvids Sakne zināja stāstīt.

Varbūt. Bet kādēļ viņš bija raudzījies lejup ar acīm meklēdams akmeņus? Muļķīgas iedomas. Akmeņu nav un lēcot no otrā stāva tik mīkstā zemē, viņš nevarētu nosisties. Bet varbūt viņš salauztu kāju vai roku? Tad viņu ievietotu chirurgiskā nodaļā, tik ātri viņš neizveseļotos. Pa to laiku vergu kuģis jau būtu atstājis ostu, aizvedis viņa biedrus uz Liepāju, tālāk preču vagonos uz Sibīriju — atjaunošanas darbos...

Nē, nē! Virsnieku vietnieks nedrīkst dezertēt, kaut vai ievainots! Muļķīgas iedomas!

Pēteris Danielsons vēroja viņa seju. Virsseržants bija atpūties, viņš vēl spēja ar pārtraukumiem runāt. Viņš teica: „Tu esi skolotājs, Mārtiņ, vai tu ticī māņiem? Krauklis ir lāga putns. Žēl, ka Latvijā izmirst.”

Mārtiņš Degis atcerējās savas dabas zinātņu stundas. Viņš skolēniem bija stāstījis arī par kraukļiem. Kaut šis putns dažkārt dzīvo cilvēka mūžu, Kurzemē un Vidzemē tas bija kļuvis retums. Vienīgi Latgalē bija biežāk sastopams. Viņš ēd maitas, tādēļ viņu uzskata par sanitāru, par aptīrītāju, par derīgu putnu. Nē, kraukļa dēļ viņš nejuta baļu. Danielsons ir pārpratis aizdomīgi vērodams viņa sejas vaibstus.

„Līst —” pēc brīža viņš teica, ar varu mēģinādams aizdzīt jaunās domas. „Pie mums, Vidzemē, ap šādu

laiku jau bija uzsnidzis sniegs. Ziemas svētkos mēs braucām uz Gaiziņa kalnu slēpot.“

Neviens neievēroja viņa aizsapņošanos.

„Kāds šodien datums?“

Neviens to nezināja.

Cik ilgi viņi jau bija iztikuši tikai ar ūdeni? — Taču skolotājs nespēja vairs koncentrēties, viņam tūlīt sāka sāpēt galva, ap pieri likās apvilktā cieša dzelzs stīpa. Varbūt viņam bija augsts asins spiediens, viņš nedrīkstēja piepūlēt smadzenes.

Bet no gultas viņš vēl spēj izkāpt, viņš apmierināts domāja. Viņš var raudzīties caur logu stikliem, vērot kraukli, sakaltušās ozola lapas, un ar acīm meklēt akmeņus...

Viņš tomēr drīz nogura, atsēdās atkal gultā. Taču divainās domas viņš nespēja atvairīt, tās uzbāzīgi mocīja viņa smadzenes. Vai viņš tiešām nespēj atcerēties, cik ilgi viņi jau badojušies? Divas nedēļas? Trīs? Četras? Bet solījumu viņi nav vēl saņēmuši, ka viņus neizdos. Tā tad jāturpina. Bet cik ilgi?

Atbildes nebija.

Bet satrauktās domas nebeidza viņu mocīt. — Vai viņi atradās slimnīcā vai cietumā? Laikam slimnīcā, jo zem loga nav akmeņu, bet mīksta zeme. Varbūt labāk būtu cietumā. Tur būtu ieslodzītas tikai viņu novārgušās miesas, te slimnīcā ir sagūstītas arī viņu jūtas. Varbūt tādēļ ārsti ar viņiem nerunā. — Viņa tuvumā guļ Egons Rītenis, bet arī viņš klusē. Varbūt viņš ir apvainojies, jo viņu uzskata par streiklaumi. Arī šodien viņš ēda mīksti vārītu olu. Un sausīni skraukšķēja viņa zobos. Neviena nespēja vienaldzīgi noskatīties. Ojārs ar Leonu paslēpa acis un ausis zem segas.

Citu rītu piecpadsmitajā istabā atkal ienāk Inge. Viņa jau ir kļuvusi drošāka, viņas rokas vairs nedreb. Tikai seja ir kļuvusi vājāka un acis tumšākas. Liekas viņa tiešām pati neēd, aiz bēdām vai līdzjūtības.

Viņas rokās uz paplātes kūp smaržīga kafija, karsts piens, alumīnija traukā spīd svaigi ceptas dzeltenas maizītes, tās atgādina skaitli astoņi.

„Labrīt!“ viņa visus nopietni sveicina. „Vai zināt, kas šodien par dienu? — Lūcijas!“

— Lūcijas? Kāda vārda diena. Kam?

„Tu esi Inge — Ingeborga!“ Mārtiņš Degis saka.

„Jā. Bet šodien ir trīspadsmitais decembris. Te zie-
meļos, tumšākais gada laiks. Bet drīz atgriezīsies
gaisma. Tādēļ mēs svinam Lūcijas ar cepumiem un
svecēm. Arī es gribēju ienākt pie jums ar degošu
sveču vainagu galvā, bet nodaļas māsa neļāva.“

„Labais, veči, drīz atgriezīsies gaisma!“ Leons Bite
vēl mēģina smieties.

Mārtiņš Degis ir klausījies uzmanīgāk Inges vārdos.
— Trīspadsmitais decembris? Pēkšņi viņa domas
kļūst dzīvākas, apziņa skaidrāka. Viņi ir jau bado-
jušies trīs nedēļas!

Igaunis un Egons Ritenis kāri ēd dzeltenās mai-
zītes. Liekas mīkstas un garšīgas. Un Inge šorīt ne-
grib nest ēdienu atpakaļ, viņa apstājas pie sava sa-
derinātā gultas.

„Arvid, tev jāņem vismaz viens Lūcijas cepums!“
Pacients lēni pagroza galvu.

Inge: „Kungs Jēzu, kāds tu šorīt izskaties!“

Sakne: „Nes ātri prom!“

Inge: „Es nedrīkstu. Es apsolīju mātai, ka vismaz
viens no jums ēdīs. Tikai tādēļ es varēju palikt darbā,
citādi man jāiet prom!“

Sakne: „Tavai palikšanai nav nekādas nozīmes.“

Inge: „Vai tu dzen mani prom?“

Sakne: „Nē, Inge! Bet tev pašai būtu vieglāk.“

Inge: „Nē. Ja tu sāktu tikai ēst, tad viss būtu labi.“

Sakne: „Nerunā tā, Inge!“

Inge: „Vai jūs citi arī gribat, lai mani atlaiž? Ojār,
ņem vismaz vienu maizīti!“

Tauriņš: „Neņemšu.“

Inge: „Un tu, Ervin —?“

Krūklēns: „Negribu!“

Inge: „Bet Leons taču ēdīs?“

Leons: „Nekārdini! Tu neesi nekāda Ieva un es
neesmu Adams.“

Inge: „Vai man tiešām jānes atpakaļ Lūcijas mai-
zītes?“

Danielsons: „Nes atpakaļ, meit’!“

Inge: „Kungs Jēzu, tad arī man pašai jāiet prom!“

Degis: „Pagaidi, Inge —!“

Inge atgrieždamās: „Tu ēdīsi!“

Degis: „Vai maizītes nav pārāk treknas?“

Inge: „Nē, Lūcijas cepumi nav trekni. Safrāna mai-
zītes.“

Dēģis: „Noliec vienu uz mana galdiņa!“

Sakne: „Nedrīkst, Mārtiņ!“

Dēģis: „Vai tev vēl ir kafija, Inge?“

Inge: „Ir .Bet es varu atnest siltāku.“

Dēģis: „Būs laba arī remdena.“

Sakne: „Nedrīkst, Mārtiņ!“

Dēģis: „Es vēl neesmu to aizticis. Es tikai gribu
ieelpot safrāna smaržu.“

Sakne: „Inge, nedod viņam! Nes maizītes ātri at-
pakaj!“

Inge: „Vismaz vienam jāēd, es to apsolīju, Arvid!“

Sakne: „Tam nav nekādas nozīmes.“

Aiz durvīm atkal dzirdama nodaļas māsas skarbā
balss. Inge steigā atstāj paplāti uz skolotāja galdiņa
un ātri iziet no telpas. Kairi smaržo kafija un safrāna
maizītes.

„Nedrīkst, Mārtiņ!“ streika komitejas loceklis no-
guris atkārt.

„Es zinu!“ Mārtiņš Dēģis īgni atbild. „Bet —“ Viņš
norij rūgtos vārdus. Tie vēl arvien krājas viņa domās
un sirdī, dusmas aug un briest, viņa nemieru kūda
spīts un lepnums. Vai viņš tiešām pats nedrīkst iz-
vēlēties dzīvību vai nāvi? Ja viņš badosies vēl ilgāk,
pie viņa gultas atnāks kaulainā sieva ar izkapti plecos.
Vēl viņš spēj šo nakts viešņu atraidīt. Varbūt uz
dažām dienām vai nedēļām. Varbūt viņa atgriezīsies
tikai pēc gada, uzmeklēs viņu kaut kur Sibīrijas tai-
gās. Bet varbūt arī tur viņš spēs no viņas izvairīties.
Ja viņš nesmēķēs un taupīs katru garozu, ja viņš pie-
teiksies visnetīrākos darbos, lai saņemtu lielāku die-
nas devu, ja viņš pazemosies un glaimos nometnes
ierēdņiem, viņu varbūt ieskaitīs virtuves personālā,
tur kartupeļus mizojot viņš varētu dažus iebāzt ka-
batā. Tā viņš varbūt izcietīs savu sodu un pēc gadiem
varēs atgriezties dzimtenē...

— Sods —? Viņa pieri un deniņus sāk atkal žņaupt
dzelzs stīpa. Vai viņš tiešām pelnījis sodu par dzim-
tenes mīlestību? Nē, viņš nekā vairs nesaprot. Bet
tādus sodus tagad piespriež Igaunijā, Latvijā, Lie-
tuvā, Polijā, vēl tālāk uz dienvidiem. Eiropa ir pār-
griezta, amputēta. Tā ir kropla, kā divi dzīvi palikuši
kaŗa invalidi...

Jeb viņš atkal murgo?

Blakus uz galdiņa smaržo kafija un safrāna maizītes.

Mārtiņš Degis ar nedrošiem pirkstiem sniedzas pēc papīra krūzītes.

„Nedrīkst, Mārtiņ!“ jau kuŗu reizi viņš dzird brīdī nājumū.

„Es tikai nogaršošu.“ Mīkstais trauks dreb viņa pirkstos, dažas lāses nolīst uz grīdas. Viņš ievēl ar troksni vienu malku, viņš tiešām grib tikai zināt, kāda kafijai garša. Tā ir balta, ar pienu vai krējumu, to laikam gan nedrīkst...

Alumīnija šķīvī kairi mirdz dzeltenās maizītes, gaišās Lūcijas cepumi. Arī tās var nogaršot, tikai mazliet...

Viņš atceras mātes cepto dzelteno maizi. Cik mīksti tā iegūla zobos! Ar safrānu un rozīnēm. — Safrāns? Viņš bija dzirdējis, ja lielākā vairumā to paliek naktī zem pagalvja, tad cilvēks aizmiegot uz mūžu. Kaut viņam tagad būtu krietna sauja šo dārgo dienvidu ziedu!

Bet velti ilgoties, tikdaudz saldās indes viņam nav, smaržo tikai maizītes. Un viņš taču grib vēl dzīvot!

Domādams par nāvi un dzīvību, viņš nemana, ka ir apēdis visu Lūcijas cepumu. Viņš tikai redz, ka Arvids Sakne, lepnaiss zemgaliētis, ir piecēlies gultā sēdus un skatās ar izbailu pilnām acīm. Arī Ojars Tauriņš aizdomīgi blenž caur paceltu segas stūri. Mazais Ervins satraukts cilā galvu, kā lielu nelaimi paredzēdams. Leons Bite tikai nomurmina — virsnieks, pats istabas vecākais...

„Nu tu arī esi streiklauzis!“ Egons Rītenis indīgi smeļ.

Mārtiņš Degis klusē. Liekas viņš vēl arvien cīnās ar savām domām. Viņš jūtas kā frontē, durkļu tuv-cīņā — es vai viņi! Bet viņš nespēj ilgi aizdomīgo klusumu izturēt, kaut kas viņam jāsaka, kaut kā viņam jātiek laukā no bīstamo domu ielenkuma.

Viņa vārdi skan kā lūgšana: „Zēni, vai jūs zināt, ko piedzīvoja skolotāji Baigajā gadā?“

Neviens to negrib zināt.

„Jums tas jāzina. Zemākajās klasēs es pasniedzu arī Latvijas vēsturi. Es stāstīju bērniem par mūsu tautas

ilgām pēc patstāvības, par brīvības cīņām, par jaunās valsts nodibināšanos. Bieži viņiem sajūsmā mirdzēja acis. Bet tad kādu rudeni, jaunajā mācības gadā, man viss bija jānoliedz, ko es līdz tam biju stāstījis. Sākumā bērni brīnījās, kādēļ esmu sācis runāt aplami, bet pamazām viņi pierada, un sāka man atkal ticēt. Viņi ticēja, ka mūsu brīvības cīnītāji bijuši darba tautas ienaidnieki. Mums jāpateicas visu tautu tēvam, ka viņš mūs no šiem liekēžiem ir atbrīvojis. Draugi, cik tas bija briesmīgi, kad bērni sāka ticēt maniem meliem!“

Neviens neatsaucas. Viņi paši zina, kas notika Baigajā gadā. Kādēļ viņš te plāpā, apēdis Lūcijas maizīti? Vai viņš grib pielabināties, attaisnoties?

„Es zinu gadījumus, kad daži skolotāji labāk devās pašnāvībā, nekā audzināja bērnus pēc viltus mācības.“

Istabas biedri vēl arvien spītīgi klusē.

„Es atceros toreizējās Lieldienas. Plavas bija pārplūdušas, ceļi izmirkuši, bet bērniem uz skolu bija jānāk arī svētkos. Klases tomēr bija pustukšas. Komjaunatnes vadītājs uztraucās, skolotāji esot bērnus sakūdijuši. Mūs pratināja, draudēja. Mūs pašus pār-audzināšot kā vecus suņus ar dzelzs pātagu...“

Klusums.

„Vai jūs zināt, kā Rīgā nosauca jaunatnes kino teātri? — Pāvila Morozova vārdā! — Kas bija šis Pāvils? Mazs zēns, skolnieks, visu pionieru paraugs — viņš bija nodevis savus vecākus!“

„Turi muti!“ beidzot Ojars Tauriņš nenociešas.

Egons Ritenis nedabīgi iesmejas.

Skolotāja lūpas kļūst mēmas, seja bāla, pierē dziļas rievās. Viņš ir noguris runādams, viņam trūkst elpas, varbūt no uztraukuma. Viņš smagi atkrīt gultā, kā snaipera lodes ķerts.

Inge ienāk pēc traukiem. Viņa priecājas. Kafija ir izdzerta, pāris maizītes apēstas. Bet žēl, tās nav ēdis Arvids, viņas saderinātais. Kādēļ viņš vēl arvien spītējas? Kungs Jēzu, viņš laikam drīzāk nomirs badā, nekā pārkāps streika noteikumus, tik ciets ir šis puisis no jūras otra krasta. Pat viņas dēļ viņš negrib dzīvot. Varbūt viņai nav nekādas vērtības viņa acīs, viņa ir tikai parasta iemīlējusies meitene.

Inge valda asaras. Viņa stāv pie viņa gultas satvērusi seju rokās. Traukus viņa ir aizmirsusi.

„Vai es esmu tev apnikusi?“ viņa čukst.

„Nē, Inge, bet tam nav nekādas nozīmes!“

Viņa nīst šo apnikušo teikumu.

Tad viņa dzird savu vārdu. Skolotājs, kas guļ pie loga, aicina viņu tuvāk.

Dēģis: „Inge, vai tev ir nazis?“

Inge: „Nazis? Ko tu ar to darīsi?“

Dēģis: „Man jānoasina zīmulis.“

Inge: „Vai tu rakstīsi vēstuli? Kam?“

Dēģis: „Mātei. Varbūt kādreiz viņa to saņems.“

Inge: „Kādreiz? Vai tu nezini viņas adresi?“

Dēģis: „Viņa palika savās mājās, Inge! Bet drīz tās ieskaitīs kolchozā. Vai tu zini, kas ir kolchozs?“

Inge: „Nē!“

Dēģis: „Kolchoza saimniecībā izar visu kaimiņu robežas. Vecos saimniekus lamā par kaitniekiem un darba ļaužu izsūcējiem. Viņus padzen.“

Inge: „Vai tava māte bija tik nejauka?“

Dēģis: „Mana māte neliedza maizes šķēli nevienam bezdarba klaidonim.“

Inge: „Ja viņa tik laba, kādēļ tu domā, ka viņu padzīs?“

Dēģis: „Ļaunais vienmēr nīst labo, Inge! Kolchoza lauki drīz aizaus ar krūmiem un nezālēm. Pļavās sapūs siens, ziemā lopi nīks pusbadā. Jaunie saimnieki negribēs, ja vecie to redz, tādēļ viņi jāpadzen...“

Inge nekā nesaprot. Bada murgi. „Dod zīmuli!“ viņa prasa gandrīz nikni. Viņa to noasina ar kabatas nažīti, un uzsviež uz pacienta galda. Tad viņa steigā savāc traukus un iziet no istabas.

Mārtiņš Dēģis paņem zīmuli, ar nejūtīgiem pirkstiem patausta smaili. Meitene to ir labi noasinājusi.

„Vai kādam ir vēstuļu papīrs?“ viņš jautā kā lūgdamies un ubagodams.

Neviens neatbild. Protams, viņš ir streiklauzis, no devējs, neviens nedrīkst ar viņu sarunāties. Arī papīra lapu viņam neviens nedos. Viņš te var nomirt, neviens viņam nepasniegs ūdens trauku, neteiks līdzjūtīga vārda. Lai. Vēstuli viņš nerakstīs. Māte to nekad arī nesāņems.

Laukā līst. Jau visu rītu. Rupjas lāses arvien spēcīgāk sitas logu rūtīs. Atkusnis. Cik ātri šajā zemē mainas laiks!

Kaut ienāktu vismaz māsa Mirte! Viņa laikam negribēja stāstīt, ka daži laikraksti viņus apsūdz par fašistiem, tāpat kā radio balsis pāri jūrai. Viņus izdos, valdības lēmums neesot vairs grozāms.

Vai viņam būs jāsatiekas atkal ar Melno Pēteri? Tā viņu pagastā sauca. Un viņš prasīs atskaiti, nekādu šaubu. Viņš labprāt pastāstītu biedriem, kā viņš Baigajā gadā terrorizēja skolu. Bet viņš ir apēdis divas safrana maizītes, viņam jātura mute... Viņš drīkstēja tikai domāt un atcerēties.

Skolā Pēteris nemācījās. Viņš spārdīja citus bērnus ar kājām, aizkāra meitenes, spītējās un runāja jēlības. Pādagogiskā padome atzina, ka viņš ir grūti audzināms skolnieks, viņu ievietoja speciālā skolā. Bet Baigajā gadā viņš atnāca atpakaļ. Jaunā valdība viņu esot iecēlusi par pionieru vadītāju un politisko audzinātāju. Viņš staigāja nemazgājies, nolaidīgi gērbies. Pret skolotājiem izturējās nepieklājīgi, viņi visi esot darba ļaužu apspiedēji. Dažreiz viņš ienāca klasē stundas vidū, apsēdās pēdējā solā, vēroja, klausījās un pierakstīja. Bet skolnieki bija pārgalvīgi. Viņi mēdīja Staļina bildi, brīvdziesmās dziedāja tautas dziesmas. Un kādu rītu uz skolas jumta plīvoja nacionālais karogs. Melnais Pēteris pēkšņi kļuva ļoti aktīvs, likās arī pats nobijies. Atbrauca milicis, pratināja skolniekus un skolotājus. Kļiedza un draudēja. Vēlā naktī brutāli ielauzās viņa dzīvoklī. Apcietināja. Aizveda uz Rīgu. Atkal pratināšana, kļiedzieni, lamu vārdi. Kājas spēriens pakrūtē. — Kas kāpa uz skolas jumta ar reakcionāru karogu? Kādi skolnieki piedalas fašistiskā pulcīnā? — viņš nezina? Smagi sitieni denīšos un pakausī. Asinis. Bezsamaņa. Viņš atjēdzās tikai otrā rītā, gulēdams uz aukstas betona grīdas. Atkal pratināšana. Laipni lišķīga balss. Viņiem esot vēl iespaidīgāki līdzekļi, kā uzzināt patiesību, bet šoreiz viņš varot atgriezties darbā. Ar noteikumu, ka viņš aktīvi palīdzēs komjaunatnes vadītājam atmaskot reakcionārus. Viņš laikam ir vāja rakstura cilvēks, viņš atrada dzīvokli izvandītu. Grāmatas bija izmēģinātas uz grīdas, dažas arī trūka. Vērtīgākās piemiņlietas bija nozudušas. Bet viņš nesūdzējās. Viņš bija devis solījumu, tas bija parakstīts ar asinīm.

Skolnieki un kolēģi sāka no viņa vairīties. Viņš bija apžēlojams. Viņš bija nodevējis tāpat kā tagad. Mel-

nais Pēteris smīnēja — nu, draudziņ, kā garšoja? Bieži bija iereibis, lielīgi brīdināja, vai viņš vēlreiz gribot aizbraukt uz Rīgu...

Paldies Dievam, toreiz no asinsgrēka viņš izvairījās — drīz sākās karš. Par baigās nakts piedzīvojumu čekā viņš nevienam nav stāstījis. Šodien viņš to gribēja, bet viņu apsauca — turi muti!

Vai gaftenī atkal neklaudz soli? Tūlīt atvērsies durvis, policisti viņam laipni palīdzēs apģērbties... Ostā jau gaida preču kuģis, pārbūvēts sanitāram transportam. Atkal filtrācijas nometne, pratināšanas, ceļojums uz Potmu vai Vorkutu, verdzība badā, terrorsi, garas sala ziemas, nezināmi posta gadi. Beidzot moku nāve. Jeb varbūt viņš atgriezīsies dzimtenē ar apsaldētiem locekļiem un sabeigtu sirdi? Atkal satikšanās ar Melno Pēteri? Tad komjaunatnes vadītājs jau būs uzdienējis par milicijas priekšnieku. Viņam būs jāiet pie viņa reģistrēties. Viņš atkal smīnēs — nu, draudziņ —!

Durvis jau veras. Nē, viņš vairs nespēj to otrreiz pārdzīvot! Viņš cieši sažņaudz pirkstos zīmuli un ietriec aso smaili acī.

Sāpju kliegziens. Pie pašnāvnieka gultas pieskrien sanitārs un sargkareivis.

Vai viņš vēl dzīvo? Neticami. Neiespējami. Un tomēr viņš elpo lielās sāpēs mētādamas apsiesto galvu. Palagi un spilveni bija jau apmainīti, asiņu vairs neredzēja. Tikai caur apsējiem izauga sarkans plankums, kā plaukstošs zieds...

„Riebīgi!“ teica Egons Ritenis, žults slimnieks.

Arī vecais Danielsons pamodās no bada vienaldzības. „To viņš neizturēs. Tas būtu Dieva brīnums.“

Ojars Tauriņš nemierīgi locījās gultā, it kā pats būtu nesekmīgi mēģinājis nonāvēties. „Tā mums nevajadzēja pret viņu izturēties. Tā nevajadzēja.“

„Mana vaina!“ Arvids Sakne smagi teica. „Viņš domāja, ka es ziņošu streika komitejai. Tikai mana vaina.“

Ervins Krūklēns slēpa seju zem segas, likās raudāja. Uz grīdas izplētās gulēja žurnāls ar aizsāktu krustvārdu mīklu.

Piecpadsmītajā istabā tagad bieži ienāca ārsti. Viņi vēl arvien bija mazrunīgi, uztraukti, bet centās saglabāt aukstasinību. Viņi neticēja, ka smagi ievainotais pacients dzīvos. Viņa stāvoklis bija kritisks. Neparastais ierocis bija skāris smadzenes. Ja arī pašnāvnieks dzīvotu, viņš kļūtu ne tikai pusakls, bet arī garā ievainots.

Pie pacienta gultas dežūrēja kāda jaunāka māsa. Inge nebija ilgi redzēta. Varbūt viņa bija nobijusies un darbu pametusi, varbūt atlaista kā nederīga. Viņa taču bija noasinājusi liktenīgo zīmuli...

Arī nodaļas māsa nebija tik drausmīgu ievainojumu redzējusi. Dievs, ko lai viņa iesāk ar šiem traģiskajiem pacientiem? Parasti slimnieki ir norūpējušies, ka viņi nespēj atveseļoties, te badā panīkušie leģionāri paši grib mirt! Viņi vienmēr jāuzmana, lai kāds nesadurtos, nesagrieztos, vai nepakārtos. Kādas bailes un izmisumu piecpadsmītās istabas pacients ir pārdzīvojis savā sirdī, ja devies tik drausmīgā pašnāvībā? Likās visu šo cilvēku pagātnē bija ievilkta kādas dziļuma šausmu pēdas. Vai slimnīcā tādas rētas var sadziedēt?

Viņus gribot izdot. Kādēļ, ja traģedija tik liela?

Smagi ievainoto pacientu nevarēja atstāt vienu. Pie viņa bija jādežūrē dienu un nakti kādai māsai vai kopējai. Virmātai trūka cilvēku, ko lai viņa iesāk šajos apstākļos? Te esot bijusi kāda latviešu māsa, kur viņa ir tagad? Bet vai policija viņu laidīs pie smagi ievainotā? Te tiešām nav vairs slimnīca, bet elle!

Viņa par Mārtiņa Deģa neparasto pašnāvības mēģinājumu ātri izplatījās arī ārpus slimnīcas. Māsa Mirte tūlīt pameta darbu garnizona slimnīcā, atbrauca un pieteicās pie virsmāsas. Taču policija bija aizdomīga. Vai viņa pati te neienes indi, vai asus priekšmetus? Viņas drēbes tika pārbaudītas, pat puķu ziedi uzmanīgi pārmeklēti, vai tajos nav paslēpta indes kapsula.

Rūpēs un darbā māsa Mirte pati bija nogurusi līdz nespēkam. Ieejot piecpadsmītā istabā, viņas rokas mazliet drebēja. Ne vārda neteikusi, viņa apstājās pie ievainotā gultas. Viņa nolika uz viņa spilvena siltumnīcā izplaucētus ceriņu ziedus. No pacienta galvas pārsējiem vēl sūcās asinis. Baltas un sarkanas krāsas...

Mirst ziedi asinīs — māsa ar mokām domāja.

Ervins Krūklēns gausi piecēlās gultā sēdus, bet nedrošinājās nekā jautāt. Māsa Mirte ir atnākusi pie Mārtiņa Dega, pie pašnāvnieka. Ja viņš to būtu darījis, tad viņa stāvētu pie viņa gultas. Bet tagad viņam jāsamierinas. Viņš vairs nespēja koncentrēties, lai atrisinātu krustvārdu mīklu.

Ojars Tauriņš nenocietās: „Mēs esam vainīgi, māsa!”

Vai Mirte to dzirdēja? Viņa neatbildēja.

„Es esmu vainīgs!” Arvids Sakne atkārtoja.

Māsa sakustējās, kā iztraucēta no lūgšanas. „Ne viens jūs neesat vainīgi! Kamēr pasaulē valdīs vara un naid, moka un asinis nebeigsies.”

Smagi vārdi pirms Kristus dzimšanas krēslainā ziemas dienā.

„Ko avīzes raksta par mums?” Ojars Tauriņš atkal gribēja zināt.

Ko lai viņa atbild? Vai viņa atkal neizsauks kādu pašnāvības gadījumu? Bet melot viņa negribēja. „Karalis esot lūdzis Staļinu personīgi, lai atļauj jums vēl kādu laiku te uzturēties.”

Tauriņš: „Karalis lūdzis bendi? Un ko viņš atbildējis?”

Mirte: „Protams, lūgumu noraidījis. Tas viss liekas tik traģikomiski.”

Tauriņš: „Kādēļ, māsa? Lai cik miljonu cilvēku Sibīrijā vergo, viņi strauji izmirst. Nāvei nolemto armija arvien jāpapildina. Un mēs esam pirmie kandidāti. Hā! Es varu iedomāties, kā Staļins ņirdza par karaļa lūgumu!”

Ervins Krūklēns greizsirdīgi viņu pārtrauca: „Mirte, vai mums jāturpina bada streiks?”

Mirte: „Es nevaru tev atbildēt, Ervin! No pienākuma jūs var atbrīvot Jānis Zauers, streika komitejas priekšsēdis.”

Tauriņš: „Vai tu zini, kur viņš atrodas?”

Mirte: „Nē. Policija slēpj viņa uzturēšanās vietu.”

Tauriņš: „Tad mums jāturpina. — Arvid, ko tu saki par to?”

Sakne: „Es negribu nekā vairs teikt.”

Bite: „Es domāju, veči, mēs visu laiku esam badojušies velti!”

Ritenis: „Tā bija muļķība no paša sākuma!”

Tauriņš: „Kas to saka? Tikai tu, mājās braucējs! Tev Sibīrija nedraud, tev viegli citiem padomus dot!”

Ritenis: „Nepiesienies! Ar spītību vien neviens savu likteni nav grozījis. Ja kādam sods jāsaņem, viņš to dabūs, vienalga, vai jūs te badojaties, vai sitiet māgās olas ar speķi.”

Tauriņš: „Tu saki — sods? Par ko?”

Ritenis: „Par nodevību.”

Tauriņš: „Turi muti!”

Ritenis: „Kā vēlies! Tu vispār nedrīksti ar mani runāt. Tagad tu pats esi streiklauzis.”

Ojars tiešām apklusā. Viņš ātri nogura, stiprā zvejnīekpuiša sirds uztraukumā drebēja. Tā tad Staļins ir noraidījis karaļa lūgumu, viņus sodīs par nodevību...

Vidzemes skolotāju laikam bija apžēlojis pats Dievs Kungs debesīs. Viņš nenomira. Pēc dažām dienām viņš spēja pat lēni runāt. „Es laikam biju zaudējis prātu,” viņš atzinās.

Mirte: „Tu vēl nedrīksti runāt, Mārtiņ!”

Dēģis: „Nē, māsa, es nerunāšu! Es tikai gribēju zināt, vai es vēl sakarīgi domāju...”

Mirte: „Paldies Dievam, brīnums tevi ir glābis!”

Dēģis: „Bet reizēm es murguju. Vai tu neesi to novērojusi?”

Mirte: „Tie nav murgi, Mārtiņ! Varbūt mēs bijām pārāk izlutināti savā brīvībā. Baigais gads mūsu dvēselēs ir atstājis kādas dziļas rētas. Tādēļ mēs murgojam nomodā un sapņos.”

Dēģis: „Arī tajā dienā es dzirdēju soļus...”

Mirte: „Bet nedomā par to! Tu vēl esi smagi slims.”

Dēģis: „Es tikai baidos, vai es tiešām neesmu —”

Mirte: „Lūdzu, Mārtiņ —!”

Māsas balss bija stingra. Arī pārējie leģionāri sakustējās, kā iztraucēti no īsas snaudas.

Ervins Krūklēns visu laiku nemierīgi vēroja Mirtes izturēšanos. Viņa gan bija atgriezusies, bet rūpējās tikai par ievainoto. Viņa gultai māsa gāja garām ar tukšu smaidu. Šoreiz viņš nenocietās: „Mirte, nāc man palīgā!”

Māsa pienāca pie viņa gultas.

„Es netieku tālāk. Pamēģini tu!” Viņš sniedza viņai zīmuli.

Mirte: „Ar kādiem niekiem tu nodarbojies, Ervin?“
Krūklēns: „Tās ir mīklas. Es jau mocos vairākas dienas. Reizēm traks var palikt! Tikai viena vārda dēļ.“

Mirte: „Es no tādām lietām nekā nesaprotu, Ervin!“
Krūklēns: „Bet tu saproti valodu! Ko nozīmē tas pusvārdus kvadrātā kreisajā stūrī?“

Mirte: „Man nav laika par to domāt, Ervin!“

Krūklēns: „Manis dēļ tev nekad nav laika!“

Mirte: „Nepārspilē! Esmu par tevi rūpējusies vairāk nekā par citiem. Tu vēl esi tik jauns —“

Krūklēns: „Bērns, tu domā —“

Mirte: „Reizēm tu tiešām izturies kā bērns. Bet es saprotu. Nervozitāte. Bada sekas.“

Krūklēns: „Nekā tu nesaproti! Ne bads vainīgs, ne nervi. — Tu —!“

Mirte: „Ko tu ar to domā?“

Krūklēns: „Tu negribi mani saprast!“

Mirte: „Nē, tu tiešām pats esi mīkla!“

Krūklēns: „Un tu negribi to uzminēt...“

Mirte: „Nē, Ervin, man tiešām nav laika nodarboties ar niekiem!“

Leons Bite nenocietās: „Es tev pateikšu, Mirte! Dod viņam buču un mīkla būs uzminēta! Vai tu neredzi, ka viņš gībst pēc tevis?“

Māsa pietvīka. Ne vārda neteikusi izgāja no telpas.

Krūklēns gribēja izlēkt no gultas, bet nespēkā atkrita uz spilvena. „Tu viņu aizdzini!“

„Bet mīklu es uzminēju, kāda runa!“

„Jā, tu esi lauva, Leon!“ arī Ojars Tauriņš atzina.

Zēns nervozi raustījās zem segas. Vai viņš raudāja? Neviens to neievēroja, viņus sagūstīja atkal vienaldzība.

Inge nebija vēl atlaista. Citu rītu viņa kā parasti iestūma piecpadsmītajā istabā ratiņus ar brokastis traukiem. Likās, viņa jau bija pieradusi pie neparastā slimnīcas darba, pie cilvēku mokām un izmisuma.

Arī leģionāriem meitene patika. Viņi atcerējās vasaru, kad viņi raka dārzniecībā drenu grāvjus, kad viņa atnesa viņiem ābolu grozu. Kopš tās reizes viņi sauca viņu par ābolu meiteni.

„Mēs jau domājām, ka tu esi aizbēgusi,” Ojars Tauriņš teica.

Nē, viņa nekur neiešot, pirms viņi nesākšot ēst.

Aluminiņa traukos atkal kūpēja viegla auzu pārslu vira.

„Vai jūs vēl arvien gribat mirt?” viņa uztraukusies jautāja.

Nē, viņi gribot dzīvot, bet...

„Tad ēdiet, lūdzu! Arvid, tev jāsāk pirmajam!”

„Vai tas tev uzdots?” puisis aizdomīgi jautāja.

Viņa neatbildēja, viņa kļuva histeriska: „Ja tu neēdīsi, tad arī es miršu badā, goda vārds!”

Zemgalietis brīdi domāja. „Labi, Inge. Atstāj, lai atdziest! Es varbūt mēģināšu — tevis dēļ...”

Vēl viens dezertieris. Pats streika komitejas loceklis, dižkareivis Sakne. Ojars Tauriņš viņu vēroja ar stingru skatu. Viņš mēģināja koncentrēties, kas šajos apstākļos pareizi darīts, kas aplami. Laikam nav citas izejas, ja Staļins noraidījis karaļa lūgumu. Viņiem jābrauc atjaunot izpostītā Krievija. Viņi paši esot vainīgi, viņi to esot sabradājuši. Mazās Baltijas valstis esot apdraudējušas lielo kaimiņu jau pirms kara. Nē, nav citas izejas, viņiem jāsāk ķerties pie darba. Ar lāpstām un kapliem, ar cirvjiem un zāģiem. Viņiem jācērt koki, jārok ogles un jāizkaļ tundrā dzīļi sasalusī zeme, lai apraktu līkus. Būtu kauns, ja vilki izvazātu biedru kaulus. Tur viņiem nepiedāvās bifštekus un buljonu ar olām. Viņiem būs jāizstrādā smagās dienas normas par gabalu melnas maizes un litra ūdenīcināšanas viras, ar retiem putrainiem vai siļķu galvām. Tādēļ jāatgūst spēki jau tagad, jāsāk atkal ēst, nav citas izejas. Sākumā maz un lēnām. Vieglu viru, tēju un sausīnus. Tad zivis, saknes, augļus. Beidzot cūkas speķi ar zirņu biezeni...

„Ojar, tu taču arī ēdīsi?” Inge viņu iztraucēja, kā uzminējusi viņa domas. Viņa bija atkal nomierinājusies.

„Jā, noliec —” izģindušais zvejniekpuisis ātri atbildēja.

Inge atstāja aluminiņa traukus uz visiem pacientu galdiņiem. Tos nevarēja sasist kā stiklu, lai ar asajām lauskām pārgrieztu roku arterijas...

Ienāca māsa Mirte. Bāla un nogurusi, visu nakti dežūrejusi pie Martiņa Deģa gultas. Mēmi noskatījās

savos pacientos, tad apstājās pie loga un raudzījās pelēkajās debesīs, kā gaidīdama padomu. Bet tas neradās. Cīņa bija zaudēta.

To rītu internētie leģionāri pārtrauca bada streiku. Cik ilgi viņi bija izturējuši? Vairāk nekā trīs nedēļas, māsa teica. Viņi paši to neatcerējās, laiks bija aizgājis murgos un apatijā, viņi bija mētājušies starp dzīvību un nāvi.

Pacienti pamazām atguva spēkus. Arī mānai Mirtei vēl bija atļauts kopt Mārtiņu Degi, pusaklo skolo-tāju. Viņš nenomira, nekļuva arī vājprātīgs, kāds neapjaužams likteņa lēmējs viņu bija apžēlojis. Viņš ātri atveseļojās, viņš gribēja atkal alkatīgi dzīvot. Brīnums, nepiedzīvots brīnums, atzina ārsti.

„Viņam labi, viņu neizdos,“ leģionāri čukstēja.

Vai viņi būtu spējīgi rīkoties tāpat? Nē, viņi laikam nebija tik karsti patrioti...

Sākumā badā novārgušie leģionāri saņēma piemērotas diētas devas, lai tukšās māgas pierastu pie normālas darbības. Tad ar katru dienu viņu uzturs kļuva bagātāks, viņi saņēma jau normālu ēdienu, gaļas viras un dažādus sacepumus, olas un sautētas saknes. Šajā zemē vēl arvien slimnīcās netrūka uztura, tauta nebija piedzīvojusi kara postu ne šoreiz, ne pirms trīsdesmit, arī ne pirms simts gadiem.

Jaunākie leģionāri palīdzēja māsām un kopējām gatavot sviestmaizes. Tās krājās uz šķīvjiem, bagātīgi apkrautas ar sieru un desām, vai augļu ievārījumu. Pacienti ēda lēnām izgaršodami katru kumosu. Taču viņu gara stāvoklis vēl arvien bija nospiests, viņi bieži klusēja, uzrunāti neatbildēja, it kā nespēdami vēl atgriezties pēdējā, izmisīgajā cīņā? Nē. Viņi vēl arvien bija ielenkti un sagūstīti. Drīz viņus filtrēs kādā koncentrācijas nometnē, viņus pratinās, lamās un piekaus. Staļins viņus gaida. Sibīrijā aiz dzeloņu žogiem apmirst vairāk vergu nekā režims spēj piegādāt jaunus. Te vēl ir maza rezerve, pusotra simta vīru. Protams, dažus atstās dzimtenē propagandai. Egons Ritenis būtu viens no viņiem, ja žults vaina ļautu viņam piecelties no gultas...

Arī ārlietu ministrs esot teicis, ka baltiešu leģionāriem jāpalīdz atjaunot karā izpostītā Krievija. Tas esot viņu pienākums.

Pienākums? — Pie velna! — Leģionāri sašutuši dauzīja aluminiņa šķīvjus, bet tie neplīsa. Kas atjaunos Baltijas valstis? Vai lielais, apbruņotais austrumu kaimiņš tās jau nesabradāja pirms kara? Vai viltīgie politiķi un atriebīgā čeka neiznīcināja mazo, miermīlīgo tautu saimniecību vai zemnieku, kas vēl arvien gribēja brīvi domāt un runāt? Kas atjaunos viņu izpostītās dzīves, kas atdos viņu veselību, kas atsauks atpakaļ no tundrām mirušos?

Tādus jautājumus varenais pasaules politiķis nedzirdēja. Viņi gan apsēdās pie konferenču galdiem, runāja un sprieda, atklāti un aizklāti, viņu lēmumus protokolēja, tie iegūla kaut kur archīvu putekļos, kā miruši liecinieki. Bet kādas traģēdijas tie sagādāja tautām, dzīviem cilvēkiem? Bezjūtīgi lēmumi, paragrafi un deklarācijas bez žēlastības atrāva vīrus no sievām, bērnus no vecākiem, armijas sabradāja valstis, uguns aprija neskaitāmu mūžu raženos darbus, svins un tērauds sakapāja cilvēku dzīvās miesas.

Tā mira arī Baltijas valstis — Latvija, Lietuva, Igaunija.

Leģionāri ilgi par to domāja. Vai viņi ir vainīgi, ka nebija spējuši tās aizsargāt? Vai viņi paši nebija šo nodevīgo konferenču lēmumu upuri?

„Nav nozīmes par to domāt,“ kā parasti viņus iztraucēja Arvids Sakne. Viņš gan saņēma atkal ēdienu no Inges rokām, bet viņš izturējās pret meiteni vienaldzīgi. Arī Elma, viņa dzimtenes meitene, bija kļuvusi tāla un sveša. Kāds konferenču lēmums neļāva diviem mīlestībā saaugušiem cilvēkiem palikt kopā Iecavas krastos, neļaus arī te kara neizpostītā zemē. Vai tu to saproti, Inge?

Nē, nebija nozīmes par to domāt.

Tuvojās Ziemassvētki. Siltas, lietainas dienas mainījās ar aukstām zvaigžņotām naktīm. Zem jumtu korēm izauga garas ledus lāstekas. Laiks šajā zemē bija untumains un nepastāvīgs. Rītos skaidras debesis solīja sauli, bet pēc stundas pēkšņi sāka līt, un drīz aukstās lāses pārvērtās slapjā sniegā.

Internētie leģionāri vēroja caur logu apkārtni, laika maiņas, kailo koku zarus. Katra zīlīte, uzlaidusies uz

palodzes, bija mīļš ciemiņš. Aiz dārza žoga vēl arvien dežūrēja policisti. Nekas nebija mainījies, viņi bija gūstekņi, bīstami kara noziedznieki.

Māsa Mirte zināja stāstīt, ka daži virsnieki viņu dēļ esot atteikušies no militārās karjēras. Citi esot degradēti par nepaklausību, vai pārcelti uz svešu karaspēka daļu. Viņu apsardzību pārņem policijas vienības.

„Mūsu nelaikis Ernests Liepa arī bija policists,“ Ojars Tauriņš atcerējās. „Ja kādreiz sarkanarmija okupēs arī šo jūras krastu, tad viņus visus nolamās par fašistiem un aizsūtīs uz tundrām kokus cirst. Tad viņi mūs atcerēsies.“

Istabas biedri neatsaucās tik drūmam pareģojumam. Bija Ziemassvētku sestdiena, cilvēku sirdis ilgojās pēc miera un laba prāta.

Pēcpusdienā Inge ienesa piecpadsmitajā istabā mazu eglīti. Lielā egle esot greznota viesu telpā, tur notikšot dievkalpojums, pēc tam jautri priekšnesumi. Bet viņiem esot jāsaģaidā svētki tepat. Diemžēl.

„Nenožēlo mūs!“ zvejniekpuišs atsaucās. „Mums pašiem pietiek jautrības. Kopš vasaras mums raibi vien gājis.“

Leģionāri vēroja mazo ziemēļu eglīti. Tādi kociņi auga arī Vidzemē, Kurzemē, Latgalē. Pirms svētkiem dzimtenes meži bija piesniguši, koku zari nolīkuši zem baltās nastas. Lielas un mazas egles stāvēja ietinušās baltos mēteļos, kā debesu dāvanās.

Inge izgreznoja eglīti ar karodziņiem, ar valsts krāsu lentēm. Leģionāri brīnījās.

Ojars Tauriņš nenocietās: „Kādēļ tu izturies tik necienīgi pret savas zemes karogu?“

Inge nesaprata. „Necienīgi? Kā tā?“

„Pie mums svētku egles greznoja ar āboliem, ar spožām konfektēm un dažādiem spīdekļiem. Tur bija zelta un sudraba zvaigznes, brīnumsveces un enģeļu mati. Bet nevienam neienāca prātā egli piekārt ar valsts karodziņiem.“

„Pie mums tā dara,“ Inge taisnojās.

„Kādēļ?“

Meitene raustīja plecus. Viņa nekad neesot par to domājusi, tāda esot šīs zemes tradīcija. Cita izskaidrojuma viņa nezināja.

Bet Arvids Sakne zināja: „To jūs darat tādēļ, ka necienat savas valsts karogu. Tādēļ, ka jūsu zemi neviena sveša vara nekad nav okupējusi, jūs esat dzīvojuši brīvībā simtiem gadu. Jūsu karogs nav plēsts un dedzināts, nav arī mircis asinīs. Tādēļ tas jums neliekas svēts, jūs to novalkājat kā lētas drēbes, vienīga, svētki vai darba diena!”

Inge pazemīgi klausījās. Gudri vārdi. Viņa tiešām laikam bija liela mulķe. Kā lai tādu mīl? „Vai man noņemt karodziņus?” viņa pazemīgi jautāja.

„Lai paliek, Inge! Tie ir tavī svētki. Mums šogad Kristus nav dzimis...”

Meitene samulsusi norija pāris asaru. Tādus Ziemassvētkus arī viņa neesot piedzīvojusi.

Arī māsa Mirte šovakar sajuta sirdī tikai sāpes, ne svētku gaišo prieku. Viņas pacients gan pamazām atveseļojās, viņš varēja atkal sakarīgi domāt un runāt, bet citās slimnīcas istabās izdošanai nolemtie cilvēki vēl arvien mocījās ar pašnāvības domām.

Mārtiņa Deģa galva vēl bija apsietā, viņš neredzēja eglīti pat ar veselo aci. Viņam bija vienīga, vai tajā mirdz karodziņi, āboli vai sudraba zvaigznes. Viņš bija cieši apņēmis, ja viņš būs izglābies no Sibīrijas, šajā zemē viņš nepaliks un nelūgs patvēruma tiesības.

Vecais virssēržants Danielsons bija ilgi klusējis arī pēc bada streika pārtraukšanas. Tikai šovakar viņš ieminējās: „Kādu svētku dziesmu gan gribētos dzirdēt —”

„Kas te dziedās?” Leons Bite atsaucās. „Skolotājs bija kora diriģents, bet tagad viņam aizsieta mute.”

Nē, viņi neviens negrib dziedāt.

„Tu to varētu, Mirte,” Mārtiņš Deģis ieminējās.

Viņa? Šovakar? Tiesa, viņas balss bija laba, viņa arī zināja Ziemassvētku dziesmu tekstus, bet —

Arī pārējie leģionāri kļuva neatlaidīgi, viņai jādzied!

„Tu esi mūsu ēngelis!” Ervins Krūklēns jūsvoja.

Viņa mēģināja, valdīdama asaras. — Klusa nakts, svēta nakts — saules atgriešanās svētkos! Nokaunējies viņa satvēra seju un izbēga no istabas.

Leģionāri apmulsuši brīdi klausījās skaļajās balsīs slimnīcas gaitenī. Likās, ka šajā zemē Ziemassvētkos nav dzimis Pestītājs, bet sācies jautrs karnevāls.

„Mēs viņai daram pāri,” pēc brīža kāds teica.

Leons Bite? — Tik nopietni viņš nekad nebija runājis. Vai arī viņš ir māsā iemīlējis?

Bite: „Neapceļas, veči! Mans skuķis palika Ziepniekkalnā!”

Tauriņš: „Pastāsti, kāda viņa izskatījās, un kā jūs iepazīnāties? Ballītē?”

Bite: „Pirmo reizi satikāmies purvā pie apgāzta kūdras vezuma.”

Tauriņš: „Nav laba zīme.”

Bite: „Nekāda dzīvības vai nāves mīlestība tā arī nebija, tikai tāda saskatīšanās un patikšana. — Vienā svētku sestdienā māte teica, lai es gādājos eglī. Paņēmu cirvi un aizbrīdu uz mežu. Nekādas svētku egles tur neauga, ne smiltājā, ne purvā. Sūnainas, ar sarkanām skujām. Staigāju meklēdams kā muļķis, gluži žagaru negribējās mājās nest. Iemaldījos arī kūdras purvā. Skatos, kas tur bedrē kūpojas? Labi, ka bija uznācis sals, ūdens ledū. Sitādi es nezinu, kas tur būtu noticis.”

Leģionāri sāka klausīties uzmanīgāk. Kas noticis?

Bite: Skuķis bija aizbraucis ar ragaviņām pēc kuri-namā. Vezumu uzkrāvis par lielu, vaļīgi nosējis, kā jau sieviete. Apgāzies. Visa krava bedrē. Pati pinkšķ un nezina, ko iesākt. Gāju palīgā. Piekrāvām vezumu par jaunu, stingri nosēju ar auklām un jūdzos priekšā. Viena viņa nebūtu mājās tikusi. Ceļš aizputināts un bedrains. Viņa stūma, es vilku, tā krēslā atkulāties mājās. Egle palika nenocirsta.”

Leons brīdi špaukājās kā iesnas dabūjis.

Tauriņš: „Un tas viss? Vairāk nekas nenotika — tur bedrē?”

Bite: „Kas tur varēja notikt sniegā un salā? Un nebija laika par citu domāt.”

Tauriņš: „Pēc tam?”

Bite: „Arī nekā. Šās veči vakarā bija tādi sabozu-šies, diezīn ko domāja. Pati gan vēl panāca gabaliņu līdzī, gribēja runāt un pateikties. Bet sala dēļ ātri šķī-rāmies. — Nē, neapceļas veči, pat buču pirmo reizi nedabūju!”

Tauriņš: „Vēlāk attapies, kas tādās reizēs jādara?”

Bite! Vēlāk! Vēlāk satikāmies ballītēs. Bet par to šovakar nav runa!”

Tauriņš: „Bēdīgi svētki, bēdīgi svētki, lauva! — Vai vēl kādam svētvakarā ir apgāzies vezums?”

Sakne: „Man reiz nelaimējās tāpat.“

Tauriņš: „Tad stāsti! Pricīgie Ziemassvētku tēlojumi ir līdz apnikumam lasīti.“

Sakne: „Tagad tas viss liekas smieklīgi, bet toreiz bija gandrīz tragēdija. Nebiju vēl iesvētīts, jauns zēns. Arī mums kādu svētku sestdienu vēl nebija egles mājās. Zemgalē nemaz nebija tādu mežu. Tikai bērzi un baltalkšņi. Pēc malkas un būvkokiem braucām uz Baldones mežiem. Arī toreiz tēvs domāja, ka vēl svētku sestdienā pārvedīsim divus vezumus malkas, un turpat nocirtīsim arī egli. Izbraucām agra rīta tumsā, lai pievakarē varētu būt mājās. Mazliet sniga un sāka pūst ziemeļi. Mežā bija aizvējš, tikai koku galotnes locīdamās šņāca. Piekrāvām vezumus, nocirtām skaistu eglīti. Tēvs to uzsēja uz mana vezuma. Braucām atpakaļ. Bet vējš bija pieņēmis, sniga un putināja, vietām ceļš bija aizvilks ar kupenām. Zirgi nomocījās, vilka un stājās. Tumsa uznāca jau pusceļā. Beidzot mans vezums iesēdās kādā sniega piedzītā gravā un palika uz vietas. Tēvs jau bija gabalu priekšā, kliezdu un svilpu, bet vējš skaņas aiznesa sāpus. Tikai pēc laba laika viņš atbrida atpakaļ saīdzis un noskaities. Es neesot zirgu turējis uz ceļa, nez kur aizdomājies. Vezums jāatkrauj, citādi mājās netiksim. Strādājām tumsā, kurnēdami par vējputeni. Pusvezumu tikai lielās pūlēs dabūjām uz ceļa. Arī tēva vezums bija jāatkrauj. Mājās ar mokām aizkūlāmies pusnaktī. Māte iznāca pagalmā ar vējlukturi, bija nobijusies, vai mums nav gadījusies lielāka nelaime. — Kur egle? — viņa prasa. Egle tiešām vairs nebija uz mana vezuma. Steigā to biju atstājis pie atkrautās malkas. Tā tur stāvēja vēl pēc Jaunā gada, ieputināta sniegā. Bet mums tajos Ziemassvētkos vajadzēja iztikt bez egles.“

Runādams Zemgales puisis bija noguris, viņa spēki vēl nebija pilnīgi atgriezušies. Tikai beigās vēl no-teica kā parasti — tagad tam vairs nav nekādas no-zīmes —

Tauriņš: „Bet toreiz Ziemassvētki bez egļu skuja nebija nekādi svētki. Mums jūrmalas kāpās arī egles neauga, vajadzēja tālu brist, lai to nocirstu. Es biju vecākais, tas vienmēr bija mans uzdevums. Tā kādu svētku sestdienu aizbāzu aiz jostas mazo zāģīti un bridu uz mežu. Mūsu pusē jūras vēji mazās eglītes

bija noplēsuši klajas un kroplas. Vienīgi dažā lielāka koka galotne bija izveidojusies pēc svētku egles. No skatījos un rāpos augšā. Man jau zēna gados bija jūrnieka ķēriens, uzrāpos pat gludā telefona stabā. — Galotni nozāģēju, tā novēlās zemē, bet tūlīt arī dzirdēju apakšā mežsarga balsi — kas tur man kokus apskādē? Neatsaucos. — Redzu gan, zvejniekpuika! Rāpies tik lejā, lai varu tev novilkt bikses! — Mežsargs mani neieredzēja, man toreiz bija liela mute. Tieši rokās negribēju ielēkt, nekustēdamies sēdēju koka galotnē. Viņš šaušot, ja es nerāpšoties lejā. Baidē, par to maza bēda. Tikai asaais jūras vējš lida zem drēbēm. Salu un drebinājos sakodis zobus. Beidzot mežsargam apnika mani gaidīt. Noteica, ka svētkos parunāšoties ar manu tēvu. Tad uzsvieda egles galotni uz pleca un aizgāja. Otrā kokā neiedrošinājos kāpt, aizgāju mājās bez egles. Māte nobrīnījās vien, kas man mežā gadījies, vai esot nobijies no kāda zvēra? — Jā, no vilka. — Kur te, jūrmalā, gadījies vilks, varbūt suns dzinis stirnai pēdas. Neatziņos.“

Bite: „Un dabūji protokolu?“

Tauriņš: „Nē, tāda nieka dēļ! Vēlāk mežsargs pats smējās, ka mani kārtīgi nobaidējis. Būtu vēl ilgāk jāvis sēdēt kokā, bet apžēlojies, lai zēns aiz spītības nenosalst.“

Trīs Ziemassvētku vakari bez eglēm. Jeb varbūt vēl kādam kaut kas gadījies svētku vakarā?—Egon—?

Rītenis: „Blēņas! Tagad Latvijā Ziemassvētku vairs nav, tagad svin tikai Jauno gadu. Tad arī dedzinās egles mājās, skolās un tautas namos. Arī Ziemassvētku veča vairs nav, tā tikai tāda bērnu mānīšana. Tagad ir Sala vecis, un ja viņš taisīs valā savu dāvanu maisu, tad tikai būs ko redzēt...”

Tauriņš noskaitās: „Turi muti! Te tu nevienam to maisu galvā neuzbāzīsi!“

Atmiņu valodas apklusa. Viņi zināja, ka Baigajā gadā Ziemassvētki bija aizliegti, tās bija parastās darba dienas. Svecēs iemirdzējās tikai slepeni aiz nosogtiem logiem. Varbūt šogad Kristus piedzimšanas svētkus viņi svin pēdējo reizi...

Pagāja svētki, pienāca vecā gada vakars. No ārpaules leģionāri nesaņēma nekādu ziņu, ne labu, ne

Jaunu. Bet jaunās dienas tuvošanos viņi paši apzinājās — jo ātrāk viņi atveseļosies no bada sekām, jo ātrāk sagaidīs izdošanas briesmas.

Vismaz vecā vakarā viņi vēl varēja zīlēt. Vai tiešām viņu nākotne bija nepielūdzami izlemta?

Vecais Daniels ons zināja, kā šo noslēpumu atklāt. Starp divām degošām svecēm jānoliek spogulis, un tik ilgi tajā jāskatās, kamēr pats savās acīs ierauga pagātņi un nākotni.

Ojars Tauriņš pēkšņi atdzīvojās. „Inge, atnes mums sveces un spoguļi!”

Meitene apjuka. „Spoguļi nedrīkst —”

„Bet mums vajaga! Atnes slepeni!”

Inge nespēja pretoties. Viņa izgāja un drīz atgriezās, spoguļi paslēpusi zem priekšauta. Viņas seja šobrīd izskatījās tik nopietna, it kā viņa būtu paslēpusi rokās visu leģionāru likteni. Taču viņai intereseja tikai sava saderinātā nākotne. Viņa iedeva spoguļi Arvidam.

Zemgalietis šaubīdamies smīnēja. „Tā ir niekošanās, Inge! Es savu nākotni zinu arī bez spoguļa.”

„Vismaz pamēģini!” viņa lūdzās.

„Nelauzies!” arī Ojars Tauriņš viņai pievienojās.

„Tam nav nekādas nozīmes!” Tomēr puisis piecēlās gultā sēdus. Inge aizdedzināja divas sveces, un nolika starp tām spoguļi, kā vecais Daniels ons bija mācījis. Pēc tam izslēdza griestu spuldzi.

Arvids skatījās pats savā sejā. Tā bija vāja, vaigi iekrituši, āda vietām dzeltena. Bada zīmes. Acis nespodras, nogurušas, vienaldzīgas. Kādas pagātnes vai nākotnes ainas viņš tajās var saskatīt? Tēva mājas pagalmi, lauki un pļavas pie Iecavas upes viņam vēl bija patvērušās atmiņā. Vēl viņa sirds atsaucās pirmajiem cīruļu triļļiem pavasaros, griezes brēkšanai vasaras naktīs, dzērvju ardievu klaigām rudenos. Viņš vēl sajuta rudzu ziedu smaržas, redzēja smago kviešu vārpu līgošanos, dzirdēja kuļammašīnas dūkoņu rāmās rudens dienās un vēlās naktīs. Savās atmiņu gleznās viņš arvien pirmo ieraudzīja Elmu, savu dzimtenes meiteni. Siena laikā viņa lidoja pļavā kā zilgana spāre virs upes sēkļa niedrām, labības laukā locījās kūlus celdama vai vezumus kraudama, pati darbā piesārtusi kā magones zieds.

Tādēļ spoguļi skatoties Arvids Sakne redzēja tikai savas nesenās pagātnes ainas. — Nākotne? Velti to meklēt cerību gaismā. To jau ir noteicis kādas slepenas konferences lēmums. Kautkur Potsdamā, Jaltā vai Maskavā sveši, varaskāri cilvēki, kas nepazīst ne viņa tautas vēsturi, apvaino viņu par nelieti un slepkavu tikai tādēļ, ka viņš ir gribējis atbrīvot savus vecākus no verdzības Sibīrijā. Bet tik tālu viņš netika. Pat ne līdz Maskavai. Latviešu leģionāri velti noasiņoja. Staļins un Hitlers, divi pirmie kara noziedznieki, gribēja viņus iznīcināt, lai vieglāk varētu sadalīt viņu tēvuzemes. Taču kara eksplozijas ir neapjaužamas. Viens sadega Berlīnē, otrs vēl sēž Kremli un viņus gaida...

„Nu, ko tu redzi?“ Ervins Krūklēns kļuva nepacietīgs.

„Tikai miglu,“ zīlētājs atbildēja.

„Izslauki acis!“ Ojars Tauriņš pamācīja.

„Tam nav nekādas nozīmes.“

„Tad palaid mani!“ zēns neatlaidās.

„Nāc!“

Inge norūpējusies vēroja sava saderinātā seju. Vai viņš ko redzēja spoguļī, un kādēļ viņš viņai nekā nestāsta?

Ervins svinīgi un nopietni apsēdās Arvida vietā. Cieši skatījās pats savās acīs līdz tās sāka asarot.

„Neraudi!“ Ojars viņu zoboja.

Krūklēns valdījās. — Lūk, vai viņa miklajās acīs tiešām neparādas kāds neskaidrs tēls, kāda pazīstama seja? Vai tā nav māsa Mirte. Liekas viņa nāk arvien tuvāk, kāpj laukā no viņa paša acīm, aizklāj ar savu augumu spoguļi, nodzēš sveces...

„Turiet, viņš tūlīt kritīs!“ Ojars saukdams pats satvēra zēna plecus. „Kļuva nelabi?“

„Noreiba galva,“ viņš atzinās.

„Ej gultā, ja taisies gībt!“ Zvejniekpussis aizvadīja Ervinu uz viņa kaktu.

Arī pārējie internētie šovakar skatījās spoguļī un paši savās acīs. Danielsons redzēja saules lēktu pie Daugavas, Egons Bite Latvijas karogu virs Rīgas pils. Tikai Mārtiņš Deģis, ar savu vienīgo aci vairījās no spoguļa.

„Man gan liekas, ka es redzu zārkus,“ Ojars Tauriņš atzinās. „Garū rindu zārku...“

„Tavās acīs vēl bada sekas,“ Danielsons domāja.
„Varbūt. Bet es neredzu ne sauli, ne karogu, tikai zārkus...”

„Neāksties, Ojar!” arī Leons Bite uztraucās.
Zvejniekpuišis ieslēdza gaismu un nodzēsa sveces.
„Tikai ākstīšanās, virsseržant! Latvieši ar savām zilajām acīm vienmēr redz vairāk nekā patiesībā ir. Tā ir mūsu tautas nelaime. Arī šajā karā mēs ticējām, ka mums nāks palīgā angļi, zviedri un amerikāņi. Mēs redzējām, ka ap Rīgu viss gaišs. Bet kamēr mēs skatījamies uz rietumiem, krievu lācis bija klāt pie muguras...”

Ojars izjauca zilēšanas romantiku. Nevienš vairs neticēja vegada vakara burvībai.

Inge pievāca spoguļi, iznesa to atkal laukā, pabāzusi zem priekšauta.

Pusnaktī viņi vēl arvien negulēja. Ielās trokšņoja jaunieši, sprāga raķetes, švirkstēdamas piešķaidīja debesis ar spožām dzirkstelēm.

„Ja viņi būtu oduši frontes pulveri, tad tā neākstītos,” vecais Danielsons norūca. „Laikam divpadsmitā stunda?”

„Jā, virsseržant!” Tauriņš atsaucās. „Laimīgu Jauno gadu!”

„Tev arī —”

„Drīz atgriezties mājās,” Egons Ritenis novaidēja. Šoreiz neviens viņu neapsauca.

Citu rītu vizītes laikā arī mazrunīgie ārsti viņiem novēlēja laimīgu Jauno gadu. Citādi viņi nezināja nekā jauna pateikt. Viņi nekā nezinot par valdības nodomiem un lēmumiem, bet viņi cerot, ka Jaunais gads viņiem atnesīs vairāk laimes un prieka nekā visi iepriekšējie. Karš taču beidzies...

Jā, karš bija beidzies, to viņi zināja. Bet netaisni beidzies.

Laiks atkal bija mainījies. Bija sākusies ziema. Krūmi un koku zari bija piesaluši ar ledainām bārkstīm, pazemīgi liecās lejup, kā iekalti smagās važās. Zeme mirdzēja svaigi balta.

Pēc Jaunā gada māsaī Mirtei bija no saviem pacieniem jāatvadās. Mārtiņš Degis jau bija atveseļojies, bīstamais ievainojums viņa dzīvību vairs neapdraudēja. Viņa te nebija vēlams, viņa varēja sakūdīt citus uz neapdomīgu soli...

„Jums jāatgriežas darbā garnizona slimnīcā,” policijas kārtībnieks viņai laipni paskaidroja. „Mēs jūs aizvedīsim.”

Māsa bija pieradusi, ka viņai seko un uzmana. Viņa pati jutās kā internēta. Bet viņa bija spītīga un lepna, viņas lūpas savilkās smīnā. „Jā, es saprotu,” viņa teica.

Atvadoties no piecpadsmitās istabas, viņa katram pacientam sniedza roku. „Uz redzēšanos, zēni!”

Vissmagāk šo šķiršanos pārdzīvoja Ervins Krūklēns. Bet neviens nejuta zēnam līdzi, viņi visi bija kļuvuši it kā bez jūtām. Varbūt viņi apzinājās, ka ir jau atdoti kādai cietsirdīgai pasaulei, kur dzīvību saglabās tikai spēcīgākie ar akmeni sirdī...

Māsa Mirte atkal strādāja garnizona slimnīcā. Taču rūpejoties par svešiem pacientiem, viņas rokām pietrūka maiguma, viņai bija jādomā par nāvei nolemtiem brāļiem. Viņi bija izolēti dažādās slimnīcās, bez sakariem ar ārpasauli, pamesti vieni savās bezcerīgajās domās.

Kādu dienu viņa saņēma telegrammu. — Gaidu. Svarīga lieta. Zauers.

Viņa atcerējās bada streika vadītāju, apšaubīto ārstu. Šis cilvēks viņai arvien bija licies neīsts, teatrāls, neapbrēķināms. Pēc laikrakstu ziņām viņš bija noplaucējis rokas. Vai tādēļ viņš viņu aicina? Jeb tiešām viņam kaut kas svarīgs ziņojams?

Pēc dežuras nakts viņa steidzās uz staciju. Viņai likās, ka seko policijas mašīna. Jeb tās ir viņas iedomas, bailes, satrauktie nervi? Taču piesardzības dēļ viņa nopirka biļeti citam virzienam, ceļā mainīja vilcienu kā meklēta noziedzniece.

Ievilkusies mīkstajā sēdekļī, viņa ļāvās murgainam miegam. Tik maz viņa pēdējā laikā bija gulējusi un atpūsusies. Viņa pati jutās kā frontes karavīrs, kā sakarniece starp ielenktām cīnītāju grupām. Vēl kauja nav beigusies. Daži ir krituši, citi ievainoti, bet dzīvie vēl sīkstī turas savās eža pozīcijās ar pēdējiem spēkiem.

Kaut laikraksti jūsmo par laimīgi nobeigto Otro pasaules karu...

Policijai bija diezgan rūpju, lai šos spītīgos cilvēkus atgrieztu pie prāta. Pretestības vadītājs Jānis Zauers, kaut izolēts, ir spējīgs vienmēr viņus pārsteigt. Viņa istabā dienu un nakti mainās sardze, un tomēr viņš ir pratis aizsūtīt laikrakstu redakcijām vēstules un telegrammas. Viņš ir mēģinājis pats applaucēties, bet vannas istabas ūdens nav bijis tik karsts, lai viņam tas izdotos.

Un tagad kāda sieviete pieprasa ar viņu satikšanos! Kā viņa vispār iekļuvusi slimnīcā? Viņa esot viņa tautiete. Pie velna, vai viņas puķu sainī nav paslēpta indes kapsula?

Nē, gluži otrādi. Viņai esot zināms, ka streika komitejas priekšsēdis ir nolēmis doties nāvē vienalga ar kādiem līdzekļiem. Neviena cits nespēs viņu no tragiskā soļa atturēt, tikai viņa. — Vai policijai nerūp savas dzimtenes slava? Tauta nekad vairs nevarēs lepoties ar savu humanitāti un cilvēkmīlestību, ja visā pasaulē populārais bada streika vadītājs pats nonāvēsies...

Ar kādiem līdzekļiem viņa domā šo cilvēku pārliecināt?

„Viņš mani mīl!“ Mirte drosmīgi saka.

Hm jā — tādā gadījumā — sarga uzraudzībā —

Ieraudzījis ciemiņu, patients kļūst nevaldāms. Viņš strauji ceļas no gultas, bet nespēkā atkrīt pussēdus. „Kā es jūs gaidīju, māsa!“

Mirte: „Jā, es saņēmu telegrammu. — Kas noticis jūsu rokām?“

Zauers: „Neveiksme. Neizdevās“

Mirte: „Jā, dažreiz neizdodas. Arī mūsu skolotājs pazaudēja tikai aci...“

Zauers: „Virsnieku vietnieks Degis? Nav jānožēlo. Šajā pasaulē nav nekā skaista ko redzēt. Viņam pietiks ar vienu aci.“

Ciniķis — Mirte domā.

Zauers: „Arī kurlam tagad būtu vieglāk. Taču nesmu varējis izdomāt, kā savas ausis sabojāt. Man te nav pat adatas pie rokas. Un viņš tur pie durvīm sēž dienu un nakti. Vai jums nav kaut kas līdzīgs?“

Mirte: „Nē, mani izkratīja. Bez tam es domāju, ka ar tādiem līdzekļiem jūs nekā vairs nepanāksit.“

Zauers: „Ko dara mani vecie draugi?“

Mirte: „Viņi turās —“

Zauers: „Pārtraukuši bada streiku? Atkal dzer un ēd kā savās bērēs...”

Mirte: „Vai tāds nebija jūsu rīkojums?”

Zauers: „Jā, es biju spiests sūtīt Mediciniskai pārvaldei telegrammu. Es nevaru uzņemties viens tik lielu atbildību par citu dzīvībām. Bet es deklarēju, ka bada streiks pārtraukts tikai līdz turpmākam!”

Mirte: „Ko darat jūs pats?”

Zauers: „Man te iet jautri. Es arvien atrodos interesantā sabiedrībā. Viņi mainās ik pēc pāris stundām, bet es izturu dienu un nakti. Dažreiz es viņus mocu ar savām politiskām gudrībām, bet viņi neatbild. Jeb viņi nekā nesaprot.”

Mirte: „Sargam nav atļauts ar apcietināto sarunāties.”

Zauers: „Bet viņš jūs visu laiku novēro. Es viņu jau pazīstu. Viņš ir miegains, vienaldzīgs cilvēks, bet šobrīd viņam jābūt nomodā. Dažreiz naktīs viņš snauž. Tādās reizēs es varētu viņu atbrūnot un izlauzties no slimnīcas.”

Mirte: „Jūs ātri sagūstītu.”

Zauers: „Bet par to ziņotu visi laikraksti. Kāds drāmatisks notikums! Internētais, kas badojies turpat trīs nedēļas, atbrūno sargu! Tā būtu sensācija!”

Mirte: „Arvids Sakne teiktu — tam nav nekādas nozīmes.”

Zauers: „Tomēr. Ar savu nāvi es pasaulei atgādīnātu, ka viņiem ir pārnesājama sirdsapziņa.”

Mirte neizpratnē: „Pārnesājama sirdsapziņa?”

Zauers: „Vai jūs neesat par to nekā dzirdējusi, māsa? Piemēram, kara sākumā, kad Hitlers bija varens, vācu sūtnis savās diplomātiskās viesībās varēja apsveikt simtiem frakotu un ordeputu šīs zemes politiķu. Turpretī krievu sūtniecībā tādos gadījumos labi ja ieradās pāris desmit viesu. Bet vēlāk, kad Hitlers zaudēja kauju pēc kaujas, bet krievu durkli tuvojās Eiropas sirdij, arī politiskās cirkus izrādes mainīja adresi — no vācu sūtniecības uz Padomju Savienības noslēpumaino namu. Tie paši liekuļi, kas Hitlera varas laikā dzēra vācu Reinas vīnu, tagad dzēra vodku un laizījās pie kaviara!”

Mirte: „Kā jūs visu to zināt, Zauer? Varbūt tās ir tenkas.”

Zauers: „Man ir redzīgas acis un dzirdīgas ausis. Kara laikā taču viss gaiss bija pilns ar īso un garo viļņu radio raidījumiem. Arī vēl nometnē es visu dzirdēju. Tikai tagad esmu sagūstīts un izolēts. Es arī zinu, ka latviešu leģionāri atrodas rietumu Vācijā visās trīs zonās, vēl vairāk nīkst Beļģijā aiz dzeloņu žogiem. Arī pēc viņiem sniedzās čekas rokas. Bet ko atbildēja Eizenhauers? — Nevienu baltiešu leģionāru nedrīkst piespiest atgriezties savā zemē, jo pirms kara viņi nav bijuši Padomju Savienības pilsoņi! — Bet kas notiek te? Brīvības nodevība! Jeb varbūt valdība grib pievienot savu zemi Padomju Savienībai kā republiku? O, to es gribu piedzīvot, māsa!“

Viņš kliez.

Mirte: „Jūs esat kļuvis pārāk jūtīgs, Zauer! Jūs nedrīkstat tā uztraukties.“

Zauers: „Jā, esmu slim, mani nervi ir beigti. Bet tie ir ārstējami ar vienkāršām zālēm. Lai ārsts man parāda oficiālu valdības ziņojumu, ka leģionāru izdošana ir atlikta, es tūlīt kļūšu vesels. Arī visi pārējie.“

Mirte: „Vaļsirdīgi runājot, es vairs neticu, ka tādu lēmumu sagaidīsim.“

Zauers: „Tad mēs atjaunosim bada streiku!“

Mirte: „Zēni to vairs nespēj.“

Zauers: „Vai viņi jūs sūtīja pie manis, lai to pateiktu?“

Mirte: „Jūs pats mani aicinājat ar telegrammu.“

Zauers: „Jā, māsa, jūs esat mana pēdējā cerība.“

Mirte: „Runajiet! Mūsu laiks ir ierobežots!“

Zauers strauji satvērdams viņas roku: „Mirte, tev jāklūst manai sievai!“

Mirte atraudamās: „Jums ir drudzis, Zauer! Jūs murgojat!“

Zauers: „Lūdzu, nesaki tā! Tev es esmu tikai Jānis, iemīlējies, izmisis cilvēks. Jau no pirmā brīža, kad tevi sastapu nometnē. Te, slimnīcas cietumā, gulot es kļūstu traks par tevi domājot. Man nav prātā ēdiens, bet tu, Mirte! Nē, tie nav murgi, es vēlos tevi ar pilnu saprātu!“

Mirte: „Tas ir pārpratums, Zauer! Tādā veidā es nevaru jūs glābt. Es vēl neesmu šīs zemes pavalstniece.“

Zauers vīlies: „Tas nav iemesls. Bet es zinu — tavi zēni! Varbūt kāds no viņiem?”

Mirte: „Arī nē.”

Zauers: „Zinu, ka tu esi cietsirdīga. Bet pagādā man vismaz indi!”

Mirte: „Tas viss ir neiespējami, Zauer!”

Zauers: „Tad es izdomāšu kaut ko neprātīgu. Es tiešām atbrūnošu sargu, es viņus visus te apšaušu, tad nogalināšos pats.”

Mirte: „Un zēni paliks bez vadības...”

Zauers: „Vienalga. Lai viņi uzbarojas un brauc uz taigām!”

Mirte: „Nerunājiet mulķības, Zauer! Jūs esat vienīgais cilvēks, kas spēj viņiem dot ticību. Jūs esat kļūvis pārāk nervozs, tas pāries.”

Jānis Zauers noguris atlaižas uz spilvena. Liekas viņa acīs pamirdz asaras. „Tev taisnība, Mirte! Es laikam nespētu to izdarīt. Vairs nē.”

Mirte: „Vai tikai tādēļ jūs mani aicinājāt?”

Zauers klusē.

Mirte: „Un nu man jāiet. Sargs jau skatās pulkstenī.”

Zauers: „Piedod!”

Mirte: „Velti tomēr neesmu braukusi. Zēni vienmēr interesējas par jums. Tagad varēšu pastāstīt, kā jums klājas. Ko man viņiem teikt?”

Zauers: „Lai viņi atbild paši par sevi.”

Mirte: „Dažas grupas jau bija pārtraukušas bada streiku decembra sākumā.”

Zauers: „To tu varēji arī neteikt.”

Mirte: „Jums tas jāzina, Zauer!”

Zauers: „Rūgts ciema kukulis, māsa!”

Mirte pieskaras viņa rokām, sakārto valējos ap-sējus. „Plaucējums nav smags, āda tikai apsarkusi.”

Mirte: „Uz redzēšanos, Zauer!”

Liekas viņš nedzird māsas vārdus.

Zauers: „Nekad vairs...”

Viņa acis ir kļuvušas nespodras, seja nedzīva. Viņa jūtas un domas atkal nomāc lielā vienaldzība.

Mirte atgriezās garnizona pilsētā nogurusi un satraukta. Viņas sirds strauji sita, reizēm trūka elpas.

Streipulodama viņa aizgāja garām slimnīcas vārtiem, viņa nespēja šonakt dežurēt.

Kā nemanā viņa soļoja laukā no pilsētas, pret ziemeļiem. Kalto akmeņu ceļš viņu aizveda uz tukšo armijas apmācības laukumu. Visapkārt tam vēl rēgojās dzelonstiepļu žogi, zem priedēm drūmi klusēja pamestās barakas, kā baigas liecinieces pēckara laika nežēlībai. Nometne likās klusa un izmirusi. Te vairs nerēja sardzes suņi, nemirdzēja prožektorī, tikai vējš gaudoja koku zaros, it kā starp dzīvību un nāvi tur vēl mokās cīnītos pašnāvnieku dvēseles...

Mirte noslaucīja dažas asaras. Vai tas bija nervu sabrukums? Viņas apziņā šī nelaimes vieta likās kā liela, asiņaina brūce skaistās zemes miesā. Tā nekad neaizdzīs. Nekad.

Mazliet nomierinājusies, viņa gāja atpakaļ uz darba vietu. Taču arī šoreiz viņa aizgāja slimnīcas vārtiem garām.

Viņa apstājās pie baltās baznīcas. Durvis bija atvērtas. Viņa atcerējās pusnakts dievkalpojumu. Likās, viņa vēl tagad dzird drūmo ērģeļu dūkšanu un prāvesta vārdu atbalsis dievnama velvēs — patiesi es jums saku, ko jūs esat darījuši vienam no šiem maniem vismazākajiem brāļiem, to jūs man esat darījuši!...

Aiz baznīcas laukuma zem kailo koku zariem apstājās policijas mašīna.

Māsa Mirte iebēga baznīcas krēslā. Pa grīdsegu viņas kājas aiztaustījās līdz pirmajam solam, nogurusi viņa ieslīga cietā koka klēpī. Ar sastingušu skatu viņa ilgi vēroja krustā sistā tēlu. Bet domāja par saviem zēniem slimnīcās. Pēc laikrakstu ziņām, pie internētajiem vairs nepielaida latviešu mācītājus. Dievs, viņi pat nedrīkst vairs sarunāties savā mātes valodā ar savu Golgatas ceļvedi Jēzu Kristu!

Svešās valodas Dievs viņiem teica — viens ceļš vēl ir atlicis — lūgšana. Lūdziet un zemojieties, un esiet stipri ticībā!

Vai viņiem bija vēl spēka lūgt? Viņu ticība bija nokauta, cerības iznīcinātas. Viņi bija kļuvuši auksti un nejūtīgi, it kā viņu sirdis būtu pārvērtušās par šīs zemes granīta akmeņiem.

Viņa atcerējās savu brāli, dzīvo, enerģisko arhitektūras studentu. Viņš bija glīts puisis, meitenes

sacentās, lai vienmēr atrastos viņa tuvumā. Dažu nakti viņš pārāk vēlu nāca mājās, bet tādēļ lekcijas nekavēja. Viņš lasīja, rakstīja, zīmēja, palīdzēja vājākiem studiju biedriem. Viņš jūsmoja par Latvijas nākotni, viņa jaunība alkaini tvēra dzīves romantiku.

Tad viņš saņēma iesaukšanas pavēli. Daži studenti pēkšņi kļuva neatvietojami kādā aizmugures iestādē, bet brālis aizsteidzās uz fronti. Sarkanais vilnis vēlās atpakaļ. Visi latviešu virsnieki, instruktori un karēivji cīnījās tikai tādēļ, lai miera līguma dienā stingri stāvētu uz savas zemes ar ieročiem rokās. Jo viņi zināja, ko sargā. Viņi bija izauguši paši savā neatkarīgā valstī. Ja pasaule to šodien negrib zināt, tad tā ir nodevīga liekulība. Ja viņus uzskata par fašistiem, tad tā ir apzinīga noziedzība. Pierādījumi? — Lūk, karš ir beidzies, bet Baltijas valstis vēl arvien ir okupētas. Tas vien ir pierādījums, ka šo zemju karavīri austrumu frontē cīnījās nevis svešās interesēs, bet glābdami savas tautas.

Kur gan tagad atrodas viņas dzīves priecīgais brālis?

Miksta roka uzgūlās māsas plecam. Viņa satrūkusies pacēla acis. Nē, tas nebija viņš. Viņai blakus stāvēja prāvests, pusnakts dievkalpojuma sprediķotājs. Viņš nekā neteica, tikai pamāja ar galvu, it kā viņš visu laiku būtu dzirdējis viņas domas un tām pievienojies. Klusēdama viņa cēlās, viņi gāja abi blakus uz durvju pusi. Uz dievnama kāpnēm viņi apstājās un brīdi vēroja viens otru.

„Es jūs pazīstu,“ prāvests teica.

„Es dzirdēju jūsu pusnakts sprediķi,“ Mirte atbildēja.

„Vai jūs esat bijusi pie saviem bēdu brāļiem?“

„Esmu bijusi, bet mani vairs nepielaiž.“

„Jūs varat braukt līdzī manam palīgam, viņš slimnīcās notura dievkalpojumus.“

„Pateicos, prāvesta kungs!“

Viņi nerunāja liekus vārdus. Viņi jutās kā divi sazvērnīki, latviešu māsa un garnizona pilsētas prāvests.

Otrā pusē laukumam vēl arvien stāvēja policijas mašīna..

Mācītāja aizsardzībā māsa Mirte atkal iekļuva slimnīcā. Viņa atvēra arī piecpadsmitās istabas durvis.

Pacienti vairs negulēja kā senāk. Pēc bada streika pārtraukšanas, viņi bija atkal atguvuši spēkus, viņi spēja staigāt un sevi apkopt. Ieraudzījuši māsu, viņi visi strauji sakustējās. — Mirte, debesu ēngelis! Kā viņa te atkal iekļuvusi? Kādas ziņas viņa atnesusi? Ko raksta avīzes, ko stāsta radiofons?

Nepacietīgu jautājumu virkne.

„Vispirms jums sveicieni no Zauera,“ māsa apsēdamās teica. Viņa izskatījās vāja un nogurusi, it kā pati divas nedēļas badojusies.

— Kur viņš atrodas? Kā viņam iet? Vai viņš pats atkal ēd? Vai viņš izdevis jaunus rīkojumus?

„Viņš jūs ir atsavinājis no bada streika — līdz turpmākam.“

— Ko tas nozīmē? Vai mūsu labā nekas nav darīts? Vai tautieši galvas pilsētā mūs ir aizmirsuši? Vai demonstrācijām un protestiem nav nekādu panākumu?

„Nerunājiēt visi reizē!“ Pēteris Danielsons istabas biedrus apsauca. „Vai neredzat, ka māsa pati ir slima?“

Jautājumi pēkšņi apsīka. Viņi vēroja ciemiņu kā izbijušies. Slima? Vai viņa ir pārpūlējusies viņu dēļ? Mirte mēģināja smaidīt. „Nav tik bīstami, zēni! Esmu tikai dažas nakts negulējusi. Slimnīcā dežūras. Arī brīvajās stundās nespēju aizmigt, pat miega zāles nelīdz. Domas un uztraukumi kā kara laikā. Bet gan jau pārdzīvosim.“

Viņa neteica, ka dažreiz nav arī ēdusi.

„Jūs gribējāt zināt, kā iet streika komitejas priekšsēdim. — Es biju pie viņa. Viņš ir viens, sargs sēž pie viņa durvīm. Žurnālistus pie viņa vairs nepielaiž, laikrakstus nedod. Un tomēr viņa protestus dzird visā pasaulē, viņš ir neapklusināms.“

„Bet kāda tam nozīme?“ Arvids Sakne atgādināja.

Jā, kāda tam nozīme? Vai to dzird valdība, un vai tā grib viņu labā kaut ko darīt?

Vai viņa drīkst stāstīt, ko teicis ārlietu ministrs? Un tomēr viņiem tas jāzina.

Mirte: „Jā, šis karš esot bijis nežēlīgs, tādēļ arī kapitulācijas noteikumi esot stingrāki. Daži atsevišķi

cilvēki varot ciest, bet sabiedrotajiem esot nepieciešams darba spēks, lai atjaunotu izpostītās zemes. Tā esot daļa no zaudējumu atlīdzības. Arī Hitlers esot vervējis darba vergus no okupētiem apgabaliem. Valdība nožēlojot, ka gūstekņi dažus gadus būs spiesti strādāt piespiedu darbus, bet šis sarežģītais jautājums neesot atrisināms ar jūtām. Valdībai neesot nekāda pamata anulēt agrākās valdības pieņemto lēmumu. Vienīgā iespēja pastāvēt, ja ar Padomju Savienību varētu panākt jaunu vienošanos. Bet tas neesot iespējams. Pat karāļa lūgums Staļinam esot palicis bez ievērības. Ko tādā situācijā var grozīt ārlietu ministrs?“

— Bet kur paliek starptautiskās tiesības?

Mirte: „Arī šis jautājums neesot tik tragisks. Leģionāri ieradusies šajā zemē pēc kapitulācijas, nevis dezertējuši kara laikā. Tā esot starpība. Jau no paša sākuma esot bijis zināms, ka internētie nav tiesīgi saņemt aizsardzību. Nevienai valstij nevarot piespiest, lai tā uzņem nevēlamus ārzemniekus. Vispār, jautājums esot ļoti sarežģīts. Vai politiskie bēgļi ir tikai tie, kas piespiedu kārtā mobilizēti, jeb tie, kas vācu armijā iestājušies brīvprātīgi. Valdība domājot, ka tiem, kas iesaukti ar pavēli, neesot jābaidās atgriezties dzimtenē, bet tos, kas iestājušies leģionā brīvprātīgi, neaizsargājot arī starptautiskās tiesības. Nekāda pārkāpuma te neesot..“

— Vai ārlietu ministrs nezina, ka Baltijas valstis ar varu ir iekļautas Padomju Savienībā?

Mirte: „Viņš to zinot, bet viņš domājat, ka tādēļ Maskavas valdība neuzskatīšot leģionārus par valsts nodevējiem. Šajā sakarībā valdība esot iesniegusi kādam Padomju Savienības ministram lūgumu, lai ar baltiešiem neapietas bargāk nekā ar vācu gūstekņiem. Un neesot nekāda iemesla apšaubīt krievu humanitāti, viņi esot ļoti jūtīgi, ja viņus turot aizdomās par barbarismu..“

„Vakars, veči!“ Leons Bite pārtrauca konferenci. „Es esmu dzirdējis, ka mums braukšot līdzī kāds pārstāvis, viņš skatīšoties, kur mēs paliekam, un kādus kāpostus krievi dos mums strēbt..“

Neviens nesmējās.

Mirte nogurusi piecēlās. Viņas roka viegli pieskārs Mārtiņa Deģa pieri. Pacienta galva vēl arvien

bija apsieta. Bet brīnums bija noticis, cilvēks vēl arvien dzīvoja ar pilnu saprātu. Vai tagad viņš pateicas savam liktenim, jeb nožēlo pašnāvības mēģinājumu? Taču māsa neiedrošinājās to jautāt, viņa apmierinājās ar parasto — kā jūties?

„Kā gan puisi var justies pēc visa tā, ko tu stāstīji?“

Viņš nerunāja par sevi. Viņš laikam bija spējīgs izdurt arī otru aci..

„Jā, man laikam nevajadzēja to stāstīt,“ māsa atzinās.

Ojars Tauriņš pienāca viņai cieši klāt un čukstēja: „Māsa, ja tev ir žēlīga sirds, tad pagādā mums kādas tabletes, vai kapsulas .Katram gadījumam.“

Mirte izbijusies viņu vēroja.

„Vismaz man. Nebaidies, es to nerīšu bez vajadzības. Es varbūt izturēšu arī viņu ogļu raktuves, bet ja man ķersies klāt čekists, tad es maukšu pretī. Tad vajadzēs...“

„Ojar, es to nevaru!“

Protams, viņa to nevar. Drīzāk viņa pati noindēsies. Puisis sadrūmis atkāpās sāņus, it kā meita būtu atraidījusi viņa mīlestību.

Telpā atkal iestājās klusums. Tad savā gultā sakustējās Egons Ritenis, žults slimnieks. „Ja labi pārdomā, tad ārlietu ministrs ir pareizi teicis...“

Neviens viņu vairs neapsauca. Viņš tur gulēja visu nievāts un nicināts, kā sašauts, neuzticams dzīvnieks, kas vēl spēj iecirst zobus cilvēka miesā. Egons to zināja, tādēļ viņš tīšām viņus kaitināja — jā, ārlietu ministrs ir pareizi teicis!

Māsa Mirte vēl gribēja apmeklēt pacientus citās istabās, bet viņa nepaspēja. Ienāca divi policisti. Teica laipni, bet noteikti — nepiederīgām personām uzturēšanās slimnīcā esot aizliegta...

Pēkšņi Ervins Krūklēns aizleca kārtības sargiem priekšā.

„Viņa te ir piederīga!“ zēns kļiedza. „Viņa mums ir nepieciešama!“

Policisti viņu neievēroja. Diemžēl, viņi izpildot tikai rīkojumu, viņiem esot uzdots viņu nogādāt atpakaļ darba vietā.

„Es tur vairs nestrādāšu!“ māsa cieti teica.

Bet arī te viņa nedrīkstot palikt, viņa graužot slimnīcas disciplīnu.

„Es saprotu, es pati esmu internējama,“ viņa nogurusi atzinās. Viņas acis pēkšņi satumsa, istabas sienas strauji sagriežās.

„Viņa mirst!“ Krūklēns iekliedzās satvēris māsas augumu. Tas bija viegls un nevarīgs.

Arī Ojars Tauriņš piesteidzās. „Neāksties, Ervin! Viņai kļūva tikai nelabi. — Dodiet ūdeni!“

Māsa Mirte bija pagābusi.

O

Otrā rītā piecpadsmitajā istabā ienāca svešs ārsts. Viņš uzrunāja pacientus laipni, bet vēsi, kā oficiāls slimnīcas ierēdnis. Viņi esot atguvuši veselību, viņi varot atkal staigāt un kustēties, tādēļ šodien visi leģionāri, izņemot dažus, atstāšot slimnīcu.

„Uz kurieni mūs sūtīs?“ Ojars Tauriņš satraukts jautāja.

Cilvēks baltajā pārvalkā to nezināja. Bet viņš domājot, ka viņus novietos atkal visus kopā. Viņš cerot, ka viņi drīz atgūs brīvību, viņš viņiem novēlot laimīgu nākotni.

Viņš gāja no istabas istabā un teica tos pašus vārdus, viņš solīja viņiem brīvību un laimīgu nākotni...

„Vai kāds viņam tic?“ Ojars Tauriņš pēkšņi jautāja.

„Es!“ Egons Ritenis atsaucās. „Ja man nebūtu beigta žults, es brauktu tūlīt. Bet mani laikam nelaidīs.“

„Nē, viņu nelaidīs,“ Leons Bite teica. „Bet viņš var lūgt, lai ņem viņu līdzī. Krievi mūs vedīšot ar lazarettes kuģi. Būs ērtības. Varēs braukt ar vai bez žults. Ja vajadzēs, turpat uz kuģa izgriezīs un iesviedīs jūrā. Rīgā iebruks bez naida...“

„Man nekad naida nav bijis,“ Egons sašutis teica.

„Nē, viņam nav bijis!“ arī Ojars Tauriņš runāja it kā par citu cilvēku it kā žults slimnieka istabā nebūtu. „Viņam vecāki nav deportēti, viņa tēvs Rīgā sēž siltā vietā un noklausās, ko darba ļaudis runā...“

„Tā ir apvainošana!“ Egons uztraucās

Neviens to neievēroja. Pacienti bija gan atguvuši spēkus, bet viņu domas vēl bija slimas, vārdi rūgti un indīgi.

„Laimīga nākotne?“ — zvejniekpuišis nerimās. „To mēs dzirdējām jau pagājušā vasarā. Brīvība? Kur? Stepēs! Taigās! Ogļu raktuvēs! — Lauva, kas tev teica, ka mūs vedīs ar sanitāro kuģi?“

„Inge.“

„Tas skuķis par daudz plāpā. Policija arī viņu aizvedīs.“

Taču jaunā kopēja vēl nebija atlaista. Viņa vēl ienesa slimnieku istabās ziņas no ārpuses, pastāstīja, ko dzirdējusi radiofonā, ko lasījusi laikrakstos. Nē, nekā priecīga arī viņa nevarēja pastāstīt. Viņa nezināja, kur viņus vedīs.

„Bet jums dos līdzī konservus,“ viņa plāpāja.

Leģionāriem izsniedza vecos karavīru tērpus. Viņi novilkā slimnīcas drēbes un ielīda atkal kara noziedznieku ādā. Viņi vairs nepretojās.

„Kāda tam vairs nozīme?“ Arvids Sakne atkārtoja.

Viņiem bija tāda pati sajūta kā Kurzemes ielenkumā. Tur ienaidnieks viņus neuzvarēja. Tā bija nodevība. Kāds slepens konferences lēmums bija izsvītrojis no Eiropas kartes viņu dzimtenes robežas. Kāda vienošanās bija sagādājusi mokas un nāvi miljoniem cilvēku vēl pēc kara.

Arī te viņi bija izturējuši necilvēciskas fiziskas sāpes un pierādījuši savas cīņas jēgu. Bet arī te kāds netaisns lēmums piespieda viņus kapitulēt. Pārtraukdami bada streiku, viņi nolika savu pēdējo ieroci un bez pretošanās gaidīja savu likteni.

Brīvība un laimīga nākotne...

Slimnīcā ieradās pastiprināta policijas sardze. Apbrūņotie vīri izskatījās drūmi, dažs jaunāks ierēdnis nervozēja, it kā pats jusdamies vainīgs. Līdz šim viņi bija apcietinājuši zagļus, slepkavas un laupītājus, šoreiz viņiem bija jāaplenc kādas mazas tautas brīvības cīnītāji.

Viņi esot nacisti, vācu fašistu kalpi! Bet nepilngadīgie zēni? Vai arī viņi bija kara noziedznieki? Bet viņiem nebija tiesību jautāt, viņi bija ierēdņi, viņi izpildīja priekšniecības pavēli.

Piecpadsmītajā istabā palika Mārtiņš Degis un Egons Ritenis. Vienam vēl varēja rasties sarežģījumi galvas ievainojumā, otram bija paredzēta žults operācija.

„Sveiciniet Rīgu!“ Egons nelaimīgi teica.

„Viņš domā, ka mēs vēl redzēsim Rīgu,“ Ojars Tauriņš mēdījās.

„Jā, es tā domāju.“

„Ko tāds var domāt? Viņam vispār nav savu domu, tās ir iepotētas.“

Žults slimnieks atkal apvainojās. Viņš nebija pat cienīgs, lai istabas biedri viņam atbildētu tieši. Par viņu runāja kā par svešu nicināmu cilvēku, it kā viņš visu laiku nebūtu viņiem gulējis blakus.

Arī Mārtiņš Degis šorīt likās satraukts. Vai viņš, te palikdams, var justies drošs? Varbūt tik ilgi, kamēr ārsti novēros viņa ievainojumu. Pēc tam? Vai cilvēks ar vienu aci nevar vergot?...

„Vienu tevi neizdos,“ virsseržants Danielsons viņu mierināja.

„Bet miera man te nebūs ne dienu, ne nakti. Es dzīvošu mūžīgās bailēs, kā Baigajā gadā.“

„Tev jālaižas pāri jūrai, Mārtiņ!“ Ojars Tauriņš deva viņam padomu. „Uz Angliju, vai Ameriku.“

Jā, viņš par to esot bieži domājis. „Bet es neesmu nekāds dēkainis, Ojar! Kādēļ man būtu jādodās tik tālu pasaulē meklēt brīvību un laimi, ja dzimtene tepat tuvumā? Un tomēr tas laikam būs jādara pie pirmās izdevības.“

Viņiem bija grūti šķirties no skolotāja. Viņi visi sanāca viņam apkārt, neviens nemācēja pateikt īstos atvadu vārdus.

Mārtiņš Degis kā nokaunējies vairījās no draugu skatiem. Vai viņš ir dezertieris te palikdams ar vienu aci? Nē, šoreiz viņi visi kapitulē. Cīņa ir beigusies.

„Vai jūs vēl pretosities?“ viņš pēkšņi jautāja.

— Pretosies? Kā? Viņi jau ir pretojušies kopš tā rīta, kad viņi iznesa savu maizi no barakām un nolika zem brezenta segas.

„Vācieši to esot darījuši. Viņi esot sasējušies kopā ar vidus jostām.“

— Un tomēr viņus izšķīra.

— Tam vairs nav nekādas nozīmes.

„Ja es būtu gleznotājs, es savā atlikušā mūža daļā strādātu tikai pie vienas gleznas,“ skolotājs teica. „Es izstudētu cilvēka anatomiju, locekļu kustības, sejas vaibstus. Es gleznotu mocekļu grupu. Dzīvu, izmisušu ķermeņu un locekļu kamolu. Katrs sejas vaibsts kliegtu, apsūdzētu un lūgtu palīdzību. Acīs būtu bailes, izmisums un naids. Jā, draugi, es strādātu tikai pie viena darba. Varbūt tas būtu sienas gleznojums dievnamā, vai kādā konferenču sēžu zālē...”

„Bet tu neesi gleznotājs,“ Ojars Tauriņš viņu mierināja. „Tu esi skolotājs un kora diriģents.”

„Es nekad vairs nedziedāšu, draugi!”

„Mēs arī nē —”

Tā viņi šķīrās. Mārtiņš Deģis pamāja draugiem ar roku, ar varonīgo roku, kas liktenīgajā brīdī tik stingri bija spējusi satvert noasināto zīmuli...

Slimnīcas gaitenī jau bija sapulcējušies ārsti, māsas, kopējas, sanitāri. Personāls gribēja atvadīties no saviem pacientiem. Virsmāsa izdalīja puķu klēpi, baltas un sarkanas nelķes. Vai viņi zināja, ka atvadās no leģionāriem ar Latvijas karoga krāsām?

Varbūt.

Slimnīcas pagalmā drūzmējās policijas un armijas mašīnas. Dažas brīvās māsas un kopējas gribēja viņus pavadīt nezināmajā ceļā. Arī Inge. Viņa vēl arvien neticēja, ka no saderinātā jāšķiras. Mācītājs taču kārtoja dokumentus, viņi drīz salaulāsies. Tad pagalma mastā priecīgi plīvos karogs. Tur sabrauks atkal žurnālisti, viņus fotografēs, par viņu laimi ziņos visas avīzes...

Zaļajā autobusā viņi var sēdēt cieši blakus. Tikai kāda modra acs viņus vēro, kāda auss klausās viņu sarunās. Bet Inge nekautrējas, viņa saka: „Nebēdā, Arvid, drīz mēs svinēsim kāzas!”

Puisis neatbild. Viņš tikai brīnas. Brīnas par naīvās meitenes neatlaidību. Kādēļ viņa tā pieķērusies šēšam, verdzībā notiesātam cilvēkam? Viņa ir pametusi savas mājas, savus draugus, un seko viņam kā uzticama pavadone nebīdamās ne sargkareivju, ne policijas, ne dzeloņstieplu žogu. Vai tiešām tam nav nekādas nozīmes?

Inge: „Kādēļ tu nerunā?”

— Jā, kādēļ viņš nesaka, lai viņa parūpējas par laulībām?

Inge: „Varbūt tu domā par citu, no savas puses?”

Tiesa, viņš domā. Par Elmu, savu dzimtenes meiteni. Viņš nezina, kur viņa tagad atrodas. Sibīrijā, Vācijā, vai turpat pie Iecavas upes? Slima, badā, izvarota? Vienalga, kur viņa atrastos, viņš viņu vairs nesastaps. Kāds slepens konferences lēmums viņa meiteni ir nolaupījis. — Nē, nav nozīmes par viņu domāt.

Inge: „Varbūt arī tu gribi labprātīgi atgriezties dzimtenē?”

— Nē, to viņš negrib. Bet viņš redz, ka policists viņus novēro. Viņš ar nolūku aizver acis, it kā viņš cīnītos ar miegu. Patiesībā viņš nav gulējis pagājušo nakti. Viņš murgoja, viņu mocīja ļauni sapņi. Agrāk viņš nebija mānīcīgs, tagad viņš zina, ka Latvijā vairs nesatiks savus mīļos cilvēkus. Arī te kāzu nebūs, velti Inge brauc viņam līdzi. Viņš sakož zobus, kā aizturēdams ierastos vārdus — tam nav nekādas nozīmes. Šobrīd viņam ar nožēlu jāatzīstas, ka visu laiku Inges tuvumam ir bijusi liela nozīme. Vai tik uzticama, nesavtīga mīlestība var būt bez nozīmes? Bet viņš to nav novērtējis.

Inge: „Vai tu esi noguris, mans mīļais?”

— Labā Inge, viņa vienmēr ir bijusi par viņu nomodā. Visu laiku viņa ir ticējusi šai neparastai mīlestībai un tic vēl šobrīd. Inge, tev nevajadzēja braukt līdzi. Tā būs grūta šķiršanās. Brīnums, pēkšņi arī viņam liekas, ka bez Inges tuvuma viņš tūlīt sabruks. Viņa acis kļūst mitras, viņš paslēpj galvu viņas klēpī.

Inge: „Guli, mīļais! Vai tev ir ērti? Es turēšu tavus plecus. Tā. Cik labi, ka es braucu tev līdzi. Un nebēdā, neviens krievs vai policists mūs neizšķirs. Tad mēs vienmēr būsim kopā — visu mūžu...”

— Viņš klausās viņas vārdos ar mokām. Visu laiku viņš nav spējis runāt, viņš tikai jūt, ka viņa sirds ir atkususi pret dīvaino meiteni, tā dziļi sāp nevarībā un nožēlās. Kādēļ pēc saderināšanās nakts viņš nepalika pie viņas? Kādēļ viņš atgriezās nometnē? — Labā Inge, vai tu tiešām domā, ka vēl nav par vēlu?

Viņi brauc un brauc. Cietās mašīnas atsperes viņus mētā un šūpo. Viņa galva ir iegrimusi viņas klēpī, meitene cieši tura viņa plecus. Viņi mētājas kā jūras vilņos, kā toreiz pavasarī...

Inge uzmanīgi vēro ceļu. Viņi iebrauc līdzenumā. Viņa redz garus betona skrejceļus. Tas ir aerodroms, viņa pazīst šo vietu. Bet viņi brauc tam garām. Atkal barakas un dzelozņogi. Mašīna palēnina gaitu, beidzot apstājas

Arvids Sakne atver acis. Viņi ir norimuši, viņi ir izmesti krastā...

„Vai mēs esam galā?“

Inge: „Es nezinu.“

Sakne: „Es laikam biju aizmidzis.“

Inge: „Jā. Bet tas bija tik skaisti.“

Sakne: „Jā, tas bija skaisti. Bija, Inge!“

Inge: „Nebēdā, mēs atkal drīz satiksimies. Man tikai jāaiziet pie mācītāja.“

Sakne: „Vai tu tiešām domā nopietni?“

Inge: „Un tu vēl šaubies?“

Sakne: „Es vēl glabāju tavu gredzenu.“

Inge: „Un tam taču ir kāda nozīme?“

Sakne: „Jā, varbūt tam ir nozīme. Tādēļ ej pie sava mācītāja un steidzies tūlīt atpakaļ!“

„Izkāpt!“ cieta balss viņus pārtrauc.

Puisis cieši satver meiteni un noskūpst.

Viņi ir galā. Mašīna stāv pie kāda žoga vārtiem. Atkal sargi, suņi, starmeši. Leģionāri gausi atstāj armijas autobusu. Tikai Ingi aiztūrina policijas kārtībnieks.

„Medicīniskam personālam jāatgriežas slimnīcā,“ viņš saka.

Meitene nevarīgi cīnas ar stipro roku. „Es vairs nebraukšu atpakaļ!“ viņa kliedz.

Bet viņas balss noslāpst. Autobusa durvis cieši aizveras, ierūcas motors un strauji uzņem gaitu.

„Kungs Jēzu!“ viņa izmisusi čukst.

5.

Nometne bija šaura un netīra. Tālu visapkārt līdzenumā mirdzēja sniegs, bet aiz dzeloņu stieplēm mirka sabradāta zeme, pie cilvēku apaviem lipa pe-

lēki dubļi. Barakas bija sabūvētas cieši kopā, it kā plašajā apkārtnē būtu pietrūcis telpas. No rietumiem un austrumiem te brīvi varēja ielauzties jūras vēji, tie strauji dzenāja mākoņus un plosījās gar ēku jumtiem. Te nebija aizvēja un miera.

Barakās bija palikušas aizdomīgas pēdas. Gultas bija pamestas nekārtībā, grīda piemētāta ar cigarešu atliekām. Kaktā gulēja vidus josta, kā brūna, saritinājusies odze ar metalla galvu. Tajā varēja salasīt iegravētus vārdus — Dievs ar mums.

Nometnē vēl nesen bija uzturējušies izdotie vācu karavīri.

„Atkal plecu pie pleca,“ garais zvejniekpūsis Tau-riņš zobojās.

Arvids Sakne tūlīt iekrita ar visiem zābakiem svešajā gultā. Tāpat kā frontē atkāpjoties kādā pamestā zemnieka mājā. Dažkārt tur saimniece bija atstājusi tīras segas un palagus, bet karavīri pat nenoslaucīja no apaviem dubļus...

Viņš domāja par Ingi. Kad viņa atgriezīsies? Pēc divām vai trīs dienām? Bet viņai jānāk. Šoreiz viņš ne mirkli neapdomāsies, viņš ies viņai līdzi. Kaut viņa tikai pasteigtos...

„Ko tu gribi?“ gulētājs nelaipni jautāja.

„Asinis...“ zēns nobijies čukstēja.

„Kur?“ Arvids satvēra ar pirkstiem degunu. „Neāksties!“

„Visa gultas mala notecējusi. Vēl svaigas.“

Pūsis uzrāvās sēdus. Ilgi skatījās tumšajos plankumos uz segas un grīdas. Viņš saprata. Kāds vācu karavīrs te bija rīkojies ar bārdas skujamo asmeni. Domājams, viņš bija pārgriezis artērijas. Vai viņam izdevās nogalināties? Varbūt. Asīņu traipi bija lieli. Toreiz arī leitnantam Liepam laimējās...

„Nebiju ievērojis,“ viņš teica kā atvainodamies, un atlaidās atkal guļus.

„Un tu paliksi tādā gultā?“

„Man vienalga. Vai nav gulēts kara biedru asinīs?“

„Riebīgi!“ zēns novērsās.

Pamazām viņi iekārtojās netīrajās barakās. Izslaucīja grīdu, izpurināja segas. Kustējās gausi un apatiski, neticēdami ka ilgi te varēs palikt.

„Varbūt vēl neizdos,” Ervins Krūklēns cerēja. „Kāds stāstīja, ka galvas pilsētā mūsu tautieši esot iesnieguši jaunus papīrus attiecīgā vietā.”

„Papīrus?” Leons Bite īgni smējās. „Kopš es sāku atkal ēst, es eju katru dienu uz attiecīgo vietu. Arī papīrus es lietoju. Vairāk nekā vajaga, jo tās mantas te netrūkst...”

Neviens nesmējās.

Ervins Krūklēns apsēdās pie kailā galda, izvilka no mugursomas noslēpto zīmuli un žurnālu ar krustvārdu mīklām. Koncentrēdamies viņš mēģināja aizmirst apkārtni. Kādā kvadrātā bija iespiests lielais burtis M. Turpmākie burti viņam bija jāatrod pašam. Bet šodien viņš nekā nesaprata, viņš rakstīja, kas ienāca prātā — MIRTE. Un tālāk netika. Neviens vārds vairs nepieklāvās viņa Mirtei. Viņš tomēr nacentās kļūdu labot. Viņš atkārtoja viņas vārdu vēl un vēlreiz, viņš pierakstīja visu lapas pusi gan stāvus, gan līmeniski.

Viņš savu mīklu bija atrisinājis — viņš mīl Mirti. Pirmo reizi viņš apzinājās tik spēcīgas jūtas.

Bet policisti viņu aizveda, viņa Mirti.

„Ko tu tur buries?” Leons Bite, pārliecies pār zēna plecu, atmodināja viņu no murga. „Mirte? — Veči, skatieties!” Viņš izrāva žurnālu no Ervina rokām un rādīja citiem lielos burtus.

Krūklēns pietrūkās kājās, savilka pirkstus dūrē un sita. Leons izvairījās. Bet žurnālu neatdeva.

Vecais Pēteris Danielsons aizstāvēja zēnu. „Leon, apkaunies!”

Ziepniekkalna puisis tiešām norima. Bet Ervins iekrita uz mutes svešajā gultā, viņa acis pieplūda ar asarām.

Viņi bija kļuvuši pārāk jūtīgi un neiecietīgi. Likās, viņi šajā nometnē bija satikušies kā sveši, naidīgi cilvēki. Varbūt viņi jau sāka piemēroties vergu dzīvei koncentrācijas nometnē. Viņi zina, ka ar laipnību un sirsnību nevienš bada un nāves zienu nepārdzīvos. Tur cilvēkam jāklūst par zvēru, par izsalkušu taigas vilku. Tur nozagtas maizes garozas dēļ ieslodzītie kļūst mūža ienaidnieki. Tur naktīs guļot pazūd siltāks apģērba gabals, kaut rūpīgi noglabāts zem pa-

galvja. Nē, nekādas līdzjūtības pret citiem, ja pats gribi izturēt desmit vai piecpadsmit gadus!

Pāri augstajiem nometnes žogiem viņus vairs neaizsniedza jaunākās ziņas. Viņi nedzirdēja radio raidījumus, neredzēja laikrakstus un grāmatas. Viņi te bija izolēti, aizmirsti, kā nāvei nolemtie.

Otrā rītā ieradās jauns leģionāru transports. Viņus te atveda no visām slimnīcām, sadzina šaurā aplokā starp barakām un stieplu režģiem.

„Savāc kā jērus no ganībām pirms gada tirgus!“ Ojars Tauriņš nirdza. Izstiepis garo kaklu, viņš vēroja, vai drūzmā nepamanīs vecos draugus. Bet grūti bija viņus pazīt. Viņu sveicieni vairs neskanēja tik skaļi kā pirms desmit mēnešiem, kad viņi izglābās no Kurzemes uguns un asiņu palieiem.

— Vai kāds zina, kur palicis mūsu dakteris?

— Jā, viņš esot bijis iespundēts. Varbūt tagad viņu vedīs šurp.

Taču Jāni Zauera neredzēja ne šajā, ne nākošā transportā. Bet leģionāri pamanīja citu pazīstamu seju. Vai tas nav pulkvedis Kārlis Aizpurs? Kāds viņš izskatās! Viņa lielais augums liekas sabrucis, seja vāja kā ģindeņa maska, acis drudžainas un dziļi iekritušas. Viņš nespēj turēties uz kājām, viņu atbalsta divi jaunāki puisi.

Tāds tagad izskatās Latvijas armijas pulkvedis, kara tiesas loceklis. Vēl nesen viņš bija spējis izglābt latviešu zēnus no Hitlera nāves nometnes. Daudzi tur arī palika, bet tiem, kuri solījās atgriezties frontē, viņš atvēra dzīvības vārtus.

Vai te viņš nekā vairs nespēja? Diemžēl. Te viņš pats ir ievests kā noziedznieks pirms bargā tiesas sprieduma.

Viņi visi atkal satikās pēc smagās cīņas, kā frontē pēc zaudētas lielkaujas. Daži bija krituši. Citi ievainoti. Pārējie sagūstīti, izolēti, nekādu sakaru vairs ar kaujas vadību.

Jāpa Zauera vēl arvien nebija starp viņiem.

Līdzenuma vējš purināja viņu nonēsātās drēbes, viņi izskatījās noguruši un apatiski. Viņi uztvēra tikai baumas un nelaimju ziņas. Kāds esot dzirdējis slimnīcā Maskavas raidītāju. Visi baltiešu fašisti un kara noziedznieki tikšot sūtīti atpakaļ. Viņi velti

esot cerējuši izbēgt no tautas dusmām, katrs saņem-
šot sodu pēc nopelniem...

To viņi zināja. Viņi arī pazina tautas dusmas un zināja, pret ko tās vērsās. Tautas dusmas bija lielas, bet nevarīgas.

„Pie mums runāja, ka daži bagātnieki gribot mūs izpirkt,” stāstīja cits. „Ja krievi grib atjaunot vāciešu izpostīto zemi, tad vergu vietā viņiem varot nosūtīt mašīnas. Kāda atraitne esot bijusi ar mieru atdot savas muižas veco traktoru...”

„Ja viņa tevi izpirktu, tad tu jūgtos pats viņas arklā,” Ojars Tauriņš mēloja.

„Es labāk apkalpoju veceni, nekā Sibīrijā ēdu silķu galvas!” Leons Bite atsaucās.

„Bet Staļins visus piedāvājumus esot noraidījis.”

Protams, viņi te velti runā un zobojas.

Ervinš Krūklēns satraukts klausījās vecāko biedru valodās. Likās, arī viņš bija zaudējis drosmi, kopš bija atrisinājis savu lielo dzīves mīklu Bet viņš esot bijis muļķis, draugi teica. Liekas, viņiem ir taisnība. Viņš jau sen varēja dzīvot kā brīvs cilvēks, kā adoptēts dēls pie kāda vientuļa latvieša. Viņš tagad varētu satikties ar Mirti un atzīties, ko viņš jūt un domā. Kur viņa tagad atrodas? Varbūt apcietināta? Varbūt ievietota slimnīcā. Viņš varētu nopirkt puķes un aizbraukt pie viņas ciemā, tāpat kā viņa to darīja. Bet viņš bija muļķis, viņš atraidīja brīvību.

Velta varonība. Viņš atradās atkal nometnē. Te viņi bija sažņaugti vēl ciešāk. Žogi bija augstāki, sargi bargāki, suņi niknāki, prožektoru asās acis spožākas. No šejienes neviens labvēlis viņu vairs nevarēja kā audzū dēlu izglābt.

Līdzenuma vējš kaukdamas grieza sniegu un svieda pāri dzelonstieplu žogam. Kā izsmiedams un nīrgādamies. Zēns saliecās kūkumā un noslēpa acis. Tās asaroja. Vai tā bija nevarība, vai niknais ziemas vējš?

„Viens tur pinkšķ, tas mazais!” kāds teica.

„Nesmej, viņš vēl ir bērns!” Danielsons viņu stingri apsauca.

Virsseržants vienmēr aizstāvēja zēnu, viņi turējās kopā tāpat kā pagājušā vasarā. Viens septiņpadsmit gadus vecs, otrs sešdesmit. Kā tēvs ar dēlu.

Bet Ervinš Krūklēns negribēja būt bērns. Viņš tikai nesaprata, kādēļ viņš atrodas starp īgniem, apa-

tiskiem vīriem, kādēļ viņam bija jācieš no viņu zobgalībām.

„Jāiztura, zēn! Tas vēl nav viss,“ Pēteris Daniels sons viņam draudzīgi teica.

„Es nezinu, vai es izturēšu. Reizēm man gribas mesties tieši žogos, saplēst savu seju un rokas asinīs...“

„Vai tev ļoti bail no izdošanas?“

— Bail? Nē, bailu viņam neesot. Tikai dusmas. Kādēļ viņus vēl arvien uzskata par kara noziedzniekiem un nelaiž brīvībā? „Es, nudian, neapzinot, ka kādam būtu ļaunu darījis! Es neesmu nevienu cilvēku nošāvis, es to nespētu arī izdarīt. Bet tagad man bail, ka es neklūstu ļauns, ka es neizdaru kādu noziegumu.“

Danielsons klausījās zēna uztraukumā ar cieņu, bet nopietni teica: „Un tomēr tev jāsavaldā savas dusmas, Ervin! Lai izdzīvotu.“

Arvids Sakne bija nemierīgs. Viņš bieži vārstīja vieglās barakas durvis, gāja laukā un atgriezās šaurajā telpā. Viņš neatbildēja uz draugu jautājumiem, vairādamies klusēja, it kā grūti cīnīdamies pats ar savu sirdsapziņu. Bet viņš nevarēja nekur nolīst, viņi visi te bija cieši saspiesti kopā, barakās un starp dzelonstieplu žogiem.

Ojars Tauriņš norūpējies viņam sekoja. „Vai arī tu neperiņi savā pakausī kādas mulķības?“

Lepnais zemgaliētis apvainojies grieza viņam muguru, bet nespēja aizbēgt. „Kas tev daļas?“ viņš nelaipni atbildēja.

Jā, kaprālim vairs nebija tiesību vērot, ko dara viņa patšautenes vīrs. Bet pirms gada viņi vēl abi tupēja iekalušies sasalušajā Zemgales māla bedrē, tur viņš bija grupas komandieris, tur viņš drīkstēja jautāt un pavēlēt. Bet šodien? Vai viņi bija demobilizēti, vai kauja jau beigusies?

Tauriņš: „Nepem ļaunā, Arvid, bet es pazīstu tādas domas! Es pats tur priežu barakās netiku no tām valā. Es rotālajos ar bārdas skujamiem asmeņiem, es prasīju māšai indi, es skatījos kurai priedei būtu aizsniedzams resnāks zars. Bet tās bija mulķības.“

Sakne: „Indi tu prasīji vēl slimnīcā. Varbūt arī dabūji?”

Tauriņš: „Dabūju. Nevienam citam viņa neesot devusi. Es vairs nepārsteigšos, to viņa zina. Tās domas jāizslimo. Tu dabūsi kāvienu, ja tā vācieša asinīs gulēdams domāsi par pašnāvību!”

Sakne: „Neesmu nekad par to domājis.”

Tauriņš: „Kas tad tevi nomoca?”

Sakne: „Neesmu sūdzējies.”

Tauriņš: „Tieši tie klusie ir jāuzmana.”

Sakne: „Tu vairs neesi mūsu grupas komandieris.”

Tauriņš: „Jā, arī man tas ienāca prātā. Mūsu domas vēl arvien sakrīt. Tādēļ nespītējies un pastāsti, kas ar tevi notiek! Tu esi strauji pārvērties.”

Puisis klusēja.

Tauriņš: „Vai tā ir Inge?”

Sakne: „Viņu liec mierā!”

Tauriņš: „Es sāku saprast. Bet visu laiku tu teici — tam nav nekādas nozīmes.”

Sakne: „Esmu pārdomājis.”

Tauriņš: „Tik vēl?”

Sakne: „Varbūt nav par vēl.”

Tauriņš: „Tu vēl gaidi viņu?”

Sakne: „Tā mums ir norunāts.”

Tauriņš: „Un tu gribēji savam grupas komandierim noslēpt, ka ņemsi vagu? Labi vismaz, ka to zinu. Man likās, ka gribi tēlot kaujas pašnāvnieku. Tādi fanātiķi esot bijuši japāņiem, latviešu zemniekam tāda varonība nepiestāv.”

Arvids nožēloja savu atzišanos. Klusēdams atkal izgāja no barakas, aizbrida pa slapjo pagalmu līdz žogam. Rietumu vējš dzina viņa acīs slapju sniegu, bet viņš nenoguris skatījās melnajā ceļa svītrā. Vietām tas bija aizsprostots ar šķēršļiem. Nometnes rajonā bija slēgta satiksme.

Kā gan Inge te varētu iekļūt?

Aiz mākoņiem dūca lidmašīnas. Reizēm tās sēdās, kaukdamas skrēja pāri baraku jumtiem, krita arvien zemāk pret aerodroma skrejceļu.

Bet Inge nenāca. Nometnes komandants viņu neaicināja. Viņa nav bijusi ne vakar, ne šodien. Varbūt rīt, ja nebūs par vēl. Viņš gāja atpakaļ uz baraku.

Pie durvīm Leons Bite mīnējās uz ķieģeļu klona, slaucīdams dubļainās kājas. „Nesagaidīji?”

Puisis neatbildēja.

„Parādi komandantam gredzenu, varbūt noticēs, ka esi saderināts!...”

„Turi muti!”

Viņi vairs neprata draudzīgi sarunāties. Viņi zināja, ka drīz viņiem vajadzēs cīnīties tikai par savu kailo dzīvību. Ar laipniem vārdiem viņi nevarēs ne aizstāvēties, ne draugam palīdzēt. Varbūt tādēļ viņu sirdis jau sāka nocietināties. Viņi pamazām ievilkās katrs savās vienaldzības spurās, kā eži adatās, aizsargādamies no supiem.

Gausi vilkās stundas. Apnīkstoši gara likās diena. Nakts kā pati mūžība. Ar mokām internētie sagaidīja rītu. Vējš vēl arvien nebija stājies, tas aurodams drāzās pāri baraku jumtiem, plosījās starp abām jūrām. Ziemu un vasaru mocīja līdzenuma ļaudis. Mocīja arī baltiešu karavīrus patvēruma pēdējās dienās.

Nekas nenotika. Neziņa un baumas. Šodien nometnē ieradīšoties mācītājs. Varbūt atnesīs kādu cerību vēsti.

Jēkabs Silarājs bija kļuvis neuzticams, viņam vairs neļāva sastapties ar leģionāriem. Arī pret citiem latviešu mācītājiem policija bija kļuvusi aizdomīga, viņiem bija jāskaita lūgšanas vācu valodā, lai viņu vārdiem varētu sekot.

Ko mācītājs varēja teikt atriebībai nolemtiem karavīriem? Viņš runāja atkal par austrumu vēju un tumšiem sniega mākoņiem. Par paļaušanos Dieva žēlastībai.

Viņš nedrīkstēja ar internētajiem sarunāties. Viņš savu pienākumu bija izpildījis, viņam tūlīt jāatstāj nometne. Viņš vēl izdalīja dažas Jaunās derības grāmatiņas un aizgāja.

„Labāk nebūtu braucis!” Īgni teica Leons Bite. „Mākoņus mēs paši redzam. Un tādām vējam nevienam pretī neturēsies ar visu Dieva žēlastību! Ko mēs tur iesāksim ar svētajiem rakstiem, būtu labāk atvedis īso kursu...”

„Nezaimo!” virsseržants Danielsons viņu apsauca. Leons neļaimīgi turēja melno grāmatiņu rokās, nezinādamas kur to likt.

„Aiznes pulkvedim!” virsseržants teica.

Leģionāri izklīda barakās katrs ar savām domām. Dievkalpojums nebija viņu sirdis atviegojis.

Pulkvedis Kārlis Aizpurs pēc bada dienām vēl nebija pilnīgi atguvis spēkus. Viņš bieži uzturējās gultā. Arī dievkalpojumā viņš nevarēja piedalīties, garīgās dziesmas viņš bija dzirdējis tikai caur plānajām baraku sienām. Tagad kāds apstājās pie viņa gultas un nolika uz krēsla Jauno derību. To viņam sūtot mācītājs.

Aizpurs ieskatījās leģionāra sejā. Viņš viņu pazina. Lielīgais puisis no Ziepniekkalna. „Mēs pagājušā vasarā bijām kopā,” viņš gurdi teica.

„Kāda runa, pulkveža kungs!” Leons Bite pievilka kāju, kā pieņemdamas pamatstāju. „Mēs tur iemācījāmies ēst viņu saldo maizi. Tagad tā ir rūgta.”

„Jā, dēls, tā ir rūgta! Tomēr maize. Tur aiz Urāliem tā būs melna, ar asiņu garšu. Un tās pašas nepietiks.”

„Slimnīcā mēs nebijām kopā. Kā pulkveža kungam pēdējā laikā ir gājis?”

„Līdz šim esmu izturējies. Arī badu. Policija mūs mānīja, stāstīja, ka citi jau sen esot sākuši ēst. Bet mēs noturējamies ilgi. Kādam pusmūža vīram gan bija radusies māgas brūce, viņu sāka barot ar injekcijām.”

Pulkvedis pacilāja melno grāmatiņu, ieskatījās pāris lapas pusēs, tad nolika atpakaļ uz krēsla.

Leons Bite, citkārt bezbēdīgais puisis, jutās neērti. Kādēļ viņš te kavējas? Taču vērojot vecā vīra sirmo galvu un vājo seju, viņam pēkšņi kļuva viņa žēl. Kā laiki bija mainījušies! Reiz pulkvedis staigāja Rīgas ielās greznā uniformā, bet kareivji un instruktori, viņu pamanot, rāvās sāpus vai gāja tieši pretī un sveicināja pēc reglamenta. Tagad viņš nevarīgi paņēma no kareivja rokas Jauno derību.

„Vai pulkveža kungs lasīs?” Leons Bite mulķīgi jautāja.

Aizpurs: „Savā mūžā neesmu to darījis. Latvijā mana bībele bija likumu grāmata. Tādēļ liekas neērti pie Dieva vārda tverties tagad. Bet saka, ka arī noziedznieki pie karatavām lūdzot viņa piedošanu. Un es taču esmu kara noziedznieks...”

Bite: „Tā viņi saka. Bet tie ir meli.”

Aizpurs: „Vai jūs, jaunie, tagad domājat citādi?”

Bite: „Jau sen, kāda runa!”

Aizpurs: „Labi vismaz ka tā. Ar vieglāku sirdi varu doties ceļā. Un grāmatīgu es ņemšu līdzi, paldies!“

Bite: „Arī mūsu Volchovas pulkvedis lasīja Jauno derību.“

Aizpurs: „Jā, viņš. Runā, ka viņš tagad esot angļu gūstā.“

Bite: „Varbūt arī mūs tur nosūtīs.“

Aizpurs: „Es vairs neticu. Pie mums slimnīcā nesen bija atnācis mācītājs Silarājs. Viņš stāstīja, ka esot runājis ar tieslietu ministru, ar valdības locekļiem. Nē, nekādu izredžu. To nakti man stipri klauvēja sirds. Kāds leitnants neizturēja, viņš sadūrās. Vēderā. Es nezinu, vai viņš palika dzīvs. Nē, nekādu cerību, dēls, mums tikt uz angļu zonu!“

Leons Bite viebās. Vai viņi te sāks abi raudāt, kara tiesas pulkvedis un ierindas kanaks? Viņš atpapas: „Ir pusdienas laiks, pulkveža kungs, vai drīkstu jums atnest ēdienu?“

Aizpurs pamāja ar galvu. Staigāšana viņam tiešām esot grūta. Viņš esot ļoti pateicīgs. Par Jauno derību un pusdienām. Par garīgo un laicīgo maizi.

Vēl arvien gaudoja vējš. Likās tas mūžam nenorims plašajā līdzenumā. Gar ēku stūriem griezās un dejoja sniegs, reizēm smalkās pārsļas aizbēra gūstekņu acis, tad kaukdams aizvirpuļoja pāri dzeloņstieple žogam. Putenis aizklāja arī spožās prožektoru spuldzes, tās miglaini spīdēja dienu un nakti, kā pusaklas un nogurušas acis.

Sardzes vīri visapkārt nometnei kustējās ar saceltām mēteļu apkaklēm, suni spiedās pie policistu kājām, sārgādamies no asā vēja. Reizēm viņi iesmilstējās kā nelaimi paredzēdami.

Arvids Sakne atkal stāvēja pie žoga, balto armijas ziemas cepuri dziļi uzmaucis uz ausīm. Viņš vēl arvien skatījās uz ceļa pusi. Iebāzis kailu roku mēteļa kabatā, viņš žņaudza saderināšanās gredzenu. Vai viņa paspēs?...

Pēkšņi uz ceļa kaut kas notika. Spuldzes zibinādama, melna mašīna strauji izlikumo starp ceļa sprostiem un bremzēm kaucot, nolīgojas pie nometnes vārtiem. Šargi trako braucēju nebija spējuši aizkavēt.

No mašīnas izlec sieviete, ģērbusies gumijas zābakos, pusgarā brūnā mētelī, ar apaļu galvas segu. Viņas rokās mētājas viegls papīra sainis un puķu klēpis, vējš velti pūlas tās izraut un aizsviest.

Bet tā nav Inge. Arvids Sakne viņu pazīst. Mirte. Māsa Mirte. Bet kāda viņa izskatās? Bāla, vāja, nogurusi. Liekas, viņa ar pūlēm turas kājās.

Pie nometnes vārtiem viņa atduras, tie ir slēgti. Sardzes vīri brīnas, kā viņai bijusi drosme ielauzties aizliegtā rajonā. Ko viņa grib? Runāt ar komandantu? Satikt kādu internēto? Neiespējami. Aizliegts. Puķes viņa var atstāt, bet pašai tūlīt jāpazūd! — Arī cigaretes? Arī tās viņa var atstāt, viņi tās izdalīs baltešu internētiem.

Taču māsa Mirte nav atvairāma, viņa spiežas pie žoga, it kā gribētu tam izlīst cauri.

No virsnieku barakas iznāk komandants. Steidzīgs un uztraukts. Ko viņa vēlas?

„Gribu redzēt savu krustēvu!“ māsa lūdzas.

Vai viņa neievēroja brīdinājumus uz ceļa? Privātām personām aizliegts ienākt nometnes rajonā!

„Tikai īsu brīdi, lūdzu, lūdzu!“

Nedrīkst! Pilnīgi izslēgts!

Māsa nokrīt ceļos pie komandanta kājām. Vai viņa pazemojas, vai zaudējusi spēkus? Sardžu vīri atgriežas, jusdamies neērti. Sieviete uz ceļiem sniegā un dubļos! Un viņi nedrīkst viņai pasniegt roku!

Komandants apmulsis pieskaras viņas plecam. — Kā sauc viņas krustēvu?

„Pulkvedis Kārlis Aizpurs!“

Komandanta sejā ievilka saudzīgs smīns. Viņa melo, noteikti melo. Viņš tomēr kaut ko saka sardzes vīriem, un pamāj ar roku uz baraku pusi. — Viņš to darot nelikumīgi, bet ja jaunkundze ir tik izmisusi, tad pāris minūtes viņai atļautas. Tepat pie žoga. Saruna vācu valodā.

„Pateicos! Ļoti pateicos!“ Mirte ar pūlēm pieceļas. Viņa neievēro dubļos notriektās drēbes, piespiežas pie asā žoga un gaida. Arī sargi gaida, un komandants. Neviens vairs nerunā, garas, inertas sekundes.

Tad viņi nāk. Divi leģionāri balsta viņa augumu. Mirte viņus pazīst. Vienā pusē Ervins Krūklēns, otrā Leons Bite. Vidū vecais pulkvedis. Neparastā aina

atgādina jaunu karikatūru, izsmieklu dzeloņu žogos pēc Otrā pasaules kara...

Arī Kārlis Aizpurs atceras māsu Mirti, kaut šobrīd ir grūti viņu pazīt. Viņas seja ir kļuvusi caurspīdīga, acis drudzainas, dziļi iekritušas. — Kādas ziņas viņa atnesusi no brīvās pasaules?

Vai viņa to var teikt vācu valodā? Komandants stāv turpat blakus, arī sargi klausās. Viņa pieliecas pie žoga ar plānajām lūpām, viņa grib noskūpstīt vecā kaņavīra vaigu caur asajiem režģiem. Viņa čukst: „Parīt jūs izdod!”

Pulkveža seja noraustas, kā dzirdējis savu nāves spriedumu. Jau otru reizi viņa atnes jauno ziņu. Bet viņš neliekas sevišķi pārsteigts, viņš jau sen zināja, ka tas notiks. Nu tā diena ir klāt. Parīt.

„Un neviens mums nevarēja palīdzēt...” viņš šķietami vienaldzīgi saka.

Nē, nevarēja palīdzēt. Ne laikraksti, ne tautas protesti, ne demonstrācijas. Māsai tas nav jāsaka, to viņi visi zina. Arī komandants un sardzes vīri. Viņi uztraukti abus vēro, sievietē laikam ir kaut ko teikusi, ko internētie nedrīkst zināt.

Mirtes acis kļūst miglainas, viņai grūti novaldīt asaras. Kāds vecs vīrs aiz žoga un divi puisi viņam blakus liekas iepinušies dzelonstieplu čumurā, kā sagūstīti kukaiņi mīlzu zirnekļa tīklā. Arī viņa pati.

„Un neviens mūs nevarēja atbrīvot,” pulkvedis atkārt.

Komandants atgādina, ka sarunai jānotiek vāciski, bet Mirte to nedzird. Un vairāk viņai arī nav ko teikt — parīt...

„Sveicini tautiešus!” pulkvedis vēl saka. „Un palodies, meitiņ!”

Diemžēl komandantam jāpārtrauc apmeklējums. Viņš rīkojas nelikumīgi, atļaudams viņiem sarunāties latviešu valodā. Sieviete būtu aizturāma un sodāma, bet viņa izskatās tik nožēlojama, ka viņš spēj tikai nervozēt.

„Vai es drīkstu puķes un cigaretes nodot internētiem?” māsa lietišķi jautā atguvusi mieru.

Protams, ziedi un cigaretes kā vienmēr. Varbūt ar paslēptām indes tabletēm? — Jā, dāvanas viņa varot atstāt, viņi tās izdalīšot viņas tautiešiem, bet tagad viņai steidzīgi jāpazūd no nometnes rajona.

Māsa vēl pamāj leģionāriem ar roku, tad aizgriežas un iet, noliekusi galvu. Melnā mašīna viņu gaida.

Ervins Krūklēns iekrīt ar abām rokām asajā žogā, it kā viņš gribētu sprostus saraut un izārdīt. Viņš izmisis sauc viņas vārdu, bet vējš kā izsmiedams aiznes skaņas uz otru pusi. Viņa acis aizlīp ar sniegu, viņš nekā vairs neredz, viņš tikai spiežas pie žoga saplēsdams drēbes, ar kailajām rokām raustīdams asās stieples.

„Nāc!“ Leons Bite viņu sauc.

Krūklēns nedzird.

„Tev rokas asiņainas!“

Zēns nejūt ne asinī, ne sāpju. Viņš ir iepinies milzīgā zirnekļa tīklā, viņam nav vairs spēka atbrīvoties.

Tā tad parīt. Tajā pašā stundā visi internētie leģionāri zināja, kas viņiem gaidāms, un kad tas notiks. Parīt viņus izdos. Pēdējā ziņa no ārpuses.

„Māsa pati tikko turējās kājās!“ Leons Bite uztraucies skaļi teica, lai visi to dzird.

Arī Arvids Sakne to bija ievērojis. Viņas seja esot bijusi caurspīdīga, vaigos nedabīgs sārtums. Viņš neslēpa savas aizdomas: „Viņa ir saķērusi tuberkulozi!“

— Varbūt arī viņa ir badā streikojusi mūsu dēļ, — citi minēja .

„Mulķi, viņai nebija ko ēst, tādēļ viņa badojās!“ Ojars Tauriņš asi teica, kā satrauktos biedrus apsaukdams. „Čik puķu un cigarešu viņa nav pirkusi un jums nesusi? Vai šodien! Vai viņai atlika nauda ēdienam? Vai brīnums, ka tādā stāvoklī cilvēkam piemetas dilonis?“

Ervins Krūklēns izmisis klausījās.

„Vai tu dzirdi, viņai ir dilonis!“ Leons Bite nespēja valdīties.

Zēns neatbildēja. Viņš pārsteigts skatījās savās rokās. Pirksti bija asiņaini un delnas sūrstēja. Bet viņš neviebās, viņa seja izskatījās cieta, kā akmeni izkalta maska.

Ojars Tauriņš aizdomīgi abus vēroja. Kādēļ Leons sācis tik skaļi runāt? Kādēļ viņš tā uztraucās, it kā

pats būtu dabūjis neārstējamu slimību? „Nomieries, vecīt! Un nekliedz, te neviens nav kurls! Ņem piemēru no zēna!“

„No mulķa? — Ja man būtu bijusi tāda šance ar tēviem, es jau sen būtu brīvs cilvēks!“

„Zināms, nekāds lauva tu vairs neesi, Leon!“

„Un tu? Vai tu gaidi parītdienu kā atpestīšanu?“

„Jā, vienreiz mūsu nākotne ir skaidra. Es savas bailes esmu jau izslimojis. Man tagad vienalga, kas notiek. Ne kliegšana vairs līdz, ne špaukšanās.“

Internētie legionāri pēkšņi pārvērtās. Daži kļuva nervozi, uztraucās par niekiem, citi rāvās savrūp, ar trulām, vienaldzīgām acīm vēroja sargus un suņus. Kāds pusmūža vīrs nepārtraukti staigāja gar žogu ieminis melnu taku. Viņš neskatījās, kas notiek ārpusē, viņš tikai gāja turp un atpakaļ, kā sprostā iedzīts meža dzīvnieks.

Nometnes vadība un sardzes vīri kļuva uzmanīgi. Komandants saprata, negaidītā viešņa tomēr bija kaut ko pačukstējusi pulkvedim. Viņa bija ienesusi nometnē bailes un nemieru. Puķes un cigaretes tika pārbaudītas, šoreiz tajās neatrada indes kapsulas, bet legionāri pēkšņi ir kaut ko uzzinājuši, viņi var kļūt agresīvi un nevaldāmi.

Kārtības sargi nervozēja. Uzmanīgi vēroja uztraukto dzīvību nometnes barakās un pagalmā. Vai komendantam nav jāpieprasa papildspēki?“

Nepatīkams stāvoklis. Kaut ātrāk to varētu nokārtot!

Vientuļais staigātājs vēl arvien turpināja dubļos iemīto apli.

Līdzenumā plosījās vējš, divu jūru sālā elpa. Ne meži šajā apvidū to kavēja, ne birzis. Gar ceļa malām sīkstie vītoli bezspēcīgi mētāja kailos zarus. Plašums likās bezgalīgs, tāpat kā verdzībai nolemto cilvēku bezcerība.

Satumsa vakars, pelēkās debesis kļuva melnas. Prožektoru gaismā vēl slīdēja internēto karavīru ēnas no barakas uz baraku, it kā viņi gatavotos kādai slepenai, izmisīgai rīcībai. Bet viņu vidū vairs nebija Jāņa Zauera, enerģiskā ārsta. Cilvēku nemiers noslāpa zem barakas jumtiem.

Ervinš Krūklēns vēl arvien klusēja. Viņš nedomāja par izdošanas dienu. Viņa jaunā sirds nespēja piedot māsaī Mirtei. Kādēļ viņa svarīgo ziņu neteica viņam, bet aicināja veco pulkvedi? Viņa pat noskūpstīja viņu uz vaiga! Kādēļ viņa liedza viņam pēdējo smaīdu? Ak jā, māsa pierot visiem! Bet viņam viņa atstāja tikai sūrstošas rokas un ievainotu sirdi.

Virsseržantam Danielsonam likās, ka jaunais puišis bija novecojis pirms laika. Ja arī viņš spēis izbrist Sibīrijas sniegus, atgriezies dzimtenē viņš vairs nepazīs romantiku, viņa sirds un jūtas būs nokautas. Viņam bija žēl jaunā zēna.

„Neņem tik smagi, Ervin!“ Danielsons viņu mierināja.

Puišis cienīja virsseržantu. Kopš pirmās gūsta dienas viņš turējās viņa tuvumā. Ja viņam būtu jāpieņem audžu tēvs, viņš izvēlētos viņu, Pēteri Danielsonu. Bet vai tagad viņš drīkst viņam uzticēt savas dvēseles sāpes?

„Man bail, ka neizdara kādu noziegumu,“ viņš atzinās.

Danielsons: „Mums jāsavaldās, zēn! Citas izejas nav.“

Krūklēns: „Kādēļ, ja visa pasaule tik ļauna?“

Danielsons: „Nav ļaunuma bez sava labuma.“

Krūklēns: „Tas tikai sakāmvārds.“

Danielsons: „Tu vēl esi jauns, tu pārcietīsi. Varbūt sagaidīsi no dzīves arī prieku. Tādēļ tu nedrīksti pārsteigties.“

Krūklēns: „Man riebjas!“

Danielsons: „Nocietini savu sirdi. Mēs brauksim uz naīda un atriebības zemi.“

Krūklēns: „Tagad man vienalga, lai mani nošauj!“

Danielsons: „To viņi nedarīs. Tu vergosi. Bet ar lielu dūšu tev būs grūti izturēt līdz galam.“

Krūklēns: „Es vairs negribu izturēt.“

Danielsons: „Tu šodien esi pārvērties uz ļauno pusi.“

Krūklēns: „Jā. Viņai esot dilonis...“

Danielsons: „Par māsu esi norūpējies?“

Krūklēns: „Vai viņa tiks sanatorijā — pēc visa tā?“

Danielsons: „Protams. Šajā zemē tuberkuloze nav vairs bīstama. Bet aizmirsti viņu. Domā par sevi, par

mājām, par tēvu un māti Tu vēl neesi pilngadīgs, varbūt pie tevis neatricsies tik bargi. Varbūt pēc dažiem gadiem satiksi vecākus, un tev nebūs jānožēlo, ka neesi palicis pie sveša tēva.“

Krūklēns: „Es nenožēloju.“

Danielsons: „Tad labi. Mēģini izdzīvot. Bez jūtām un domām. Un tišām neskrien virsū krievu durklīm! Tā būs labāk, Ervin!“

Zēns mazliet nomierinājās. Bet sirds sāpes nenorima. Un saskrāpēto delnu rētas sūrstēja arvien asāk. Viņš kļuva atkal apatīks, noslēdzās sevī, neatbildēja uz biedru jautājumiem. Turējās virssēržanta tuvumā, kā aizsardzību meklēdams.

Gausi vilkās nemierīga nakts. Leģionāri krita murgainā miegā, atkal uztrūkās ar skaidru apziņu.

Vējš vēl arvien nebija stājies. Reizēm barakas ārsienas iekrakšķējās, nodrebēja logu rūtis kā baigās nojautās. Vilka caurvējš. Bet mēmie gulētāji to nejuta, viņi zināja, cik cietas un netīras būs lažas koncentrācijas nometnē, kādi caurvēji tur stindzinās viņu puskaillos locekļus...

Gaismai austot viņi ieskatījās logu stiklos. Mākoņi bija sākuši dalīties tie steidzās uz rietumiem un ziemeļiem. Austrumu vējš kā noskaities vēl dzenāja klajumā sniega putekļus.

Gar stiepļu žogu atkal staigāja leģionārs, ierāvis galvu mēteļa apkaklē. Turpu un atpakaļ. Putenis nespēja aizvilkt viņa iemītās pēdas.

„Vai viņš tur visu nakti —?“ Leons Bite brīnījās, atbalstījis pieri pret loga rāmi.

Arī citi leģionāri bija ievērojuši vientuļo staigātāju. Vakar viņš to darīja visu dienu, šodien sācis jau agrā rīta stundā. Vai viņš nav zaudējis garīgo līdzsvaru?

„Viņam ģimene Vācijā, tāpat kā leitnantam Liepam,“ Pēteris Danielsōns zināja stāstīt. „Tēvs, māte, sieva, bērni — visi piederīgie. Kurzemē viņam esot mājas, tās nu tukšas.“

Vai Kurzemē vien — leģionāri domāja. Bet drīz tajās ienāks sveši ļaudis...

Viņi vairs nepieminēja vientuļo staigātāju. Viņi atcerējās kādu valdības lēmumu — viņus sūta uz mājām...

Brokastīs internētie vēl arvien saņēma auzu pārslu biezeni, marmelādi, saldu maizi ar kafiju, sausīņus ar sieru un margarīnu. Ēstgribas šorīt nebija, bet pārtiku viņi neatstūma. Viņu vidū vairs nebija Jāņa Zauera...

Viņi varot iet uz mantu noliktavu izvēlēties veļu, drēbes un apavus. Konservus un žāvētus augļus.

„Grib atpirkties!“ Leons Bite skaļi teica. Viņa balss bija pārmainījies, skanēja augsti un spiedzoši.

„Nav ko smādēt, lauva!“ domāja Ojars Tauriņš. „Ceļa maize noderēs. Arī kāds siltāks krekls. Sibīrijā ziemas ir aukstas. — Nāksi?“

„Kāda runa!“

Abi puisi aizgāja uz mantu noliktavas baraku.

„Ervin, ej tu arī!“ Danielsons skubināja zēnu.

„Man nevajaga viņu ubagu dāvanu!“

„Neesi tik lepns, zēn! Atceries, ko tev teicu! — Un tu, Arvid? Iesim palūkoties, kas tur ir!“ Virsseržants satvēra Krūklēna roku, aizveda viņu uz noliktavu kā mazu bērnu, kas pats neprot sev kreklu uzvilkt mugurā.

Arvids Sakne jutās, it kā tikai tagad būtu pamodies no nakts murga. Vai viņam tiešām jāsaiņo mugur-soma?

Viņš izgāja no barakas, bet tālāk par žoga stūri netika. Viņš atkal skatījās melnajā ceļa svītrā. Tas vēl arvien bija aizsprosts, nekādas dzīvības nometnes tuvumā. Privātām personām militārā rajonā bija stingri aizliegts ienākt.

Citi internētie viņus ievēroja. Viens staigāja iemītā aplī, otrs stāvēja pie žoga un nenoguris skatījās. Leģionāri paraustīja plecus, bet nekā neteica. Vai brīnums, ka cilvēki sāk zaudēt prātu?...

Nometnes vadība nebija skopa. Leģionāri varēja izvēlēties drēbes un apavus, varēja piebāzt mugur-somas ar sauso armijas pārtiku skārda kārbās un papīra iesaiņojumos. Nē, viņi nevarēja sūdzēties par neviesmīlību šajā zemē.

Leons Bite atgriezās ar piebāztu azoti un pilnām kabatām. Garām iedams, viņš iegāja virsnieku barakā. Pulkvedis Aizpurs vēl arvien gulēja. Dažos mēnešos viņš bija novārdzis līdz nespēkam. Bet ka-reivi viņš pazina.

„Ja jums, pulkveža kungs, ko vajaga, es varu atnest,“ viņš piedāvāja savu palīdzību. „Varbūt veļu, zeķes, cimdus? Tās mantas viņiem diezgan. Arī paika.“

„Paldies, dēls,“ Aizpurs aizsmacis teica, „bet man nekā vairs nevajadzēs.“

„Es varētu jums palīdzēt arī nest. Cik tālu būsīm kopā.“

„Ilgi nebūsīm kopā. Mūsu ceļi šķirsies tūlīt izkāpjot no kuģa...“

Leons Bite saprata. Bet vai viņš drīkst tūlīt skali teikt — jā, jūs pakārs! Viņš nebija nekāds kara tiesas loceklis, bet vienkāršs kareivis. Pulkvedis viņu nebija arī šodījis. Frontes sajukumā viņš gan bija pāris dienas dezertējis, bet žandarmi nebija viņu noķēruši, viņš nebija aizsūtīts uz nāves nometni Vācijā. Pulkvedim nebija jāpūlas, lai viņu attaisnotu. Nu ir pienācis brīdis, kad vajadzētu apžēlot viņu. Visiem dezertieriem un Kureļa vīriem, kas vēl cīnās Kurzemes mežos par Latvijas brīvību kā partizāni, tagad vajadzētu iet uzbrukumā, sagaidīt vergu kuģi un atbrīvot pulkvedi no gūsta...

Tā viņš domāja, citkārt vieglprātīgais Ziepniekkalna puisis. Bet nekā neteica. Tās bija mulķīgas, nereālas domas. Varbūt arī viņa prāts jau bija sācis aptumšoties...

„Bet ja jums kā vajaga, tad tikai pasakat!“ viņš vēl atgādināja, un, neveikli pievilcis kāju, smagi apgriezās uz papēža.

Viņiem vēl izmaksāja algas. Tādi bija starptautiskie noteikumi, neitrālā zemē internētiem kara-vīriem tā bija jāsaņem. Kā parasti, pēc dienesta pakāpēm, virsniekiem vairāk, kareivjiem mazāk.

„Jūdasa alga,“ kāds teica.

Ojars Tauriņš tūlīt noskaitās: „Jūdass nodeva savu Pestītāju, kādu grēka naudu esam pelnījuši mēs?“

„Esam nodevuši lielo dzimteni...“

„Ja tu domā, ka tas ir humors, tad tu dabūsi pa galvu! Smieties tu varēji izkāpdams šajā krastā, ne tagad!“

Neviens arī nesmējās.

Kurzemes saimnieks vēl arvien staigāja savu ierasto apli. Un Zemgales puisis vēroja ceļa aizsprostus. Citi ar nožēlu noskatījās — divi nenormāli cilvēki...

Vēl viena nemierīga nakts.

Otrā rītā pirms gaismas nometnes rajons strauji sakustējās. Ieradās jaunas policistu vienības, uz ceļa pie vārtiem sabrauca zaļie armijas autobusi. Smagi dunēja motori gaidīdami dzīvo kravu.

Gaisā nošvirkstēja signalrakete.

Un tad tas sākās. Policijas grupas iebrūk nometnē, aplenc internēto barakas. Citi atrauj durvis un skaji komandē: „Celties!”

Pie trauksmēm karavīri ir pieraduši, bet šoreiz viņi ceļas no gultām gausi, kā spītēdamies. Viņu pirksti liekas sastinguši, viņi ilgi tūļojas gērbdamies un audami kājas.

Liekas viņi visi šajā brīdī atceras Baigā gada četrpadsmitā jūnija nakti. Toreiz notika tāpat. Čekisti ielauzās dzīvokļos, izrāva no gultām nevainīgus cilvēkus, ieroču draudos pavēlēja sagatavoties nezināmam ceļam. Tālās nakts upurus vēl šodien Baltijas tautas piemin baznīcās un atceres aktos. Nu aizlūgs arī par viņiem...

Pie katra internētā piestājas kāds uniformēts vīrs. Viņš ir apbrūnots, bet viņš nav tik brutāls kā toreiz pirms pieciem gadiem. Vai viņi varot kaut kā palīdzēt? Vai viņi nevēlas vēl uzrakstīt vēstuli draugiem, vai paziņām? Te ir zīmulis un papīrs.

Leons Bite apmulsis brīnās, kā iztraucēts no dziļa rīta miega. Vēstuli? Kam? Dzīvnieku aizsardzības biedrībai? Valdībai viņi ir jau rakstījuši. Varbūt ģenerālisimam Kremlī? Sak, sveiks, biedri Staļin, mūsu dārgā saule polārajā naktī!...

Puisis strauji atgrūž papīra lapu.

Arvīds Sakne vilcinādamies to paņem. Pēdējā vēstule? Protams, Ingei. Viņa neatnāca. Viņai nebija tādas drosmes kā mātai Mirtei, viņa nemācēja ielauzties nometnes rajonā. — Mīļā Inge, sūtu Tev pēdējos sveicienus, šorīt, divdesmitrešajā janvārī! —

Taču vairāk par datumu un uzrunu viņš nespēj uzrakstīt. Viņš taču murgo, iekritis dziļā rīta miegā. Viņš tūlīt pamodīsies Pie viņa gultas nestāvēs apbrūnots policists, bet viņa saderinātā meitene Inge. Kādam brīnumam taču vēl jānotiek pēdējā brīdī!

Puisis saplēš papīra lapu.

Daži raksta. Nesteigdamies, valdīdami satraukumu, viņi velk burtus, veidodami īsus teikumus. Rokas dreb, domas nesakarīgas. Es aizbraucu turp, no kurienes vairs neraksta vēstules. Kur tās arī nesaņem. Neaizmirstiet Latviju! Cīnieties par brīvību! Un lūdziet Dievu par mums! —

Kārtībnieki uzmana leģionāru kustības, lai viņi vēl pēdējā brīdī nemēģina sevi sakropļot. Lūk, šis jaunais puisis! Viņš ir uzrakstījis pāris atvadu vārdus, tad viņš nervozi sāk košļāt zīmuli, noliecies pār papīra lapu. Vai viņš neietrieks to acī? Ir jau piedzīvots...

Nē, arī Krūklēns nespēj vēstuli turpināt.

Ojārs Tauriņš mierīgi kārtoto veco mugursomu. It kā viņš būtu pavadījis atvaļinājumu tālā frontes aizmugurē. Nu pienācis laiks atgriezties nāves dzirnavās. Varbūt laimēsies izvairīties no asajiem tērauda zobratiem, varbūt tie ieraus viņu asiņainajās spīlēs. Vienalga. Bet nekādas steigas.

Vecais Danielsons rūpīgi saloka pelēko armijas segu. To viņš bija paņēmis no noliktavas Citu mantu viņam nav. Arī nevajaga. Segs ir biezs un silts, kaut viņam laimētos to paturēt! Rokas pulkstenis būs jāatdod, arī naudas maks, tas jau zināms..

Leons Bite nespēj saturēt konservu kārbas. Kabatā tām visām nav vietas, vīstot segā tās izbirst uz grīdas un paripo zem lažas. Policists palīdz viņam tās savākt. Viņš atceras pulkvedi Aizpuru. Kaut viņš notiesāts uz nāvi, bez ceļa maizes viņu tomēr nevar atstāt, puisis domā.

„Man vēl jāaiziet uz virsnieku baraku!“ viņš pēkšņi saka.

Sargam nav iebildumu. Viņš tikai seko internētā pēdās. Viņš ir atbildīgs par skaļo, nervozo puisi, lai viņš vēl pēdējā brīdī neizdara kādas muļķības.

„Bet vispirms man jāizskrien uz citu vietu!...“

Policists viņu pavada arī tur.

„Viņš man paturēs bikses, kāda runa!“ Leons skaļi pirdz.

Pulkvedis Kārlis Aizpurs vēl atrodas gultā. Vai viņš esot slimš? Kārtībniekiem liekas, ka viņš tišām neceļas, viņš simulē. Vai viņiem tiešām jālieto vara?

Un ko viņš dara? Viņš iemet mutē kādu tableti un sniedzas pēc ūdens! — Inde? — Vai vēl nav diezgan nāves un neslavas? Policists izrauj no viņa rokām ūdens trauku un kliedz: „Uz slimnīcu!“

Barakā iesteidzas vīri ar nestuvēm. Vai brīnums, ka sieviete pie žoga viņam iedevusi indi?..

Leons Bite satrūcies paraujas malā. Viņš vēl ieskatās pulkveža acīs.

„Neuztraucies, dēls!“ Aizpurs viņam saka. „Indes man nav, diemžēl. Es noriju broša tableti. Nu viņi man izsūknēs kuņģi...“

Puisis bezspēcīgi noskatās, sažņaudzis rokās liekās konservu kārbas.

Gaismai austot vējš sāk plosīties vēl niknāk. Debesis skaidrojas, bet plašajā līdzenumā put sniega mākoņi. Smalkās pārslas griežas un deļo starmešu gaismā, aizputina cilvēku acis, virpuļo pāri žogam un baraku jumtiem. Liekas, visi debesu spēki protestē pret cilvēku ļaunumu. Dzelonstieplu režģis trīsēdams vaid kā milzīgs stīgu instruments, kā traģiskas likteņa simfonijas izskaņa...

Ir jau dienas gaisma, kad leģionāri kāpj autobusus. Katru pavada kāds policists uniformā, vai ģērbies civilās drēbēs. Nekādas iespējas vairs izbēgt no gūsta, to vajadzēja darīt agrāk, jau pagājušā vasarā. Bet zēni par to nedomā, viņi jūtas pievilti, necilvēcīgi pievilti.

Nometnes tuvumā visu nakti bija dežūrējuši žurnālisti. Tagad viņi ir klāt, viņi filmē un fotografē, viņi cenšas saklausīt katru vārdu, ko leģionāri saka, atstādami iecerēto patvēruma zemi.

— Kā viņi jūtas atgriežoties mājās

— Vai viņi tūlīt sāks strādāt, vai atpūtīsies kādu laiku?

— Ko viņi stāstīs savām ģimenēm? Kādas atmiņas par kaimiņzemi pāri jūrai?

Bet leģionāri klusē, viņi neprot dot intervijas. Būtu nu bijis te atkal Jānis Zauers!

Tikai Leons Bite noskaities klieudz: „Es tūlīt braukšu uz sanatoriju!”

— Vai viņš ir slims? TBC? Bada streika sekas?

„Nē, es esmu vesels. Es esmu izārstēts no iedomas, ka pasaulē valda taisnība! Tikai no pagīrām netieku vaļā. Reizēm sagriežas iekšas un nāk vēmiens. Bet sanatorijā es atkopšos. Vasarā es staigāšu pa dzimtenes priežu mežiem, un Gaujā makšķerēšu raudas...”

Žurnālisti apklust. Šis cilvēks nerunā sakarīgi. Varbūt bada sekas...

Pēkšņi vēja gaudošanu pārspēj sievietes kliedziens: „Arvid!”

Inge? — Tā ir viņa. Arvids Sakne viņu tūlīt pamana. Inge, viņa saderinātā tomēr ir izlauzusies cauri sardzes aizsprostam.

Kolonas vadītājs liekas lāga vīrs, viņš ir atļāvis meitenei vēl atvadīties no puīša. Tikai dažus vārdus.

Bet tie ir svarīgi. Tie jādzird žurnālistiem, policistiem, nometnes komandantam. Viss esot kārtībā, viņi varot precēties, mācītājs viņus varot salaulāt jau rītā. Meitene uztraukta un piesārtusi sauc uz visām pusēm — viņas saderināto nedrīkst izdot. Sakne, atgriezies autobusa durvīs, kā nokaunējies saka: „Par vēlu, Inge! Mūs ved uz ostu.”

„Kungs Jēzu, tas nedrīkst notikt! Kur komandants?”

Arī komandants ir laipns un pieklājīgs cilvēks, enerģiskās sievietes viņam sagādājušas daudz nepatīkšanu. Viņas ielaužas aizliegtā rajonā ar varu, viņas nāk kā spiedzes un sazvērnieces. Ko tā meita atkal grib?

— Saderinātais? — Viņi precēsies? Nē, viņam nekas par to nav zināms. Viņš šos cilvēkus ir saņēmis ar skaitu, šorīt viņi visi jānodod transporta vecākam. Tāds ir valdības lēmums, tāds ir priekšniecības rīkojums.

„Rītā jūs saņemsit citu rīkojumu!” Inge izmisusi kliedz.

Žurnālisti kāri klausās, filmē un fotografē.

„Es viņu briesmīgi mīlu!”

Puisis bezpalīdzīgi stāv autobusa durvīs. „Mīlestībai nav vairs varas,” viņš saka. „Mīlestība nav vairs stiprāka par nāvi. Nāve un naids tagad nosaka, vai drīkstam mīlēt.” Viņš sniedz meitenei spožu zelta nieku, tas ir saderināšanās gredzens. „Tās ir beigas, Inge!”

„Nē, nē!” meitene aizsmakusi raud.

“Glabā gredzenu piemiņai” Inge! Man to atņems tā kā tā. Un tagad tam tiešām nav vairs nekādas nozīmes...”

— Nekavēt transportu!

Autobusa durvīs aizveras mašīnu kolona sāk kustēties. Ātrāk arvien ātrāk.

Inge brīdi stāv kā apstulbusi uz dubļainā ceļa. — Beigas? Tās ir beigas? — Kungs Jēzu, kāds briesmīgs noslēgums. „Nu —! Es braukšu tev līdzī uz Kurzemi!”

Viņa sāk steidzīgi iet mašīnu riepu pēdās. Tad viņa skrien izstiepusi tukšās rokas, kā cieši apņēmdamās savu saderināto panākt.

Ceļa aizsprosti bija novākti. Tikai vēl turējās karavānai pretī, nikni pieņēmdamies spēkā. Reizēm debesu elpai izdevās ar straujiem grūdieniem mašīnas sašūpot, taču kolona ar dzīvo kravu uzmanīgi virzījās tālāk.

Sodam nolemtos uzmanīja modras kārtībnieku acis. Dievs vien zina, ko šie ļaudis savā izmisumā vēl var izdarīt. Viņi vairs neizskatījās normāli cilvēki, kas pēc kara atgriežas savā dzimtenē. Starp pavadoniem sēdēja fiziski un garīgi invalidi ar noliektām galvām.

Ervins Krūklēns nedabīgi iesmējās: „Vai tas nebija smieklīgi?” Pēc brīža vēl skaļāk: „Cik tas bija smieklīgi! Viņš man pagruž zem deguna papīru, lai es rakstot! Tādā brīdī! Viņš ņem mani aiz rokas, it kā palīdzēdams noturēties kājās! Ķēms tāds! Viņam bija bailes, ka es neaizbēgu! Smieklīgi!”

Nē, nekā smieklīga, citi domāja, bet nerunāja.

Zēns atkal saduga sevī, iespieda galvu rokās.

Starp viņiem atradās arī vientuļais staigātājs. Viņš bija atstājis nometnē iemītas pēdas šoreiz vējš tās bija aizslaucījis ar sniegu. Bet uzbāzīgās domas laikam nebija viņu pametušas. Reizēm viņš spaidīja ar pirkstiem pieri un denīpus, reizēm taustījās gar vidus jostu. Viņš laikam nespēja atbrīvoties no dvēseles sāpēm, vai atmiņu smaguma.

Visi zināja — viņa ģimene atradās rietumos, bet viņu ved uz austrumiem.

„Uz mājām! Vai tas nav smieklīgi?“ Ervins Krūkļēns atkal atmodās it kā no murga.

Aiz autobusa logiem vēl arvien izpletās baltais, nebeidzamais kļajums. Tad viņi tuvojās pilsētai. Viņi apstājās pie kādas ēkas. Vai tā slimnīca, vai cietums? Bet durvīs parādījās sieviete ar sarkanā krusta zīmi. Aiz viņas daži leģionāri. Nožēlojami invalidi ar apsietām rokām un savainotām sejām. Kāds kliboja ar kūjām. Varbūt viņš bija lauzis kāju tāpat kā vācieši — ar kāju laužamo mašīnu. Nu tā bija apdzijusi, viņš var atgriezties mājās..

Grupu ieslēdza policisti. Viņus izvietoja mašīnās, kur vēl atradās brīvas vietas.

„Mūsu dakteris!“ Leons Bite pēkšņi iesaucās.

Leģionāri strauji pacēla galvas. Jā, tas bija viņš, Jānis Zauers, trakais ārsts. Ar gaišajiem matiem un Pestītāja bārdu. Viņu pravietis, brīvības solītājs. Vājš un noguris, bet viņa dedzīgās acis mirdzēja no tāluma.

Viņu cieši ieslēdza policisti. Viņu neveda tālāk par slimnīcas durvīm, viņam palīdzēja iekāpt melnā vieglajā mašīnā. Drīz tā aizslīdēja autobusu kolonai garām. Uz dienvidiem, uz ostu.

Pēc brīža vēlreiz atvērās slimnīcas durvis. Iznāca kapteinis Emils Vētra. Mazliet gausāks kustībās, citādi tas pats pašapzinīgais virsnieks, ar stingru kara-vīru stāju. Viņu aizveda uz pēdējo autobusu.

Kolona turpināja ceļu uz dienvidiem. Ceļa malās skrēja garām vecu, apzāģētu vītolu stumbri. Koki bija izdzinuši jaunas atvases, tās locījās un svaidījās vējā, kā lielās mokās. Niknais austrenis, skriedams pāri līdzenumam no vienas jūras uz otru, reizēm sadrebzināja smagās mašīnas, it kā mēģinādams tās no-

grūst no ceļa. Šoferi samazināja ātrumu. Vēlāk vājās
sasviedās viņiem pretī no dienvidiem. Pati varenā
Dieva elpa vēl pēdējā brīdī gribēja novērst lielo no-
ziegumu.

Policisti norūpējušies skatījās pulksteņos. Vai līdz
vakaram viņi paspēs savu darbu padarīt? Vai viņi
varēs atgriezties pie ģimenēm un siltām vakariņām?

„Man ir vajadzība!“ Leons Bite pēkšņi iesaucās.

Neviens to neievēroja.

„Veči, nedzen velnu! Vai jūs gribat, lai es aiz-
braucu uz lielo dzimteni ar slapjām biksēm? Aukstā
ziemas vējā! Prasiet, lai kādā vietā aptura!“

Puiša skaļie protesti ierosināja arī citu dabiskās
vajadzības. Daži uztraukumā šorīt tās bija aizmirsuši,
citi bija kautrējušies no policistu pavadības, tagad
garajā ceļā viņi sajuta pieaugošas mokas.

Pavadoņi saprata stāvokli šoferi bija spiesti maši-
nas apturēt. Bet viņus nelaida ceļa malā visus reizē,
tikai divus, un atkal divus..

Transports kavējās.

Tikai pievakarē viņi ieraudzīja jūru. Tā trakoja.
Zaļgieņie viņi šņākdami cēlās un grimā, it kā gribē-
dami ieraut dzelmē visu jauno pasauli. Ar dārdošu
troksni ūdens gāzās tālu pār lēzenajiem krastiem,
mazliet atkāpās, lai uzbruktu atkal ar jaunu spēku.
Vētras brāzieni svaidījās no austrumiem un dien-
vidiem, debesis un jūra bija vienojušās — viņus ne-
drīkst atdot ienaidnieka atriebībai.

Beidzot mašīnas apstājās pie kāda policijas ie-
cirkņa. Kuģa vēl neredzēja.

„Tādā laikā ostā nevar iebraukt,“ Ojars Tauriņš
teica. Viņš bija jūrnieks, plekstu zvejnieks, viņš pa-
zina vētras un vilņus.

Vai tās būtu pēdējās cerības? Nē, viņi vairs neti-
cēja debesu brīnumiem Vētra norims un kuģis ienāks
ostā. Ja ne šodien, tad rīt vai parīt. Jo ļaunāk savu
postu gaidīt dienām ilgi.

Arī pavadoņi bija norūpējušies. Viņi šovakar netiks
uz mājām. Sīki izstrādātajā akcijas plānā viss bija
paredzēts un saskaņots, bet pret dabas protestiem
apbrūnotie vīri jutās bezspēcīgi.

Viņus veda tālāk gar jūras krastu. Vasarnīcas un peldvietas, pamestas ziemas vientulībā. Ciems ar baznīcu un vecām cietokšņa drupām. Nē, te nebija osta, mašīnas apstājās pie tautas nama.

Vēl viena nakts esot jāpavada šajā zemē.

Vētras sakultās ūdens masas triecās pret nejūtīgo akmens krastu. Viļņi šķīda pārvērtušies baltās putās, lija lejup kā lietūs gāzes. Debesis bija skaidras, bet zemās saules gaismā nemierīgā jūra mirdzēja košās varavīkšņu krāsās.

Leģionārus novietoja sarīkojumu zālē. Atveda segas un matraces. Bet zēni meklēja ar acīm Jāni Zaueru, savu ārstu un pestītāju. Taču nekur viņa neredzēja.

„Viņu laikam paturēja policijas mājā,“ Leons Bite zināja stāstīt. „Lai. Bada streiku mēs te vairs nesāksim. Sitiet māgās ko dod, lai varam lielajā dzimtenē šķipelēt ogles!...“

Vakarā kravas mašīnas atveda pārtiku un drēbes. Varbūt kādam vēl vajaga apavu vai silta krekla? Arī gaļas un zivju konservus viņi var ņemt cik grib. Sausiņus, šokolādi un žāvētus augļus. Gluži brīnums, ka tādas mantas noliktavās vēl bija saglabājušās kara gados.

— Asins maize! — Leģionāri vīlušies domāja. Vai kāds ar to grib izpirkt savu vainu? Savu asins grēku?

Pārtikas rezerves viņi tomēr pievāca, kaut ēst šovakar nevienam negribējās.

„Atņems tā kā tā,“ Arvids Sakne teica, pirmo reizi kopš rīta atgūdamas valodu. „Kara laikā amerikāņi atdeva krieviem vecos konservus, tagad mēs aizvedīsim savu tiesu...“ Taču dažas kārbas viņš iebāza mugursomā. Arī sausīnus un cigaretes.

Kārtības sargi brīnījās, kādēļ šie ļaudis tik aizdomīgi un neiecietīgi. — Atņems? Kādēļ atņems? Vai viņi vēl arvien nav atbrīvojušies no vajāšanas mānijas? Kaut ātrāk varētu no viņiem tikt vajā un atgriezties mierīgākā darbā!

Otrā rītā jūra bija nomierinājusies. Mākoņi bija nogūlušī tālu rietumu apvārsnī. Varenā debesu elpa

nogurusi klusēja. Sarkanā ziemas saule mirdzēja pār ūdens klajumu ar aukstu spožumu.

Tāpat smaidīja viņu pavadoņi, apdomīgie ziemeļu laudis.

Polijas spēki šorīt bija pastiprināti. Lai viņiem palīdzētu atgriezties mājās...

Zaļraibie aizsargkrāsas autobusi lēni virzījās uz priekšu. No slimnīcām un izdošanas nometnēm plūda klāt jauni transporti, pie mazās ostas pilsētas mašīnas sastrēga ceļā. Pavadoņi sāka nervozēt. Kādēļ viņiem tik ilgi jāgaida? Kas te nevar notikt vēl pēdējā brīdī? Internētie var sacelties, bēgt un izklīst. Viņi atradās uz ielas priekšpilsētas rajonā, te nebija vairs dzeloņstieplu žogs, bet dārzi, ēkas un pagalmi. Katras mājas durvis te var atvērties kā slēptuve.

Taču leģionāri laikam bija samierinājušies ar savu likteni.

Ojars Tauriņš, sēdēdams starp diviem policistiem, domāja un domāja. Vai viņš nožēlo, ka nebija nodūries, vai ieņēmis indi? Laikam nē. Pašnāvību varēs izdarīt vienmēr, arī Sibīrijā. Tur viņam pašam nemaz nebūs jāpūlas. Viņam tikai vajadzēs pieskarties dzeloņstieplu žogam. No sarga torņa tad atskanēs mašīnpistoles kārta. Nē, tur viņam nevajadzēs pūlēties...

Tā tad viņus izdod. Nekāds sapnis tas vairs nav, pamošanās nenotiks. Sods ir jāsaņem. Bet ne tādēļ, ka viņš būtu nodevis Staļina vergu valsti. Bet tādēļ, ka pēc Vācijas kapitulācijas viņš bija dezertējis no savas zemes. Veselas leģionāru vienības iegāja mežā, lai turpinātu cīņu par Latvijas brīvību. Viņi tur vēl arvien cīnas. Taču ne par vadoni un Lielvāciju, kā viņus te apvaino. Patiesi, ja viņš būtu zinājis, ka rietumu pasaulē sastaps tik stulbus uzskatus, viņš nebūtu bēdzis pāri jūrai, lai meklētu svešu brīvību. Nu viņš bija diezgan ilgi ēdis viņu saldo maizi, nu jābrauc atpakaļ un jāsaņem sods...

Dezertēšanas gadījumi notika arī frontē, zvejniekpūsis domāja. Arī Leons Bite pāris dienas esot pametis savu vienību. Bet atgriezies un pieteicies bīstamā gājienā. Viņš izpirka savu vainu. Īsts lauva! — Vai tāda iespēja nevarētu gadīties arī viņam? Varbūt vēl nav par vēlu? Ja viņš riskētu, ja viņš mēģinātu

izbēgt no čekas ielenkuma? Un ja viņam tas izdotos! Gan viņš tad nakts tumsā atrastu savus biedrus Dundagas mežos. Tad arī viņš būtu izpircis savu dezertēšanas vainu...

Bet ja nelaimēsies? — Nu, tad — drēbju vilē viņam ir noslēpta indes kapsula...

Ojaram pretī sēž Arvids Sakne, viņa patšautenes vīrs. Arī viņš dezertēja, viņi abi reizē izkāpa šajā krastā, viņi turējās kopā. Bet te viņi atsvešinājās viens no otra, jo te nebija uguns un nāves. Viņi kļuva neiecietīgi un lietoja asus vārdus. Bet tagad —? Tagad viņi abi atkal atgriežas kopējā liktenī. Viņi bija izslimojuši savus maldus un tukšās cerības. Viņi abi bija vienādi pievilti. Ja arī patšautenes vīrs nāktu līdzī —? Par abiem viņi vieglāk pieveiktu koncentrācijas nometnes sargus...

Ojars Tauriņš cieši skatās pretī sēdētājā. Vai viņš nepacels acis? Viņš tik cieši domā par viņu, ka Arvids nemierīgi sakustas. Varbūt tā ir domu pārraide. Zemgalietis pēkšņi atslejas taisni, un Ojaram liekas, ka viņš zīmīgi pamirkšķina acis — jā, es iešu tev līdzī, mēs turēsimies atkal kopā — līdz nāvei...

Bet viņi vēl nedrīkst par to runāt, to neviens nedrīkst dzirdēt.

Autobusā atrodas arī nemierīgais legionārs, kas nometnē staigāja par žogu, iemīdams dubļos taku. Dažreiz viņš neuzkrītoši pieskaras vidus jostai, it kā tā viņu žņaugtu.

„Viņš ir aizdomīgs,” Ojars Tauriņš klusi saka.

Arvids pamāj ar galvu, arī viņam tā liekas. Viņu domas atkal saskan.

Mašīna lēni slīd uz priekšu, stājas un slīd Viņiem jāgaida sava kārtā. Aiz kāda nama stūra pēkšņi atveras skats uz jūru. Ūdens klajums mirdz zemās saules gaismā. Rāms un nomierinājies, kā sagūstīts pēc smagās cīņas ar austrumu vējiem.

Ostas rajons ir noslēgts ar žogu, pie tā pulcējas ziņkārī ļaudis. Viņi zina, kas te šodien notiek, visa pilsēta to zina. Velti viņi ir demonstrējuši un rakstījuši protesta vēstules. Šodien viņus izdod, viņi ir liecinieki asins grēkam.

Beidzot caur autobusa logu leģionāri ierauga kuģi ar sarkano karogu, ar sirpja un vesera zīmēm. Un krievu burtus: Beloostrov.

Vecais virsseržants Pēteris Danielsons ir salicis rokas un pusbalsī skaita lūgšanu — Mūsu tēvs. Ervins Krūklēns sēž viņam blakus. Zēnam ir grūti savaldīt nemieru, bet viņš saņem, arī viņš saņaudz sūrstošos pirkstus un kustina lūpas. Bet viņa sirds neklūst vieglāka. Arī Leons Bite ieklausās Danielsona čukstos. Citreiz viņš būtu smējies, bet šobrīd domas pašam nemanot seko lūgšanas vārdiem. Beidzot visi leģionāri ar mēmām lūpām pievienojas virsseržantam — un pasargā mūs no ļauna!

Autobuss ir ieslīdējis ostā aiz vārtiem un žogiem. Atpakaļ ceļa vairs nav. Kā sastinguši viņi vēro kuģa sarkano naida karogu, tas lēnā vējā mēmi viņiem māj ar zeltītām varmācības zīmēm. Tās nu atkal būs jāpielūdz. Bez domām un jūtām, bet jāpielūdz...

Kuģa kāpnes abās pusēs ir noslēgtas ar augstiem stieplu žogiem. Kādēļ, ja viņiem jāatgriežas laimīgā zemē? Vai viņus vēl ostā kūdīs mācītāji un fašistiskie dēkaiņi? Tā viņus bieži ir brīdinājis dzimtenes raidītājs.

— Izkāpt!

Leģionāri strauji sakustas, it kā viņi gribētu steigties, lai kuģī ieņemtu labākas vietas.

Ojars Tauriņš vēro vientuļo staigātāju. Viņš paliek sēžot uz sola. Bet ko viņš tur dara? Viņš ir aizgriezies, viņš it kā mocas ap kādu priekšmetu nopūlēdamies ar abām rokām. Tad viņš saņemst raustīdams plecus.

Kāds policists metas viņam klāt, bet asinis nav vairs apturamas, tās strauji plūst no kakla arterijas un no traipa kārtībnieka drēbes. Aiz jostas pašnāvnieks bija noslēpis somu nazi...

— Sanitārus!

Viņu iznes no mašīnas un noliek uz aukstās zemes. Sniega plankums drīz krāsojas sarkans.

Viņš negribēja atgriezties mājās...

Pēc brīža sanitāri viņu aiznes, bet šodien viņiem ir daudz darba. Asiņu vēl nepietiek.

Nevienam nav ienācis prātā uzmanīt Ervinu Krūklēnu. Savas rokas viņš bija saskrāpējis no metnes

žogos, bet asinis tecēja maz. Tagad dusmās un sa-
traukumā viņš iegrūž abas dūres mašīnas logu stik-
los, tie plīst ar troksni, izbirst uz ostmalas kaltajiem
akmeņiem.

— Nu, vai nu ir diezgan asiņu? — zēns rāda visiem
savas ievainotās rokas kā lielīdamies.

— Varbūt viņš ir pārgriezis arterijas? Sanitārus
šurp?

Arī viņu aiznes. Vecie biedri vēl mirkli ieskatās
viņa saviebtajā sejā.

— Dūšīgs puika! — kāds atzinīgi saka.

Arī krievu karavīri uz kuģa ir pamanījuši pašnā-
vību epidemiju. Uz klāja pēkšņi rodas dzīvība, tur
dzirdama uztraukta sasaukšanās un lamu vārdi. —
Nolādētie suņi, viņi taša neslavu padomju zemei vēl
pēdējā brīdī!

Arī žurnālisti steidzas ar foto un filmu kamerām.
Kādi skati un notikumi! Kādi raksti top ziņkārai pub-
likai! Lūk, kāds kareivis izkāpj no autobusa atspies-
damies uz spieķa, cits tikko velkas atbalstīdamies uz
kūjām. Izglābtie pašnāvnieki! Dažiem rokās atvadi-
šanās ziedi — baltas neļķes ar sarkaniem asins trai-
piem...

Pirms gadu simtiem gleznotāji šos mocekļus būtu
attēlojuši liela formāta audeklos. Toreiz kuģis būtu
saukts istā vārdā — par vergu kuģi. Tagad žurnālisti
saviem ziņojumiem nedrīkst tādu virsrakstu dot, jo
ārlietu ministrs ir teicis, ka krievi ir jūtīgi cilvēki,
viņi var apvainoties...

Kāds sirms vīrs nespēkā pakrīt, viņam palīdz pie-
celties. Tas ir Pēteris Danielsons, vecais virsseržants.
Žurnālisti viņu atceras un pazīst. Varbūt viņš simulē,
varbūt viņš tiešām bijis nacists, tādēļ baidās atgriez-
ties dzimtenē. Vai kāds var ticēt cilvēkam, kas val-
kājis vācu armijas uniformu?...

Un jaunie zēni? Viņi esot iesaukti ar mobilizācijas
pavēli. Bet tādā gadījumā viņi nav atbildīgi, viņiem
sods nedraud! Kādēļ viņiem tik drūmas sejas, kādēļ
viņi protestē, kādēļ viņi ar kailām rokām šķaida
stiklus?

Nē, žurnālisti vēl arvien nesaprot šos cilvēkus. Bet
te ir daudz vielas sensacionāliem rakstiem. Te var

nopelnīt laikraksti un žurnāli, rakstnieki un apgādi, pat filmu sabiedrības! Kāds pļaujas laiks saulainajā ziemas dienā!...

Pirms kuģa kāpnēm izdotos reģistrē kontroles telpā. Ieejot viņus pavada ar laimes vēlējumiem ārlietu ministrijas un Sarkanā krusta pārstāvji. Izejot viņus apsveic sarkanais karogs ar sirpja un vesera zīmēm. Viņi tās pazīst. Zem līkā asmeņa un smagās dzelzs dūres ir saļimuši miljoniem cilvēku, kā vārpas pļaujas laikā. Bet gaudi ir izbiruši, pļāvēju pēdās ir sekojis bads..

Pulkvedim Kārlim Aizpuram kuņģis ir izsūkņēts. Viņu pavada divi drukni policisti, katrs savā pusē. Viņš iet noliecis galvu, vairīdamies no žurnālistu kamerām. Dievs zina, kas šajā brīdī slēpjas viņa sejas vaibstos? Dusmas, nožēla, vai rūgta vilšanās? Jā, varbūt viņš ir jauns cilvēks, pulkvedis domā, ar pēdējiem soļiem atstādams brīvo zemi Varbūt viņš ir vainīgs pie kāda nevainīga cilvēka nāves Varbūt. Bet viņu nedrīkst tiesāt sveša vara. Tiesas un taisnības likums viņš zina. Un tomēr tas notiks. Sirpis viņu nopļaus, kā miljoniem citus..

Arī uz kāpnēm abi policisti atbalsta veco pulkvedi. Kamēr viņus nomaina krievi. Viņu grūtais uzdevums nu ir veikts, paldies Dievam! Šovakar viņi varēs atgriezties mājās un izgulēties pēc satrauktajām dienām un naktīm

Citādi izturas kapteinis Emils Vētra. Arī viņš zina savu likteni. Viņš to apzinājās jau toreiz, iestājoties Latvijas kara skolā. Izlaiduma aktā viņš bija devis solījumu kalpot savam godam, latvju tautai, tēvzemei un brīvībai. Šo solījumu viņš ir pildījis līdz galam. Tā nav karavīru vaina, ka tauta ir atkal pakļauta verdzībai.

Cīņa nu ir galā. Nu gaidāma nāve, vai mūža verdzība tālo ziemeļu tundrās. Nāve būtu labāka, kapteinis domā. Bet arī to viņš nevar pats izvēlēties. Vienalga. No brīvības viņš ir atvadījies, viņš kāpj augšup pret asins karogu ar paceltu galvu.

Virsniekam seko kaprālis Ojars Tauriņš. Arī garais zvejniekpūsis laikam ir samierinājies. Tā tam jānotiek, ar likteņa ziņu. Viņam jāizpērk sava dezertiera

vaina. Tikai kāpnes liekas bezgala garas. Un stāvas. Viņa sirds strauji sit, liekas viņa krūtīs dauza sarkanā karoga veseris...

Arvids Sakne cieši turas viņa pēdās. Viņi ir vienojušies atkal turēties kopā ne vārda viens otram neteikusi. Grupas komandieris un patšautenes vīrs. Līdz uzvarai vai nāvei.

Uz kuģa klāja Zemgales puisis vēl brīdi atgriežas un raugas pāri ostas žogam. Vai tur ļaužu pūli neielaužas Inge, viņa saderinātā? Bada streika laikā viņa sūtīja viņam puķes. Ziedi jau sen novītuši, bet apsējus viņš vēl ir saglabājis. Viņš izvelk no kabatas zili dzeltenās lentes un māj ļaužu pūlim ardievas.

Liekas viņš vēl dzird viņas kliegzienus: — Es gribu braukt tev līdz — uz tavu Kurzemi!

Leons Bite izturas gluži aušīgi. Viņš pat mēģina svilpot, kaut viņa lūpas ir sausas, vēja appūstas. Viņa seja ir bāla, kājas mazliet grīļojas, it kā viņš pagājušo nakti būtu sēdējis pie dzīru galda atvadīdamies no viesmīlīgās zemes.

„Kādēļ viņi nespēlē maršu?“ viņš skaļi muld uz kuģa kāpnēm. „Vai mēs neesam to pelnījuši, nolādēts! — Maršu!“

Ostas rajonā iebrauc Sarkanā krusta mašīna. Uz nestuvēm guļ jauns zēns, viņa rokas ir apsietas baltiem marles apsējiem. Vietām vēl sūcas asinis. Bet kājas viņam ir veselas, kādēļ sanitāri viņu stiepļ augšup ar nestuvēm? Vai tas nav smieklīgi? Viņš mēģina izrauties, bet viņš ir cieši saistīts, it kā nesējiem būtu jāsavaldā ārprātīgais.

„Laidiet mani vaļā!“ Ervins Krūklēns kliedz. „Palīgā! — Vai nevienam nav drosmes nākt man palīgā?“

Policisti novēršas. Viņi jau tā ir pārāk daudz palīdzējuši, lai šie cilvēki varētu atgriezties dzimtenē...

Sanitāri atsvabina zēnu tikai uz kuģa klāja. Tur viņam sniedzas pretī krievu kareivja roka, lai viņu ātrāk aizvadītu uz apakšējām telpām. Arī viņš izskatās jauns zēns, viņš pat smaida, kā sagaidāms pazudušo brāli. Bet Ervinam liekas, ka kareivis smīn. Viņa ievainotie pirksti pēkšņi savelkas cietās dūrēs, viņš notriec mazo krievu cilvēku uz grīdas. Ar kāju spērieniem viņš atvaira citus uzbrucējus, tad metas

pie kuģa treliņiem, lai lēktu tiem pāri. Taču bruņotie vīri viņu satver vēl pēdējā mirklī.

Zēns izmisis sauc pēc palīdzības, tad viņa balss pamazām apklust un noslāpst aiz kuģa izolētajām sienām.

Kāds žurnālists ar teleobjektīvu ir paspējis incidentu nofotografēt. Rets uzņēmums. Labi samaksāts darbs..

Pēdējo ostā ievēd Jāni Zaueru ar policijas mašīnu. Viņš mierīgi sēž starp diviem apbruņotiem vīriem. Viņa seja izskatās vāja, bet acu skats ass, kā sprostā iedzītam vanagam. Laikrakstu reportieri viņu tūlīt pazīst, aplenc mašīnu no visām pusēm.

Zaueram vēl atļauj dot pēdējo interviju.

— Kādus iespaidus viņš aizvedīs uz dzimteni?

Zauers kā parasti smīn. Viņš neatbild uz jautājumu, viņš runā par cilvēkmīlestību un tautu draudzību. Viņš vienmēr esot cienījis krievu cilvēka plašo dvēseli. Reiz kara laikā viņam esot bijis jāstrādā kā ārstam krievu gūstekņu nometnē. Nekad viņš neesot sastapis tik pateicīgus pacientus kā toreiz. Viņš neesot ārstējis nevienu ievainotu vācu karavīru, bet krievu gūstekņiem viņš esot sniedzis visu iespējamo palīdzību.

„Ko es saku par jūsu tautu? — Tautai nav nekādas vainas, cilvēki ir izpalīdzīgi un humāni, viņi jūt līdzīpat sabrauktam tārnam uz ceļa. Bet par jūsu valdību es neesmu labās domās. Kādēļ mani tik ilgi te spīdzināja? Es jau sen gribēju braukt atpakaļ uz dzimteni, bet mani ieslodzīja aiz dzeloņu stieplēm, slimnīcā mani apsargāja dienu un nakti kā slepkavu. Kādēļ? Ja es būtu varējis izlauzties, es tūlīt būtu steidzies uz Padomju Savienības vēstniecību un prasījis aizsardzību. Tādu negodu jūsu valdība negribēja piedzīvot!...“

Žurnālisti pārsteigti klausās. Vai viņi pareizi dzird? Intervējamais vēl arvien sēž mašīnā starp diviem policistiem. Abas durvis ir atvērtas, tām cieši spiežas klāt apmulsušie preses ļaudis. — Ko viņš tur stāsta, trakais ārsts?

Zauera smīns kļūst arvien velnišķīgāks. Ar lielu baudu viņš vēro žurnālistu uztraukumu. — Nelgas,

viņš domā. Ko jūs rakstīsiet, to lasīs arī Maskavā. Arī čekā viņam tas būs jāapliecina pie mikrofona. Ar spēcīgajiem Krievijas raidītājiem viņa melus izplatīs visā pasaulē. Un tad — varbūt viņu apžēlos... Varbūt arī nē. Viņa dzīvība vai nāve būs atkarīga no tā, cik labi viņš prātis melu sistēmai pakalpot...

„Jā, kungi, mēs sen gribējām atgriezties, bet mūs nelaida! Mēs protestējām, mēs pieteicām bada streiku, mēs sakropļojāmies un devāmies pašnāvībā, bet mūsu pretestību salauza. Tikai pateicoties Padomju Savienības spēkam un ģeniālā Staļina gudrajai politikai, jūsu valdība beidzot bija spiesta mūs atbrīvot. — Jā, kungi, es braucu ar sajūsmu uz savu lielo dzimteni, lai tur piedalītos jauncelsmes darbā...

Policisti pārtrauc interviju.

„Zinojiet to saviem lasītājiem — es braucu ar sajūsmu!“ viņš atkārtoti saka visiem, kas to dzird.

Laikrakstu ļaudis jūtas pievilti. Kas viņš ir par cilvēku? Vai viņš pēkšņi ir zaudējis prātu? Jeb viņš visu laiku viņus ir apzinīgi krāpis. Vai bada streika vadītājs tiešām ir ārsts, jeb bīstams šarlatāns? Neskaitāmi jautājumi, bet nevienas skaidras atbildes.

Jānis Zauers izkāpj no mašīnas rokās sažņaudzis slimnīcas personāla atvadu ziedus. Liekas viņš jūtas lepns par saviem pēdējiem vārdiem. Viņš pašapzinīgi smaida vēlreiz pozēdams žurnālistu kamerām. Viņš pieklājīgi pateicas pavadoniem, tad ieiet kontroles telpā reģistrēties — Jānis Zauers, latvietis, ārsts.

Līdz kuģa kāpnēm viņš aiziet viens. Viņš nesteigdamies uzkāpj uz klāja, vēl pagriežas un sveicina ostmalas ļaudis ar puķu saini. Bet zem baltās kažokādas cepures, saules apmirdzēts vēl redzams viņa viltīgais smaids.

Nelgas! — viņš domā.

Tad, krievu kareivju ielenkts, viņš ātri pazūd kravas telpās.

Kuģa mašīnas sāk dobji dunēt. Ūdeni kuļot, tvaiķkonis lēnām attālinās no krasta, apgriežas ostas baseinā, un uzņem gaitu caur akmens vaļņu vārtiem.

Īsās dienas saule sēžas arvien zemāk, kā kaunā nosārtusi. No jūras kāpj augšup migla, drīz tā aizklāj visu apvārsni.

Un vergu kuģi.

Laudis pamazām izklīst aiz ostas žoga.

Arī Inge. Bet viņa vairs neraud. Viņas jaunā sirds ir kļuvusi cieta un nežēlīga.

Ar naidu sirdī viņa otrā dienā aizbrauc mājās. Nogurusi, viņa soļo laukā no pilsētas pa kalto akmeņu ceļu. Aiz dzelonstiepļu žoga vēl arvien stāv internēto leģionāru barakas.

Kā bēgdama, viņa ātri pagriež tām muguru.

Daži kaimiņi ir uzvilkuši karogus. Pusmastā.

Meitene brīdi stāv savas mājas šaurajā pagalmā. Viņa vēro balto karoga mastu. Viņas kāzu godam karogs vairs neplīvos.

Inge atceras sava saderinātā vārdus slimnīcā — jūs novalkājiēt savas valsts svētumu bez cieņas...

No rīku nojumes iznāk dārza strādnieks. Viņa rokās ir cirvis.

Viņa pēkšņi jautā: „Ko tu ar to darīsi?”

Vīrs samulsis apstājas. — Tā tad jaunkundze atkal mājās? — Ko viņš darīs ar cirvi? Viņš salabos siltumnīcas durvis, ko citu viņš ziemas laikā var darīt?

„Nocērt karoga mastu!” Inge uztraukta saka.

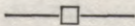
Vai viņa zaudējusi prātu?

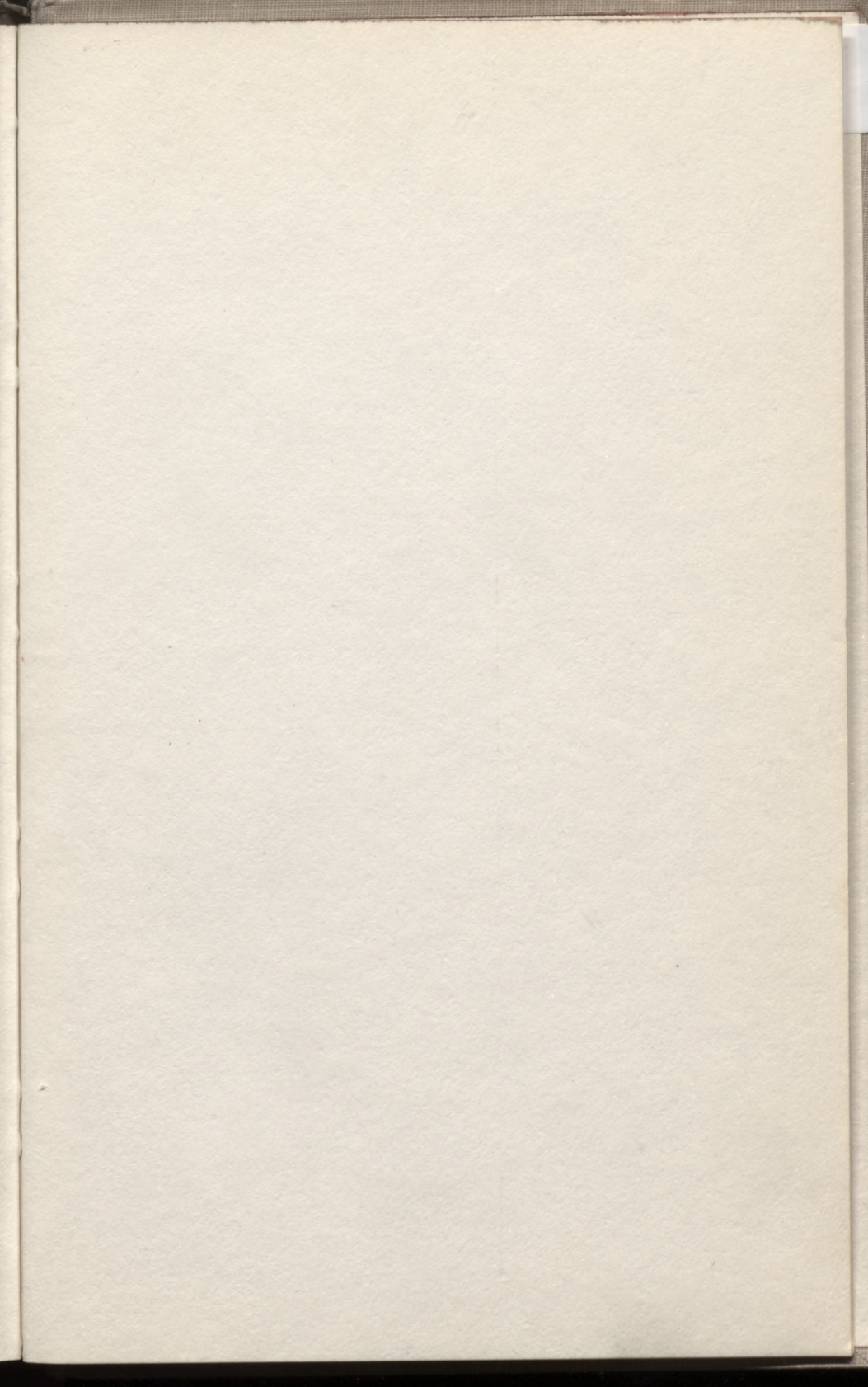
„Cērt Jēzus vārdā!” viņa kliedz.

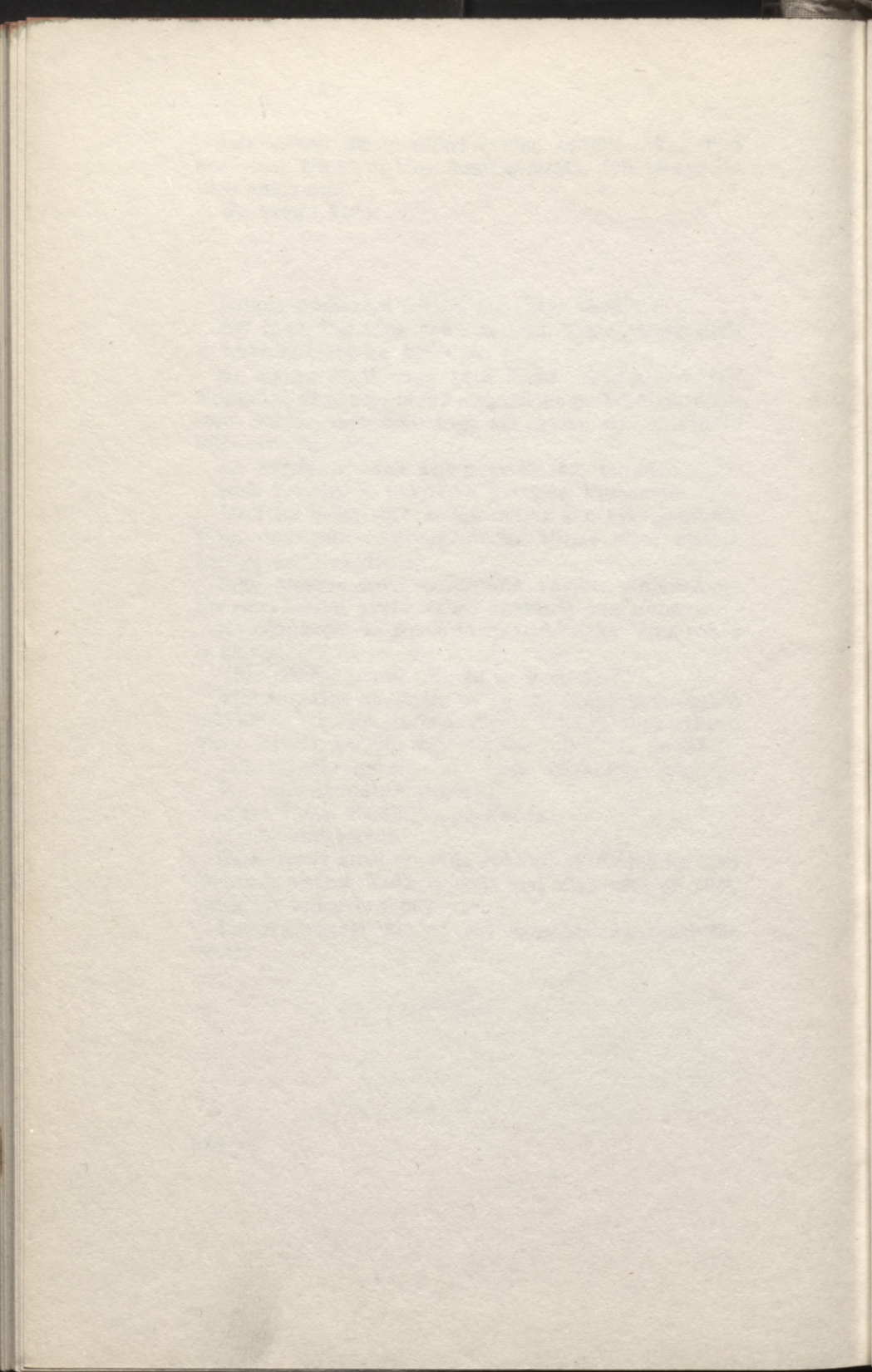
Nē, to viņš nevar.

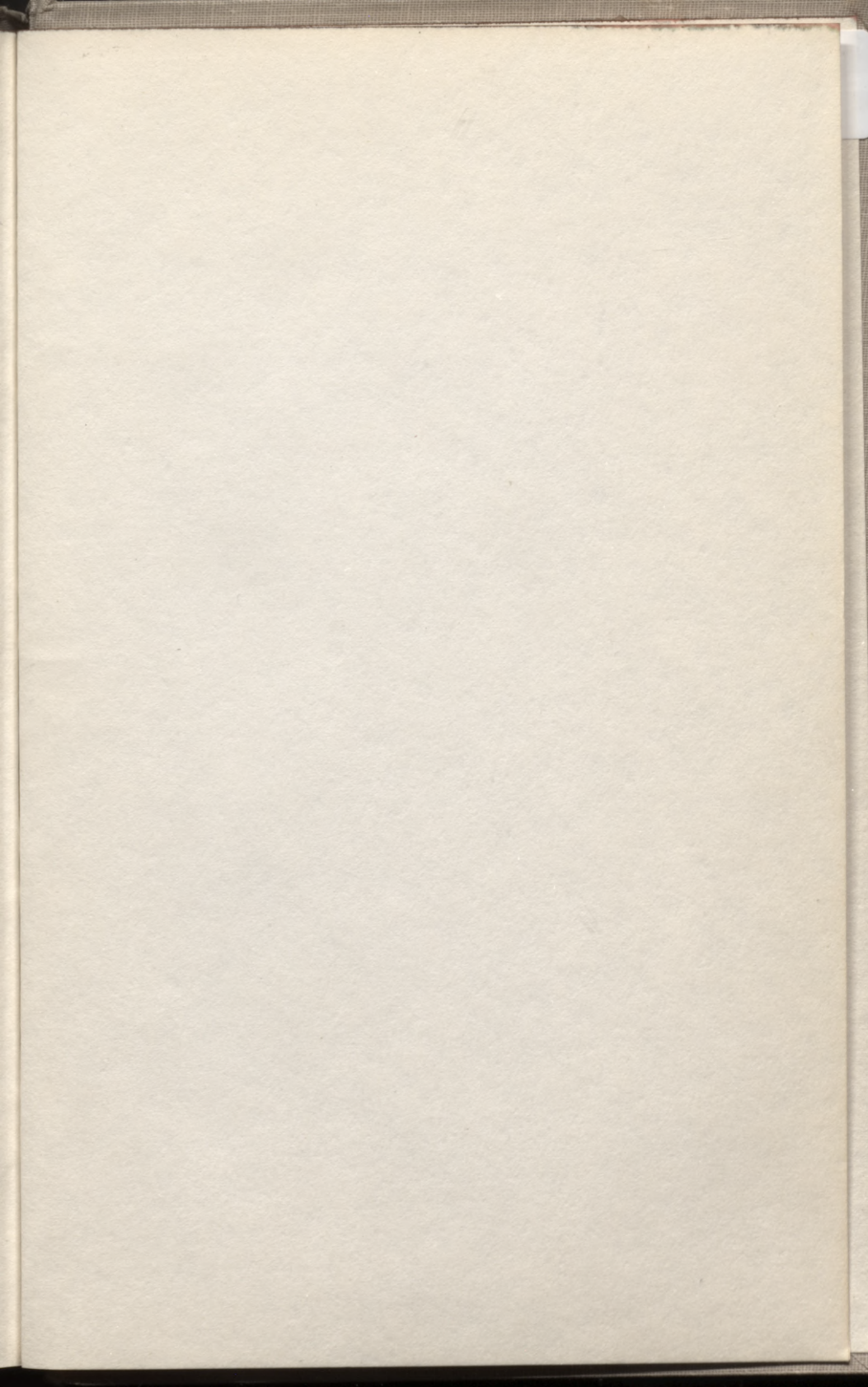
Inge izrauj cirvi no viņa rokām, atvēzējas ar visu meitenes spēku. Koks ir ciets, bet viņa cērt un cērt, naidā un vilšanās sāpēs.

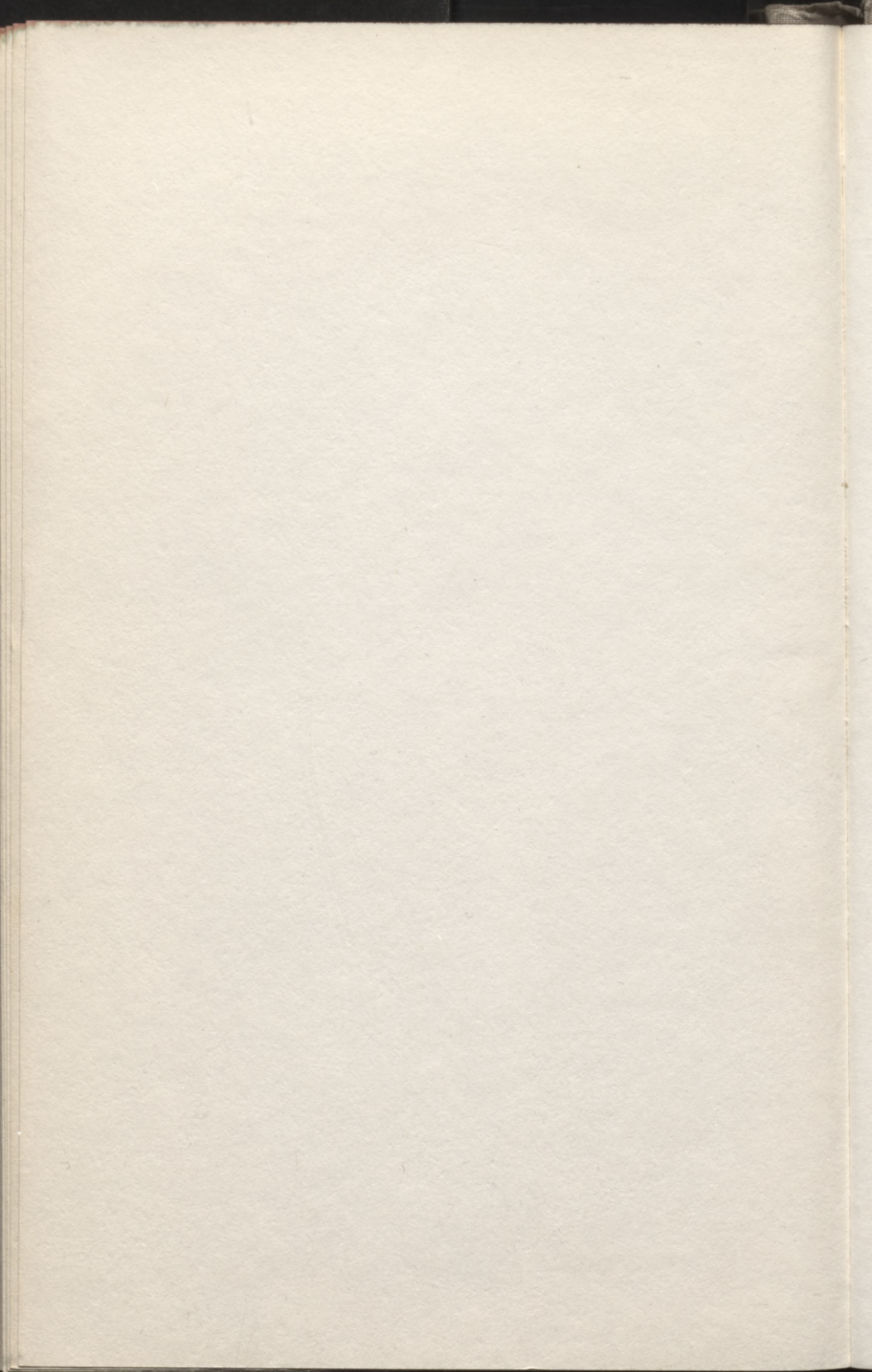
Karoga masts ar troksni nogāžas uz sasalušās zemes.

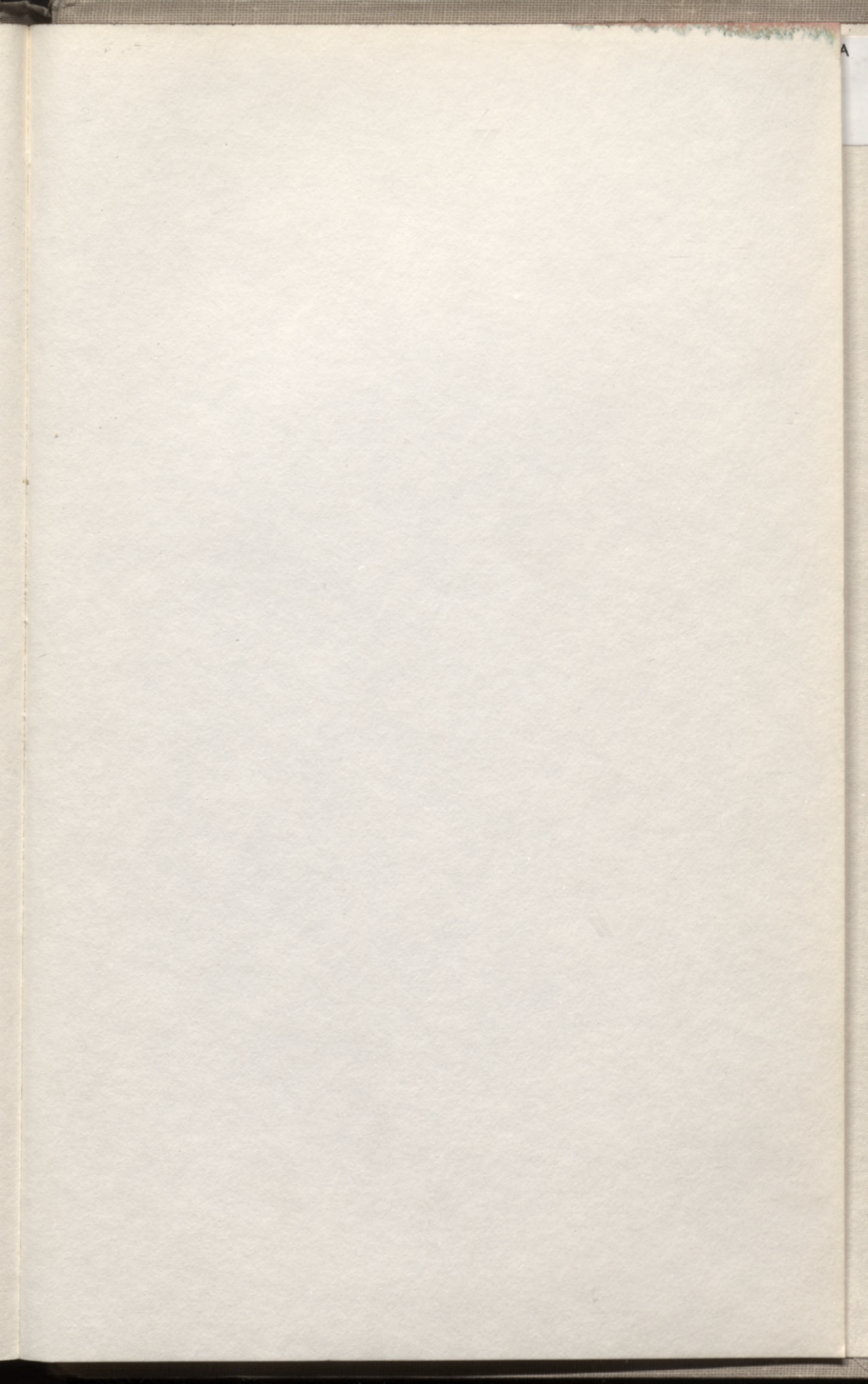

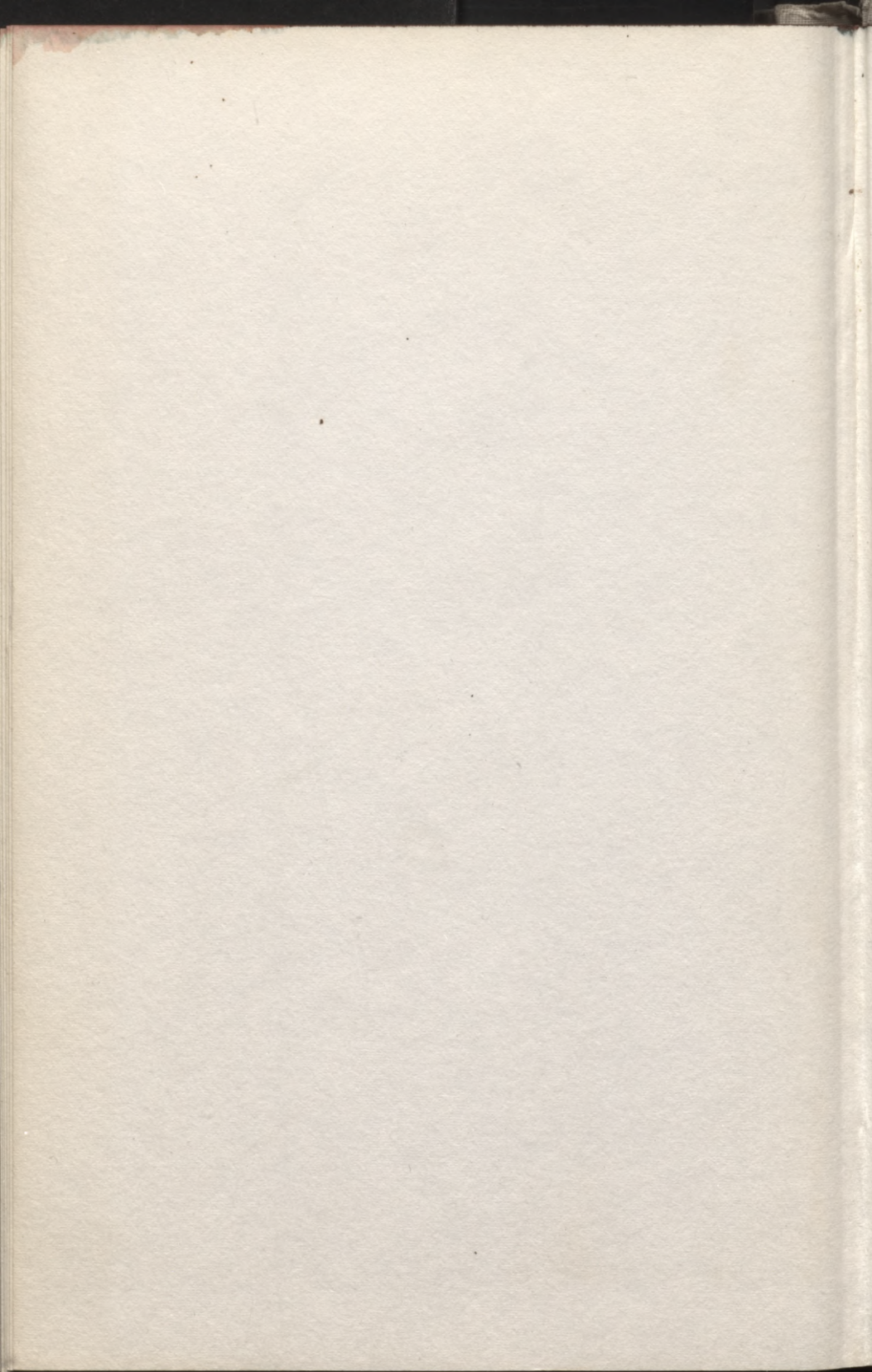

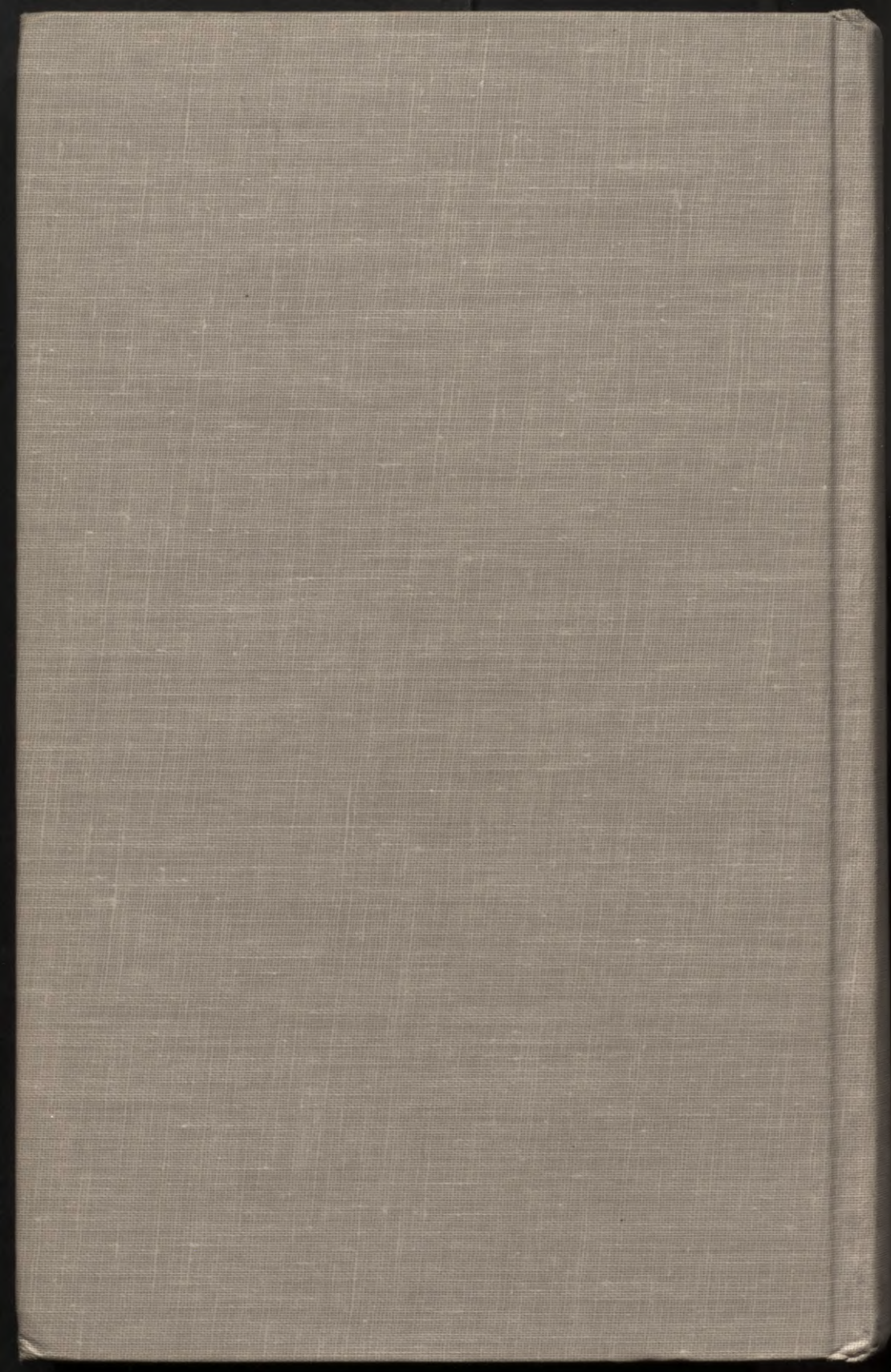

30.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304052946

Vāku zīmējis
EVALDS DAJEVSKIS

TIESAS SVĒTĪDIENA

ALFREDS
DZILUMS